

**T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA YUMUŞAK GÜÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mevlûde ÇAYIR

Danışman

Prof. Dr. İsmet TÜRKMEN

TOKAT-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitü tez yazım kılavuzuna göre, Prof Dr. İsmet Türkmen danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye-Afrika İlişkileri Bağlamında Yumuşak Güç” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

06/05/2024

MEVLÜDE ÇAYIR

JÜRİ KABUL VE ONAY

ÖZET

TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA YUMUŞAK GÜÇ

Çayır, Mevlüde

Yüksek Lisans TeziTarih Anabilim Dalı

DanışmanProf. Dr. İsmet TÜRKMEN

Mayıs 2024,

Dış politika, bir devletin uluslararası ilişkilerde siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen yöneten davranış ve tutumlar olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde küreselleşme etkisini her alanda göstermesiyle, yumuşak güç dış politikanın vazgeçilmez argümanı haline gelmiştir. Yumuşak Güç kavramını literatüre Josep S. Nye kazandırmıştır. Ve yumuşak güç kaynakları arasında kültür başlığını vurgulayarak önde tutmaktadır. Bu çerçevede Türkiye köklü, tarihsel geçmiş, kültürel birikim ve zenginliği ile Balkanlardan Orta Asya'ya Ortadoğu'dan Afrika'ya uzanan geniş coğrafyalara kadar yumuşak güç potansiyel veetki alanına sahip olmaktadır.

Literatür çalışmaları incelendiğindeTürkiye'nin yumuşak güç ve politika uygulamalarını içeren çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. 2000'lerden itibaren ivme kazanan yumuşak güç politikasının potansiyeli, unsurları, etkileri Türkiye'ye kazandırdıklarının görünür olması; Türk dış politikasına katkılar sağlaması yönünden önem kazanmaktadır. Türkiye-Afrika ilişkileri köklü geçmişi dayanırken, akademide Afrika uzmanlarının yetersizliğide bilinmektedir. Bu yönde çalışmaları artması yerinde olacaktır.

Tez çalışmamızda ilk olarak uluslararası ilişkiler kapsamında güç kavramının tanımlanması, sınıflandırılması, gücün dönüşümü ve küreselleşme etkisine değinilecektir. İkinci bölümde iseSoğuk Savaş sonrasıTürk dış politikası ve dönemleri, yumuşak güç unsurları, potansiyeli ve kaynakları açıklandıktan sonra; üçüncü bölümde Türkiye'nin yumuşak güç inşa eden kurum ve kuruluşları incelenecektir. Çalışmamızın son bölümde

ise Afrika jeoplitiği, Türkiye Afrika ilişkileri kapsamında kazanımlar, avantajlar risklere değinilerek teoriden uygulamaya örneklerinden kurumların ve STK'ların hayata geçirdiği projelere yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Afrika, Yumuşak Güç, Türk Dış Politikası, Su Kuyusu, İnsani Yardımlar

ABSTRACT**SOFT POWER IN THE CONTEXT OF TURKEY-AFRICA RELATIONS****Cayır, Mevlude****Master's Thesis Department of History****Consultant Prof. Dr. Ismet TURKMEN****May 2024,ix+246**

Foreign policy is referred to as the governing behaviors and attitudes that regulate the political, social and economic relations of a state in international relations. Today, with globalization showing its influence in every field, soft power has become an indispensable argument of foreign policy. Introducing the concept of Soft Power to the literature by Josep S. NYE has won. And among the sources of soft power, culture holds the lead by emphasizing the title Dec. Within this framework, Turkey, with its deep-rooted historical background, cultural accumulation and wealth, has a soft power potential and sphere of influence from the Balkans to Central Asia, from the Middle East to Africa.

When the literature studies are examined, it is seen that the studies involving Turkey's soft power and policy applications are few in number. The potential, elements and effects of the soft power policy, which has gained momentum since the 2000s, are gaining importance in terms of making visible what they bring to Turkey and contributing to Turkish foreign policy. While Turkey-Africa relations are based on a deep-rooted history, it is also known that there is a shortage of African experts in academia. It will be appropriate to increase the work in this direction.

In our thesis, first of all, the definition and classification of the concept of power within the scope of international relations, the transformation of power and the globalization effect will be discussed. In the second part, Turkish foreign policy and periods after the Cold War, soft power elements, potential and resources are explained, and in the third part, Turkey's institutions and organizations that build soft power will be examined. In the last section of our study, the projects implemented by institutions and

NGOs from theory to practice examples of African geopolitics, gains and advantages within the scope of Turkey-Africa relations will be mentioned and the projects implemented by institutions and NGOs will be included.

Keywords: Africa, Soft Power, Turkish Foreign Policy, Water Well, Humanitarian Aid

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
HARİTALAR.....	xi
TABLolar.....	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
Diplomasi Nedir?	3
Diplomasinin Türleri.....	5
BÖLÜM 1: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ KAVRAMI	11
1.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ	11
1.1.1. Uluslararası İlişkilerde Gücün Tanımlanması	14
1.1.2. Uluslararası İlişkilerde Gücün Sınıflandırılması	17
1.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Güç Kavramında Dönüşüm.....	19
1.1.4. Küreselleşme ile Gücün Dönüşümü	23
1.2. YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMI	26
1.2.1. Yumuşak Gücün Kaynakları	29
1.2.2. Sert Güç-Yumuşak Arasındaki Güç İlişkisi	32
1.2.3. Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Gücün Önemi.....	33
BÖLÜM: 2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİKASINDA GÜÇ KAVRAMINDA DÖNÜŞÜM	35
2.1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞİM VE YUMUŞAK GÜÇ	38
2.1.1. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları ve Potansiyeli.....	44
2.1.2. Türk Dış Politikasının Değişim ve Dönüşümü.....	50
2.1.3. Türk Dış Politikası	51
2.1.4. Türk Dış Politikası Dönemleri	54
2.1.5. Türk Dış Politikası'nın Yumuşak Güç Dönemleri	57
2.2. TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ BAĞLAMINDA KALKINMA İŞBİRLİĞİ VE İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİ	65
2.3. DIŞ POLİTİKADA KURUMSALLAŞMA.....	71
2.3.1. Babıali Tercüme Odası.....	75
2.3.2. Osmanlı Hariciye Nezaretinin Kuruluşu ve Gelişimi.....	77
BÖLÜM 3: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANLARI	80

3.1. YUMUŞAK GÜÇ KAMU KURUMLARI	81
3.1.1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı	81
3.1.2. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü	87
3.1.3. Türk İş Birliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA).....	92
3.1.3.1. TİKA Faaliyetleri.....	94
3.1.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB).....	96
3.1.5. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)	100
3.1.6. Yunus Emre Enstitüsü (YEE)	102
3.1.7. Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı (THY)	104
3.2. YUMUŞAK GÜÇ İNŞA EDEN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ	106
3.2.1. Türk Kızılayı	106
3.2.2. Türk Maarif Vakfı (TMV).....	109
3.2.3. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)	111
3.3. TDP'DE YUMUŞAK GÜÇ İNŞA EDEN MEDYA KURULUŞLARI	113
3.3.1. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT).....	113
3.3.2. Anadolu Ajansı (AA)	115
3.3.3. Türk Sineması ve Diziler	117
BÖLÜM 4. AFRİKA ve JEOPOLİTİK.....	122
4.1. JEOPOLİTİK ve AFRİKA KITASI	122
4.2. TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE AÇILIM.....	135
4.2.1. Türkiye'nin Afrika Kıtasında Avantajları Dezavantajları	150
4.2.3. Türkiye-Afrika Birliği İlişkileri	157
4.3. AFRİKA'DA YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANLARI.....	158
4.3.1. Erasmus Programları	158
4.3.1.1. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği	158
4.3.1.2. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Uluslararası Öğrenciler	170
4.3.1.3. Türkiye Mezunlarının Faaliyetleri	173
4.4. TEORİDEN UYGULAMAYA.....	180
4.4.1. Türkiye-Güney Afrika İlişkiler	180
4.4.1.2 Türkiye- Güney Afrika ile Ekonomik İlişkiler.....	181
4.4.2 Enerji Alanında Somali Politikası	184
4.4.3. Afrika Savunmasında Türkiye'nin Rolü	189
4.4.5. Afrika Zirvelerine Yeni Aktörler	196
4.4.6. Türk Diyanet Vakfı Çalışmaları	205
4.4.7. Dsi'den Afrika'ya Can Suyu	206
4.4.8. TİKA'nın Afrika'da ki Faaliyetleri	207
4.4.8.1. Türkiye-Sudan İlişkileri ve Sevakın Adası	209
4.4.8.1.1. Sevakın Adası.....	213
4.4.8.2. Türkiye-Kenya Siyasi İlişkileri.....	217
4.4.8.2.1. Kenya Kilifi Eyaleti Chakama Bölge Göleti	218
4.4.8.2.2. Kenya Embu Eyaleti Su Havuzu	218
4.4.8.2.3. Pediatri Bölümüne Tıbbi Ekipman Desteği	219
4.4.9. Yeryüzü Doktorları Çad Örneği	219
4.4.10. Afrika Gönüllüsü: Dr. H.Ahmet Sümbül	221
4.4.11. Gine'de Ulaşım Kolaylığı-Otobüs Hibesi	222
4.4.12. Afrika'yı Dünyaya Bağlayan Lider Marka THY	223

4.4.13. Somali'ye Askeri Araç Yardımı	224
4.4.14. Afrika'dan Türkiye'ye Deprem Yardımları	225
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	228
KAYNAKÇA.....	238
ÖZGEÇMİŞ	247

HARİTALAR

Harita 1: Türkiye'nin Konumu ve Komşu Devletler	1
Harita 2: 2014 ve 2050 Yılları Arasında Kıtaların Tahmini Nüfus Karşılaştırması	15
Harita 3 Türkiye'nin Özel Konum	35
Harita 4: Dünya Haritaları-Afrika Siyasi Harita	122
Harita 5: Dünya Haritaları-Afrika Fiziki Harita	136

TABLOLAR

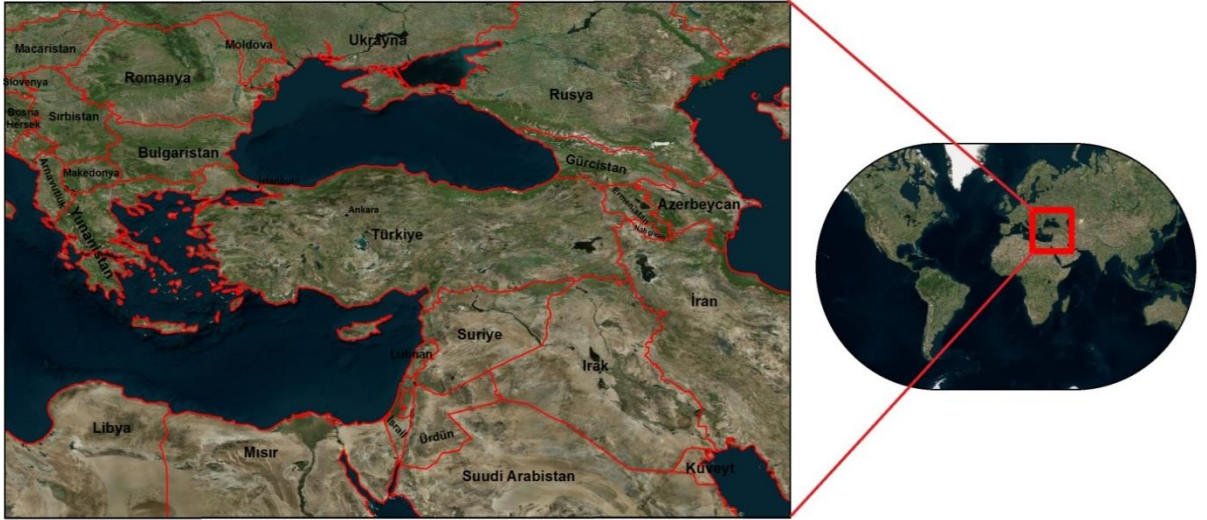
Tablo 1: Güç Davranış Spektrumu	33
Tablo 2: Gücün Üç Hali- Farklılıkları	33
Tablo 3: 6004 Sayı ve 13/7/2010 Tarihli “Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” Çerçevesinde Oluşan/Yenilenen Birimler	62
Tablo 4: Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri	66
Tablo 5: Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri- Türkiye’nin Yardımlarından Faydalanan Az Gelişmiş Ülkeler	67
Tablo 6: Uluslararası Kuruluşlara Yardımlar	68
Tablo 7: TİKA Yatırımları Tabloları	95
Tablo 8: Afrika’dan Türkiye’ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları	160
Tablo 9: Türkiye’de Yükseköğretim için Çıkarılan Kanunlar	162
Tablo 10: Uluslararası Öğrencilere Yönelik Yasal Düzenlemeler	163
Tablo 11: Sayılarla Koordinatörlük	170

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Başkanlığı
AFAM	Afrika Araştırmacıları Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BYGEM	Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
KDK	Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TDP	Türk Dış Politikası
TDV	Türk Diyanet Vakfı
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMV	Türkiye Maarif Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	Türk Radyo Televizyon Kurumu
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı
TÜSİAD	Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Dış politika veya dış siyaset genel anlamda uluslararası ilişkilerde bir devletin başka bir devletle yada uluslararası alanda uyguladığı politika olarak adlandırılmaktadır. II.Dünya Savaşı'yla beraber yeni bir dönemin kapısı aralanmış ve globalleşmenin etkisiyle ülke güvenliği, ekonomik refah ve ilerleme gibi kavramlar dış politika içeriğine dahil olmuştur.¹ Böylece ekonomik refah ve iş dünyası önemli alan olarak ilerlerken milli güvenlik kavramı da askeri anlamının ötesine geçerek ulusal çıkar, insan-çevre sağlığı, siyasi istikrar, insan kaçakçılığı, terörizm ve uyuşturucu ve kadın ticaretini engelleyici politikaları içeren dış politika anlayışına geçilmiştir.²

Harita 1: Türkiye'nin Konumu ve Komşu Devletler

Dünya ölçeğinde küreselleşmenin etkisi her alanda genişlerken ulusal çıkarlarda gitgide genişleyen bir alana dönüşmektedir.³ Bu dönüşüm 1980'li yıllardan itibaren

¹E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Berikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2007, s. 7

²Devletlerin ortak iradelerinden doğan farklı nitelikli yapılanmaların faaliyetleri, milli devlet politikalarında homojenleşme yönündeki hareketleri teşvik ederek, yol göstererek veya baskı yoluyla sosyal ve iktisadi alanda hâkim eğilimleri belirleyici rol oynayabilmektedir, Bkz., Ramazan Gözen, "Dış Politika Nedir?", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Edi. İdris Bal, Ankara Global Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 3-5.

³N. Bilge Criss, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikaları", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 21, Kasım- Aralık- Ocak 2002-03, S.149.

dünyayı etkisi altına alan ve alan olarak kendine yer edinen küreselleşme olgusudur.⁴ Küreselleşme kavramıyla beraber insan hakları, liberalleşme, evrenselleşmek kavramları literature girerken uluslararası kurumlar vasıtasıyla birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Ayrıca dış politika araçları ve faktörleri arasında coğrafya ve demografi öncelikli olarak yer almaktadır. Bu faktörlerle beraber; *dönemin şartları, lider profili*⁵, *dış politikada hareket serbestisi, ittifaklar, tehdit unsurları, ve devletin yapısı istihbarat* gibi unsurlarda dış politikaya yön veren faktörler arasında yer almaktadır. Türk dış politikasını yönlendiren ve verimliliğini artıran önde gelen unsurlar arasında bürokrasi ve bürokratik kurumlar yer almaktadır. Bu kurumlar dış politikayı yönlendirirken, aynı zaman da politika uygulamalarını belirleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bürokrasinin, iktidarın uygulama alanı olduğunu söylenebilir. Bu unsurlar göz önüne alındığında *bürokrasideki genişleme eğilimleri, iç ve dış politika karar alma sürecinde* ve pratik uygulama noktasında bazı sorunlara yol açtığı gözlemlenebilir.

Türk siyasi hayatını incelediğimizde, siyasi partilerin iç ve dış politika karar alma süreçlerinde ki eleştirilerin katkısı süreç sonunda anlam kazandığını görebilmekteyiz.⁶ Türk dış politikası özelinde siyasi gelişmeleri tanımlamak ve anlamlandırmak için devlet erklerinin siyasi tercihlerinin ve kabullerinin derinliğine inmek ve karar alıcıların hedefleri ve stratejilerinin ayrıntılarına vakıf olmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Son dönemlerde dış politika uzmanlarının ortak görüşü Orta Doğu ve

⁴Küreselleşmenin dış politikaya etkisi hakkında Bkz., Serkan Kekevi, *Batının Çöküşü ve Türk Dış Politikası*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2004, S. 357-359.

⁵Lider: Dış politika analizinde genel olarak devletler arasındaki ilişkiler çatışmalar ve sorunlar ön plana çıkmakta ve dış politika analizleri bunlara odaklı yapılmaktadır. Doğal olarak devletler arasında ve günümüzde uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerde sorunların tanımlanması, çözümü ve kriz yönetimi önemini korumaktadır. Geçmişten günümüze insan faktörü uluslararası ilişkilerde ve dış politikanın belirlenmesinde ve sürdürülmesinde önemlidir. Demokratik olmayan yönetimlerde tek belirleyici liderler olurken; demokratik yönetimlerde kurum ve kuruluşlar yanında liderler ön plana çıkmaktadır. Türk dış politikasının belirlenmesi ve uygulanmasında liderler konumunu korurken; kurum ve kuruluşlarda sürece dahil olarak katkı sağlamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar dönem şartlarına göre kısa, orta ve uzun vadede politikalar uygulanmış ve liderler ön plana çıkmıştır. Lider, Türk siyasetine damga vuran, uzun bir siyaset hayatına sahip olan, etki yaratan, ideoloji temsil eden, parti kuran ve partiyle özdeşleşen hükümet kuran yada ortaklık yapan kişiyi ifade etmektedir. Türk siyasal hayatına ve dış politikasına damga vuran liderlerimiz arasında Atatürk, İnönü, Menderes, Bayar, Demirel, Ecevit, Erbakan, Türkeş ve Özal yer almaktadır. Detaylı Bilgi için Bknz. Ali Faik Demir, *Türk Dış Politikasında Liderler*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007 s.11-24

⁶Özcan Cenger, "Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik Yapı ve Aktörler", *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyenler Faruk Sönmezoğlu- Nurcan Özgür Baklacioğlu- Özlem Terzi, Der Yay., İstanbul 2012, s. 6-9.

Afrika genelinde “Soğuk Savaş”⁷ dönemi ve sonra ki süreçte Türk dış politikasının *aktif ve çok boyutlu bir politika* anlayışına evrilmesidir. Bu durum ise dış politika ile iç politikanın birbirini beslediği zaman zaman desteklediği görüşünün doğrulamaktadır.⁸

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Diplomasi Nedir?

Türk dış politikasının temel ilkelerine yön veren en önemli husus, barıştır. Nitekim Dışişleri Bakanlığı’nın resmî sitesinde Türk dış politikasının hedef ve ilkeleri şu sözlerle açıklanmaktadır:

“Mustafa Kemal Atatürk’ün dış politika alanında ortaya koyduğu vizyon “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” sözleriyle çizdiği hedef ve bu yönde izlediği kararlı politikalar, Türk Devletinin bugünkü konuma gelmesinde en önemli etkidir. Türkiye’nin Atatürk döneminde uygulanan dış politikasının en önemli özellikleri barışçıl olması, gerçeklikten sapmaması, uluslararası hukuka ve meşruiyete önem vermesi ve hem bölgesel hem de uluslararası ilişkilerde işbirliği ve diyalogu önde tutan bir çizgi izlemesidir.”⁹

Dış politika, bir devletin uluslararası ilişkilerde siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen yöneten davranış ve tutumlar olarak adlandırılmaktadır. Diplomasi dış politika ile özdeşleşmiştir. Diplomasidevletlerin dış politika kararlarını uygulayan araçların başında gelmektedir. Bu nedenle eş anlamlısı değil tamamlayıcı araçlarındandır. BM verilerine göre dünyada bağımsız devlet sayısı 195’tir. Bu ülkelerin küresel dünyada

⁷Soğuk Savaş:Soğuk Savaş olgusu ne savaş ne barış olan bir durum ifade eder. Fakat bu dönemde ABD Sovyet ilişkilerini Soğuk Savaş olarak tanımlamak, iki güç arasındaki rekabet düzeyinin koşullar müsait olsaydı, doğrudan askeri yüzleşmeye neden olacak derecede derin ve hararetli olduğu anlamına gelir. Uygulama olarak Soğuk Savaş’ın yalnızca ilk ve en düşmanca aşaması 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi olmuştur. Krizden sonra gerilimler azalmaya başladı, dolayısıyla kalıcı bir Soğuk Savaş fikri kapitalizm ve komünizmin uzlaştırılamazlığı hakkında ideolojik varsayımlar tarafından şekillendirilmiştir. Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, 6. baskı, Felix Kitap, Ankara, 2019, s.72.

⁸Abdülkadir Baharççek, “Soğuk Savaş’ın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Editör İdris Bal, Ankara Global Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 58.

⁹T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 10/05/2022 tarihine alınmıştır.

barış içinde yaşayabilmesi için diplomasi ve iş birliğinin önemi her geçen gün artmaktadır.¹⁰

Diplomasi tarihi insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe dayanmaktadır, toplulukların oluşması beraberinde iletişimi ve alışverişi getirmiştir. Site devletlerinin kurulmasıyla diplomasi gelişme sağlamıştır. Tarihteki ilk anlaşma olan” Kadeş Anlaşması¹¹” aynı zamanda ilk diplomasi belgesidir. Antik Yunan Devletlerinde yapılan anlaşmalarda ilk örnekler arasındadır.

Diplomasi kelimesinin Türk Dil Kurumu’nun (TDK) hazırladığı sözlükte beş tanımı bulunmaktadır. Bunlar; “uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı, bu işte çalışan kimsenin görevi mesleği; diplomatlık, bu görevlilerin oluşturduğu topluluk, güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik, ülkesini temsil etme sanatı, ustalık, becerikliliğidir.”¹²

Uluslararası ilişkilerin müzakere¹³ ile yürütülmesine diplomasi denir. Devletlerin birbirleri ile ilişki kurabilmeleri ve uluslararası alanda meşruiyetlerini kazanmaları için başka devletler ve uluslararası toplum tarafından egemen olarak tanınmaları esastır. Ancak tanıma¹⁴ ve diplomasi karıştırılmaktadır, bir devlet karşısında ki devleti tanıyabilir ancak diplomatik ilişki kurmayabilir. Türkiye Ermenistan Cumhuriyeti’ni egemen devlet olarak tanımıştır ancak diplomatik ilişki kurmamıştır. Diplomasi barışın inşasına ve

¹⁰Barış Özdal-R. Kutay Karaca, *Diplomasi Tarihi-1*, Dora Yayınları, Bursa, 2018, s 31

¹¹Kadeş Antlaşması Tarihin ilk bilinen tarihi barış anlaşması olan Kadeş Antlaşması MÖ 12. yüzyılda Mısır ile Hitit devleti arasında imzalanmıştır.Temel İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s.58.

¹²Türk Dil Kurumu Sözlükleri <https://sozluk.gov.tr> adresinden 04.11.2022 alınmıştır.

¹³Müzakere: Ülkelerin resmen atanmış temsilcilerinin hükümetler arasındaki ortak çıkarlar ve uyuşmazlıklar konusunda resmi bir anlaşmaya varmak için yaptıkları görüşmeleri ifade eder.Ayrıca müzakere uluslararası aktörlerin karşılıklı anlaşma ile ulaşabilecekleri belli amaçları gerçekleştirmek için karşılıklı etkileşimde bulundukları süreçtir. Temel İskit, *Diplomasi Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 4.Baskı, Eskişehir, 2016, s.126.

¹⁴Tanıma:Uluslararası hukukta en genel tanımıyla tanıma, uluslararası hukuk kişiliğinin diğer uluslararası hukuk kişileri tarafından kabul edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tanıma işlemi uluslararası hukuk kişinin tek taraflı işlemidir, diğer bir deyişle bir devletin diğer devleti tanımasıdır. Tanıma uluslararası hukuk konusu olsada özü itibariyle siyaset nitelik taşımaktadır. De jure-de facto tanıma, açık-kapalı/örtülü tanıma, şartlı tanıma ve otomatik tanıma olarak sınıflandırılmaktadır. Yusuf Aksar,*Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 1*, Seçkin Yayıncılık, 4.Baskı, Ankara,2017, s.237-239.

korunmasına hizmet etmektedir. Diplomasi çatışmalardan önce kriz çözmede kullanılan en önemli araçtır.¹⁵

Diplomasi temel kavramları ise Diplomat, diplomatik/diplomatika, diplomatik koruma, diplomatik misyon, diplomatik pasaport, diplomatik protokol, diplomatik sığınma, diplomatik yetki kullanan kişiler ve kurumlar, diplomasi temsilcilikleri, elçi, elçilik, elçilik hakkı, güven mektubu, istenmeyen kişi, konsolosluk, kordiplomatik olmak üzere sıralanmaktadır.¹⁶ Tarih boyunca diplomasi teorisine diplomat, devlet adamı, yazar ve düşünürler olarak katkı sağlayan isimler arasında Niccolo Machiavelli, Francesco Guicciardini, Hugo Grotius, Richelieu, Abraham De Wicquefort, François De Callieres, Ernest Satow, Harold Nicolson, Hans Morgenthau ve Henry Kissinger bulunmaktadır.¹⁷

Diplomasinin Türleri

Diplomasi ortaya çıktığı ilk dönemlerde savaşı bitirip barışı inşa ederken, özellikle son dönemlerde dünyadaki gelişmeler, küreselleşme diplomasiye farklı alanlar açmıştır. Ekonomik ilişkiler, ticaret, uluslararası ilişkilerin iyileştirilmesi, savaşların önlenmesi diplomasi ile yapılır hale gelmiştir. Geleneksel anlamda diplomasi türleri şu şekilde sıralanmaktadır: Kamu diplomasisi, ikili diplomasi, çok taraflı diplomasi, sivil diplomasi, arabuluculuk diplomasisi ve zirve diplomasisi. İlerleyen süreçte toplumların devletleşmesi, siyasal, teknolojik, ticari ve sosyal gelişmelerin yaşanması sonucu diplomasi türlerinde çeşitlilik ortaya çıkmıştır.

Kamu diplomasisi: Devletlerin yabancı ülke hükümet ve yöneticilerine yönelik yürüttüğü diplomasi faaliyetleri, günümüzde değişikliğe giderek yabancı toplumların kamuoylarını etkileme faaliyetlerine dönüşmüştür. Kamu diplomasisi faaliyetlerinde ülkeler ulusal hedef ve politikaları kültür ve ideallerini tanıtarak, yabancı kamuoyunu etkileme yoluna giderek olumlu algı oluşturmaya amaçlamaktadır.¹⁸

¹⁵İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s.180-181.

¹⁶Özdağ-Karaca, *Diplomasi Tarihi-1*, s. 42-59.

¹⁷İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s.17-47.

¹⁸İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s.358.

Çok Taraflı Diplomasi: Üç ve üzeri devletleri içeren uluslararası ilişki, çok taraflı diplomasiyi oluşturmaktadır. Modern uluslararası arenada, birbirleriyle ilişki içerisinde olan devletlerin sayısının artmasıyla çok taraflı diplomasinin kapsamı dışında kalan neredeyse hiçbir durum bulunmamaktadır. Üç ve daha fazla devletlerin yer aldığı uluslararası ilişki, çok taraflı diplomasiye örnek teşkil eden tarihte ilk örnek, Antik Yunan'da yapılan Olimpiyat Oyunlarıdır. İlk kurumsallaştığı yer ise 1814-1815 Viyana Kongresi¹⁹ olmuştur. Çok taraflı diplomasi diplomatik temsil yetkisi bulunan bakanlar parlamenterler ve diplomatlar tarafından yürütülmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası oluşan Milletler Cemiyeti (MC) ve II. Dünya savaşı sonrası oluşan Birleşmiş Milletler (BM) gibi platformlarda devletler meseleleri çözüme ulaştırmak için bir araya gelmiş ve örnek teşkil etmiştir.²⁰ *Zirve Diplomasisi:* Bir zamanlar imparatorlar, krallar tarafından yürütülen diplomasi türünde, günümüzde ise devlet başkanları, başbakanlar gibi en üst düzey temsil yetkisi bulunan kişilerce yürütülmektedir. Bu yöntem devlet başkanlarını aracısız, doğrudan bir araya getirmektedir. Viyana Kongresi (1841-1815), Pari Kongresi(1856)²¹,

¹⁹Viyana Kongresi (1814-1815): Napolyon Savaşları sonrasında düzenlenen barış toplantısıdır. Avusturya Başbakanı Metternich'in kongre davetine rağmen Osmanlı İmparatorluğu katılmamıştır. Buna rağmen İngiltere ve Avusturya, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü Avrupanın ortak garantisi altına alınması fikrini ileri sürmüşlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.97-98.

²⁰Özdağ-Karaca, *Diplomasi Tarihi 1*, s.68.

²¹Paris Kongresi ve Antlaşması, Paris Kongresi 25 şubat 1856'da toplandı ve Mart sonuna kadar devam etmiştir. 34 maddelik antlaşma Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Prusya, Piyomanto arasında 30 Mart 1856 tarihinde imzalanmış bir barış antlaşmasıdır. Paris Antlaşması, Kırım Savaşı'nı ve Rusya'nın Avrupa üzerindeki üstünlüğünü sona erdiren bir antlaşmadır. Bkz. Detaylı bilgi için bkz., Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s. 250-253.

Berlin Kongresi (1878)²², Yalta²³, Postdam²⁴, Tahran²⁵ Konferansları örnekler arasındadır.²⁶

Arabuluculuk Diplomasisi: Uzun süre devam edegelen meselelerin (gerilim, savaş ya da çatışma) yaşanan süreçte tarafları uzlaştırmak için uygulanan diplomasi türüdür. Arabuluculuk esasen gönüllü olarak başvuru, uyuşmazlığın çözüme kavuşması ve kolaylaştırmak amacıyla aracıya ihtiyaç duyulması olarak ifade edilmektedir; müzakere yöntemini tamamlayıcı niteliktedir. İsviçre ve Avusturya daimî tarafsızlık statüleriyle arabuluculuk açısından tercih edilmektedir. BM Genel Sekreterleri bu görevi üstlenmektedir. Ancak her arabuluculuk girişiminin başarıya ulaştığını söyleyemeyiz. Örnek olarak Kıbrıs Sorununda “Annan Planı” taraflar arasında uzun süren müzakereler sonucu olumsuz yönde sonuçlanmıştır.²⁷ 21. Yüzyıl diplomasisinde alanlar çoğaldıkça yeni türler oluşmuştur. Diplomasi yöntemleri değişerek ve ele alınan hususlara göre de kategorilere ayrıldı. Günümüz dünyasındainsani diplomasi, kültürel diplomasi, enerji

²²Berlin Kongresi (13 Haziran-13 Temmuz 1878), dönemin Avrupa devletlerinde Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya, ve Osmanlı İmparatorluğu ile Balkan devletlerinden Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ temsilcilerinin bir araya geldiği bir toplantıdır. Kongre Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma ve dağılma aşamasının en önemlisini teşkil eder. Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'yla 287.510 km kare toprak kaybetmiştir. Ayrıca Türk-İngiliz ilişkisinde yeni döneme geçilmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması için İngiltere'nin de çaba harcamaya başladığı dönemdir. Detaylı bilgi için bkz., Armaoğlu, 19. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s. 527-529

²³Yalta Konferansı: II. Dünya Savaşı sırasında 4 Şubat 1945 - 11 Şubat 1945 tarihleri arasında savaş sonrası barış düzeninin kurulması amacıyla Yalta'da düzenlenen Churchill, Roosevelt, ve Stalin katıldığı konferanstır. 1815 Viyana Konferansı'na benzetilmektedir. Görüşülen konular arasında Uzakdoğu, Almanya, tamirat borçları, Birleşmiş Milletler, Polonya meselesi, kurtarılan Avrupa hakkında demeç, İran ve Boğazlar bulunmaktadır. Konferanstan Roosevelt memnun ayrılırken, Churchill memnun kalmamıştır. Yalta Konferansı büyük ittifakın sonunu hazırlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, 20 *Yı Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Cilt 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 19. Baskı Ankara, 1991, s. 399-402.

²⁴Potsdam Konferansı II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın çekilmesi sonrası barış düzeninde sorunlara çözüm bulmak amacıyla 17 Temmuz 1945 - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin Postdam'da düzenlenen konferansa ve Churchill, Truman, ve Stalin katıldığı konferanstır. Konferansta görüşülen konular Polonya meselesi, Almanya Meselesi, Avusturya İtalya, Sovyet Peykleriyle Barış, İspanya, İran, Boğazlar, Tuna Nehri ve Rusyanın Uzakdoğu savaşına katılması arasındadır. II. Dünya Savaşı sona ermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Armaoğlu, 20 *Yı Siyasi Tarihi (1914-1980)*, s.403-406

²⁵Tahran Konferansı: 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında düzenlenen konferansa Stalin, Roosevelt ve Churchill katılmıştır Türkiye'nin savaşa katılması yönünde ikna çabaları ve bu kararlar Sovyetlerin rahatlayacağı düşüncesi, savaş sonrası barış düzeni için uluslararası teşkilat fikri görüşülen konular arasındadır. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* İletişim Yayıncılık, 1. Cilt: 1919-1980, 22. Baskı. İstanbul, 2018, s.460.

²⁶ Özdal-Karaca, *Diplomasi Tarihi-1*, s.69.

²⁷İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, s.333-339.

diplomasisi, dijital diplomasi ve çevre diplomasisi yeni diplomatik yöntemler olarak dış politikada kullanılır hale gelmiştir.²⁸

İnsani Diplomasi: Çatışmalar, doğal afetler, savaşlar sebebiyle insanların yaşam alanlarından edilmesi, can kayıplarının yaşanması, acil yardıma ihtiyaç gereken zamanlarda devletler veya devlet dışı aktörlerin bölge kanaat önderleri aracılığıyla insanlara yardım etme girişimini uygulayan diplomasi türüdür. Uluslararası hukuk ve insani ilkeler çerçevesinde, mağdurlara yönelik yerel ve idari makamlarca uluslararası örgütler ve devletlerin işbirliğiyle yapılması ilkesinde hareket etmektedir. Kızılhaç ve Türk Kızılay'ın insani yardım faaliyetleri örnekler arasındadır.²⁹

Kültürel Diplomasi: Ülkelerin karşılıklı olarak siyasi etkileşimini artıran ve kolaylaştıran diplomasi türüdür.II. Dünya Savaşı sonrası kurulan BM bünyesindeki UNESCO³⁰ aracılığıyla dış politikaya kültürel anlamda yeni anlayış uygulanmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş dönemi iki kutubun propaganda aracı iken savaş sonrası dönemde devlet dışı aktörleri de dahil ederek gelişme göstermiştir. Bu noktada dil ve eğitim iki önemli unsur olarak hedef ülkede yaygınlaşma çalışmalarında öncelik olarak kullanılmıştır. Böylece yumuşak güç araçlarının vazgeçilmezleri arasında yer edinmiştir.³¹

Çevre Diplomasisi: Konusu çevre olan diplomasi türünde; küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı, hava ve su kirliliği, tehlikeli ve katı atık üretimi, toprak bozulması ve kaybı gibi çevresel sorunlara çözüm üretme amacı taşımaktadır. BM bünyesinde çalışmalar yürütülmektedir. 1972 BM İnsan Çevre Konferansı, 1994 Çevre

²⁸Özdal-Karaca R. Kutay, *Diplomasi Tarihi-1*, s.78.

²⁹İskit,*Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s.369-373.

³⁰UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüdür. 16 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'nin de yer aldığı 20 ülke tarafından kurulmuş olan Birleşmiş Milletler ihtisas örgütüdür. Filistin'in 2011 yılında düzenlenen Genel Konferans'ta üyeliğe kabulüyle tam üye sayısı 195'e ulaşmış olup, ortak üye sayısı ise 9'dur. Merkezi Paris'te bulunan UNESCO'nun temel misyonu, eğitim, bilim, kültür, iletişim ve enformasyon yoluyla, küresel barışın tesisine, fakirliğin ortadan kaldırılmasına, sürdürülebilir kalkınmaya ve kültürlerarası diyalogun sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. UNESCO, esas itibarıyla, uluslararası alanda öncülüğünü yaptığı standart belirleyici çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, son yıllarda "Afrika" ve "cinsiyet eşitliği" konuları öncelik kazanmıştır.T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/adresinden> 03/06/2022 tarihinde alınmıştır.

³¹Özdal-Karaca R. Kutay, *Diplomasi Tarihi-1*, s.77.

ve Katılım Zirvesi, 1997 Kyoto Protokolü³², Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası çevre anlaşmaları, önemli gelişmeler arasındadır. Türkiye AB müzakere sürecinde 2009'dan itibaren önemli adımlar atarak sözleşmelere taraf olmuştur.³³

*Enerji Diplomasisi:*Günümüzde dış politikanın vazgeçilmez argümanı hale gelen enerji, diplomaside ülkelerin kaynak ve enerji politikalarını içermektedir. Enerji piyasası ve enerji stratejileri geliştirilerek yapılmaktadır ve ekonomik pazarlıklarda koz olarak kullanılır hale gelmiştir. Uluslararası ilişkileri derinden etkileme gücüne sahiptir. Petrol ve doğalgaz iki önemli unsurdur. OPEC³⁴ ve OECD³⁵ enerji piyasasında söz sahibidir. Ayrıca nükleer enerjinin barışçıl amaçlara kullanılması uluslararası ilişkiler açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin enerji piyasasında aktör olarak yer alması, Hazar petrollerinin Avrupa'ya nakledilmesi amacıyla yapılan *Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı*³⁶projesiyle gerçekleşmiştir. Son dönemde Kıbrıs sorunuyla ilgili enerji diplomasisinde gelişmeler yaşanmaktadır. GKRY'nin 2011 yılında Doğu Akdeniz de petrol ve sondaj çalışmalarına başlaması Türkiye'yi harekete geçirmiş ve KKTC'nin

³²Kyoto Protokolü:Aralık 1997'de Kyoto'da gerçekleştirilen BMİDÇS 3. Taraflar Konferansı'nda kabul edilmiştir. Protokol, Sözleşme'nin amaç ve kurumlarını paylaşmaktadır. Bununla birlikte, iki anlaşma arasındaki en önemli ayırım, düzenledikleri yükümlülüklerin hukuki niteliği ile ilgilidir. Sözleşme sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salımlarını stabilize etmeleri yönünde bağlayıcı olmayan bir yükümlülük tanımlamışken, protokol sanayileşmiş ülke taraflarına bağlayıcı sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlülükleri getirmiştir. T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı <https://iklim.csb.gov.tr03/06/2022> tarihinde alınmıştır.

³³İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s.363-365.

³⁴OPEC: 1960'da kurulan Petrol ihraç eden ülkeler teşkilatıdır. Üyeleri arasında petrol ihracatçısı Arap ülkeleri ile İran, Endonezya, Nijerya ve Venezuela gibi Arap olmayan ülkeler bulunur. OPEC, 1970'li yıllarda Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra petrol fiyatlarını birkaç kat yükselterek dünya ekonomisinde büyük enflasyon ve durgunluğun yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Örgüt, ayrıca petrol gibi temel bir sanayi ham maddesinin siyasal amaçlarla kullanabileceğini de kanıtlamış oluyordu. Bknz.Halil Seydioğlu, *Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.329.

³⁵OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, 1961'de Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) yerine kurulmuştur. OEEC, II. Dünya Savaşı sonrası Amerika'nın Marshall Yardımları kapsamında Avrupa ekonomilerinin onarımı için yaptığı yardımların yönetimi ve koordinasyonu amacıyla kurulmuştur. Seydioğlu, *Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama*, s.324.

³⁶Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı: Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı başta Azeri petrolü olmak üzere, Hazar Bölgesi'nde üretilecek petrolü emniyetli, ekonomik ve çevresel açıdan uygun bir şekilde Azerbaycan, Gürcistan üzerinden Ceyhan'a taşımak ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırmak üzere inşa edilmiş bir boru hattıdır.Taşıma kapasitesi 50 milyon ton/yıl olan bu hattan 2006 yılında ilk tanker yüklemesi yapılmış olup, hattın işletmesi kuruluşumuzun bağlı şirketi olan BOTAŞ International Anonim Şirketi (BIL) tarafından yapılmaktadır. BOTAŞ <https://www.botas.gov.tradresinden> 03/06/2022 tarihinde alınmıştır.

haklarını almak ve korumak amacıyla Kuzey Kıbrıs'ta petrol ve doğal arama çalışmaları başlatmıştır.³⁷

Dijital Diplomasisi: Dijital teknolojinin gelişmesi diplomatik amaçlarla kullanımı getirmiştir. Sosyal medya platformlarının gelişmesi yeni bir diplomasi anlayışının doğmasına aracılık ederken Twitter, Facebook, Instagram gibi platformlar uluslararası ilişkilerde aktif olarak kullanım alanı kazanmıştır. Ülke başkanları bir tweetle küresel siyasete ve ekonomisine yön verir hale gelmiştir.³⁸ (ABD eski başkanı Donald Trump en bariz örnek olarak yer almıştır.) Devlet Başkanları, Büyükelçilikler, Bakanlıklar, Askeri ekonomik ve siyasi kurum yetkililerinin kurdukları iletişim dijital diplomasi içinde yer almaktadır. Böylece zamandan tasarruf edilerek ilişkilere ivedilik kazandırılmaktadır.

³⁷İskit, Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları, s.373-376.

³⁸Elif Gürdal, "Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar", Akademik İzdüşüm Dergisi Journal of Academic Projection 2021, s.116, Dergipark [https://dergipark.org.tradresinden](https://dergipark.org.tr/tradresinden) 03/06/2022 tarihinde alınmıştır.

BÖLÜM 1: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ KAVRAMI

1.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ

Güç genel olarak birşey yapabilme, olayların sonucunu değiştirebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Güç, yetenekler devlet ve devlet dışı aktörlerin barındırdığı niteliklerdir. Uluslararası ilişkilerde ise, devletlerin birbirine etki etmeden kendi işlerini yürütebilmeye yeteneği olarak ifade edilmektedir. Ancak güç genel olarak ilişki şekli olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda güç diğerlerinin tutum ve davranışlarını, tercihlerini güç kullanmadan etkileme, yönlendirme kabiliyetidir. Ulusal güç unsurları ise askeri güç kapasitesi, ekonomik kalkınma, doğal kaynaklar, nüfus ve coğrafya olarak sıralanmaktadır.³⁹

Güç kavramı uluslararası ilişkiler teorilerinde uluslararası politika analizlerinde yer alan en önemli kavramların başında gelmektedir. Güç her türlü ilişkide varlığını hissettiren ve ilişkinin doğasını şekillendiren ana unsur olmaktadır. Robert Gilpin gücü, devletlerin var olan askeri, ekonomik ve teknolojik potansiyeli olarak tanımlamaktadır. Güç olgusuna uluslararası politikada merkezi önemde gören H. Morgenthau iki açıdan değerlendirmektedir. Morgenthau'ya göre güç, hem ilişki türü hemde uluslararası politikada en temel amaç olurken; aynı zamanda amaçla giden araç olarak tanımlanmaktadır. Güç kavramını fiziksel şiddetten, insanın insan üzerindeki denetimini kurmasında etkili olan herşeyi kapsayan bir kavram olarak ele alan Morgenthau, uluslararası alanda tek gerçeğin güç olduğunu ve devletlerin sürekli güç kazanarak karşısındakini güçsüz bırakmaya çalıştığını belirtmektedir. Morgenthau'nun Soğuk Savaş döneminde ortaya attığı teorik düşünceleriyle yükselişe geçen klasik realizm devletlerin ilişkilerine ve sisteme egemen olmuştur. ABD ve SSCB arasında yaşanan rekabet sistemin belirleyicisi olurken, güç ve güvenlik olgusu klasik realizm parametresi olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰

³⁹Heywood, *Küresel Siyaset*, s.289.

⁴⁰Bülent Şenel, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010) Teorik Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz*, Barış Kitap, Ankara, 2013 s.18-34.

Uluslararası politikada yapılan çalışmalarda (1940-1970 arasında) klasik realist yaklaşım kapsamında güç olgusu, bununla beraber ulusal güç, ulusal çıkar ve insan unsuru öne çıkmıştır. Siyasal gerçekçilik olan realist paradigmadaki uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde devî devletlerin davranışlarını etkilemede devletlerin kapasiteleri öne çıkmaktadır. Realizm II. Dünya Savaşı sonrası, iki savaş arası düzenin başarısızlığa uğraması sonucu tepki olarak ortaya çıkmıştır. Carr ve Morgenthau'nun teorik çalışmaları 1940-50-60'lı yıllara damga vururken, N. Spykman, R. Niebuhr A. Wolfers, W. Lippmann, J. Herz, H. Bull, R. Aron, M. Wight realizme katkı sağlayan isimler olmuştur. Realizm devleti uluslararası ilişkilerin başat aktörü olarak görürken; uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı, devletlerarası mücadele alanı olarak kabul etmektedir. Neorealizme katkı yapan Kenneth Waltz gücü amaç olmaktan ziyade araç olarak görmekte, devletin varlığını idame ettirmesi ve güvenliğini sağlayan araç olarak değerlendirmektedir. Devletin nihai amacı güvenlidir, bu bağlamda güç güvenlik aracıdır.⁴¹

Hans Morgenthau gücü, insanın diğer insanların fikir ve tutumlarını kontrol altına almak olarak tanımlarken; George Modelski ise uluslararası eylemlerin hayata geçmesi için gereken kaynak kontrolü olduğunu belirtmektedir. Karl Deutsch, Michael Sullivan, A.F.K. Organski, Trevor Taylor, Richard Cottam ve Walter Jones de gücü tanımlamışlardır. Günümüzde ise güç bazı şeylere sahip olma, ulusal gücü kapasite olarak kabul gören değerlendirmeler olmasının yanında, ilişkisel bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Robert Keohane ve Joseph Nye gücü "bir aktörün diğer aktörlere normalde yapmayacakları birşeyi yaptırabilme yeteneği olarak tanımlamaktadır."⁴² Güç kavramının oldukça önemli ve belirleyici bir role sahip olduğu, modern ve global dünyada, en dikkate değer bir disiplini olan uluslararası ilişkiler, ilk çağlardan itibaren toplumların, uygarlıkların etkileşiminden günümüze götürülebilir bir

⁴¹Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İş birliği*, MKM Yayıncılık, 7. Baskı, Bursa, 2012 S.159-165.

⁴²Karl Deutsch, Gücü çatışmalarda üstün gelme ve güçlükleri aşma yeteneği; Michael Sullivan, güç uluslararası politika açısından temel öneme sahiptir, çünkü güç büyüklük, büyüklükte etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek demektir. A.F.K. Organski, başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme kapasitesi; Trevor Taylor diğerlerine davranışlarını istenen doğrultuda geliştirme ve etkileme yeteneği; Richard Cottam diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerinde etki uygulamasıdır.

Walter Jones ise uluslararası alanda bir aktörün maddi ve maddi olmayan kaynak uluslararası kıymetleri uluslararası olayların sonuçlarını kendi istediği yönde etkilemede kullanma yeteneği şeklinde tanımlamaktadır. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2014, s.263-266.

maziye sahip olmasına rağmen disiplin olarak kısa bir geçmişe sahiptir. Ancak uluslararası ilişkiler tarihini Antik Yunan uygarlığında, ‘Peloponnesos Savaşları’⁴³’na kadar götüren düşünürler bulunmaktadır. Ancak ulus devletlerin çıkış noktası olarak kabul gören ‘Westphalia Barışı’ uluslararası ilişkilerin başlangıç miladı olarak kabul edilmektedir. Westphalia Barışı uluslararası ilişkilerin başlangıç tarihi olarak kabul edilmişse de; İlk çağlarda Çin, Hint Mısır, Pers gibi uygarlıklar arasında yaşanan savaşlarla, güç mücadelesi ve etkileşimin yaşandığını göstermektedir. Güç kavramının tarihteki yerine bakacak olursak; MÖ 500’lü yıllarda yaşamış olan ünlü Çinli komutan Sun Tzu’nun savaş stratejisi üzerine oluşturduğu söylemlerden bir araya gelen ‘Savaş Sanatı’⁴⁴’adlı eserinden yola çıkarak gücün ilk defa sistematik bir araç haline bu dönemlerde geldiği savı ortaya atılabilir.⁴⁵ Bu eserde Sun Tzu savaşlarda gücün kullanımına dair görüşler belirtmiştir. MÖ 400’lü yıllarda yaşayan Thucydides⁴⁶(MÖ 431) Atina ve Sparta arasında yaşanan ve otuz yıl süren Peloponnesos Savaşları’nı anlattığı “Peloponnesoslularla Atinalıların Savaşı” adlı eserinde güç kavramını ve güce dayanan politikaları, savaşın sebeplerini, uygulanan baskı ve korkulardan bahsetmektedir. Machiavelli (Prens)⁴⁷, Kautilya (Arthashastra), Thomas Hobbes (Leviathan)⁴⁸ gibi isimlerde eserlerinde güç ve güç mücadelesinden bahsetmektedir⁴⁹

⁴³Peloponnesos Savaşları: Tukididesin baş eseri Peloponezya Savaşları tarihidir. Demokrasinin doğduğu yer olan Atina’nın yıkımı ile sonuçlanan ve M.Ö. 431-404 yılları arasında Atinalılar ve Sparta arasında Helenik dünyanın kontrolü üzerine yürütülen mücadeleyi anlatır. Tukidides bu savaşı güç politikası dinamikleri ve rakip şehir devletlerinin göreceli güçleriyle anlatır. Ama böylece uluslararası mücadelelerin kabul gören ilk realist açıklamasını geliştirmiştir. Dolayısıyla İlk uluslararası ilişkiler teorisini ortaya koyduğu söylenebilir. Heywood, *Küresel Siyaset*, s.330.

⁴⁴Savaş Sanatı, M.Ö. 6. Yüzyılda Sun Tzu tarafından yazılmış askeri taktik ve savaş üzerine bir çalışmadır. 13 bölümden oluşmaktadır. Tzu Sun Savaş Sanatı, Maviçatı Yayınları, İstanbul, 2017

⁴⁵Yaşar Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, Aydın Menderes Ün. Sosyal Bilimler Entitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.4YÖK Ulusal Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/adresinden> 05/12/2022 tarihinde alınmıştır

⁴⁶Thucydides: Tukidides felsefe ile ilgilenen eski Yunan tarihçi ve asker.

⁴⁷Machiavelli Prens/ Hükümdar adlı eserinde güçlü devlet yaratmak ve sürdürmek amacını gerçekleştirmek yolunda olması gerekenleri anlatmaktadır. Machiavelli’e göre devletin varlığını sürdürmesi hayatta kalma amacı diğer tüm amaçlarının önünde gelir. Ona göre devletin varlığını koruması, sürdürmesi ile güç olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur. Uluslararası sistemi devletlerin sürekli rekabetine dayanan bir çıkar çatışması olarak gören Machiavelli, bundan dolayı sistemin yapısını kaotik olarak görmektedir. Şenel, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010) Teorik Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz*, s.17.

⁴⁸Thomas Hobbes, Leviathan adlı eserinde insanın kendi varlığını ayakta tutma ve sürdürme güdüsünün tüm eylemleri belirlediğinden yola çıkarak insan doğasına alabildiğince çıkarıcı kabul ederek olumsuz yaklaşmaktadır. İnsanlar güvensizlik, rekabet, herkesten üstün olma tutkusu gibi nedenlerle sürekli birbirleriyle mücadele etmektedir. Savaş herkesin herkesle, herkesin herkese karşı savaşıdır. Bu durumda insan insanın kurdudur, görüşünü savunmaktadır. Şenel, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010) Teorik Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz*, s.29.

⁴⁹Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.5-6.

Machiavelli ve Hobbes'in düşüncelerine kadar götürülen Reazlime göre uluslararası politika rasyonel karar verici ve egemen devletler arası bir ilişki süreci olarak kabul görmektedir. Realizme göre uluslararası politika güç ve çıkar mücadelesinde oluşmaktadır. Merkezi bir otoritenin olmadığı, doğa durumunun devam ettiği, anarşik yapıdan oluşan sistemde devletler güvenliğe öncelik vermektedirler. Bu yapı içinde savaşlar kaçınılmaz hale gelirken, bu durum klasik realizme göre doğa durumundan; Neorealizme göre ise sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Dünyada yaşanan 1.ve II. Dünya Savaşları güç mücadelesine sahne olurken, sonuçları büyük yıkıma sebep olmuş; iki dönem arası düzen Soğuk Savaş ve sonrasında hatta günümüzde yaşanan gelişmeler güç mücadelesinde Realizmin önemini koruduğunu göstermektedir.⁵⁰

1.1.1. Uluslararası İlişkilerde Gücün Tanımlanması

Uluslararası İlişkiler açısından güç kavramı, her dönem tartışmalara ve araştırmalara konu olmuştur. Sosyal bilimlerde ağırlıklı konular arasındadır. Realist düşüncenin merkezinde yer alan güç kavramı, farklı düşünürler ve yazarlar tarafından tanımlanmıştır. Morgenthau; çağdaş güç yaklaşımının ilk temsilcilerindendir. O'na göre, devletlerde insanlar gibi çıkarı ön planda tutmaktadırlar. Bu çıkarları elde etmek için güce ihtiyaç duymaktadırlar. Bir devletin rakip devlet veya devletler grubuna karşı güç kapasitesini artırabilmesinin yolu dört esas üzerine kuruludur. Bunlar: *silahlanma, ittifak oluşturma, tazminat alma, böl ve yönet politikası uygulama*. Bu esaslar üzerine güç kapasitesini artırmaya yönelik devletlerin birbirlerine karşı uyguladıkları *emperyalist, statükocu ve prestij* sağlamaya yönelik politikaları da güç ögesine dayanmaktadır.⁵¹ Morgenthau gücü; hem ilişki türü bakımından, hem uluslararası politikanın vazgeçilmez bir amacı, hemde amaca giden yolun aracı olarak tanımlarken; Holsti ise gücü, bir ülkenin sahip olduğu olanak ve davranış yeteneğini *ödül, ceza, ikna ve zorlama* gibi metotlar aracılığıyla karşı tarafın davranışlarını kendi ulusal çıkarları gereğince yönlendirerek değiştirebilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵² Neorealizmin temsilcisi Waltz'a göre esas olan güç, amaç değil, araçtır. Bununla beraber Waltz, gücü

⁵⁰Şenel, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010) Teorik Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz*, s.43.

⁵¹Der. Faruk Sönmezoğlu, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul, Der Yayınları, 2010, s.300-301.

⁵²TUİC Akademi <http://www.tuicakademi.org> adresinden 05/12/2022 tarihinde alınmıştır.

Örneğin Türkiye'nin Asya ve Avrupa kıtalarının kavşak noktasında yer alması, ulaşım kolaylığı, küresel pazara yakın olması ve enerji boru hatları geçiş güzergahında olması dolayısıyla küresel aktörler için vazgeçilmez noktadadır.

B) Doğal Kaynaklar: Bir ülkenin zengin doğal kaynak kapasitesine ve verimli topraklara sahip olması, ülke kapasitesi açısından en önemli unsurlardan biridir. Gıda üretimi bakımından kendi kendine yeterliliği sağlayan bir ülke; kendisi gibi olamayan ülkelere oranla üstünlük sağlayan konuma gelmektedir. Örneğin Türkiye, 1948-1960 yılları arasında "Avrupa'nın Manavı" olmuştur. Hammadde kaynakları, petrol ve doğalgaz, endüstri ve savaş sanayi alanının olmazsa olmazlarındandır; bulunduğu bölgelerin öneminin artmasını sağlamaktadır. Son dönemlerde uranyuma sahip olmak isteyen ülkeler arasındaki rekabeti unutmamak gerekir.

C) Ekonomik Kapasite: Bir ülkenin ekonomik gücü endüstri ile özdeşir. Hammadde açısından ne kadar zenginse, o derece endüstrisi gelişir ve ekonomik büyüme sağlamış olur. Hammaddeye sahip olmakla beraber endüstri tesisleri ve gücüne sahip olmayan ülke, etkili olmamaktadır. Örneğin Kongo'nun uranyuma sahip olmasıyla İngiltere veya ABD'nin uranyuma sahip olma kapasitesi eşit değildir. Çünkü uranyum büyük devletlerin gücüne güç katan faktörler arasındadır.

D) Askeri Hazırlık Derecesi: H. Morgenthau'ya göre, güç öğelerinde ve ulusal gücün belirgin olmasında askeri güç faktörü ilk dikkat çeken özelliktir.

E) Nüfus: Ulusal güç ile nüfus arasında doğrudan ilişki olduğu söylene de, ulus nüfusu ne denli büyükse o kadar güçlü ülke olur algısı da bir o kadar yanlıştır. Buna göre Çin ve Hindistan'ın en büyük ve en güçlü ülke olmaları gerekmektedir.

F) Ulusal Karakter: Ulusal karakter; ulus yapısında etkilidir, bir ulusu diğer uluslardan ayıran özellik, farklı niteliklere sahip olması ve felaketlerden sonra ayakta kalabilme gücüne sahip olmasıdır. (Japonya: Atom Bombası sonrası ticarete bir numara olması; Türkiye: Kurtuluş Savaşı sonrası çağdaş ve modern devlet yapısının oluşumu) Ulusların birbirlerine oranla güçlerini hesaplarken, ulusal karakter farkına ortaya koymak; yargılarda ve politikalarda yanlış yapılmasını önlemektedir.

1.1.2. Uluslararası İlişkilerde Gücün Sınıflandırılması

Devletlerin kullandığı gücü boyut olarak geleneksel anlamda ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar: *Sert Güç (hard power)* ve *Yumuşak Güç (soft power)*.

Sert Güç: Geçmişte ve günümüzde bir devletin gücü denilince, akla ilk gelen silahlı kuvvetlerdir. Aynı zamanda da “buyurgan güç” olarak adlandırılan sert güç, askeri ve ekonomik güç ile paralellik göstermektedir. Bir devletin ulusal güvenlik çıkarının gerektiği zorunlu durumlarda, kullanma gücü ve bu gücü kullanabilecek siyasi otorite gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminde yoğun şekilde sert güç kullanılmıştır: Birlik sayısı, cephane miktarı, füze sayısı, askeri bütçe, askeri teknoloji kapasitesi öne çıkmıştır. Ulusal çıkar ve güvenlik söz konusu olduğunda, ülkeler sert güç kullanmaktan çekinmedikleri görülmektedir. ABD’nin 20 Mart 2003’te askeri güç kullanarak Irak’ı işgali en güzel örnektir. Barış döneminde ise silahlı kuvvetlerin diplomasiyle uyum ve işbirliği içinde olmalarını zorunlu kılmaktadır. Askeri gücün dış politikada etkili unsur olabilmesi, silahlı kuvvetlerin gücü ile ilişkili görüşü yaygındır.⁵⁶ “*Sert Güç, teşvik(havuç) veya tehdide (sopa) dayanabilir*”. Ülkeler bu yöntemle, tercihleri değiştirmede komut verebilir; zorlama ve ekonomik yaptırımlar yoluyla istediklerini yaptırabilirler.⁵⁷

⁵⁶TUİC Akademi <http://www.tuicakademi.org> adresinden 12/12/2022 tarihinde alınmıştır.

⁵⁷Nye, *Yumuşak Güç*, s.24.

Uluslararası sistemde aktörler; ‘süper güç’⁵⁸, ‘nükleer güç’⁵⁹ ‘bölgesel güç’⁶⁰ gibi kavramlarla tanımlanırken; güç kavramı ise literatürde; ‘güç dengesi’ ‘asimetrik güç’ ‘akıllı güç’ şeklinde yer almaktadır.⁶¹

Yumuşak Güç:Uluslararası sistemde ve kurallardaki geçişler zaman ve mekana bağlı olarak gücün anlamında değişim getirmiştir. Tarihi süreç içinde Soğuk Savaş sonrası döneme kadar, sert güç önemini korumuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem ve günümüzde ise bilgi ve teknolojik gelişmeler, kamuoyuna etkialtına alabilmek, ikna ve pazarlıkgücünü ön plana çıkarmaktadır. ABD siyaset bilimci Joseph Nye tarafından 1990 yılında “yumuşak güç” olarak tanımlanan kavrama göre; çok kutuplu sistem yapısı, uluslararası örgüt ve medyanın giderek güçlenmesi neticesinde, askeri kapasitenin azaltılması ile asimetrik savaş yöntemlerinin ön plana çıkması ve klasik orduların faaliyet alanlarının sınırlandırılması, günümüz dünyasında “sert/kaba güç”ün önemini ve etkisini azaltan unsurlar haline gelmiştir. Zorbalık yerine iş birliğini öneren Nye, yumuşak gücü; *“Eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istediğin şeyi*

⁵⁸Süper Güç: Uluslararası sistem hiyerarşisinin ilk sırasında yer alan, küresel ve bölgesel olaylara müdahale edebilme, ekonomik, siyasal, teknolojik ve askeri güç ve kapasitesine sahip olan devlettir. Dolayısı ile yumuşak güce dayandığı görüşü yaygındır. TUIÇ Akademi <https://www.tuicakademi.org> adresinden13/12/2022 tarihinde alınmıştır.

⁵⁹Nükleer Güç:Nükleer enerji, 1789 yılında uranyum’un keşfi ve 1934 yılında atomun parçalanması ile gelişen zaman diliminde politikacılar, bilim insanları ve sanayiciler arasında popülerlik kazanmıştır. Daha sonra teknolojik gelişmelerle beraber askeri ve savunma amaçlı gelişen çalışmalar ile ticari olarak alan kazanmıştır. Böylece birçok ülkede nükleer enerjiden yararlanılması noktasında çalışmalara hız verilmiştir, Bu çalışmalar, atomların parçalanması neticesi ile ortaya çıkan ısı enerjisini elektrik enerjisine dönüştürmesini sağlayacak sistemlerin tesis edilmesi (Nükleer Santraller) sürecini başlatan faktör olmuştur.T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı <https://enerji.gov.tr>adresinden 13/12/2022 tarihinde alınmıştır.

⁶⁰Bölgesel Güç: Uluslararası ilişkilerde belli bir coğrafi bölgede hegemonik, ekonomik, askeri gücü ve nüfuz etkisi olan devlettir. Güney Afrika, Mısır, İsrail, Türkiye, Güney Kore, Brezilya, Meksika ve Endonezya gibi ülkeler bölgesel güç olarak adlandırılmaktadır.<https://www.tuicakademi.org>adresinden 13/12/2022 tarihinde alınmıştır .

⁶¹Aldırmaz,Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar(2018),s.7. Güç Dengesi (Balance of Power):Politika olarak güç dengesi, sistem içerisinde yer alan herhangi bir devletin, sivrilerek baskın bir konuma gelmesini engelleme amaçlı ve diplomasiyi kullanarak sistem içinde kalmasını sağlayan bir girişim olarak ifade edilmektedir. Realizmin içinde merkezi rolü bulunan güç dengesi, Kenneth Waltz tarafından uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul edilmektedir. Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, BB101 Yayınları,3. Baskı, Ankara, 2016, s. 111-112 Asimetrik Güç: Dengesiz, gayrinizami harp unsurlarını bünyesinde barındıran savaş gücüdür; *“Aralarında belirgin bir güç paritesi farklılığı olan taraflar arasındaki, çoğunlukla düzenli ordu ile gerilla tipi paramiliter gruplar arasındaki bir mücadele olarak nitelendirilir.”* Düzenli cephe savaşından ziyade, kırsal ve kentlerde teknolojik imkanlar dahilinde ve hedef alınıp alınmadığı belli olmayan sivillerinde zarara uğradığı bir yöntemdir. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 606-607Akıllı Güç: Bir devletin uluslararası ilişkilerde ulaşmak istediği amaca giden yolda, yumuşak güç ve sert güç unsurlarını beraber kullandığı bir dış politika argümanı olarak tanımlanmaktadır. İlk kez Joseph Nye tarafından kullanılan kavram, ABD’nin güç ve hegemonyasının sürdürülmesine hizmet etmek amaçlı olarak ortaya çıkmıştır. TUIÇ Sözlük Özgür uluslararası ilişkiler sözlüğü <https://uliwiki.org>adresinden 14/12/2022 tarihinde alınmıştır

yapmaya seni zorlamama gerek yoktur.”“Diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır. Yumuşak Güç aynı zamanda nüfuz etme, ikna etme ve cezbetme becerisidir.”⁶²diyerek tanımlamıştır.⁶³

Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinde meydana gelen boşluk ve fırsatlar jeopolitik konumunun etkinliğini ön plana çıkarmıştır. Yeni dönemde küreselleşme etkisiyle insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi gibi parametreler dünyayada yaygınlık kazanırken Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)⁶⁴ çerçevesinde küreselleşme parameterlerine sahip ılımlı İslam anlayışı Türkiye’nin rolünü pekiştirirken konumunu ve önemini güncellemiştir.⁶⁵

1.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Güç Kavramında Dönüşüm

II.Dünya Savaşı süresince Almanya karşısında yer alan ABD ve SSCB savaş sonrası dönemde, rekabet alanında karşı karşıya gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sistemin başat aktörleri, sıcak çatışmadan ziyade ideolojik, siyasi ve teknolojik yarışçına girmişlerdir.İki aktörün güç uygulamalarında ikna, caydırma ve çevreleme politikaları önem kazanırken, dönem süresinde güç dengesi etkili askeri ve savunma yatırımları ağırlık kazanmaktadır. Dönem boyunca devlet güvenliği, birey ve toplum güvenliğinin ötesine geçerek karşılıklı bağımlılıktan ziyade, ulusal çıkar çerçevesinde hareket edilmiştir.İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardındanuluslararası sistemde dengeler değişirken, uluslararası yapıyı sadece devletlerin tehdit etmediği; yerel, toplumsal ve uluslararası örgütlerinde sistemi tehdit eden unsurlarındaçeşitlenme görülmüştür. Devlet merkezli tehdit unsurunun sona ermesinden sonra devletlerin düşmanlarını tanımlayamadığı bir sürece geçilmiştir. Böylece devlet kavramı geri planda

⁶²Nye,*Yumuşak Güç*, s. 24-27.

⁶³Atilla Sandıklı, *Türkiyenin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, Bilgesam Yayınları Ankara, 2015, s.94.

⁶⁴BOP: Ortadoğuda yer alan bölgelerin bir bütün olarak gören ve bu bölgede otorite sağlayacak siyasal yapılanmadır. ABD’nin İngiltere ile Anglo Sakson ittifakını, dünya egemenliği projesi doğrultusunda dünyanın jeopolitik alanını kendi yönetimleri altına alabilme projesidir. ABD süper güç olarak ayakta kalabilmek için jeopolitik merkezin Asya ve Avrupanın eline geçmemesi için BOP ile dünyanın anakarası olan üç kıtanın ortasına emperyalist amaçlarla yerleşmeye çalışmaktadır. Proje, İsrail merkezli bir siyasal yapı hedeflemektedir. Büyük projenin yükünü hafifletmek isteyen ABD ve İngiltere Türkiye, Pakistan ve Japonya gibi ülkeleri projeye dahil etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Anıl Çeçen, *Türkiyenin B Planı*, Fark Yayınları, Ankara, 2007, s.193-204’.

⁶⁵Sandıklı, *Türkiye’nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, s,95.

kalırken, insan ve toplum kavramları öne çıkmaya başlamıştır. Savaş sonrası iki kutuplu sistem sonrası güç değişimini getirirken yeni aktörler tehditler ve oluşumlar sisteme dahil olmaya başlamıştır. Savunma kavramı yerini güvenlik kavramına bırakırken, içeriğinde küresel felaketler, hastalıklar, göç, nüfus artışı, iklim değişikliği gibi konu başlıkları çeşitlenerek genişlemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD kendiniyeniden konumlandırmış süper güç olarak (dünyanın jandarması) oluşan boşluğu dolduracağı yeni döneme geçilirken; 20.Yy'da uluslararası sistemi yöneten yönlendiren devlet haline gelmiştir. ABD 1991 yılında ulusal güvenlik strateji belgesini ilan etmiş ve yeni dünya düzeni kavramı ortaya çıkarken; ABD kendisine rakip olabilecek potansiyel güce engel olmakla beraber uluslararası sistemde hegemonik mutlak egemenliğini kabul ettirme yönünde politikalar uygulamaya başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası düşmanın tanımlanmadığı asimetrik savaşların önem kazandığı küresel göç, hibrit/siber güvenlik, kitle imha silahların yayılması veterör sorunları gibi güvenlik tehditlerinin ortaya çıktığı yeni döneme geçilmiştir. 11 Eylül sonrası uluslararası hukuku ihlal ederek Irak ve Afganistan operasyonlarında sert gücünü aktif olarak kullanmıştır. 21.Yy'da Batı hegemonyasına bağlı askeri operasyonlar, ekonomik krizler, meşru yönetim algısı, belirsizlikler, içe yönelik politikaları öne çıkarırken küresel yönetim sorunlarını geri planda bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu dünya düzeni, yerini çok kutuplu yapıya dönüştürürken, ABD'nin küresel yönetim üzerinde ki etkisini azaltmaya başlamıştır. Sistemde Batı'nın konumunun gerilemesiyle yeni yükselen güçler, açığa çıkmaya ve güç merkezinin Batı'dan Doğu'ya kaydığı yeni bir sürece geçiş başlamıştır.⁶⁶

Gücündoğasının değiştiğine dair son dönemde ki tartışmalar kavramsal değişim olduğundan ziyade ilişkisel gücün kullanımını sağlayan sistem değişimini göstermektedir. Güçte iki anlamda değişim gözlenmektedir. Birinci olarak askeri gücün ekonomik güce doğru geçiş yaptığı görülmektedir. Askeri güç uluslararası politikanın vazgeçilmez argümanı olurken, realist teorisyenler askeri gücü özellikle vurgulamaktadırlar. Çünkü uluslararası sistem güvenlik ve hayatta kalma kaygısıyla şekillenmektedir. Devletler korunmak için güce ihtiyacı duyarken, savunma yeteneğinden yoksun olan devletlerin sonu felaket olmaktadır. Ancak güç politikalarının askeri temelli

⁶⁶Seda Gözde Tokatlı "Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri", *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2022, s.378-383, 399 Dergipark <https://dergipark.org.tr/dergipark> 15/12/2022 tarihinde alınmıştır.

imgesi, gelişen ticaret bağlantıları ve artan karşılıklı bağımlılık, devletlerarası savaş maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenle askeri güç daha az güvenilir ve daha az tercih edilen politika olmaktadır. Bu bağlamda devletler kuvvet kullanmaktan ziyade, ticaret yoluyla rekabet alanına geçiş yapmıştır. İkinci değişim ise askeri ve ekonomik gücü barındıran sert gücün düşüşte olduğu iddiasıdır. Sert güç, yönlendirme gücü olarak teşvik ve tehdit kullanarak hedef ülke, aktör yada bireyin yaptıklarını değiştirebilme kabiliyetidir. Diğer yandan yumuşak güç ise diğerlerinin tercih tutum ve davranışlarını zor kullanmadan cazibe ile tercihler sunarak değiştirebilme şekillendirebilme yeteneği olarak sert güce oranla artış göstermektedir. Sert güç yaptırım, kuvvet kullanımı, rüşvet ve ödeme gibi başlıklar içerirken; yumuşak güç kültür, siyaset, dış politika aracılığıyla uygulanmaktadır. Sert güçten yumuşak güce geçiş karşılıklı bağımlılık ve bu bağımlılığın giderek artması, bilgi ve teknolojik gelişmeler sonucu insanların dünyadan haberdar olması ile ilişkilidir. Küreselleşmenin yaygınlaşması sonucu bilgi-fikir alışverişinin kolaylaşması, diğer devletlerin kültür ve değerlerine kolay ulaşım, ülke iç-dış politikalarına kamuoyu katkısı, okuryazarlık oranının artmasıyla eğitim düzeyinin yükselmesi, demokrasinin yaygınlaşması yumuşak güce yönelimi desteklemektedir. Sert güç kullanımı gönüllerin ve zihinlerin kaybedilmesi riskinde beraberinde getirmektedir. Bush yönetiminin Irak işgali, teröre karşı savaş yaklaşımı Arap ve müslüman coğrafyalarda Amerikan karşıtlığı yanında terörizme destek gibi olumsuz sonuçlarda getirmiştir. Bundan dolayı 2009'dan itibaren Obama yönetimi yumuşak güç stratejilerine ağırlık vermiştir. Ancak sert güç yumuşak güçle birbiriyle ilişkilidir beraber yürütülmektedir. Bu durum Obama yönetiminde ki kişilerce akıllı güç olarak adlandırılmıştır. Bunun yanısıra dünyada sert güç olmadan yumuşak güç uygulayan Kanada, Vatikan, Norveç, Dalai Lama gibi örneklerde bulunmaktadır.⁶⁷

Son yüzyıllık dönemde yaşanan, I. ve II. Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş'ın yaşanmasıyla beraber sistemde başlayan değişim, özellikle Soğuk Savaşın bitimiyle iki kutuplu sistemin sona ermesi, küreselleşme, bilgi ve teknolojik gelişmeler, iletişim sistemlerinin hızla gelişmesi ve son dönemde sosyal medyanın yoğun ve aktif kullanılmasının etki alanını genişletmesi sonucu klasik güç kavramından yumuşak güce dönüşüm yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savunma eski Bakan

⁶⁷Heywood, *Küresel Siyaset*, s. 293-295.

Yardımcısı Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında ortaya konan ‘Yumuşak Güç’ uluslararası ilişkiler düzleminde önem kazandığı gibi uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde de yaygın bir kavram halini almıştır. Nye’a göre uluslararası ilişkilerde aktörlerin kandırmaca veya tehdit kullanmadan, işbirliği ile yada cazibe unsurlarıyla istediklerini yaptırabilmesi yumuşak güçtür. *Kültür, siyasi değerler ve dış politika* yumuşak gücün ana kaynakları arasında yer almaktadır. Nye’e göre bir ülkenin kültürünün evrenselliği son derece önem arz etmektedir; çünkü Nye’e göre yumuşak güç uygulama bağlamında kültür, başat bir kaynak olarak büyük önem arz etmektedir. Nye bir ülkenin kültür bünyesinde barındırdığı evrensel değerler, uyguladığı politikalar, diğer devletlerin değer ve çıkarları ile uyum ve paralellik gösterdiği sürece, istenilen sonucun olasılığını yükselteceğini savunmaktadır.⁶⁸

Bu bağlamda yumuşak güç 1990 yılında literatüre kazandırılmış olsada ABD;II. Dünya Savaşı sonrası çevreleme politikası gereği Doğu Avrupa’yı, SSCB etkisinden korumak, kurtarmak ve kalkınmasını sağlamak amacıyla Truman Doktrini (1947)⁶⁹ ve Marshall Planı’nı (1948)⁷⁰ etkili bir şekilde kullanmıştır. ABD’nin uyguladığı politikalar kamu diplomasisi çalışmaları yumuşak güç oluştururken uluslararası düzeyde yoğun ve etkili kullanarak başarı elde ettiği görülmektedir.

⁶⁸ Aldırmaz *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*.14.

⁶⁹ Truman Doktrini: II. Dünya Savaşı sonrası Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanan doktrindir. Sovyet tehdidi yanında ekonomik sorunlarla mücadele eden Türkiye 1945 yılında ABD’den iktisadi yardım talebinde bulunmuştur. Doktrin kapsamında Yunanistan’a 300 milyon ve Türkiye’ye 100 milyon olmak üzere toplamda 400 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. ABD’den Türkiye’ye yapılan askeri yardımlar iki amacı yönelik verilmiştir. Türk ordusunu modern silahlarla donatmak, bu silahların kullanılması hususunda orada yetiştirmek ve böylece Türkiye’nin kendini savunma kudretini çoğaltmak. Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Siyasal Kitabevi Yayın Dağıtım, 10 Baskı, Ankara, 2014, s. 211-222.

⁷⁰ Marshall Planı: II. Dünya Savaşı’nda ekonomik ve sosyal bakımından yıkılan Avrupa devletlerinin kalkınmasını sağlamak amaçlı yapılan yardımdır. Truman yardımları çerçevesinde ABD’den alınan askeri yardımın Türkiye’nin ekonomisi üzerinde ferahlatıcı etkisini olmadığını gören Türk yetkililer ABD’den yeniden yardım istemişlerdir. Amerika’dan gönderilen malzemeler için bedel ödememekle beraber bakım için yılda 400 milyon TL ayırmak gerekmiş, bu durum bütçede sıkıntıya neden olmuştur. ABD’den gelen malzemelerin yedek parçaları aynı devletten satın alma şartı nedeniyle dolar bulma gücü ortaya çıkarmıştır. Bu durum Türkiye ile ABD arasındaki ticari bağlar geliştikçe daha da çoğalmış savaş öncesi dış ticaretini Avrupa’ya yapan Türkiye; savaş sonrası ihtiyaç duyduğu mallarını ABD’den almak zorunda kalmıştır. Savaş sonrası iktisadi kalkınma programını gerçekleştirmek için 615 milyon dolar tutarında dış yardım talebinde bulunan Türkiye savaş dışı kaldığı nedeniyle reddedilmiştir. Türk kamuoyu ve muhalefетinin tepkisi ve baskılar sonucu ekonomik yardımlar alınmaya başlanmıştır. Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, s. 211-222.

1.1.4. Küreselleşme ile Gücün Dönüşümü

Küreselleşme, kavram olarak son 20 yıldır küresel siyaset ve diplomasi alanında ve literatür çalışmalarında popüler olarak yer edinmiş ise de, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmakla beraber; dünyanın değişim ve dönüşümünde açıklamak için kullanılmaktadır. Ortak bir tanım üzerinde uzlaşma sağlanamamış olmasına rağmen, mal, hizmet, sermaye hareketliliği, serbest piyasa, dünya piyasalarına entegrasyon gibi faktörlerle birbirinden farklı devlet ve toplumlar arasında etkileşim, iletişim ve karşılıklı bağımlılığı artıran ilişkiler ağı olarak ifade edilmektedir. Uluslararası ilişkiler denilince ilk göze çarpan devletlerarası ilişkiler olsada sistem bazında devlet dışı aktörlerin (ua.örgütler,şirketler,bireyler sivil toplum kuruluşları) diğer aktörlerle ilişkilerini barındırmaktadır. Bu ilişkiler ağı toplumsal yapı, politika coğrafi-tarihi faktörler, kültür, ekonomi ve küreselleşme ile yakından ilişkilidir. “*Zaman ve mekan daralması*” olarak ifade edilen küreselleşmenin sağladığı olanaklar ile dünyanın bir ucunda diğer ucuna coğrafi uzaklık ne olursa olsun insanlar arasında etkileşim ve ulaşım sunduğu bilinen bir gerçektir.⁷¹

Küreselleşme kavramı günümüzdeki popüleritesini Garrett Hardin’in 1968 tarihli “*Kaynakların Paylaşımı ve Kullanımı*” adlı çalışmasıyla kazanmıştır. Ancak günümüzde ki halini alması, üç aşamalı bir süreçle gerçekleşmiştir: 19. Yy. sonlarından 1914’lere kadar olan birinci dönem:1870-1914 yılları arasında gerçekleşen küreselleşme, denizciliğin gelişmesi, telgrafın icadı, tren yollarının gelişmesi neticesinde Batı’nın ulaşamadığı denizaşırı ülkelere siyasi, askeri ve ticari etkisini artırmasında büyük fırsatlar getirmiştir. Ticarete rekabetin artması üretimde uzmanlaşmayı getirirken; gelişen teknoloji ile uluslar ve toplumlar arasında ki bağları güçlendiren bir unsur olmuştur. 1914’lerden 1945-50 arası ikinci dönem:1914-1945 yılları arası duraklama dönemi olarak adlandırılmaktadır.1. Dünya Savaşı, 1929 Büyük Bunalım sonra yaşanan 2. Dünya savaşı sürecin yavaşlamasına neden olmuştur.1945-50 sonrası üçüncü dönem: IMFve Dünya Bankası’nın özel sermaye ile kurulmasına rağmen uluslararası ticaret ve yatırımlara imkan sağlama amacıyla olması, sermaye dolaşım kısıtlamalarını zamana yayarak

⁷¹Fulya Kıvılcım, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Kültür Üniversitesi,*Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, 2013 s.221 Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 23/12/2022 tarihinde alınmıştır.

kaldırma süreci, 1980’lerde Regan ve M. Theacher politikalarının etkisi ve 1991 tarihinde Sovyetler Birliğinin dağılması ile finans piyasalarında küreselleşme başlamıştır. Sonraki süreçte ise, Dünya Bankası, GATT, OECD gibi kuruluşlarla ivme kazanması hızlanmıştır. Diğer bir faktör ise 1971’te Bretton Woods Sistemi’nin çökmesi sonucu sabit kur sisteminden vazgeçilmesidir. Bu durum ise ABD, Almanya, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin, sermaye hareketleri kısıtlamalarını kaldırmasını sağlamış böylece finansal küreselleşme, tarihinde büyük ivme kazanmıştır.⁷²

Üçüncü küreselleşme döneminin en önemli unsuru iletişim ve internettir. İletişim devrimi olan internet dünyanın her yerinde kullanım ağına sahip olarak, milyarlarca insanı, kurum ve kuruluşları, devletleri birbirine bağlayarak küreselleşmenin en önemli ayağı olmaktadır. Demiryolları, gemicilik, havacılık gibi ulaşım sektöründe ki ve iletişim alanındaki gelişmeler coğrafi engelleri aradan kaldırarak birbirini destekleyerek küreselleşmeye azımsanmayacak katkı sağlamaktadır. Küreselleşmenin nüfuz alanı insan ve insan toplulukları arasında ki ilişkiler başta olmak üzere ekonomik, siyasal, güvenlik, teknolojik/ iletişimsel, kültürel ve çevresel/ demografik olmak üzere boyutları bulunmaktadır.⁷³

Türkiye küreselleşmenin olumlu veya olumsuz yönden, dünya ölçeğinde tüm boyutlarıyla yüksek oranda etkilendiği ülke olmaktadır. Nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Türkiye’nin jeo-stratejik konumu. Doğu ile Batının Kuzey ile Güney’in buluştuğu kavşak noktasında ve Avrasyanın merkezinde yer alması.
2. Coğrafyasında barındırdığı insan topluluğunun özelliği. Özel coğrafi konumu, köklü tarihi geçmişi sebebiyle farklı kültür ve medeniyetler beşiği olması.

⁷²Küreselleşmenin hızlanmasını sağlayan diğer bir unsur ise gelişen teknoloji ve üretim piyasalarının dışa açılmasıdır. 1980’li yıllarla beraber küreselleşme, karmaşık ve çok boyutlu bir döneme evrilmiştir. Sanayi alanında ivme kazanan firmalar, pazar değişimleri, ürün ve üretim alanındaki teknolojik gelişim ve dönüşüm, rekabetin artması, 1990 sonrası Doğu Bloku ülkelerin toplumsal siyasi ve iktisadi çöküşleri önde gelen unsurlardır. Bu süreçte yaşanan değişimde en büyük pay şüphesiz bilim ve teknolojik gelişmelerin yaşanmasıdır. Bilgi Çağı olarak adlandırılan bu dönemi B. Oran üç önemli gelişme ile açıklamaktadır. 1- 1970’li yıllardan itibaren çokuluslu şirketlerin küresel ekonomiye hakim olması. 2-1980’li yıllarla başlayan süreçle gelişen bilgisayar internet uydular optik kablo gibi buluşlarla yaşanan iletişim devrimi. 3-1991’de SSCB’nin parçalanması neticesinde güç dengesinin sona ermesi ve Batı Bloğunun başat güç olarak sistemde yer alması. Kıvılcım, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, s.222-223.

⁷³Fırat Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, s.26-27 Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 23/12/2022 tarihinde alınmıştır.

3. Ekonomik boyutu bakımından, dünya ekonomisi ile entegrasyon sağlama amaçlı 1980 sonrası köklü yapısal değişim politikalar uygulanması. Korumacı ve ithal ikameci ekonomik yapıdan, serbest pazar ve ihracata yönelen bir yapıya geçiş.
4. Siyasi anlamda demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, kadın statüsü, şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi konularda düzenlemeler.
5. Güvenlik boyutunda uluslararası *terörizmle mücadele, silahsızlanma, silahların kontrolü, yasadışı göç, insan ticareti, organize, suç yolsuzluk, uyuşturucu ticareti ve karaparayla mücadele* gibi konularla kapsamlı ve derin ilgilenmeye, bölgesel ve uluslararası işbirliğinde öncü rol almaya yönelmektedir.
6. Çevresel/demografik boyutuyla ise yoğun bir etkilenme sözkonusudur. Çevre dostu tüketim ve üretim önem kazanmakta, nüfus artış hızının düşme eğiliminde olduğu gözlenmektedir.
7. Kültürel boyut ise etkilenmenin en çok hissedildiği alan olması neticesinde, Türk toplumunun beğenilerinin ve ilgi alanlarında değişim ve dönüşüm gözlenmektedir.⁷⁴

Sonuç olarak Türkiye küreselleşme sürecinde, hem etkilenen hem de etkileyen unsurlara sahiptir. Bulunduğu jeo-stratejik konumu *ile Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, OrtaDoğu, Akdeniz, ve Orta Asya ile Avrupa*’nın siyasi ve güvenlik noktasında son derece önemli bir geçiş noktasıdır. Bu bağlamda hem bölgesel hemde uluslararası istikrarın sağlanmasında ki rolü azımsanmayacak kadar önemlidir. *17/10/2008 tarihinde BM Genel Kurulunda yapılan oylama ile 2009/2010 dönemi BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyelik adaylığına* seçilmiş olması bu açıdan son derece değerlidir. Enerji kaynaklarına yakınlığı bağlamında Doğu-Batı enerji koridoru açısından, hem bölgesel hemde küresel anlamda ekonomik ve güvenlik açısından son derece önemli ve vazgeçilmez bir noktadadır. Kendine has köklü tarihi geçmiş ve kültürel yapısı ile medeniyetlerarası ahengin en güzel örnekleri arasındadır. Bu açıdan dünya medeniyetini zenginleştirme çabaları önemlidir. 2005 tarihinde Türkiye-İspanya eş-sunuculuğunda gerçekleştirilen Medeniyetler İttifakı son derece önem arz etmektedir.⁷⁵

⁷⁴Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde”, s.32-33.

⁷⁵Bayar, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, s.34.

Önemi: Küreselleşme 20. yüzyılın sonlarında gelişen, karmaşık ve çok yönlü değişimleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Birkaç açıdan değerlendirmek gerekirse ilk olarak, küresel karşılıklı bağımlılık, Soğuk Savaş dönemi süper güçler (ABD-SSCB) arasında ki rekabetin sonuçlarından biridir. 1945 sonrası, yeni dünya düzeni kurucularının kaynak ve yetenekleri çerçevesinde istedikleri bölgelerde etki alanlarını genişletmelerini sağlamıştır. İkinci olarak, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, modern iş dünyasının örgütlenmesinin uluslar-ötesi niteliği küresel ekonominin doğuşunu sağlarken; komünizmin çöküşü de küresel kapitalist sistemin oluşumunu hızlandırmıştır. Üçüncü olarak teknolojik gelişmeler küreselleşmenin önemli ayağını oluşturmaktadır. Teknolojik gelişme ve yenilikler, nükleer silahların gelişmesi, asit yağmurları, ozon tabakasının küçülmesi gibi küresel problemlere yol açarken diğer yandan ise uluslararası telefon hatları, uydu televizyon, internet gibi her alanda olumlu etkileri beraberinde getirmiştir. Dördüncü olarak, politik-ideolojik açıdan önemlidir. Liberal demokrasinin dünya ölçeğinde yayılmasını genişletirken, diğer yandan uluslar-ötesi siyasal öğreti olarak İslamın genişlemesi ile, çevreci düşünceler ve felsefecilerin katkıları ile Batılı liberal politik değerlerin yayılmasını getirmektedir. Küreselleşme getirdiği olumlu olumsuz etkileriyle tartışılan bir kavram olmaya devam etmektedir. Bazı kesimlerce siyasetin ölümü ve devletin gereksizliği anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Buna karşın devletin gereksiz hale gelmediği, aksine işlevinin değiştiği konusunda görüşler de mevcuttur. Ayrıca küreselleşme etnik siyaset ve tikelci milliyetçilik gibi birbirini besleyen, dengeleyen güçleri de serbest bırakmıştır.⁷⁶

1.2. YUMUŞAK GÜÇ KAVRAMI

Yumuşak Güç terimi Türkçe'ye, İngilizce'den '*Soft Power*' terimi olarak çevrilmiş ve literatürde kullanılmaya başlanmıştır. "Uluslararası ilişkilerde bir kavram olarak ortaya ortaya çıkışı, çok yeni olsa da yumuşak güç kullanımı geçmişe dayanmaktadır. Örneğin Fransızlar, yenildikleri Fransa-Prusya Savaşı sonrası yerle bir olan prestijlerini tekrar kazanma noktasında dünyaya dil ve edebiyat ihraç çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Tarihimize baktığımızda Osmanlı İmparatorluğu, silahlı gücü ile ülkeleri fethederken; yumuşak güç ile, adaletle gönüller kazanarak bölge halkını yönetmeye

⁷⁶Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, s.185.

büyük önem vermiştir; bu durum neticesinde imparatorluk dağıldıktan sonra uzun zaman, özellikle Balkanlarda olumlu anlamda etkisi devam etmiştir. Sun Tzu'nun "*Girdiği her savaşı kazanlar aslında usta komutan değildirler. Düşman kuvvetlerini, orduları savaşımadan çaresiz bırakanlar, işte onlar en iyisidir... savaşırsan insan öldürmek şart olur. Ancak en iyisi savaşımadan kazanmaktır.*" sözleri yumuşak gücün kullanımına dair örneğin çok eskilere dayandığını göstermektedir.⁷⁷

Yumuşak güç; bir devletin karşısında ki devlet, kişi ya da toplum üzerinde tercihlerini şekillendirme becerisi esasına dayanmaktadır. Aynı zamanda nüfuz etme, ikna etme ve cezbetme becerisini de barındıran bir dış politika aracıdır. Bu özellikleri itibarıyla ekonomik, siyasi ve fiili müdahale açısından sert güçten ayrılmaktadır. Sert güç kavramı ise bilindiği üzere; bir devletin (aktörün) ekonomik ve askeri imkanlar dahilinde başka bir devlet (aktör) veya devletlerin davranışları üzerinde etki edebilme veya nüfuz edebilme becerisidir. Bu doğrultuda kandırmalara (havuç) veya tehditlere (sopa) gereksinim duymaktadır. *Sert güç, baskı, yaptırımlar, ödemeler, rüşvet* gibi metod uygulama aracılığıyla amaca ulaşmaktadır. Otoriter yönetimler de baskı ve komut verme ön planda iken demokratik yönetimlerde ise ikna etme ve cezbetme yolu daha çok öne çıkmaktadır. Nye, siyasi liderler, istediklerini elde etmek ve başarı kazanabilmek için, bazen havuç ve sopaları kullanmadan, işbirliği yaparak veya çekicilik unsurları kullanarak amaçlarına ulaşmasını yumuşak güç olarak tanımlamaktadır. Yumuşak güç diğer aktör yada aktörlerin tercihlerini etkileme, yönlendirme becerisine dayanmaktadır. Yumuşak güç, *gündem oluşturma, cazibe, yanına çekme, nüfuz etme, ikna etme* gibi yöntemlerle kullanılmaktadır.⁷⁸

20. Yüzyılda başlayan küreselleşme etkisiyle medya unsurlarının çeşitlenmesi ve gelişmesi; dünyanın her yerine ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Bu durum yumuşak güç kullanımını da kolaylaştırmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB iki süper güç olarak birbirlerine karşı sert güç ile beraber yumuşak güçlerini de kullanmışlardır. Doğu Avrupa'yı çevreleme politikası çerçevesinde; Truman Doktrini ve Marshall Yardımlarıyla başlayan süreçte; ABD, SSCB'den daha etkili olmuş ve öne geçmiştir. Güçlü ekonomisi, filmler (Hollywood), çizgi romanlar, televizyon, müzik (rock'n roll),

⁷⁷Aldırmaz *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.19-20.

⁷⁸Nye, *Yumuşak Güç*, s.24-27.

kot pantolon, coca cola gibi Amerikanvari yaşam tarzı; Doğu Bloku ülkelerinde (demir perde ülkeleri) beklenenden daha etkili olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ile, Batı'nın ekonomik, politik, sosyal hayat standardının cazibesiyle, Doğu Bloku ülkelerinin Varşova Paktı'ndan ayrılmalarını ve SSCB etkisinden uzaklaşarak NATO'ya katılımlarını hızlandıran faktörler arasındadır.⁷⁹

Bazen ülkeler, ulusal çıkar tanımlamalarına ekonomik yardım veya arabuluculuk gibi amaçlarını dahil ederek, askeri ve ekonomik ağırlıktan ziyade siyasi nüfuzlarını ön plana çıkarmaktadırlar. Norveç, Filipinler, Balkanlar, Kolombiya, Sri Lanka ve Ortadoğu'da barış görüşmelerinde rol oynamıştır. Kanada'da benzer tutum içerisindedir. Polonya, dünya meselelerinde iyi imaj yaratmak amaçlı Irak Savaşı sonrası Irak'a birlik göndermiş, Hindistan, Afganistan'da Taliban sonrası hükümeti tebrik için silah ve yiyecek yerine Bollywood film ve müzik kasetleri göndermiştir. Kurumlar da bir ülkenin yumuşak gücünü artıran faktörler arasındadır. Örnek olarak, 19. Yy'da İngiltere ve 20. yy'da ABD, ekonomilerinin liberal ve demokratik yapısına uyumlu uluslararası kurallar ve kurumlar inşa ederek, değerler artırımına gitmişlerdir. (İngiltere *serbest ticaret ve altın standardı*; ABD IMF, WTO ve BM) Bir ülkenin gücünün meşruluğunu sağlaması, etki alanına dahil edeceği ülkede işini kolaylaştırırken maliyetini de azaltmaktadır.⁸⁰

Yumuşak güç kavramını, Joseph Nye, ilk defa 1990 yılında, Amerika'nın düşüşte olduğu görüşünü dile getirdiği '*Bound To Lead*' adlı kitabında geliştirmiştir. Nye, kitabında; ABD'nin sadece sert güç kapasitesi ile değil, yumuşak güç kapasitesi ile de, başat devlet (aktör) olduğunu savunmaktadır. Nye'nin yumuşak güç kavramını tanımlamasından itibaren; uluslararası ilişkilerde, liderler, akademisyenler köşe yazarları ve politikacılar tarafından benimsenerek kullanılmaya başlanmıştır ve literatüre girmiştir. ABD'den sonra; Çin, Kanada, Rusya, Hindistan, AB ülkeleri (Erasmus programları) ve Türkiye gibi ülkelerin de yumuşak güç kullandıkları görülmektedir.⁸¹

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü görevi yürüten İbrahim Kalın yumuşak güç konusunda akademisyen kimliğiyle birçok çalışması ile literatüre katkı sağlamıştır. Kalın'a göre yumuşak güç” *istediğiniz bir şeyi, kaba güç kullanmadan*

⁷⁹Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.20.

⁸⁰Nye, *Yumuşak Güç*, s.30-31.

⁸¹Aldırmaz *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s. 21.

başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmenizdir. Diğer bir deyişle yumuşak güç rasyonel politikalarla başkalarına karşı meşruluk kazanmayı sağlayan bir ikna kabiliyeti olarak görülebilir". Ayrıca bir dönem T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Başkanlığı görevini ifa eden Kalın; Yeni Türk Kamu Diplomasisini Balkanlarda, Ortadoğu'da ve Kafkaslarda Türkiye'nin ivme kazanan yumuşak gücü üzerine inşa ettiğini belirtirken aynı zamanda kamu diplomasisinin görevinin, geçmiş korkularından arınan Türkiye'nin yeni kimlik inşa süreci ile beraber dünyaya kendisini anlatma ve tanıtımı olarak ifade etmektedir. Kalın yumuşak güç kavramını terminolojik farklılık ekleyerek ince güç olarak, sert gücü ise kaba güç olarak tanımlamaktadır.⁸²

1.2.1. Yumuşak Gücün Kaynakları

Nye'a göre yumuşak güç üç esas üzerine dayandırılmaktadır. Bunlar: "*Kültür (kültürü başkalarına çekici geldiği yerlerde), siyasi değerler (yurtiçi ve yurtdışında bu değerlere bağlı kaldığında) ve dış politika (bu politikalar meşru ve ahlaki bir otoriteyi haiz görüldüğünde)*" dır.⁸³ Kültür Türk Dil Kurumuna göre "*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan, bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*" olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴

Diğer bir ifadeyle kültür "*öğrenme yolu ile nesilden nesile aktarılan her topluluğun kendine ait olan ve toplumun yaşayışına yol gösteren davranış kalıplarını oluşturan inançlar, değerler, ritüeller, mitler, kültler, bilgiler ve yapısallıklar seti*" olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵ Kültür maddi kültür ve maddi olmayan kültür olmak üzere iki temel boyuttan oluşmaktadır. Maddi kültür, topluma ait üretilmiş olan teknoloji, araçlar, binalar, makinalar olmak üzere fiziksel unsurlardan oluşmaktadır. Giyim tarzı, mimari tarz, araba çeşitliliği ve görsel medyadan radyo ve televizyonlar gibi farklılık arzeden unsurlarda maddi kültürün içinde yer almaktadır. Maddi olmayan kültür ise zihniyet, değerler, gelenekler, inanç, yasa ve ahlak gibi unsurlar barındırmaktadır. Kültür;

⁸² Ayhan Nuri Yılmaz-Gökmen Kılıçoğlu, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2018, s.13-14.

⁸³ Nye, *Yumuşak Güç*, s.32.

⁸⁴ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr> adresinden 15/12/2022 tarihinde alınmıştır.

⁸⁵ Yılmaz-Kılıçoğlu, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, s.17-18.

değerler, normlar, semboller, dil, gelenekler ve yaptırım-cezalandırma gibi öğelerden oluşurken temel bazı kavramları ise şu şekilde sıralanmaktadır: Yüksek kültür, popüler kültür, alt kültür, karşı kültür, etnosantrizm/kültürel taassup, kültürel görelilik, çok kültürlülük. Topumlarda maddi ve maddi olmayan kültür arasında değişim farklılık arz etmektedir. Maddi kültürde değişim hızlı yaşanırken maddi olmayan kültürde zamana yayılan bir süreç izlenmektedir. Kültürel değişim birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar keşif ve icatlar, teknolojik değişim ve gelişmeler, toplumlar ve kültürler arasında gelişen etkileşim coğrafi göçler ve asimilasyon olmak üzere sıralanmaktadır. Küreselleşme yerel, bölgesel ve ulusal sınırları aşarak toplumlar arası etkileşimi artırmıştır. Böylece toplumlar nezdinde yeme-içme alışkanlıkları, müzik alışkanlığı ve tercihi, eğlence tarzı, film-dizi tercihi ve davranışlar bakımından etkileşimi ve değişimi getirmiştir. Dünyanın bir ucundan diğer ucuna toplumlar birbirinden haberdar olmuş ve farklılıkları deneyimleme imkanı bulmuştur. Ayrıca yerel kültürle küresel kültürün etkileşimi ile harmanlanan yeni kültürün ortaya çıkışını getirmiştir.⁸⁶

Nye'a göre kültür, bir toplumu var eden değer ve uygulamalar bütünüdür. Genel olarak üst kültür (edebiyat, sanat, eğitim) ve popüler kültür (kitlesele eğlence) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her toplumun ve her ülkenin kültürü vardır, ancak her kültür yumuşak güç olmaktan uzaktır. Çünkü bir ülkenin kültürü evrensel değerler ile yorumlanmışsa iç politikada refah düzeyine sahipse, dış politikası diğer ülkelerle ortak çıkar ve değerleri ile uyumlu ise yumuşak güç potansiyelinden söz edilebilir. Dar kapsamlı değerler ve sınırlı kültürler, yumuşak güç olmaktan uzaktır; oysa ABD evrensel kültürden yararlanmaktadır. Yumuşak gücü güneşin batmadığı bir imparatorlukta hüküm sürmektedir.⁸⁷ Popüler kültür bünyesinde yer alan film ve dizi endüstrisi potansiyel bakımından en önde gelen yumuşak güç inşa araçlarındandır. Özellikle günümüzde yayınladığı dizileri ile dünyada üne kavuşan HBO ve Netflix öne çıkmaktadır. HBO yapımı olan '*Game of Thrones (Taht oyunları)*' adlı dizi tek başına toplam yedi sezonda izlenme rekoru kırmıştır. Dizinin 27 Ağustos 2017'de yayınlanan yedinci sezon final bölümünün yayınlandığı saatte ABD'de yaklaşık on yedi milyon, toplamda otuz bir milyon kişi tarafında izlendiği belirtilmektedir. Film endüstrisi bakımından Amerikan (Hollywood) yapımları uzun yıllar hegemonik bir güce ve üne sahip olmuştur. Farklı bir

⁸⁶Memet Zencirkıran, *Sosyoloji*, Dora Yayınları, 5. Baskı, Eskişehir, 2017, s.58-80.

⁸⁷Nye, *Yumuşak Güç*, s.32.

kültürü yansıtan Bollywood yapımları da son yıllarda dünya kamuoyunca ilgi görmekte, Hint kültür tanıtım aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Popüler kültür öğeleri arasında yer alan sportif organizasyonlarının da azımsanmayacak ölçüde katkı sağlamaktadır. Küreselleşmenin olumlu etkileri bağlamında bugün dünyanın dört bir yanında NBA, Premier Lig, Bundesliga, La Liga, Seria A, Grand Slam ve Formula 1 gibi organizasyonları sayısız seyirci kitleleri tarafından ilgi görmektedir. Bu bağlamda ulusal organizasyonlar ülke kültürlerini medya aracılığı ile diğer ülkelere yayılmasını sağlamaktadır. Futbol endüstrisi bir hayli gelişmiş ve geniş bir etki alanına sahiptir. Dünyada sayısız insan tarafından ilgi ve merakla takip edilen sportif organizasyonlar aracılığıyla, ülke kültürlerinin başka toplumlarca öğrenilme ve takip edilmesine olanak sağlayarak katkı sunmaktadır.⁸⁸

Ticaret, eski tarihten itibaren kültürü iletme ve etkileşime geçme yollarından biri olmuştur. Kültür, kişisel temaslar, ziyaretler ticaret ve alışveriş yolu ile de iletim alanı bulmaktadır. ABD'nin uyguladığı politika gereği, Amerikan üniversitelerinde mezuniyetsonrası ülkelere dönen öğrencilerin veya Silikon Vadisi'nde başarılı olan Asya kökenli girişimcilerin; fikirleri, değerleri, elit sınıfa geçme amacı ile beraber ülkelerinde iç ve dış politikayı da etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse, Çinli liderlerin pek çoğunun çocukları ABD' de eğitim almaktadır ve dış politikada yansımaları görülmektedir. Aynı şekilde Pakistan Başkanı Müşerrefin politika değiştirmesi, Afganistan'da ABD'yi desteklemesi ABD eğitilmiş oğlunun yansıması olarak görülmektedir.⁸⁹

Siyasi Değerler ve Hükümet Politikaları: Yumuşak gücü artıran ya da azaltan faktörler arasında yer almaktadır. Demokrasi, insan hakları, barış gibi evrensel değerlere önem ve öncelik veren sahip olan, aynı zamanda iç ve dış politikada uygulayan ülkeler; bu değerlerden yoksun olan ülkelere göre daha çekici gelmektedir. Nye, bu değerlere atıfta bulunarak değerler konusunda konuşmanın değil, eylemin önemine vurgu yapmaktadır. Nye'e göre uyguladığı eylem ve davranışlarda çifte standart ve iki yüzlülük yumuşak güce zarar vermektedir. Örneğin, 2003 Irak Savaşı sonrası yapılan anketlerde ABD'nin çekiciliğinin azaldığı görülmektedir. Olumsuz görüşler ABD'ye karşı değil,

⁸⁸Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.23-24.

⁸⁹Nye, *Yumuşak Güç*, s. 34.

Bush yönetimine ve politikalarına karşı olmuştur. Benzer bir örnek ise Vietnam Savaşıdır. Bu savaş dünya kamuoyunda tepkiyle karşılanmış ve ABD prestij kaybına uğramıştır.⁹⁰

İç ve dış politikalar: Yumuşak güç kaynakları arasında yer almaktadır. ABD’de 1950’lerde yaşanan ırk ayrımı, eşitsizlik (Sivil Haklar Hareketi 1955-19689, Martin Luther King, Malcolm x) Afrika’daki yumuşak gücü azaltan etken olmuştur. Günümüzde ise idam cezasının olması ve silah kontrolü yasalarının yetersizliği Avrupa’daki yumuşak gücünü azaltan bir diğer faktördür. Aynı şekilde dış politika uygulamaları da yumuşak gücü etkileyen faktörler arasındadır. Jimmy Carter’ın insan hakları politikaları, Reagan ve Clinton yönetimlerinin demokrasiyi geliştirme çabaları örnekler arasında gösterilmektedir. Politikaların etkileri uzun veya kısa vadede değişkenlik göstermektedir. 1970’lerin Arjantin’inde Amerikan insan hakları politikaları reddedilirken, yirmi yıl sonra değişen iktidarla birlikte kabul görüp yumuşak güç üretme noktasına gelmiştir.⁹¹

1.2.2. Sert Güç-Yumuşak Arasındaki Güç İlişkisi

Yumuşak güç ile sert güç birbiriyle ilintilidir ve iç içe geçmiştir, çünkü ülke menfaatleri doğrultusunda başkalarının davranışlarını etkileme, yönlendirme yöntemidir. Ülke menfaatine, hizmet amaçlı kullanılıyor olsa da aralarında küçük farklar bulunmaktadır. Sert güç komuta gücü (başkalarının yaptıklarını değiştirebilme) rüşvet, zorlama, ekonomik yaptırım ve baskıya dayanmaktadır. Ekonomik güç ile istediğini elde etmeye teşvik etme amacı taşımaktadır. İkna yeteneği ise (diğerlerinin tercih ve arzularını biçimlendirme) kültürün ve değerlerin çekim gücüne ya da politik seçenekler önceliğini başkalarının seçeneklerini ifade edememe noktasında manipüle etme yeteneğine dayanabilir. Yumuşak güç kaynakları, tutum çeşitliliğinin ikna etme yönüyle ilişkiliyken, sert güç komuta etme tarafıyla ilişkilidir. Küresel siyasette yumuşak güç inşası genellikle kuruluşlar aracılığı ile ya da ülkenin kültürel değerleriyle, uygulama ve politikaları ile oluşmaktadır. Bu duruma örnek olarak ABD’nin Hollywood yapımı dizi filmler ve televizyonları aracılığıyla dünya kamuoyunu etkilediği ilham verdiği ve böylece çok sayıda yabancı öğrencinin eğitim için ABD’ye gittiği hepimizce bilinen bir gerçektir. Bazen de sert güce sahip olan ülke, yumuşak gücüne zarar verebilmektedir. Sovyetler

⁹⁰Nye, *Yumuşak Güç*, s. 35-36.

⁹¹Nye, *Yumuşak Güç*, s. 35.

Birliğin Macaristan ve Çekoslovakya işgali sonrası yaşadığı prestij kaybı bu duruma örnektir. Diğer yandan sert güce sahip olmayan Vatikan'ın yumuşak gücü ile uluslararası siyasette ki etkinliği yadsınamaz bir gerçektir.⁹²

Tablo 1.1: Güç Davranış Spektrumu

	Sert Güç			Yumuşak Güç		
Davranış Yelpazesi	Komut Verme	Zorlama	Teşvik	Gündem Belirleme	Cazibe	İkna Etme
						
En Muhtemel kaynaklar	Baskı	Karşılıklar	Yaptırımlar, Rüşvet	Kurumlar	Değerler kültür politikalar	

Tablo 1. 2: Gücün Üç Hali- Farklılıkları

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Skeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Baskı	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Karşılıklı Yaptırımlar	Yardım Rüşvetler Yaptırımlar
Yumuşak Güç	Cazibe Gündem Belirleme	Değerler Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki-Taraflı Diplomasi Çok-Taraflı Diplomasi

1.2.3. Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Gücün Önemi

1980'lerin sonlarına doğru uluslararası ilişkiler teorisyeni Joseph Nye tarafından oluşturulan yumuşak güç kavramı, bir devletin, diğer bir devlet üzerinde sert gücünü kullanmadan istediğini yaptırabilme becerisi olarak açıklanmıştır. Nye'ye göre uluslararası arenada devletler başarılı olabilmek için sert güç yanında yumuşak güce

⁹² Nye, *Yumuşak Güç*, s.27-29.

gereksinim duymaktadırlar. Yani diğer devletlere istediğini yaptırabilmek için, zorlayıcı gücün yanında, uzun dönemde devletlerin şekillenmesine etki edecek; kültür, değer ve fikirlere sahip olmak gerekmektedir. (ikna ve rıza kazanımı)Uluslararası ilişkilerde güç kullanımının temel amacı, çıkarlarına uygun sonuçlar kazanmaktır. Bu durum da fayda-maliyet analizi sonucu göre maliyetlerin azaltılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dünya tarihine baktığımızda; devletler güvenlik ve fetih politikası gereği sert güç kullanmışlar; bu durum ise sürekli kapasite artırımını gerekli kılmış ve ağır maliyetler getirmiştir. İki dünya savaşının ardından yaşanan, Soğuk Savaş, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, toplumların ve devletlerin davranışlarında değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmeyle birlikte savunma sanayinin de gelişmesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Böylece askeri kapasite artırımları hızla devam ederken fayda-maliyet hesapları açısından, askeri gücü kullanmayı zorlaştırmakta; savaşların olumsuz etkileri, güvenlik ve tehdit algısı, meşruiyet sorunu (kamuoyu algısı), büyük yıkımlar, yüksek maliyetler gibi sebepler; devletleri başka alternatiflere yöneltmiş ve yumuşak gücün ön plana çıkmasını kolaylaştırmıştır. Yumuşak güç, askerî kuvvet kullanımını ve aktörleri tehdit etmediğinden dolayı meşruiyet sorunu oluşturmaya yüksek maliyetleri de azaltmaktadır. Şöyle bir gerçeklik vardır ki askeri güç her zaman başarı getirmemektedir: ABD kapasite açısından güçlü ve büyük iken Vietnam Savaşını, kaybetmiş ve 11 Eylül saldırılarını önleyememiştir.⁹³

Devletler, dış politika aracı olarak yumuşak gücünü kullanmasının yanı sıra daha çok sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler gibi devlet dışı aktörler aracılığıyla yumuşak gücünü aktif olarak kullanmaktadır. Mesela ABD; Hollywood, Broadway, Facebook, Yale gibi hükümet dışı aktörleri aktif olarak kullanmaktadır ve gücünü pekiştirmektedir. Bu bağlamda devletler nüfus, coğrafya, doğal kaynaklar, askeri ve ekonomik güç ile beraber; kültür ve değerleri, ideolojik ve insani yaklaşımı kullanarak uluslararası sistemde yerini korumak ve etkinliğini artırma yoluna gitmektedir. Bu durum sistemde ki pekçok devlet için geçerlidir.⁹⁴

⁹³Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s. 28-29.

⁹⁴Fuat Keyman, Yumuşak Güç, TUBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı 4. Cilt s.419 Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr> adresinden 23/12/2022 tarihinde alınmıştır.

BÖLÜM: 2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİKASINDA GÜÇ KAVRAMINDA DÖNÜŞÜM

“Güç hava gibidir, herkes ona bağlıdır, onunla ilgili konuşur fakat çok azı anlar. Aynı zamanda güç aşk gibidir, onu denemek, açıklamaktan ve ölçmekten daha basittir fakat bu onun gerçekliğini azaltmaz.”

Joseph Nye

Harita 2.1: Türkiye'nin Özel Konum

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren ‘hayatta kalma mücadelesinin’ en temel unsuru olan güç olgusu toplumların hayat verdiği devletleri oluşturmuştur. M.Ö. 5000’lerde Sümer kent devletlerinin kurulmasıyla oluşmaya başlayan uygarlık sürecinde; kent devletleri arasında ki mücadeleler, sınır sorunları savaflara sebebiyet vermiş ve bu durum güç kavramının ortaya çıkışını sağlamıştır. Son yüzyıllık dönemde yaşanan, I. ve II. Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş’ın yaşanmasıyla beraber sistemde başlayan değişim, özellikle Soğuk Savaşın bitimiyle iki kutuplu sistemin sona ermesi, küreselleşme, bilgi ve teknolojik gelişmeler, iletişim sistemlerinin hızla gelişmesi sonucu etki alanlarını genişleterek yumuşak güce dönüşüm sağlamıştır. Günümüzde ise sosyal medyanın yoğun ve aktif kullanılması etki alanlarını son derece genişletmiş, bilgi ulaşımını kolaylaştırmıştır. Böylece dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan bir olay yada gelişme insanlara anında ulaşarak haberdar olmalarını sağlarken, aynı zamanda görüşlerini iletecekleri bir platform haline de gelmiştir. Bu bağlamda gücün dönüşüm

süreci, Siyaset Bilimci ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savunma eski Bakan Yardımcısı Joseph S.Nye tarafından 1990 yılında ortaya konan ‘Yumuşak Güç’ kavramı uluslararası ilişkiler düzleminde önem kazanarak, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde de popülerliğini artırmıştır. Nye’a göre uluslararası ilişkilerde aktörlerin kandırmaca veya tehdit kullanmadan, işbirliği ile yada cazibe unsurlarıyla istediklerini yaptırabilmesi yumuşak güçtür. Kültür, siyasi değerler ve dış politika yumuşak gücün başlıca kaynakları arasında yer almaktadır. Nye göre bir ülkenin kültürünün evrenselliği büyük önem arz etmektedir; çünkü Nye yumuşak güç uygulama bağlamında kültürü, çok özel, çok güçlü bir kaynak olarak kabul etmektedir. Bir ülke kültürünün, bünyesinde evrensel değerler barındırması, uyguladığı politikaların başkalarının değer ve çıkarları ile uyumlu olması neticesinde istenen sonuçlara ulaşmayı artırdığını savunmaktadır.⁹⁵

Devletler güvenliklerini sağlamak, tehlikeden korunmak ve amaçladıkları sonuçlara ulaşmak için askeri güç ile beraber ekonomik güçlerini de kullanmayı tercih etmektedirler. Uzun vadede; hedef ülkeden sonuç almanın yolu ise kültür, tarih, değerler, izlenen iç ve dış politikalar, ileri ekonomik düzey ve gelişmiş bilim, sanat, edebiyat gibi unsurları kullanarak geliştirilen yumuşak güç stratejisine bağlıdır. Dış politikada yumuşak güç argümanları ile strateji oluşturabilmek için öncelikle küresel ve bölgesel değerlere sahip olmak gerekmektedir, Bunların yanı sıra hedef kitleye bu değerleri yayabilmek, doğru mesaj iletmek, cazip söylemlerde bulunmakta yapılması gerekenler arasındadır. Burada ki başlıca amaç ise hedef ülkeye nüfuz edebilmektir. Günümüzde her ülkenin küresel siyaset bağlamında kendine göre uyguladığı ve başarı kazandığı yumuşak güç stratejileri bulunmaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.1-2.

⁹⁶ Geun Lee’ye yumuşak güç stratejileri şu şekilde sıralanmaktadır: Güvenlik ortamının genişlemesi için ülkelerin kendi imajlarını yaratması veya manipüle etmesi, Japonya ve Almanya’nın II. Dünya Savaşı sonrası yayılmacı kötü imajlarını düzeltmek ve iyileştirmek için barışçıl politikalara yönelmesi, Almanya’nın Avrupa ülkeleriyle bütünleşme çabası ve Japonya’nın bölgesel güvenlik açısından askeri ve savunma harcamalarını azaltarak kendisini kısıtlama çabası örnek olarak verilebilir. Başkalarının imajını karalayarak hedef ülkelerden destek elde etmek. ABD’nin küresel siyaset söyleminde Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği için ‘*düşman imparatorluğu*’ İran, Irak, K. Kore için ise ‘*şeytan üçgeni*’ ifadesini kullanması örnektir. Hedef ülkede ağ etkisi yaratarak kabul ettiği tutum hareket ve kuralları yaygınlaştırmak. ABD’nin İngilizce’yi evrenselleştirerek dünya dili haline getirmesi ve hedef ülkelerde neoliberal demokrasi, insan hakları gibi unsurların kullanılması örnekler arasındadır. Dünyaca bilinen kahraman ve ünlülerin evrensel değerlere uygun modellerde kullanılması, onların bazı meselelerde yoruma bulunmaları ve bireysel veya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yardımda bulunmaları örnekler arasındadır. Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, s.26, tarihinde alınmıştır.

Yumuşak güç kavramı uluslararası ilişkilerde, literatürde kavramsallaşmadan ve kullanılmadan önce, yöntem olarak örnekleri görülen bir uygulamadır. Mesela Fransa'nın Napolyon savaşlarıyla kültürünü gittiği yerlere yayması, Fransızca'yı diplomasi dili olarak dünyaya kabul ettirmesi, her iki dünya savaşları süresince devletlerin dava propaganda çalışmaları için ofisler kurması, Soğuk Savaş sürecinde ABD ve SSCB'nin ideoloji yaygılaştırma çalışmaları, hedef ülkeleri etki altına almak için ekonomik güçlerini kullanmaları örnekler arasındadır. Ayrıca SSCB'nin 25 Aralık 1991'de dağılması ile beraber, süper güç olarak ortaya çıkan ABD; çevreleme politikası gereği Doğu Avrupa'yı, SSCB etkisinden korumak, kurtarmak ve kalkınmasını sağlamak için Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı'nı (1948) uygulayarak yumuşak güç çerçevesinde etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu politikalar aracılığı ile 'kamu diplomasisi' çalışmalarını uluslararası düzeyde yoğun ve etkili bir şekilde kullanarak başarı elde etmiştir. Günümüzde ise yükselen değer olan Asya-Pasifik ülkesi Çin'in, dış politikasında; ekonomik ve insani yardımlar, değişim programları, diplomasi ve çok taraflı ilişkileri ağırlıklı olarak kullandığı ve '*barışçıl söylem*' *bilimsel sosyalizm*' ve '*ahenkli bir dünya*' söylemiyle yumuşak gücünü artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak güç uygulama stratejisi, kültürel etkileşim, işbirliği ve kazan kazan politikası olarak ön plana çıkmaktadır. Bulunduğu coğrafya itibarıyla Türkiye çevresinde ki sorunlara kayıtsız kalamama nedeniyle bölgesel olarak, barışçıl yöntem ve aktif bir dış politika uygulama alanına sahiptir. Çevresindeki meselelerle alakalı arabuluculuk, düzen kurucu bir rol üstlenmek yumuşak güç stratejisi olarak adlandırılabilir. Yaptığı ekonomik ve insani yardımlar üstlendiği rol gereğince Lee'nin 'kendi imajını yaratma veya manipüle etme' ve 'ağ etkisi stratejine' örnek teşkil etmektedir.⁹⁷

Soğuk Savaş sonrası öncelikle Doğu Avrupada komünist rejimin çökmesi ve ardından Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uluslararası ortamla beraber, Türkiye'ninde çevresinde değişim yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Batı Bloğu'nda yer almasının temel nedeni olan Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile Rusya toprakları küçülürken Karadeniz Orta Asya ve Kafkas bölgesinde, yeni bağımsızlığa kavuşan ekonomik ve askeri açıdan daha güçsüz devletlerle komşu olmuştur. Sovyet travmasından kurtulan Türkiye, NATO'nun sadık üyesi ve AB üyeliğinde kararlı adımlar atarken siyasal ve

⁹⁷Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", s.27.

liberalleşme sürecini devam ettirdiği yeni alanlara yayılmaya başlamıştır. 1990'ların Türk dış politikası küresel değişimin etkisine girerken; iç politikanın dış politikaya etkisinde yaşamaktaydı. 1991 yılı seçim sonucu sonrası Turgut Özal'ın hükümet üzerindeki etkisi azalırken, 1993'te vefatı ile Özal dönemi sona ermiştir. Böylece istikrarsız hükümetler dönemine geçen Türkiye'de siyasal İslam güçlenirken; insan hakları tartışmaları, Kürt Meselesi ve PKK ile mücadele gibi konular dış politikada etkili olurken aynı zamanda ekonomik taleplerde dış politikada ağırlık kazanmaya başlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde iç ve dış politikada Türkiye'nin uluslararası geleceğinin ne olacağı tartışmaları yaşanırken farklı görüşler ortaya atılmıştır.⁹⁸

Soğuk Savaş süresince küresel ve bölgesel anlaşmazlıklarda Türkiye, savunma alanında bağımlı olduğu ABD'nin rolünü zayıflatmaktan ve Kıbrıs Meselesi gibi politikaları nedeniyle arabuluculuk rolünden kaçınarak nadiren yararlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde barıştıcı rol alması gerektiğinin farkına varan Türkiye 1990'larda Karadenizde bölgesel işbirliği, AGİT, NATO, Bosna, Kosova müdahaleleri, İtalya'nın Arnavutluk operasyonlarında aktif olarak yer alırken, 1999'da Yunanistan'la yaşanan tatsızlıkları giderme bağlamında Balkanlarda güvenlik artırıcı projelerde hazırlamaya başlamıştır.⁹⁹

2.1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞİM VE YUMUŞAK GÜÇ

Uluslararası ilişkiler sistemi, 1989-1991 dönemi yaşanan gelişmeler neticesinde, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Doğu Avrupa'nın bu gelişmeler çerçevesinde yaşadığı köklü siyasal değişim; iki süper güç (ABD-SSCB) arasında yaşanan mücadelenin Soğuk Savaş kavramı olarak adlandırılan “İki Kutuplu Nükleer Dehşet Dengesi” sisteminin de sonunu getiren bir dizi gelişmenin yaşandığı dönemi içermektedir. Sistemde yaşanan bu büyük değişim, dünyaca etkileri olduğu kadar Türkiye'yi de iç ve dış politika açısından hem genel anlamda hem de özel olarak derinden etkileyen unsur olarak karşımıza

⁹⁸William Hale, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, (Çev. Petek Demir), Mozaik, İstanbul, 2000, s.202-203.

⁹⁹Hale, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, s.362.

çıkılmaktadır. Bu değişimi uluslararası ortam ve ulusal ortam dinamikleri ile değerlendirmek yerine de olacaktır.¹⁰⁰

Uluslararası İlişkilerde yaşanan gelişmeler ışığında Türk dış politikasının değişim ve dönüşümüne neden olan faktörler ve unsurlara kısaca değinenmek faydalı olacaktır. Uluslararası Ortam: Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi, 31 Aralık 1991'de SSCB'nin dağılması ile sona ermiştir. Öncesinde yaşanan Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın halk tarafından yıkılması, 1990-1991 yılları arasında yaşanan Körfez Bunalımı'nda SSCB'nin sessiz kalması iki kutuplu sistemin bittiğinin sinyalini vermiştir. Doğu Bloku ülkelerinin Rusya ile beraber Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurması, Yugoslavya'da yaşanan çözümler, Kafkaslarda gerçekleşen iç ve dış çatışmalar, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer güç çalışmaları, Afganistan ve Somali'de merkezi devlet cephesinde yaşanan gelişmeler, Çin'in liberal ekonomiye geçişi, Ortadoğu'da yaşanan İsrail-Filistin barış sürecine geçiş 1990'ların önde gelen uluslararası ilişkiler parametreleri olmuştur. 1991 Madrid Konferansı ile başlayan ve 1993'te Oslo'da imzalanan antlaşma ile İsrail-Filistin ilişkilerinde yeni boyuta geçilmiş ancak Oslo süreciyle yakalanan olumlu hava, İsrail Başbakanı Rabin'in suikastıyla başka yöne evrilmiştir. Bu gelişme ile ilk kez bir musevinin bir başka musevi tarafından öldürülmesi tarihe geçmiştir. Sonra ki süreçte Netanyahu, Ehud Barak Başbakanlıklarında süreçte duraksama, bunalım yaşanmış, Ariel Şaron Başbakanlığında ise yayılma şiddetli devam ederek Oslo süreci sekteye uğratılmıştır. 2006 yılında Hamas'ın¹⁰¹ Filistin seçimlerinde zafer kazanması neticesinde hükümette ağırlık kazaması, 2007'de El-Fetih- Hamas silahlı mücadelesi sonucu Gazze'de Hamas, Batı Şeria'da ise El-Fetih¹⁰² yönetimi kurulmuştur. 2006'da ise Lübnan'da İran destekli Şii Hizbullah¹⁰³ ile çatışmaya giren İsrail, Lübnan'a girdi ve büyük yıkıma neden oldu. 2008'de ise roket saldırısını bahane ederek Gazze'ye

¹⁰⁰Der. Faruk Sönmezoğlu-Nurcan Ö. Baklavacıoğlu-Özlem Terzi, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s.101.

¹⁰¹Hamas (İslamî Direniş Hareketi): Hamas Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye (İslam direniş örgütüdür) 1987'deki Birinci İnfaa sırasında Gazze Şeridi'nde ortaya çıkmıştır. Antony Best, Jussı M. Hanhımaki Josep A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (Çevirmen: Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitabevi Ankara, 2012, s.481.

¹⁰²El-Fetih: 1957'de Kuveyt'te kurulan Filistin gerilla örgütü kurucuları arasında Yaser Arafat'ında bulunduğu örgüt sonradan FEKÖ'nün çekirdeği haline gelmiştir. Best Antony vd., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, s.477.

¹⁰³Hizbullah: Arapça Allah'ın partisi Hizbullah İsrail'in 1982 de Lübnan'ın işgal etmesine tepki olarak ortaya çıkan Lübnanlı Şii İslamcı grup İsrail'in Mayıs 2000'deki geriye çekilmesine kadar örgütünün amacı Güney Lübnan'ın bağımsızlığı olmuştur. Best vd., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, s.482.

saldırı gerçekleştirdi. 2009 yılından itibaren artan saldırılar ve orantısız güç kullanımı küresel anlamda tepkiye neden oldu ve Türkiye'nin İsrail Devletini eleştirisi ve yergisinde bulunması ilişkilerde bozulmaya neden olurken; Gazze konusunda Türkiye-İsrail ilişkisi giderek kötüleşmiştir. Böylece Orta Doğu, Soğuk Savaş döneminin ardından bunalım ve çatışma alanı olmaktan öteye geçememiştir.¹⁰⁴

Bu gelişmelerin yaşanmasındaki etken ABD'de 11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan terör olayının payı büyüktür. Böylece hegemonik güç olan ABD, dünyada teröre karşı savaşı başlatan öncü olmuştur. Demokrasi, kapitalizm, Yahudi ve genel olarak Batı düşmanı olan 'El-Kaide'¹⁰⁵ örgütünü himaye eden Afganistan'da ki Taliban rejimine karşı savaş başlatmıştır. Bu noktada BM ve Türkiye'nin desteğini alan ABD Başkanı G.W.Bush tüm köktenci ve İslam akımı içinde oluşum alanı bulan terör örgütlerine yönelik savaş stratejisini uygulamaya koyarak Mart 2003 tarihinde Irak'a saldırı düzenleyerek sınırı genişletmiştir. Dünya kamuoyunda Afganistan müdahalesini meşru müdafa olarak savunarak haklılığını ifade etmiş olsa da Irak'a müdahalesini '*Elinde Kitle Imha Silahları Bulundurduğu*' savına dayandırarak "*Bir Ön Alıcı Vuruş*" ile ABD'nin tehdit riskini ortadan kaldırdığını savunmuştur. Ancak iddiaların boşa çıkması uluslararası kamuoyunda eleştirileri ve sorgulanmayı da beraberinde getirmiştir. Irak operasyonu nedeni ile ABD ordusunun Katar ve Türkiye'de konuşlanmasına karar verilmesi akabinde, önce TBMM'de kabul edilen tezkere ile İskenderun Limanı ve Diyarbakır başta olmak üzere Güneydoğu bölgesinin hareket için hazırlanmasına, yeşil ışık yakıldı ise de 1 Mart Tezkeresi olarak bilinen hükümet tasarısı AKP vekillerinin de reddi ile kabul görmemiştir. Buna rağmen Türkiye, ABD kuvvetlerine kara harekatı gerçekleştirirken, Türk Hava Sahası ve İncirlik Hava Üssü'nü kullanarak operasyona destek vermiştir. Ancak bu destek gerginleşen Türkiye-ABD ilişkilerini iyileştirememiştir. ABD müdahale sonrası Süleymaniye'de bulunan Türk Özel Harekat Birliğine baskın yaparak tutukladığı, Türk askerlerinin başına çuval geçirmesi, Türk kamuoyunda büyük yara oluşumuna sebep olurken, 2003 tarihi itibarıyla Türkiye Amerikan karşıtlığının şiddetle artış gösterdiği ülke haline gelmiştir. Tüm bu yaşanan gelişmeler ışığında 11 Eylül Olayı sonrası Yeni Dünya Düzeni ile dönüşüme uğrayan

¹⁰⁴Der.Sönmezoğlu vd., 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.102-103.

¹⁰⁵El-Kaide Usame bin Ladin tarafından Afganistan savaşı sırasında mücahitleri desteklemek amacıyla kurulmuş uluslararası mücahitler ağından faydalanan İslamcı şemsiye örgüt. 1988'de kurulan el-Kaide 1990'da kamuoyunun karşısına çıkmıştır. Best vd., 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi, s.509.

küresel siyasetle beraber, Türk dış politikasında da önemli değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.¹⁰⁶

Ulusal Ortam: Türkiye konjektüründe yaşanan gelişmeler beraberinde büyük değişimi beraberinde getirmiştir. 20. Yy başlarında küreselleşmenin etkisiyle siyasal hayatta değişim süreci başlamıştır. Öncelikle küresel etkisi ile egemenliğin yeniden tanımlanmasına, iç ve dış politika ayrımını yıkılmasını, dış politikayı sınır güvenliği ve diplomatik ilişkiden ziyade hayatın bir parçası olduğu görüşünü getirmiş ve ulus devlet kurumlarının küresel şartlara uyumunu zorlamıştır. Bu bağlamda ulusal devletle özdeşleşen ordu ve Dışişleri Bakanlığına, yeni işlev ve yeni görev tanımlamasını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaş düzeninden normalleşmeye geçilmesi, dış politika yapan aktörlerde değişimi gerekli kılarken, kurumlar ve iktidar ilişkilerinde yeniden kurgulanması elzem görülmüştür. Türkiye’de dış politika yapım sürecinin incelendiğinde iki boyutlu bir bakış açısıyla karşılaşırız. Bunlardan birinci boyut, iktidarda bulunanlarla, iktidarı ele geçirmek isteyenler arasında verilen mücadele alanı. İki taraf içinde iç politikayı yönlendirme, siyasal konumlarını pekiştirme ve koruma, toplumun tercihlerini etkileyerek kazanım sağlama amaçlanmaktadır. Siyasal hayatta dış politika tartışmalarında taraflar birbirlerini “tribüne oynamak” söylemiyle eleştirmektedir. AK Partinin 3 Kasım seçimlerini ezici çoğunlukla kazandığı günlerin akabinde, Genel Başkan Erdoğan politika değişikliği sorusuna şu şekilde cevap vererek değişim sinyali vermiştir: *“Dış politikada veya iç politikada biz statükoyu koruma gayreti içinde değiliz. Bu statükonun değişmesi gerekir. Bu bir stratejidir, taktikler silsilesidir. Biz, milli menfaatlerimize ters düşecek hiçbir adım atmıyoruz. Adım atılacak zaman da muhalefetle, siviltoplum örgütleriyle, çeşitli çevrelerle görüşmelerimizi yapar, ondan sonra adım atarız.”*

İkinci boyut ise dış politika yapım sürecinde görev yetki ve sorumluluk bakımından, sürecin güç merkezini oluşturan kurumlar arasında Bakanlar Kurulu ve Dışişleri Bakanlığı yer almaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı da dış politika yapım sürecinde, söz sahibi ve etkisi olan kurumlar arasında yer almaktadır. Küreselleşmenin etkisi ile toplumsal ve siyasal aktörlerde sürece dahil olmuştur. Ordu ise 2001 öncesinde 1982 Anayasası ve Milli Güvenlik Konseyi dönemi

¹⁰⁶Der. Sönmezoğlu vd., 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.103-105.

olarak ifade edilen 1980-1983 tarihleri arasında, yeni yasa ve yetkilerle ülkenin kurucu unsur ve her türlü tehlikeye karşı devletin hamisi olarak, dış politika ağırlığı olan bir aktör olmuştur. Kasım 2002’de başlayan AKP dönemiyle aktörlerin konumlarında gözle görülür değişim yaşanacağını ipucu ise AK Parti kuruluş parti program dış politika bölümünde yer alan: “*Dış politikada karar verme ve uygulama sürecinin, sadece bürokrasinin katılımıyla yürütülmesinin yetersiz kaldığı görüşündedir. Bu tür kararlara parlamento ve toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı sağlanarak Türkiye’nin dış politikasındaki etkisi ve gücünün artacağına inanmaktadır.*” Ifadeleri ile yapısal dönüşümün yaşanacağını, sürece yeni aktörlerin dahil olacağı, yeni bir yapılaşmaya gidileceğini beyan etmiştir. 1990 yıllarda özellikle dış politika üzerinde ordunun ağırlığı nedeniyle, etkisi zayıflayan bakanlık için AKP açılımları bir fırsat olmuştur. Kasım 2002’de demokratik yolla iktidar olan AKP, Ankara merkezli meşruiyet problemi yaşaması nedeniyle, çözüm olarak AB reformlarını süreci boyunca dışişleri bakanlığı ile uyumlu bir ilişki çerçevesinde uygulamaya koyması, hükümetin meşruiyet problemini çözmesini sağlarken, bakanlığın da etkisini artırmıştır. Reformlarla, insan hakları ihlalleri eleştirilerinden bunalan bakanlığın rahatlayacağı alan açılmıştır. Ordu içindeki bazı kesimlerin Kıbrıs Sorunu dahilinde AB reformlarına karşı duruşta, bakanlık taraf olmamıştır. Devlet politikası olarak görülen Kıbrıs, Kuzey Irak gibi konularda ordunun etkinliğinin azaltılmasında rol oynayan bakanlık, Annan Planına destek vererek değişimin göstergesi haline gelmiştir.¹⁰⁷

1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan reformların TBMM’den geçirilmesi, Annan Planı, Kuzey Irak gelişmelerinde bakanlık, ordudan farklı bir çizgiye geçiş yaparak yeniden kendini konumlandırmıştır. Dış politik söyleme siyasal dili ekleme, AB bütünleşme sürecine katkı sağlama, Kıbrıs meselesi, Kürt sorunu gibi konularda dış politika stratejik yaklaşımlarından ve güvenlik dilinden arındırılma çabaları yanında 2010’da yürürlüğe giren yeni teşkilat yapısı ile dış politika yapım sürecinde aktör olarak kendini yeniden konumlandırmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁷Der. Sönmezoğlu vd., *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.5-9.

¹⁰⁸Der. Sönmezoğlu, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.53 Yeniden konumlandırma etkenleri arasında önemli bir husus göz ardı edilmemelidir. AK Parti hükümeti Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış’tan sonra göreve gelen aktif siyasetin içinde yer alan Abdullah Gül ve devamında Ali Babacan, Ahmet Davutoğlu gibi isimlerin siyasi ağırlığı bakanlığı güçlendiren faktör olmuştur. Davutoğlu cumhuriyet tarihinde milletvekili olmamasına rağmen bakan olarak atanmış, ilk siyaset insanı olarak tarihe geçmiştir. Davutoğlu 1 Mayıs 2009’da bakan olmadan önce başdanışmanlık görevini yürütmüş; bakan olarak atanmasına kadar

Siyasal yaşamın her alanına ve dış politikada etkili olan, toplumsal çevreyi dahil eden bir “Habitus” kuran AK Parti yönetimi; yurtdışı faaliyetlerine, yarı resmi kurum, kuruluşlardan, sivil toplum kuruluşlarına, hayırsever derneklerine, düşünce kuruluşlarından, işveren konfederasyonlarına ve vakıflara kadar çeşitli aktörlerden oluşan örgütlenmeye gitmiş ve desteklerini almıştır.¹⁰⁹ Dış politika oluşum süreci değişimde yasal-kurumsal çerçeve ve toplumsal çevre ile beraber başbakanlığın bu süreçte etkinliğinin artırması da son derece önemlidir. Başbakanlığa bağlı kurumların dış politikada ön plana çıkması, AB Genel Sekreterliğinin bakanlığa dönüşmesi, Başbakan Erdoğan’ın uluslararası arenada tanınırlığını artıran açıklamaları, ulusal güvenlik ve dış politikayı ilgilendiren kurum-kuruluşların sayısının artırılması, Türk siyasi yaşamın başbakanlık çevresinde toplanması, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Kamu Diplomasisi Başkanlığı, Dış ilişkiler Başkanlığını TİKA, Terörle Mücadele Yüksek Kurulu gibi kurumların Başbakanlığa bağlı çalışması, 12 Temmuz 2011 seçimlerinin ardından MGK Genel Sekreterliği, MİT Müsteşarlığı, TOKİ Başkanlığı, Türkiye Yatırım Destek Tanıtım Ajansı Başkanlığının Erdoğan’a bağlanması bir iktidar yoğunlaşmasının göstergesidir.¹¹⁰

geçen süre zarfında karar alma süreci ve bürokrasinin içinde yer almıştır. Ayrıca Türk dış politikası alanında akademik uzmanlığa sahip ilk Dışişleri Bakanı olarak, aktif ve çok boyutlu bir politika anlayışı çerçevesinde çalışma temposu, gezi programları, arabuluculuk girişimleri ile uluslararası medyada dikkat çeken, takip edilen siyasi figür olmuştur. Alanda önemli bir yapıt olan 2001’de yayınladığı “*Stratejik Derinlik*” adlı eseri pek çok dile çevrilerek çok satanlar listesinde yer almıştır. Türkiye’de yüzün üzerinde basımı gerçekleşmiştir. 2010 tarihinde ABD Foreign Policy dergisinde “Yılın 100 Küresel Düşünürü” sıralamasında 7. Sırada yer alırken, Türkiye de yakından izlenen siyasetçi olmuştur. Stratejik Derinlik teorikte mükemmel uygulamada sıkıntılar yaratan başarısızlık getiren ilkeleri nedeni ile de eleştirel görüşlere maruz kalmıştır.

¹⁰⁹Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzenine küreselleşmenin etkisi, iletişim ve etkileşimin yaygınlaşması, işbirliği ve karşılıklı bağımlılığın artış gösterdiği çok merkezli ve çok aktörlü aynı zamanda çok taraflı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu bağlamda uluslararası sisteme etki eden, karar alma süreci ve politika uygulayıcısı olarak devletin yanında; uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, STK’lar ve birey yeni aktörler olarak dahil olmuşlardır. Kamu diplomasisi aracı olarak yeni aktörler yabancı kamuoyu ile iletişimde başat hale gelmiştir. Uluslararası sistemdeki bu dönüşüm yeni kavramları beraberinde getirmiştir. Günümüzde küresel ölçekte yaşanan kuraklık, açlık, yoksulluk, su kıtlığı, doğal afetler, savaş, iç çatırma, bulaşıcı hastalıklar, terör, insan hakları ihlalleri, kalkınma ve altyapı sorunlarından oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik kriz insanlık için tehdit oluşturmaktadır. Küresel insani sorunların giderek artması, çözüm noktasında kamu diplomasi aracı olarak insani diplomasi kavramının ortaya çıkarmıştır. Türkiye son yıllarda insani krizlerde aktif olarak görev almaktadır. İnsani diplomasi kamu kurumları T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı Kızılay. TİKA ve AFAD’dan oluşmaktadır. Yaşar Şekerci *İnsani Diplomasi Aracı Olarak Sosyal Medyanın Kullanımı: Türk Kızılayı Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.51,62,80-86 YÖK Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr> 15/03/2024 tarihinde alınmıştır

¹¹⁰Der. Sönmezoglu vd., *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.53-54.

Türkiye Soğuk Savaş sonrası ilişkilerini NATO merkezli olmaktan uzaklaştırmış; AB ile iktisadi ilişkileri geliştirme yoluna gitmiş olsada, devam eden süreçte aradığını bulamayan Türkiye hükümeti rotasını Orta Doğu ve Afrika'ya çevirmiştir.¹¹¹ Bu bölgelerde arabulucuk, önderlik, örnek ülke olma, inisiyatif kullanma hedefi girişimciliği ve ekonomik teşebbüsü destekleyen bir dış politikaya geçerek, statükocu geleneksel dış politikanın yerini almıştır. Yeni bakış açısına eklediği yumuşak güç(iktisadi ödül, işbirliği ve kazan-kazan anlayışı) “komşularla sıfır sorun” barışçıl hedefle tanımlanan ilişkiler çerçevesinde; Orta Doğuda Filistin Sorunu, İran'ın nükleersilah geliştirme meselesi ile ambargo sorunu, Lübnan'daki hükümet bunalımı ve 2011' da başlayan Arap Baharı süreci boyunca, yazılı ve görsel medyada görünürlüğü artmıştır.¹¹²

2.1.1. Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynakları ve Potansiyeli

Türkiye II.Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş dönemi boyunca; Batı Bloku (NATO) içinde yer almış ve aynı zamanda ABD yanlısı bir politika izlediği görülmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile iki kutuplu sistem ortadan kalkmış ve küresel anlamda değişim-dönüşüme yol açması Türkiye'yide içine almıştır. Bu noktada iç ve dış etkenlerin varlığı yanında, 11 Eylül sonrası yaşanan küresel değişim ve dönüşümün etkisi büyük rol oynamıştır. Her ülke kendi dinamikleri çerçevesinde yumuşak güç kaynaklarına sahiptir. Türkiye; jeopolitik konumu itibari ile, köklü tarihi, zengin kültürel mirası, askeri kapasite ve kalitesiyle sahip olduğu evrensel değerler ile bir hayli zengin yumuşak güç kaynaklarına ve potansiyeline sahip bir ülke konumundadır. Türkiye'nin mevcut iktisadi durumu, Soğuk Savaş süreci ve akabindeki yıllarda olduğu noktada değildir. İthalat ve ihracatı git gide artmış, ticaret hacmi

¹¹¹Türk dış politikasının Afrika açılımı 1990-2002 yılları arasında Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in girişimleri ile başlamıştır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada köklü devlet geleneği ve tarihsel mirasa sahip ülke olarak, dış politika yürütmesini düşünen İsmail Cem'e göre Türkiye, Asyalı ve Avrupalı müslüman ve demokratik bir ülkedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği hayal kırıklığı ile hem bölgesel hemde Batı dışı dünyaya yönelik dış politika arayışına yönelmiştir. 1998 yılında Afrika Eylem Planı hazırlanarak Sahra Altı ülkelerle siyasi, ekonomik, kültürel alanda ilişki geliştirilmesine yönelmiştir. 1999 yılında Helsinki Avrupa Birliği Zirve toplantısında Türkiye'nin AB adaylık sürecinin onaylanması ile dış politik ilginin Avrupaya kayması ve 2001 ekonomik kriz sonucu açılım gündemden düşerken; Türk dış politikasında Afrika 2002 seçimlerinden sonra yeni hükümet ile Türk dış politikasında yerini almaya başlamıştır. Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s.395.

¹¹²Der. Sönmezoğlu vd., *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.128-130.

genişlemiş, girişimcilerin kendilerine artan güveni neticesinde dış yatırıma yönelmeleri gibi gelişmeler yaşanmıştır. Dünyada yaşanan teknoloji ve iletişim araçlarında ilerleme, medyanın ilerleme neticesinde gücüne güç katması, 1980'lere göre özgülleşmede bir hayli ilerleyen medyanın varlığı gibi pekçok olumlu gelişmeye alan açılmıştır. Ülkemizde yaklaşık 200 TV kanalı ve 1000 fazla radyo kanalı bulunmaktadır. 1980'li yıllarda İstanbul ile New York arasında aktarmalı uçuştan günümüzde New York dahil dünyanın pekçok ülkesine, şehrine aynı anda uçuş kolaylığı ve imkanı bulunmaktadır. Türk Hava Yolları, ulaşım aracı olmaktan ziyade markalaşan yüzü ile Türkiye'nin görünürlüğüne önemli katkı sağlayan araç olmuştur. Böylece Türkiye turizm, ticaret, kültür alışverişi, eğitim gibi pek alanda adım adım ilerleyerek gelişim göstermiştir.¹¹³

Türkiye, jeopolitik konumu gereği doğu-batı ile kuzey-güney ekseninde kavşak noktası aynı zamanda da sorunlu bölgenin merkezinde yer almaktadır. Mevcut dış politika gereği Ortadoğu ile yakınlığı hasebiyle ilişkilerini yakın tutması, sorunlardan izole olmaması, aynı zamanda düzen kurucu rol üstlenerek yumuşak gücünü artırdığı görüşünü savunanlar bulunmakla beraber; din unsurunun coğrafya üzerinde etkisi ile yumuşak güç sağladığını savunanlarda bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin Avrupa müslümanları diasporası Ortadoğu müslümanları ve kuruluşlarıyla iyi ilişkiler kurarak destek kazanmasının elzem olduğu görüşü ağır basmaktadır. Din uluslararası ilişkiler ve küresel siyasette birincil unsur olmasada, etkisi inkar edilemez bir gerçektir. Ortadoğu'da Arap Baharı'nın gerçekleşmesi, Türkiye'nin İslam kimliğiyle beraber demokrasiye sahip olması, liberal ekonomiye, serbest piyasa sahip olması, insan haklarını öncelik yapması, AB'üyeliliğinin gerçekleşmesi halinde Batı ile Ortadoğu arasında dostluğa etkisi, Ortadoğu'ya örnek olarak çekicilik yaratması ve Doğu ile Batının dilinden anlaması gibi unsurlar, yumuşak gücünü artıran faktörler arasında yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*" barışı koruyan bakış açısıyla temeli oluşan Türk dış politikası, bulunduğu coğrafya itibarıyla önemini günümüzdede korumaktadır. Türkiye'nin yumuşak güç kaynaklarını beş başlık altına sıralamak mümkündür. Bunlar: Değerler ve iç -dış politikalar, tarih-kültür, ekonomik-askeri kapasitesi, jeopolitik konum- coğrafyası ve kurumlar.¹¹⁴

¹¹³Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", s.28.

¹¹⁴Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", s.28.

Değerler ve İç-Dış Politikalar: Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşu itibarıyla demokrasiyi benimseyen laik (seküler) devlet kimliğini oluşturan; müslüman ve demokratik ülke olarak 3. Dünya ülkeleri ve sömürge halklarına ilham kaynağı olmuş bir devlettir. Bulunduğu coğrafya hasebiyle müslüman ülke ve laik demokrasi özelliği, yumuşak gücünü kullanma olanağını kolaylaştırmaktadır. Asya ve Avrupa arasında yer alması dolayısı ile İslam ve Hristiyanlığın birleştiği noktada İslam, demokratik, seküler ve liberal kimliği yumuşak gücünü güçlendiren ve artıran unsurlardır. Fuat Keyman Türk dış politikasının proaktif¹¹⁵ seyri hususunda dünyada seküler, demokratik, müslüman topluma en başarılı örnek olan Türkiye'nin dünyaya olumlu imaj verdiğine dair vurgu yapmaktadır. Ortadoğu'da din etkisi yakın ilişkiler kurmasını ve sorunlarla ilgilenmesinde etkili olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Samuel Huntington 'Medeniyetler Çatışması'¹¹⁶ tezinde ideolojik savaşların bittiğini ifade etmiş ancak İslam dünyası ve Batı dünyası arasında gerçekleşecek bir çatışma öngörmüştür. Bu noktada Türkiye seküler demokratik bir sistemin, müslüman toplumla bir arada olabileceğini ve küresel siyasette barışçı, yapıcı, uzlaştırıcı ve aktif politika anlayışı ile diğer İslam ülkelerine örnek olarak medeniyetler çatışması tezinin aksini kanıtlayabildiğini

¹¹⁵ Proaktif Yaklaşım, ön almak demektir. Dolayısıyla proaktif dış politika, gelişmeleri öngörüp istenmeyen sonuçların oluşmasını engellemek, tedbir almak yada avantajlı bir pozisyona ulaşmak için gereken tavrı takınarak harekete geçmek anlamını taşımaktadır. Proaktif dış politika mevcut koşulların risklerine karşı tedbir almak, ihtiyatlı olmak anlamı taşırken; diğer yandan bilerek ve isteyerek yeni koşullar oluşturacak inisiyatif kullanmayı da kapsamaktadır. Bu bağlamda proaktif dış politika geçmiş ve bugünün verilerini analiz ederek aralarında mantıksal ve işlevsel bağlantılar kurularak oluşan çözümleme ile geleceğe yönelik tutum ve davranışları önceden tasarlama karar verme ve uygulamaya koyma sürecidir. 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü <https://21yyte.org/tradresinden> 09/01/2023 tarihinde alınmıştır.

2000 yıllarda AKP'nin iktidarıyla dönüşümün başladığı dış politika 1990'larda erken proaktivizm iken devlet merkezli ve devlet seçkinleri tarafından yönetilmekte idi. AKP dönemiyle düşünce kuruluşları ve diğer aktörler proaktivizmi güçlendirmiş ve dış politikanın devlet merkezli alanını toplumsal aktörlere açarak düşünce kuruluşları ve STK'ları ekonomik çıkar ve talepleri temsil eden aktörler haline getirmiştir. Proaktif ve çok boyutlu dış politikaya yönelerek küreselleşmenin etkisiyle çeşitli aktörlerle dünyanın farklı bölgelerinde stratejik ortaklıklar kurarak yumuşak güç kullanmasını kolaylaştıran jeopolitik gücünü pekiştirecek ekonomik, kültürel, diplomatik, jeopolitik ve güvenlik bağlamında küresel ve bölgesel etki alanını artıracak politika uygulamalarına yönelmiştir. Türkiye, Yumuşak gücünü bölgesel ilişkilerinde seferber ederek ekonomik, sosyal, askeri ve insani yardımlarla başarılı bir genişleme elde etmiştir. (İslam and Nationalism Series) E. Fuat Keyman, Sebnem Gumuscu, *Democracy Identity and Foreign Policy in Turkey* (pdf) I&N, 2014, s.73-78.

¹¹⁶ Medeniyetler Çatışması Tezi: Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra dağılan tarafların, din farkı üzerine yeniden kurulması hakkındaki düşünceler Samuel P. Huntington "Medeniyetler Çatışması" başlıklı makalesinde doruğa ulaşmıştır. Huntington'a göre yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı ideoloji ve ekonomi olmayacaktır. Beşeriyet sırasında büyük bölünmelerin ve mücadelelerin kaynağı kültür olacaktır. Dünyadaki hadiselerin en güçlü aktörleri yine milli devletler olacak, fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecektir. Batı ve İslam arasında asırlardan beri süren mücadelenin devam edeceğini belirtmektedir. Sandıklı, *Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları, ve Terörizm*, s.21.

göstermiştir.¹¹⁷ Türkiye, Atatürk'ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesi gereğince; iç ve dış politika oluşturarak komşularla sorunsuz yaşama özen göstermiş ve uluslararası hukuk ve kurumlara uyumlu politikalar uygulamıştır.

Tarih ve Kültür: Bir devletin iç-dış politikası, uluslararası arenadaki konumu ve itibarı, köklü tarihi geçmiş ve kültürel birikimi, yumuşak güç açısından birincil konumda gelmektedir. Yumuşak güç teorisini Joseph Nye ve alan çalışması yapan pek çok yazar ve bilim insanı tarih ve kültürün yumuşak gücün temel kaynağı olduğu noktasında hem fikirdir. Türkiye Cumhuriyeti eski ve köklü geçmişe dayanmaktadır. Tarihsel geçmişe baktığımızda Hun İmparatorluğu'na kadar giden, devamında ise 16 devlet geleneğine dayanan, Osmanlı İmparatorluğu ile Orta Doğu'dan Asya'ya, Balkanlardan Afrika'ya ve Avrupa'ya uzanan geniş bir etki alanına sahip olmuştur.¹¹⁸

Türkçe 200 milyon insanın etkileşim aracıdır, dolayısıyla Türk tarihi, Türk edebiyatı, destanlar, yazar ve şairlerimizin, ozanlarımızın katkıları azımsanmayacak derecede önemlidir. Gastronomi (Orta Asya ve Anadolu harmanı), eko-turizm (doğal güzelliklerimiz ve tarihsel zenginliklerimiz), sağlık turizmi, müzik (Türk müziği), dans (halk dansları) ve güzel sanatlar (ebru, çini, nakış, telkâri, kukla tiyatrosu.) gibi özelliklerimiz dünya medeniyetini çeşitlendirmiş ve insanların hayranlıklarını artırmaktadır. Türk dizi ve filmlerin, Ortadoğu, Asya, Balkan ülkeleri ve dünyada ilgi görmesi turizme olumlu yansımalar getirmiştir.¹¹⁹

Dilini ve kültürünü başka ülkelere öğretmek için yatırım yapan ülkeler, hedef ülke kurumlarıyla işbirliği çerçevesinde faaliyetlerde bulunarak kültür aktarımı yapmaktadır. Bu çerçevede müze, opera, tiyatro, sinema gibi sanatsal faaliyetlerde bu yönde katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda baktığımızda Türkiye kültürel zenginliği, tarihsel geçmişi, medeniyetler havzasının merkezinde oluşu ve çeşitli medeniyetlere ev sahipliği nedeniyle kültürel potansiyeli yüksektir. İlk çağlardan itibaren medeniyetlerden (Mezopotamya, Urartu, Antik Yunan, Roma vb) iz taşıması özel kılmaktadır. Türkiye konumu dolayısıyla Orta Asya, Akdeniz, Karadeniz, Hint eksenli komşuluk ve bölgesel etkiler; İslam/Arap kültürü ve Batı kültürü gibi geniş alanda medeniyetler ve kültürel etkileşiminin içinde yer

¹¹⁷Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”, s. 29.

¹¹⁸Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”, s. 29.

¹¹⁹ Yılmaz-Kılıçoğlu, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, s.21-22.

almaktadır. Bunlar yanında; Türk kültürünün şekillenmesinde çok uluslu yapısıyla Osmanlı kültürü etkili olmuştur.¹²⁰

Ekonomik ve Askeri kapasitesi:Osmanlı Devleti’ndende vraldığı borçlar mirası ve yıllara yayılan savaş nedeniyle; sosyal, siyasal ve ekonomik yetersizlik içinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ekonomik ve siyasi bağımsızlık adına kalkınmaya ağırlık vermiş, kendi kendine yeterlilik çerçevesinde ekonomisini iyileştirme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Ancak 1990'lara kadar yaşanan kötü yönetim ve çalkantılı dönemlerin etkisi ve 1990'lı yıllarda Türkî Cumhuriyetlere yaptığı yardımlar sonucu zayıflamıştır. Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde dünyanın ilk 20 büyük ekonomisi arasına girdiği görülmektedir. Bu noktada yumuşak gücünü artıran ve ekonomisinin gelişmesini sağlayan unsur ise dış ihracat ve Türk mallarıdır. Uluslararası arenada Türkiye'nin tanınırlığı ve bilinirliği açısından imaj yaratan faktör olarak önde gelmektedir. Türk dış ticaret malı % 1,4 1970'lerde % 18,4 iken 2003'te %94,2'ye çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaret hacmi artmış, komşu ülkelerle ticareti 1991'de 4 milyar Amerikan doları iken 2008'de 82 milyar dolara yükselmiştir. Özellikle Orta Doğu ve Balkanlara ağırlık vermiştir. Askeri kapasite sert gücü ifade etmekle beraber, yumuşak güç anlamında çekicilik unsuru olarak desteklemektedir. Bu açıdan Türkiye NATO'da ikinci sırada yer almaktadır. Türk askeri; dünyada gözde olan, sorunlu bölgelerde halk tarafından benimsenen bir asker konumundadır. Buna örnek olarak Bosna

¹²⁰ Türk kültürü Osmanlı-İslam kültürünü harmanlayarak gelenek ile çağdaşlaşmayı bütünleştiren kimlik oluşturmuştur. Bu durum kültürün yumuşak güç kaynağı oluşmaktadır. Osmanlı Asya, Avrupa ve Afrika merkezinde yer alan konumuyla, kültürünü gittiği coğrafyalara götürmüştür. Günümüzde bu coğrafyalarla fiziki bağlantısı kopmuş olsa da tarihsel ve kültürel bağ oluşturmaktadır. Kültür uzun vadede birikimle oluşan bir olgudur. Dolayısıyla siyasi müdahalelerle yok olması kısa vadede gerçekleşmemektedir. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasının üzerinden 100 yıl geçmesine ve yeni devletlerin oluşmasına rağmen kültürel değerleri devam etmektedir. Türkiye ile Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Afrika ile ortak geçmiş üzerinde ilişkiler kurularak, kültürel bağın devamlılığı sağlanmaktadır. Ülkemizde nostaljiler arasında yer alan gölge oyunu Karagöz Tunus'ta son dönemlere kadar Ramazan ayında oynatıldığı görülmektedir. Mısır Suriye gibi yakın bölgelerde de aynı etkiler görülmektedir. Kafkasya'da Osmanlı hakimiyeti bulunmamasına rağmen, Türk kültürü varlığı etkileri de görülmektedir. Balkanlar Kafkasya ve Orta Doğu'da kültürel miras etkisini koruyan Türkiye dilden müziğe, gastronomiden inaç değerler gibi farklılıklarla, kültürünü harmanlayarak bölgesel yumuşak gücüne karşılıklı etkileşim çerçevesinde katkılar sağlamaktadır. Eski Osmanlı kültürel mirası Türk kültürü içinde de etkisini sürdürmektedir. Örnekler arasında yer alan *yanlış hesap Bağdattan döner, Dimyata Pirince Giderken Evdeki Bulgurdan Olmak, Halep Ordaysa Arşın Burda, Hanyayı Konyayı Görmek* gibi deyimlerimiz yanında türkülerimizde yer alan *“Mayadağdan Kalkan Kazlar, Vardar Ovası, Cezayir Harmanları Savrulur, Kerkük'ten Yola Çıkak Erbile Erbile, Şu Yalta'dan Taş Yükledim”* gibi sözler hala kullanılmaktadır. Kadir SANCAK, “Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”, s.19-20 Academia <https://www.academia.edu> adresinden 24/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Savaşını verebiliriz. Nato askerleri özellikle Hollandalı askerler geç müdahale nedeniyle tepki çekerken, Türk askeri olumlu karşılanmıştır.

Jeopolitik Konum ve Coğrafyası: Türkiye konumu itibariyle merkez ve kilit noktada yer alan nadir ülkelerden biridir. Bu durum yumuşak güç kaynağı açısından önem arz etmektedir. Topraklarının %96'sı Asya, %4'ü Avrupa'da yer almaktadır, dolayısıyla homojen bir yapıya sahiptir. Önemli geçiş yolları üzerindedir, kavşak görevi dolayısıyla jeopolitik ve jeo kültürel bir değer taşımaktadır. Asya ve Avrupa arasında geçiş noktası olmakla beraber ilişkiler ağı içinde yer almaktadır. Türkiye ABD, AB ve Ortadoğu merkezinin birleşim noktasında bulunmakla beraber, NATO'nun en güney ve doğu sınırını oluşturan konumuyla her dönem vazgeçilmez özelliğini (Soğuk Savaş döneminde kaybetmiş gibi olsada) korumaktadır. Ayrıca AB ile İslam dünyasının etkileşim noktasında bulunarak aracılık etmektedir. Türkiye'siz küresel siyasetin mümkün olmadığı görülmektedir.

Kurumlar:Aktörler faaliyetlerini kurumlar aracılığıyla yürütmektedirler. Bu kurumlar arasında, devlet destekli, vakıf veya sivil toplum kuruluşları yer almaktadır.SSCB sonrası dönemde Orta Asya da kendine yer edinmek isteyen Türkiye, Türkçe konuşulan Türkî Cumhuriyetlerde kalkınmalarına yardım amacıyla kurulan TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) aracılığıyla ekonomik, kültürel, eğitim sosyal, teknik ve ticari alanlarda faaliyet göstermektedir. TİKA sadece Avrasya'da değil dünyanın her köşesinde faaliyetlerini yürüterek Türkiye'nin görünen yüzü olmaktadır. Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan ve uygulama kolları olarak nitelendirebileceğimiz TİKA faaliyetleri, Kızılay yardımları, Yunus Emre Enstitüsü'nün yurtdışında Türk kültür ve dilini yaymak için gerçekleştirdiği projeler, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın yurtdışında yaşayan Türk ve soydaşların problemlerin çözümü ve aralarında ilişkileri geliştirme çalışmaları ve Türksoy'un Türk halklarının ilişkilerini ve kardeşliğini pekiştirmek ve Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak, dünyaya tanıtmak için yaptığı proje ve çalışmalar son derece önemlidir.¹²¹

¹²¹Çavuş, "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", s.30.

2.1.2. Türk Dış Politikasının Değişim ve Dönüşümü

Türk dış politikasında yaşanan değişim ve dönüşümü, uluslararası ilişkiler sistemi dahilinde uluslararası ortam ve ulusal ortam dinamikleri çerçevesinde yukarıda değinmiştik. Ancak yaşanan değişim ve dönüşümü iyi anlayabilmek için, Türk Dış Politikasının temel ilkeleri, Türk Dış Politikasını etkileyen temel öğeler ve Türk Dış Politikasının yapım sürecini oluşturan altı dönemi ve yumuşak güç dönemlerini incelememiz yerinde olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra kurulmuş birçok kurumu ardılı olarak devralmıştır, dolayısıyla diplomasi anlayışı Osmanlı Devleti diplomasisine dayanmaktadır. Dünya tarihi incelendiğinde Türkler onaltı devlet kurmuş, Osmanlı İmparatorluğu ile, altı yüz yirmi dört yıl ayakta kalarak en uzun yaşayan Türk devleti olarak ömrünü tamamlamıştır, Orta Doğu'dan Asya'ya, Balkanlardan Afrika'ya ve Avrupa'ya uzanan geniş bir etki alanına sahip, uluslararası sistemde ve siyasi tarihte önemli bir aktör olarak yer almıştır.¹²²Türkiye'nin 1923 yılında başlayan ulus devlet inşa süreci dahilinde dış politikası iki ana eksen çerçevesinde oluşturulmuştur. Birincisi *“ülkenin bağımsızlığının korunması ve Sovyetlerin ideolojik ve bölgesel yayılması karşısında güvenliğin sağlanması, ikincisi ise ülkenin modernist, laik, ulusal rejiminin korunmasıdır”*.¹²³

¹²²Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt:1919-1980, s.19-29.

¹²³ Türkiye yöneticilerinin son derece büyük bir önem verdikleri dış politika, standart pratik ve stratejik kaygıların yanı sıra Türkiye'ye özgü tarihsel faktörler temelinde şekillenmiştir. Türk dış politikası özellikle Batı ile Sovyetler arasındaki Soğuk Savaş'ın sona ermesinden kaynaklanan yeni faktörlerle şekillendirmiştir. 1947'den bu yana Soğuk Savaş'ın varlığı Türkiye'nin dış politikasında belirleyici bir faktörü olurken; sadece Türkiye'nin NATO'ya katılmasına yol açmakla kalmadığı gibi Türkiye'nin kültürüne ve siyasal rejiminin belirgin şekilde Batıya yönelmesine olanak sağladı. Türkiye II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'ya daha fazla yaklaştıkça müslüman komşularından da o kadar uzaklaşmıştır. Ülke büyük bir modernleşme ve batılılaşma sürecinden geçerken, SSCB karşısında da daha güvenli hale gelmiştir. Bu gelişmeler Türk dış politikasının tamamlayıcı hedefleri olan Sovyetlere karşı güvenliğinin sağlanmasına ve kültürel, ekonomik ve siyasal sistemin modernizasyonuna hizmet etmesi, iç barışı ve ülkedeki uyumu sağlamakla kalmadı; tutarlı ve istikrarlı dış politika meydana getirdi. 1991 Sovyetlerin çöküşüyle Türk dış politikasının temel ilkesi olan Batı ile bağlayıcı ilişkiler tesis etme ilkesine ciddi bir darbe vurdu ve eski Sovyetlerle değil Batı ve Ortadoğu ile de ilişkilerini derinden etkiledi. Türkiye Osmanlı mirası ile yüzleşmek, etnik ve millî yakınlıkları dikkate almak, stratejik konumunu yeniden düşünmek ve gelecekte NATO korumasından yoksun kalma ihtimalini hesabı katmak zorunda kaldı. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Karpat. H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.161-164.

2.1.3. Türk Dış Politikası

Türk dış politikası dışişleri bakanlığı tarafından icra edilmektedir. Bununla birlikte farklı kurum ve kuruluşlarla Türkiye dış politika yapım sürecine ve karar alma sürecine etkili olmakta ve katkı sağlamaktadır. Kurumlar yanında liderlerin karar alma süreci belirleyicisi olarak ön plana çıktıkları görülmektedir. Ancak bu katkı zamana ve konjektüre bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Türk dış politika oluşum süreci; günümüze kadar dönemsel farklılık nedeniyle biçimsel değişime uğramıştır. Bu bağlamda döneme bağlı aktörlerde de farklılık gözlenmiştir. Bu açıdan öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dış politikasının temel niteliklerine ve Türk dış politikasının temel ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

Türkiye Cumhuriyetinin Temel Nitelikleri: Ulus devlet inşa sürecinde gelişimini tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk dönemi dış politikasının temel nitelikleri 7 başlık altında şekillenmiştir¹²⁴

1-Egemenlik ve Eşitlik İlkesine Dayalı İlişkiler: Türkiye dış politika anlayışı gereği devletlerin egemenlik haklarına ve eşitlik ilkesine saygılı ilişki geliştirmiş ve ilişki kurduğu devletlerdende bu yönde bir davranış beklentisinde olmuştur.

2-Anlaşmalar ve Hukuka Saygı: Türkiye kuruluşunda itibaren uluslararası hukuk ve anlaşmalar saygılı davranarak sorun yaratan meseleleri, hukuk çerçevesinde çözüm yoluna gitmiştir.

3-Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözümü: Türkiye Lozan'da çözüme ulaşamayan meseleler başta olmak üzere uluslararası sorunlarını diplomatik yollarla çözüme yolunu tercih etmiştir. Bu çerçevede "Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümüne İlişkin Cenevre Genel Senedi" ne 3 Mayıs 1933'te taraf olmuştur.

4- İttifaklara Karışmama: Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1930'lara kadar ulus devlet ve toplum inşa sürecini tamamlamak için ittifak ve bloklardan uzak durmayı

¹²⁴ Hüseyin Bağcı (Ed.), Kemal Yakut, *Türk Dış Politikası-I*, Anadolu üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir, 2015, s.63.

tercih etmiştir. Ulusal çıkar ve güvenlik noktasında Balkan Antantı ve Sadabat Pakti'na girmiştir.

5-Uluslararası Örgütlere Karşı İzlenen Çekimser Politika: Türkiye uluslararası örgütlere temkinli yaklaşmıştır.1.Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından, dünya düzenin yeniden inşası ve barışı koruma amaçlı kurulan;Milletler Cemiyeti'ne Musul meselesi'nde ki tutum dolayısıyla mesafeli davranmıştır.İlerleyen süreçte Türkiye'nin uluslararası arenada uyguladığı barışçıl politika ve tutumların neticesinde 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olması yönünde davet almıştır. Bu noktada Atatürk'ün tavrı önemlidir, çünkü *“Milletler Cemiyeti'ne gidip başvurmayız davet gelirse düşünüyoruz”* demesi, davet mekanizmasını oluşturmuştur.

6-Mevcut Dengeleri Koruma:Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren ulus devlet ve toplum inşa sürecini tamamlamak ve iç-dış sorunlarla mücadele ederken mevcut durumunu muhafaza edebilmek için İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında denge politikası uygulamıştır.

7-Batılılaşma ve Demokratikleşmesi: Yukarda da değindiğimiz gibi Türkiye 1071'den itibaren yönünü Batıya dönmüştür. Ulusal devlet inşa sürecinde batılılaşma ve demokratikleşme hedefinde ilerlemeye devam etmiştir.

Atatürkün gerek konuşmalarına, gerekse dış politika anlayışına bakıldığında şu özellikler göze çarpmaktadır.Gerçekçi stratejiler izlenmesi, taktikler geliştirilmesi, diyaloga açık olunması, geçmişten gerekli derslerin çıkarılarak geleceğe ilişkin planların kurgulanması, uluslararası alanda aktif fakat serüvencilikten uzak dış politika izlenmesi, irredentist olunmaması ırkçılığın reddedilerek insanı değerlerin ön plana çıkarılması, yurttta barış, dünyada barış, kendi gücüne dayanma.¹²⁵

Türk Dış Politikasının temel ilkeleri ise ikiye ayrılmaktadır. Bunlar: Statükoculuk ve Batıcılıktır.Statükoculuk:Statüko kurulu düzen diye tanımlanmaktadır. O halde statükoculuk ise var olan düzeni bozmama politikası anlamını taşımaktadır.Türkiye bulunduğu coğrafya itibariyle hassas bölgede yer alırken, problemlerle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada *coğrafya kaderdir* sözünün gereğini yaşarken iki noktaya önem

¹²⁵Bağcı-Yakut, *Türk Dış Politikası-I*, s.64.

vermek ve gözetmek durumundadır: Mevcut sınırları sürdürme ve mevcut dengeleri sürdürme.¹²⁶

Mevcut sınırları sürdürme: Mevcut durumu devam ettirme, devam eden süreçten memnuniyeti ifade etmektedir, Ülke sınırına bitişik soydaşlarının yaşadığı toprakları kendi topraklarına eklemeye çalışmamak. (İrredantizm politika gütmemek) Dış politika düsturu haline gelen “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” bakış açısıyla uyumludur.

Mevcut Dengeleri Sürdürme: Var olan kurulu düzeni gereği denge sağlamak ve devam ettirmektir. Türkiye bu konuda iki denge uygulamasına özen göstermiştir.¹²⁷ Mevcut dengeleri sürdürme politikası anlamında kurulu düzenin temel ögesi Batı olması nedeniyle; statükocu politika ve batıcı politika madalyonun iki yüzü olma sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Her iki dengenin oluşturulması statükocu politikanın devamını kolaylaştırmıştır, aksi durumda zora sokmuştur. Menderes ve Özal dönemlerinde statükocu politikadan sapmalar yaşanmıştır. Her iki denge unsuru Türkiye’nin dış göreliliğini artıran faktör olmuştur. Menderes ve Özal dönemlerinde ise azalma yaşanmıştır. Bu durum dış politikanın yalnızca ABD’ye dayanmasından kaynaklanmaktadır.

Batıcılık:(Avrupa’ya yüzünü dönmek) Batı coğrafi bir alan değildir; uygarlık, medeniyet biçimidir. Türkler 1071 Malazgirt Zaferi ile başlayan süreçte, yönünü Batıya dönmüş ve o hedefte ilerlemiştir. Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için 1923’ten itibaren inkılaplar aracılığıyla ve reformlara geçilerek değişim başlamıştır. Neden Batı? sorusunun birçok cevabı bulunmaktadır. Tarihsel boyut açısından, 1071 Malazgirt Zaferiyle Anadolu’nun yeni yurt olarak seçilmesi pek çok avantaj özellikleriyle cazip hale

¹²⁶Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt:1919-1980, s. 46-49.

¹²⁷ Mevcut dengeleri sürdürmede iki konuya özen göstermiştir. Birincisi Batı yanlısı olmasına rağmen jeostratejik konumu çerçevesinde Batı ile karşıtları arasında denge kurma. Bunu yapması kolay değildi, Batı uluslararası ilişkilerde başat güç olarak yer alıyordu ve Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu sistemin başat aktörü haline gelmiştir. Buna rağmen zaman zaman (1923-39,1939-45,1960-80) SSCB’den yararlanmasını bilmiştir. İkincisi Batıyı oluşturan ögeler arasında denge kurma. 1919-, 1923-39, 1939-45 zaman diliminde Batı Avrupa ülkeleri arasında başarılı denge unsuru olmuştur. ABD’nin uluslararası arenada başat güç olması ile ABD ve Batı arasında denge unsuru olamamıştır. 1960-80 AET kararsızlığı ve 12 Eylül’ün yarattığı olumsuzluklar, AB’nin Türkiye ile arasına mesafe koymasına hatta dışlamasına neden olmuştur.

gelmiş ve İslamın cihat anlayışıyla örtüşen hedef doğrultusunda Batı'ya ilerleme yaşanmıştır.

İdeolojik boyut açısından ise İttihat ve Terakki'nin Batıcı ve milliyetçi kimliğinin etkisi ve bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna etkisi neticesinde Batıcılık uygulamasına devam edilmesi kültürel açıdan etkisi büyüktür, Osmanlı Devletinin Tanzimatla başlayan süreçte, batılılaşma reform ve yenilikleriyle, hem devlet katında hemde toplum katında kabul görmüştür. Modern hayatın penceresi olarak dünya ile entegrasyonu getiren unsur olmuştur. Statükoculuk ve Batıcılık Türkiye ile adeta özdeşleşmiştir. Bu noktada Batıya gidip eğitim alarak ülkesine dönen Aydınların, varlığının etkisi neticesinde Batı değerlerinin toplumla özdeşleşmesinde katkısında unutmamak gerekmektedir. Türk aydınları diğer az gelişmiş ülke aydınlarından farklı özelliklere sahiptir. Osmanlı Devleti emperyalist işgali tanımayarak, ülkede Batı nefretini engellemiş ve aydınların Batıya yabancılaşmasını önlemiştir. 1920'li yıllarda dahi savaştan çıkan devlet ve toplum olarak, döneminin diğer ülkelerinden gelişmiş bir yapıya sahiptir ve Batıya yakınlığı mevcuttur. Örnek alınan ülke konumundadır. Asya ve Avrupa topraklarına sahip olması, beyaz ırka mensubiyet gibi unsurlar neticesinde, Batı düşmanlığından uzak kalmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde kalkınmada rol model olarak Batı örnek alınmıştır. Batı eğitiminden geçen aydınlar, Batıya hayranlıkları nedeniyle karşı değillerdir. Dolayısıyla Batı sistemini ülkeye uyarlama noktasında lokomotif olmuşlardır. M. Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerinin etkisi büyüktür. Harbiye mezunu, gerçekçi, çatışmadan uzak, uzlaşmacı kişiliği ve öngörü sahibi olması son derece önemlidir.¹²⁸

2.1.4. Türk Dış Politikası Dönemleri

Türkiye'de dış politika, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde icra edilmektedir. Bakanlık, dış politikada karar alıcılara seçenekler sunarak ve düzenlemeler yaparak, süreci yöneten devlet kurumu olarak yer almaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda cumhuriyetin kuruluşu itibariyle farklı süreçler geçirmiştir. Değişimde iç ve dış dinamiklerin etkisi büyüktür. Diğer yandan lider, bürokratik kurumlar, basın, kamuoyu,

¹²⁸Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt: 1919-1980, s.49-53.

ekonomik gruplar,baskı grupları ve ordu sürece katkı sağlamaktadırlar.Türk siyasi hayatında dönüm noktaları diyebileceğimiz zaman aralıklarında belli kurum yada aktörler ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda karar alma sürecinde etkili olan faktör bazı dönemlerde koşullara göre ağırlığı artmakta veya azalmaktadır.Ancak tamamen saf dışı kaldığı söylenemez. Dışişleri Bakanlığı, karar alıcılara seçenek sunma, görüş bildirme, uygulamaları takip noktasında ön planda görünmese dahi, başat aktör olarak politikacıları desteklemektedirler. Bakanlık ve siyasetçiler ayrıştıkları noktalar bulunsa bile işbirliği çerçevesinde çalışmalarını yürütmektedirler.Türk Dış Politikasının yapım süreci altı döneme ayrılmaktadır. Dönemler şu şekilde sıralanmaktadır. ¹²⁹

1-Liderin belirleyici olduğu dönem (1919-1950)¹³⁰

2-Dışişleri Bakanlığının etkisinin arttığı dönem(1950-1960)¹³¹

3-Kamuoyu, muhalefet partileri ve aydınların etkin olduğu dönem(1960-1980)¹³²

¹²⁹ Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*,1. Cilt:1919-1980, s.73-85.

¹³⁰ Dönemin ağırlıklı isimleri arasında Mustafa Kemal ve İnönü'dür. Genellikle Türk dış politikası Mustafa Kemal'in çizdiği çerçevede şekillenmiş ve günümüze kadar ana hatlarıyla değişmeden devam etmiştir. Türkiye dahil dünya genelinde dış politika seçkinler elindedir. Halk, çıkar ve baskı grupları yada sivil toplum kuruluşları gibi faktörler sürecin dışında kalmıştır. II. Dünya Savaşı'na dahil olmadığı, Batı tarafından eleştirilse de tüm baskılara rağmen savaş dışı kalması başarı göstergesidir. Detaylı bilgi için bknz. Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)* ,1. Cilt:1919-1980, s.74-76 Ayrıca Türkiye Batı ile Kurtuluş Savaşı vererek egemenliği kazanmış, Lausanne Anlaşması ile uluslararası sistemde meşruiyetini sağlamıştır. 1930'lar itibariyle Lausanne'den kalan meseleleri hallederek aktif dengeli politika uygulayıcısı olmuştur. HabibeÖzdal (Ed.), Osman BahadırDinçer, MehmetYegin, *Mülakatkarla Türk Dış Politikası* Cilt 1. Usak Yayınları Ankara, 2009, s.1-2,21-22

¹³¹Dış politika açısından karar verme sürecinde lider ile beraber dışişleri bakanlarının ortak katkı sunduğu dönemdir. Soğuk Savaş'ın yoğun zamanına denk gelen Menderes dönemi Kore Savaşı'na asker gönderimi, NATO üyeliği, Bağdat Paketi üyeliği, 6-7 Eylül olayları,1959-60 Kıbrıs Anlaşmaları, dış yardımlar ve ekonomik ilişkiler bağlamında ABD ve Batı Bloku ile yaklaşma gibi dış politik meselelerin ağırlık kazandığı ve muhalefet ve kamuoyunun dış politikada söz sahibi olmadığı aynı zamanda sancılı bir dönem olmuştur. Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)* ,1. Cilt:1919-1980, s.76-77.

¹³²27 Mayıs 1960 Darbesi ile başlayan süreç, iç politika yönünden olmasa da dış politikayı oluşum ve politika olarak etkileyerek kırılma noktası olmuştur. Uluslararası ilişkiler bağlamında, Türkiye imajının zedelenmesine ve algısının değişmesine neden olmuştur. Johnson Mektubunun etkileri, kamuoyu baskısı ile çok yönlü dış politikaya yönelim hazırlıklarını başlatan süreç olmuştur. Böylece aydınların, sivil toplum kuruluşlarının, kamuoyunun (öğrenci olayları 68 kuşağı etkisi, sağ-sol kamplaşması etkileri) dış politika da daha etkin olduğu görülmektedir. 1960'lar, partiler üstü dış politika anlayışından muhalefet-basın-kamuoyu ekseninde gözden geçen, tenkit edilen anlayışa evrilen bir dış politika anlayışı ile iktidarlara iki tür etkide bulunmuştur. Kamuoyunun dış politikayı etkileyen unsur olması aynı zamanda iktidarlara iç politikada kazanç sağlamıştır. Böylece iç ve dış politika birbirini besleyen ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir. Bu dönemde kamuoyu, siyasi partiler, diplomatik kökenli bakanlar ve MGK ile ordu dış politikada ağırlığını artıran aktör olmuştur. Siyasal sistem dış politikadaki çeşitlilik ve aktörler çok yönlü politikaya geçiş getirmiştir. Oran, *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)* ,1. Cilt:1919-1980, s.78-80.

4- 12 Eylül dönemi(1980-1983)¹³³

5- İş Dünyası'nın ön plana çıktığı dönem(1983-1991)¹³⁴

6- Ordunun ağırlığının attığı dönem(1990'lar)¹³⁵

¹³³27 Mayıs 1960 süreci, Türk dış politikasında, ABD etkisinden uzaklaşarak çok yönlü politika anlayışına geçildiği dönem olurken. 12 Eylül 1980 itibariyle ABD yanlısı politika anlayışının ağırlık kazandığı döneme geçilmiştir. Dış politikada Kenan Evren etkili olurken ilk icraatı ise, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesini sağlayan Rogers Planı'na onaylamak olmuştur. Bu dönem 1960'larda başlayan kamuoyu basın ve muhalefetin politika oluşumuna katılımı, eleştiri ve baskı oluşturmaları, sıkıyönetim ile önlenmiş oldu. 12 Eylül yönetimi, MGK asker üye sayısı ve yetki artırarak ordunun ağırlığını sağlarken, ulusal güvenlikle ilgili hukuksal düzenlemelere de gitmiştir. 1983'te Turgut Özal yeni döneme geçilmiştir. Siyasete atılmadan önce Dünya Bankası'nda çalışması, ardından ekonomiden sorumlu bakan olması, 24 Ocak Kararları, uygulanan ekonomik önlemler, serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, ordunun dış politikada etkinliğini azaltan unsurlar olmuştur. *Oran, Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt:1919-1980, s.80-81

Roger Planı: Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesini sağlayan plandır. Orgeneral Rogers NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı olarak uzun süre görev yapmış ve Amerikan stratejilerinin başarı uygulayıcısıdır. Orhan Kilercioğlu, *Basında Dış Politika 1984-1987*, Nurol Matbacılık, Ankara, s. 80 (Yılı belirtilmemiş)

¹³⁴Bu dönemde. Basın kamuoyu, ordu dahil iş dünyasının yeni aktör olarak katılım sağlamaktadır. Turgut Özal'ın hem Başbakan, hemde Cumhurbaşkanı olarak siyasal hayatta yer alarak liderliğin ön plana çıktığı dönemdir. Bu dönemin fark atan özelliği ise uluslararası kapitalist sistemle, entegre olan iş dünyasının rolünü ve etkisini artırarak yükselişe geçmesidir. 24 Ocak Kararları ile birlikte Türkiye'de yeni bir yapı kurularak ekonomik anlamda dönüşümü sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Körfez Savaşı, Kürt sorunu, özelleştirme öne çıkarken; burjuvazi güçlenmiş işadamları dış politikaya ilgilenmeye Dışişleri Bakanlığı'ndan brifing alma, diplomatik süreçte (Davos, Şarık Tara) aktif olarak yer almaya, yurtdışı gezilerine heyetler halinde katılma gibi süreci başlatmışlardır. Batıya açılımda DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) ve İKV, (İktisadi Kalkınma Vakfı) AB ile ilişkileri düzenleme, kamuoyu oluşturma ve hükümetleri etkileme çalışmalarında etkili olmuştur. *Oran, Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt:1919-1980, s.81-84

¹³⁵1990'lı yıllar uluslararası sistemin yapısında yaşanan değişikliklerin (Sovyetler Birliği'nin dağılması, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile, Doğu Bloğunun yıkılması) etkisiye dünya ve Türkiye derinden etkilenmiştir. Bölgesel çatışmalar ve sorunların ortaya çıkışı Türkiye'nin daha etkili ve aktif bir dış politika izlemesine neden oldu. (Balkanlar, Kafkaslar Ortadoğu) 1991 tarihi itibariyle Türkiye'de koalisyonlar dönemi başlamıştır. (1991, Demirel- İnönü /DYP-SHP) Bu süreçte bakanlarda sürekli değişim yaşanırken; üç yıldan fazla aktif olarak bakanlık görevini yürüten Hikmet Çetin ile bakanlık, imajını yeniden kazanmıştır. Dışişleri bakanının sık sık değişimi, dış politika oluşum sürecine ordunun aktif olarak dahil olmasını getirmiştir. Bu döneme basın ve kamuoyu, iletişim teknolojisinin gelişmesi, özel tv kanallarının artması sonucu, kamuoyu gelişmelerden anında haberdar olmak, bilgi edinmek ve durum değerlendirme yapabilme imkanını yakalayarak sürece dahil olmuştur. 1980'li yıllardaki dış politikada aktif olan iş dünyası, TÜSİAD ve TOBB Türkiye'nin önemli meselelerine (eğitim, demokratikleşme, Kürt sorunu ve güncel dış politika) parmak basarak açıklamalar yapıyorlar, raporlar hazırlayarak bakış açılarını, çözüm önerilerini, gelecek tepkiyi göze alarak ifade etme suretiyle gündemdeki yerini almıştır. 1990'lı yıllara siyasal istikrarsızlık damga vururken, Çiller, Karayalçın ve Erbakan gibi liderler göze çarpmaktadır. 1993-2000 arasında Cumhurbaşkanı olan Demirel, Kafkasya ve Orta Asya liderleriyle bireysel dostluklara önem verirken hareket alanını genişletmiştir. Bu dönemde Türk dış politikasına yön veren yeni unsurlar sürece dahil olmuştur. Enerji ve boru hatları ihaleleri, dış politikada yeni kurumları getirmiştir. Enerji Bakanlığı, BOTAŞ ve TPAO boru hatları ihale proje ve Hazar petrolleri ve doğalgaz taşınması ile ilgili kurumlar olarak sahada yer almaya başlarken, kimi zaman birbirleriyle kimi zamanda Dışişleri Bakanlığı ile yetki anlaşmazlığı konusunda sürtüşmeye girmişlerdir. *Oran, Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Olaylar)*, 1. Cilt:1919-1980, s.84-90.

Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ): Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri arasında 27 Ağustos 1973 tarihinde imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde

2.1.5. Türk Dış Politikası'nın Yumuşak Güç Dönemleri

Türk dış politikasını ana hatlarıyla, yumuşak güç perspektifinde kullanım açısından 1923-1990 arası Türk Dış Politikası, 1990-2002 arası Türk Dış Politikası ve 2002 Sonrası Türk Dış Politikası olmak üzere üç bölüme ayırmak gerekmektedir. İlk iki döneme oranla, üçüncü dönem (2000'li yıllar) yumuşak güç politika oluşturma ve uygulama açısından önemlidir ve ağırlık kazanmaktadır.

1923-1990 Arası Türk Dış Politikası, Milli mücadele döneminde dış politika hedefi, bağımsızlığı sağlamak ve uluslararası arenada tanınırlığı ve meşruiyetini sağlamak üzerine kurgulanmıştır. Atatürk Dönemi olarak anılan 1923-1939 arası yıllar Lozan'da çözüme kavuşamayan meselelerle ilgilenmekle geçmiştir. Atatürk “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” ilkesi gereğince; diğer devletlerin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne, devletlerin eşitliği ilkesine saygılı olmuş ve içişlerimize karışmayan ülkelerle yakın ilişkiler kurarak dış politikayı şekillendirmiştir. Bu dönemde dış politika meseleleri ise Boğazlar Meselesi, İngiltere ile Musul Sorunu; Türk- Yunan ilişkilerinde Nüfus Mübadelesi (Etabli), Fransa ile Osmanlı Borçları, Kapitülasyonlar, Misyoner Okulları, Hatay Meselesi (1938) ve Adana-Mersin demiryolunun satın alınması şeklindedir. 1930'larda İtalya'nın yayılmacı politikası sonucu, ortaya çıkan Doğu Akdeniz ve Türkiye tehdidi (Roma İmparatorluğu sahası) ve 1933'te Hitler'in iktidara gelmesinin ardından, dengelerin değişmesi sonucu Türkiye bölgesel ittifak ve denge arayışına

Irak ham petrolünün İskenderun Körfezi'ne taşınmasını gerçekleştirmek üzere, 7/7871 Sayılı Kararnameye istinaden 15 Ağustos 1974 tarihinde kurulmuştur. Başlangıçta sadece boru hatları ile petrol taşımacılığı yapan BOTAŞ, ülkemizin artan enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla 1986 yılından itibaren doğal gazın ticareti ve taşımacılığı ile ilgili faaliyetlerine de başlamıştır. Bakanlar Kurulu'nun 8 Şubat 1995 tarih ve 96/6526 sayılı kararıyla 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye tabi karlılık ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren bir Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) olarak yapılandırılmıştır. BOTAŞ <https://www.botas.gov.tr/dresinden> 25/01/2023 tarihinde alınmıştır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO): 1954 tarihinde, kamu adına hidrokarbon arama, sondaj, üretim, rafineri ve pazarlama faaliyetlerinde bulunmak amacıyla kuruldu. 1983 yılına kadar entegre bir petrol şirketi olarak arama, üretim, rafinaj, pazarlama ve taşımacılık gibi sektörün pek çok alanında faaliyetlerde bulunurken; 1983 yılında yapılan yasal düzenlemeler sonunda, günümüzde sadece hidrokarbon arama ve üretim projeleri yürüten petrol şirketi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Petrol sektörünün pek çok “ilk”lerini gerçekleştiren TPAO, yarım asrı aşan sürede PETKİM, TÜPRAŞ, Petrol Ofisi gibi 17 büyük kuruluşu birer ilk olarak ülkemiz ekonomisine kazandırdı. TPAO <https://www.tpao.gov.tr/dresinden> 25/01/2023 tarihinde alınmıştır.

yönelmiştir. Milletler Cemiyetine üyelik 1934; Balkanlarda, Balkan Antantı 1934 (Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya) ve Sadabat Paktı 1937 (Türkiye, İran, Irak ve Afganistan) imzalanarak, Türkiye'nin doğusu ve batısının güvenliği sağlanmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine, Sovyetlerin Boğazlar üzerinde hak iddiası ve Türkiye'den toprak talep etmesiyle karşılaşan Türkiye, Boğazların güvenliğini sağlamak için başlattığı süreçneticesinde uluslararası diplomasiyi kullanarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi (1936) ile ulusal bir sorununu çözmüş, jeopolitik ve stratejik bütünlüğünü sağlayarak konumunun etkisiyle bölgesel ve küresel ölçekte söz sahibi olmayı başarmıştır.¹³⁶

Atatürk dönemi Türk dış politikası ise; *“ilkeli, rasyonel, milli menfaatleri gözeten, barışçı, uluslararası yapının ve siyasal gelişmelerin şartlarını değerlendiren, geçmişten gelen sorunları bir intikam ve fırsatçı anlayışla değil, uzlaşmacı, işbirliği içinde ve karşılıklı menfaatlere uygun olarak diplomasi faaliyetleriyle çözümlemeye çalışan, barışçı bir aktif dış politika”* olarak tanımlanmaktadır.¹³⁷

Atatürk sonrası döneme geldiğimizde, İkinci Dünya Savaşının yaşanması ile Türkiye sıkıntılı bir sürece girmiştir. Savaş dışı kalmış olmasına rağmen, ekonomik sıkıntılara ve siyasi dış baskılara maruz kalmıştır. Göstermelik savaş ilanı akabinde BM'ye (1945) üyelik sağlanırken, iç politikada ise tek partili hayattan çok partili hayata geçiş yaşanmaktadır. DP iktidarı ile Menderes'in aktif ve sadece ABD yanlısı bir dış politika anlayışı aks değişimini getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye Batı Bloku (ABD) yanında yer almayı tercih etmiş ve NATO'ya üyelik (1952) gerçekleşmiştir. 1950'li yılların sonlarından itibaren iç politikada yaşanan çekişmeler, darbeler, koalisyonlar, azınlık hükümetleri, sağ-sol çatışmaları; ülkeyi 1980'lere kadar kaos ortamına sürüklemiş ve Soğuk Savaş gibi dış etkenler ve sonuçlar Türkiye'nin uzun soluklu ve tutarlı bir dış politika izlemesini engellemiştir. Türkiye kısa vadeli günü kurtaran politikalara yönelmiştir. 12 Eylül Darbesi sonrası yaşanan süreçte, ANAP'ın tek başına iktidara gelmesi ile Özal, başbakan ve cumhurbaşkanı yetkileri ile dış politikada inisiyatif ele

¹³⁶ Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, s.6-22, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi <https://turkoloji.cu.edu.tr> adresinden 03/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹³⁷ Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, s.25-26.

alınmış ve uyguladığı ekonomik ve siyasi politikaların olumsuz sonucunun etkileri, 1990’larda krizler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1990-2002 Arası Türk Dış Politikası; 1990’lı yıllar Türkiye açısından istikrarsız koalisyonlar dönemi olarak 2002 yılına kadar devam etmiştir. Bu süreç içinde Dışişleri Bakanlığı sık sık el değiştirirken, ağırlıklı olarak, Hikmet Çetin, Mümtaz Soysal, Murat Karayalçın, Erdal İnönü, Coşkun Kırca, Deniz Baykal Tansu Çiller ve İsmail Cem isimlerini görmekteyiz.¹³⁸ Ortalama görev süreleri 8/9 ay civarındadır. Ayrıca bu isimler, parti lideri ve iç politikada aktif olan kişilerdir. Dolayısıyla dış politikayla fazla ilgilenememişler, bunun neticesi olarak dış politika bakanlık bürokrasisi eliyle yürütülmek durumunda kalmıştır. 1997-2002 tarihleri arasında aralıksız olarak Dışişleri Bakanlığı görevine devam eden İsmail Cem, dış politikaya yeni bir soluk, alternatif bir yöntem ve yaklaşım getireceğini ifade ederek Türk dış politikasının geleneksel kabuğunu kırma çabasında olmuştur. Söylemlerinde “*merkez ülke, dünya devleti hedefi, Avrasya’nın merkezi*” kavramlarını kullanan Cem, kültürel ve tarihi miras yönünden avantaj sahibi Türkiye’nin dış politika yapım sürecinde bu avantajları kullanması gerektiğinin altını çizmiştir. Soğuk Savaş’ın sona erdiğini dile getirerek Türk dış politikası’nda yeni bir döneme girildiğine dikkat çekmiştir. İsmail Cem, söylemleri ve dış politikada ki rolüyle Türkiye’nin yumuşak güç politikasının öncüsü haline gelmiştir.¹³⁹

1991’de Sovyetler Birliğinin yıkılması ile birçok Türk devleti bağımsızlık kazanmıştır. Sovyetler Birliği yıkılışı sonrası doğan boşluğu doldurmak için Türkiye; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)¹⁴⁰ aracılığı ile Türkçe konuşulan Türkî Cumhuriyetlerde kalkınmalarına yardımcı olmak amacıyla, ekonomik, kültürel, eğitim sosyal, teknik ve ticari alanlarda, bölgede yumuşak güç olarak faaliyet gösteren kurum haline gelmiştir.

¹³⁸T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr> adresinden 03/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹³⁹ Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.35.

¹⁴⁰TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı): 25 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış, Orta Asya ve Kafkasya’da birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Türkiye o günlerde bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke olmuştur. Kazakistan, Türkmenistan Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan’dan oluşan bu devletlerle ortak bir dile, ortak bir hafızaya ve ortak bir kültüre sahip olmamız ikili ve bölgesel ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye ve Orta Asya ülkelerine, tek milletin farklı devletleri gibi davranmış; dış politikamız bölgede çok yönlü ve proaktif bir anlayış sergilemiştir. Türkçe konuşan ülkelerle ilişkilerimiz Türkiye’nin eskimeyen vizyonu olmuş ve bu vizyon küresel politikaların son 20 yılında önemli bir yer kazanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bknz. TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 06/02/2023 tarihinde alınmıştır

2002 Sonrası Türk Dış Politikası; Soğuk Savaşın sona ermesi, uluslararası ilişkileri, dolayısı ile Türk dış politikasını da etkilemiştir. SSCB'nin yıkılması ile, Batı Bloku üstünlük kazanmış ve Sovyet nüfuz alanlarındaki boşluğu ABD ekonomik, askeri yardımlar ve sosyo-kültürel etkisiyle doldurmaya başlamıştır. 11 Eylül Saldırısı¹⁴¹ ile devam eden süreçte Bush'un "artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" sözleriyle değişen Yeni Dünya Düzeninde 'Terörizmle Savaş' adı verilen bir kampanya sonucu Afganistan ve Irak işgallerinin yaşanması; Batı (ABD) değerlerinin Batı dışı toplumlar tarafından sorgulanmasına ve reddine neden olmuştur. Aynı dönem de siyasi ve ekonomik krizlerle, PKK terörüyle mücadele eden Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKParti) tek başına iktidar olmuştur. Böylece koalisyonlar dönemi biterken, yeni istikrarlı bir döneme geçilmiştir. Erdoğan göreve geldikten itibaren, dış politika anlamında iki dönemden söz etmek mümkündür. İlk olarak iç ve dış politikada yaşadığı meşruiyet sorununu, uluslararası ilişkiler bağlamında AB konusunda somut adımlar atarak aşmaya çalıştığı hazırlık dönemidir. Seçimden hemen sonra gerçekleştirdiği ABD, İspanya, Yunanistan gibi ülke ziyaretlerinde AB ile ilişki geliştirme, şahin bir dış politika anlayışından uzak durma, İslami değerlere sahip bir lider profili çizerek uluslararası meşruiyetini pekiştirme çabasında olmuştur. İkinci dönem ise 2009 sonrası dönemdir.¹⁴²

Merkez ülke olma ve kültür havzaları üzerine stratejik derinlik kurma iddiasında olan AKParti; Batı dışı toplumlar nazarında, Batı Bloku ve değerlerinin sorgulanıp eleştirildiği ve tarihsel, kültürel etki alanlarının bulunduğu coğrafyalarda, yumuşak güç

¹⁴¹11 Eylül Saldırısı: 11 Eylül 2001 terör saldırısı sadece ABD için değil tüm ülkeler ve uluslararası ilişkiler disiplini için dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu noktadan itibaren ABD'nin de vurulabilir olduğu gerçeği küreselleşmenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ve onun sonuçlarını genel anlamda politikalarda yeni bir yönelişin nasıl gerekli olduğu ve küreselleşme uluslararası bağlantılarının birbiriyle ilintili olduğu sonucunu göstermiştir. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan ve uluslararası terörizmin kullanıldığı silah ve metotlar açısından yeni bir kaliteyi içeren saldırılarda; sadece ABD'ye yönelik bir tehdit değil tam tersini genel olarak küreselleşme sürecinin içerdiği risk ve tehditlerin dünyanın ekonomik gelişmesine ve ua. politikaya nasıl etkisi olduğunu ortaya koyması açısından da önemli bir başlangıçtır. Ua politikada yeni bir kutuplaşma süreci ortaya çıkmaktadır. Bu kutuplaşma bir yandan devletin kendini savunma gereksinimi savıyla aldığı ve bunun sonucu olarak toplumun özgürlük haklarını sınırlama altına alması ile ortaya çıkan yeni durum ve buna bu tepki olarak ortaya konulan toplumsal enerji şeklinde kendini gösterirken; diğer yandan uluslararası terörizme karşı tüm dünyanın işbirliği arzusu ile sınır ötesi güç kullanımının unsurlarını yayılmasını sağlayan uluslararası terörizm arasındaki çatışma sürecinde ortaya koymaktadır. İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara, s.911.

¹⁴²Sönmezoglu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, s.465.

unsurlarını kullanarak Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Sahraaltı Afrika gibi havzalarda aktif bir dış politika uygulama imkanını yakalamıştır.¹⁴³

2009'a kadar Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Yaşar Yakış, Abdullah Gül ve Ali Babacan Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemde dış politikada Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ağırlığı görülmektedir. 2009 yılında ise göreve gelen ikinci uluslararası ilişkiler alanında uzman akademisyen Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, İsmail Cem gibi 'geleneksel Türk dış politikasının işlevsiz olduğu görüşünü' ifade ettiği kitabında, doksanlı yılların istikrarsız hükümetlerinin kısa dönem günü kurtaran risksiz dış politika anlayışının, taktik ve stratejik eksikliklerine vurgulamıştır.

“Uzun ince bir yol” ile başlayan AB serüveni, “Ya gireceğiz ya gireceğiz” tavrıyla “Girmesek de olur, bizim tek alternatifimiz AB değildir; onlar düşünsün” resti arasında gidip gelmiş; haset ve iddia yüklü bir söylemin yükselttiği “Adriyatik”ten Çin Seddi”ne Türk Dünyası” sloganı zamanla Orta Asya ülkelerini bile tedirgin eden bir belirsizliğe ve özür dilemeye dönüşmüş; İslam dünyasına yönelik kardeşlik ve kültürel bağlar nutku doğudan ve güneyden gelebilecek tehdit algılamalarına karışmış; sloganik Batıcılık ile hissi üçüncü dünyacılık arasında sıkışan dış politika söylemi dışişleri bakanlarının söylemine göre değişen bir seyir takip etmiştir.”¹⁴⁴

Davutoğlu 2001'de yazdığı devlet, toplum, ekonomik ve iç-dış politikaya yön veren 'Stratejik Derinlik'¹⁴⁵ adlı kitabında yer alan ilkelerini, uygulama fırsatı bulmuş ve o yönde politikalar uygulamıştır. Kitap, *olanı* ele almasının yanı sıra aynı zamanda *olması*

¹⁴³Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.35-36.

¹⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, 67. Baskı, İstanbul, 2011 s.46-47.

¹⁴⁵Stratejik Derinlik:Davutoğlu “Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu” kitabında kalıcı ve kapsamlı bir stratejik yaklaşımın geçmiş konjektör gelecek bağlantısını kurabilen bir tarihi derinlik ile iç-bölgesel-ua. parametreler arasında sağlıklı bir geçirgenlik kurabilen coğrafi derinlik analizlerine dayanması gerektiğini vurgulamaktadır. Davutoğlu bir ülkenin stratejik derinliğinin jeopolitik, jeo kültürel ve jeo ekonomik unsurlarını kesişim alanı içinde anlamları kazandığını söylemektedir. Türkiye'nin tarihi, coğrafya nüfus ve kültür gibi sabit veriler açısından total güç kapasitesini reel gücü dönüştürebilecek köklü bir altyapıya sahip olduğunu, ancak stratejik anlamda bir avantajları sağlayan bu durumun aynı zamanda ciddi risklerden bünyesinde barındırdığını belirtmektedir Davutoğlu Türkiye merkezli bir yaklaşımla coğrafi derinliği yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzalarına ayırmaktadır. Türkiye'yi çevreleyen Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu kuşağından oluşan yakın kara havzası, Karadeniz-Bogazlar-Marmara-Ege-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz Basra-Hazar iç denizleri ve su geçiş yollarından oluşan yakın deniz havzası ve nihayet Avrupa-Kuzey-Afrika-Batı ve Orta Asya'dan oluşan yakın kıta havzası ayrı ayrı incelediğinde bu coğrafyanın ana dünya ana kıtasının merkezini, tarihi olarak insanlık tarihinin ana damarının şekillendiği alanları kapsadığını belirtmektedir. Sandıklı, *Türkiyenin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, s.24-25.

gerekeni ele alan yönüyle dikkat çekicidir. Ayrıca kitapta dış politikayı etkileyen faktörler saptanarak dış politikanın büyümesi konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.¹⁴⁶

Davutoğlu'na göre ülkelerin tarih, kültür, coğrafya, nüfus, ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitesi; strateji ve planlama ile güce dönüşerek sistemde yerini sağlamlaştırabilmektedir. Ayrıca kitapta klasik güç unsurları ile beraber, bölge/mekan jeopolitik ve jeokültürel bakış açısıyla havza politikaları kategorize edilmektedir. Davutoğlu'na göre Türk dış politikası üç jeopolitik etki alanına sahiptir. Bunlar Yakın Kara Havzası (Balkanlar, Ortadoğu, ve Kafkasya), Yakın Deniz Havzası (Karadeniz, Adriyatik Denizi, Doğu Akdeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hazar Denizi), Yakın Kıta Havzası (Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya ve Orta Asya) olmak üzere sınıflandırılmıştır. Kitap olanı ele alması yanında olması gerekeni ele alarak Osmanlı mirası coğrafyaya atıf yaparak, topraksal anlamdan ziyade etki alanı genişletme amacıyla, bölgede ekonomik ve kültürel yumuşak güç öğeleri ile işbirliğine gidilmesini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı birçok çevrede ve coğrafyada Neo-Osmanlılık olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede TDP'nin yumuşak güç kullanımını inşa eden yeni kurumların oluşmasının önünü açan sürece geçilmiştir. Kurumsal olarak Dışişleri Bakanlığının görev ve yetkilerine dair yenilikler teşkilat yapısında yeni birimler oluşturulmuştur.¹⁴⁷

Tablo 2.3: 6004 Sayı ve 13/7/2010 Tarihli “Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” Çerçevesinde Oluşan/Yenilenen Birimle

1-Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü	(10630-f)
2-Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi Genel Müdürlüğü	(10630-g)
3-Komşu Ülkelerle İlgili İkili Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü	(10631-h)
4-Uluslararası Hukuk Genel Müdürlüğü	(10631-ı)
5-Andlaşmalar Genel Müdürlüğü	(10631-i)
6-Enformasyon Genel Müdürlüğü	(10631-l)
7- Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü	(10632-m)
8-Bilişim Teknolojileri Başkanlığı	(10633-ç)

¹⁴⁶Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, s.467.

¹⁴⁷Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, s.467-472.

9-Tercüme Dairesi Başkanlığı	(10634-e)
10-Diplomasi Akademisi Başkanlığı	(10634-5)

Dışişleri Bakanlığı ve Yeni Teşkilat Kanunu; AK Parti Hükümeti'nin, bakanlıkla ilgili en önemli değişimi kuruluş ve görevlerini tanımlayan, 6 Temmuz 1994 tarihli 4009 sayılı kanununu, 07/07/2010 tarihinde 6004 sayılı kanunla değişim adımıdır. Bakanlığın görevlerini ifa ederken uyması gereken 5 ilke ilk kez uygulamaya konulmuştur.¹⁴⁸

4009 sayılı kanunda bulunan 12 yetki ve görev başlığına yenileri eklenerek 6004 sayılı kanunla bakanlığın yetki görevleri, 17 başlıkta toplanmış ve fıkra sayısı 6'ya çıkarılmıştır. Bu nokta da h fıkrası ayrıca yenilik bakımından dikkat çekicidir. Bu madde ile bakanlık “Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafı olduğu, siyasi nitelikli uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile işbirliği içindedir. Yapılan bu değişiklik sonucu yeni başkanlık ve genel müdürlüklerden birkaçı yumaşak güçle ilgilidir. Enformasyon Genel Müdürlüğü 6004 sayılı kanunun 6. Maddesi gereği oluşturulan, bakanlığın kamu diplomasisi birimidir

Enformasyon Genel Müdürlüğü olağan faaliyetlerini gerçekleştirirken aynı zamanda bakanlığın, sosyal medya takipçi sayısını, artırmaya yönelik çalışmaları bulunmaktadır. Bakanlığın Aralık 2009 tarihinden bugüne Türkçe Twitter takipçi sayısı 1.690.477¹⁴⁹, Türkçe Facebook¹⁵⁰ takipçi sayısı 320 Bin, Instagram hesabı¹⁵¹ takipçi sayısı ise 84, 270 bin sayısına ulaşmıştır. Bu bağlamda bakanlık yurtdışı gezileri ve Türkiye’ye gelen mevkidaş ziyaretleri, dış politikada gelişen güncel konular, bakanlara

¹⁴⁸ Dışişleri Bakanlığının beş ilkesi: 1-Bölgesinde ve dünyada barışçıl, adil ve kalkınmaya imkan tanıyan bir ortamın, kalıcı şekilde tesisi ve güçlendirilmesi.

2-Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması.

3-Her türlü toplumsal yaşamın temelini oluşturan insan haklarının ve demokratik değerlerin savunulması ve ileriye götürülmesi, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle yapılan her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmesi.

4-İnsanlığın kültürel mirasının, çevrenin ve yerkürenin doğal yaşam alanlarının korunması.

5-Uluslararası hukukun ve ona olan saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi. Der. Sönmezoğlu vd., 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.19.

¹⁴⁹Detaylı bilgi için T.C. Dışişleri Bakanlığı https://twitter.com/TC_Disisleri adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁰Detaylı bilgi için T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.facebook.com/TCDisisleri> adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁵¹Detaylı bilgi için T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.instagram.com/tcdisisleri> adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır .

ait konuşma, mülakat, makale, mesaj, basın toplantı açıklamaları, duyurular olmak üzere konu başlıkları genel müdürlükler eliyle resmi sayfalarda kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Ayrıca Türkçe yanında İngilizce, Fransızca Arapça gibi dil seçenekleri kullanılmaktadır.

Bakanlık bünyesinde kültürel diplomasi çerçevesinde diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği gerektirmektedir. Bu anlamda uluslararası kültür, sanat, spor etkinlikleriyle ülke temsili tanıtımı, yurtdışı tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı birimince yürütülmektedir. 6004 sayılı Kanun 6. Maddesi gereği şu şekilde tanımlanmaktadır: *Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü; ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapmak suretiyle, kültür, eğitim, bilim, spor ve benzeri alanlarında diğer ülke ve uluslararası kuruluşlarla ikili ve çok taraflı ilişkileri ve işbirliğini yürütür. Türkiye'nin yurtdışındaki tanıtımına yönelik proje ve faaliyetlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlar.*¹⁵²

Bu gelişmelerin yanında Dışişleri Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı TİKA'nın inisiyatif olarak STK'larla işbirliğisonucu, yumuşak güç uygulamalarından kamu diplomasisi özelinde kültürel diplomasiyi geliştirmişlerdir. Bu bağlamda Yunus Emre Kültür Merkezleri, Balkanlar Batı Avrupa ve Ortadoğu'da kültürel diplomasi ögesi olarak Türkçenin yaygınlaşması kapsamında faaliyetlerde bulunurken;Diyanet İşleri Başkanlığı da Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya'da müslümanlaar yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.Burada önemli bir noktayı belirtmek gerekirkki, AKParti'nin iktidar olmasından sonra, 1970'li yıllardan itibaren, Türk siyasetinde aktif aktör olma yolunda ilerleyen Türkiye;Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB), yanısıra Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM),Dış Ekonomikİlişkiler Kurulu (DEİK), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Uluslararası Nakliyeciler Derneği (UND), Türkiye Müteahhitleri Derneği (TMD),İstanbul TicaretOdası (İTO) veAnadolu sermayesini temsil edenişadamları derneklerinin biraraya geldiğiTürkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON)dış politikanın ekonomi parametresi olarak etkileyen unsur olmuştur. İş dünyası, hükümet ve kurumlarla işbirliği yaparakyurtdışında lobicilik faailyetlerini yürüten dış politikanın aktif aktör olarak yer almışlardır. TUSKON diğer aktörlere göre geç oluşan bir yapıdır, ancak ABD ve Afrika ile ilişkilere verdiği ağırlık açısından ayrılmaktadır. BM'nin en az gelişmiş

¹⁵²Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.47.

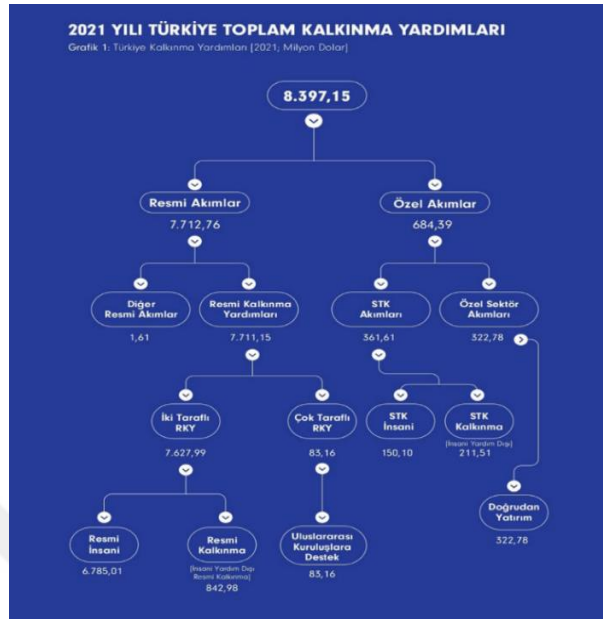
lkeler konferansihazırlık aşamasında etkili olarak Türkiye’de yapılmasınısağlayan aktör olmuştur.Afrikanlı işadamlarının vize sorununu, dışışleri işbirliğiyle halledilmiştir. AKParti’nin ihracat ve uluslararası ticareti dış politika aracı olarak kullanması; TÜSİAD, TOBB, MÜSİAD, DEİK, TİM, TUSKON gibi aktörleri dış politikada aktif ve etkili konuma getirmiştir.Bölgesel ve küresel güç olma hedefinde ilerleyen Türkiye; son yıllarda tek boyutlu dış politikayı bırakarak, tarihsel ve kültürel bağlamında, yumuşak güç kapasitesini kullanarak komşu ülkeler ve diğer coğrafyalarla ilişkileri ve işbirliğini geliştirmeye yönelmiştir. Jeopolitik kültürel ve ekonomik özelliklerini kullanarak Batı yanlısı pasif aktör kimliğini bırakarak küresel aktör olarak yeniden kendini konumlandırmıştır.Bu bağlamda dışpolitika uygulamalarında pro-aktif ve yapıcı stratejiler ile işbirliği unsurlarını harmanlayarak; ortak dil, ortak din ve ortak kültür gibi değerlerle tarihi geçmişte sahip olduğu Ortadoğu Balkanlar, Afrika, Kafkasya bölgelerinde yumuşak güç potansiyelini aktif olarak kullanmaktadır.¹⁵³

2.2. TÜRKİYE’NİN YUMUşAK GÇ BAğLAMINDA KALKINMA İşBİRLİğİ VE İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİ

Türkiye, son yirmi yılda yaşanan siyasi istikrar sonucu, dış politikası gereği hem bölgesel ve hemde küresel anlamda, ulusal çıkarını korurken diğer yandan da dünya barışına ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’n “Yurtta Barış Dünyada Barış” düsturuyla girişimci ve insani dış politika anlayışı ile sistemde yer almaktadır. Bunun yanında siyasi ağırlığı, aktif diplomasi çabası, ekonomik ve teknik kapasitesi ile küresel ölçekte kalkınma faaliyetlerinde yerini sağlamlaştırmıştır. Resmi kalkınma yardımları Türkiye’nin proaktif dış politika kapsamında önemli yer edinirken Türkiye’yi bulunduğu coğrafyada huzur ve istikrar inşasında hem bölgesel hemde küresel katkı sağlayan aktör haline getirmektedir.

¹⁵³Snmezoęlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, s.478-479.

Tablo 4: Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri

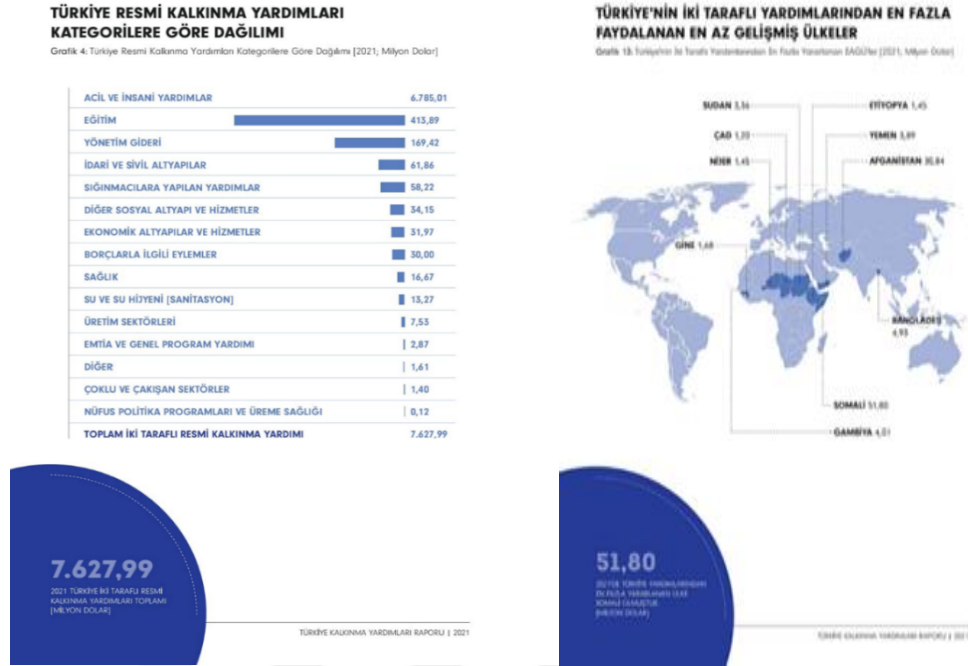
Ülkeler genel olarak kriz dönemlerinde ekonomik küçülmeye giderken, Türkiye pandemi döneminde de görüldüğü üzere kalkınma ve insani yardım alanındaki faaliyetleri artırmıştır ve küresel kamuoyunca takdir edilmiştir. Resmi kalkınma yardımları proaktif dış politika aracı haline gelmiştir. Bulunduğu coğrafya gerçeklerinden soyutlanmadan, arabulucuk rolü ile bölgesel ve küresel huzur ve istikrara katkı sağlayan konuma gelmiştir.¹⁵⁴

1985 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Moritanya, Senegal ve Sudan'da dış yardım politikasını uygulamaya başlatmıştır. 1992'de kurulan TİKA ile devam eden süreçte, kalkınma ortağı ülke ile işbirliği faaliyetlerini yürüterek özellikle Orta Asya, Orta Doğu, Kafkaslar, Afrika, Balkanlar olmak üzere dünyada 61 ofisi ile 170'den fazla ülkeye ulaşmıştır. Son yıllarda faaliyetini artıran TİKA yıllık 2500'e ulaşan proje faaliyetlere imza atmıştır. TİKA sosyal, ekonomik altyapı çalışmaları, kültürel mimari miras eserlerinin restorasyonu, eğitim, acil ve insani yardım olmak üzere pekçok faaliyette sahada yer almaktadır. Aynı zamanda da okul, hastane, su kuyusu, sosyal ve idari tesisler inşa ederken onarım ve altyapı faaliyetlerini de gerçekleştirmektedir.¹⁵⁵

¹⁵⁴T.C.Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁵TİKA <https://tika.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/turkiye-kalkinma-yardimlari-raporlari/T.C.> Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

Tablo 5: Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri- Türkiye’nin Yardımlarından Faydalanan Az Gelişmiş Ülkeler

Türkiye bölgesel ve küresel olarak etki alanını genişletmek, belli konularda yapıcı rol üstlenerek yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınmaya destek çalışmaları yanında, küresel konulara öncülük şekilde dahil olmaya önem vermektedir. Bu noktada az gelişmiş ülkelere önem ve öncelik vermektedir. Afganistan’da Taliban rejiminin ardından yıkılan ülke imarı, toplumsal hayatın normale dönebilmesi için ayrı bir önem vermiştir. 2005-2017 arasında Afganistan’a resmi kalkınma yardımı kapsamında 1,07 milyar ABD doları harcamıştır. Kabil, Mezar-ı Şerif ve Herat’ta olmak üzere 3 ofisi mevcuttur.¹⁵⁶

Son yıllarda politika uygulama ve işbirliği ilişkisi kurduğu diğer bir alan ise Afrika ülkeleridir. Bu bağlamda Türkiye 2002 yılında Afrika Birliği’ne “gözlemci” statüsünde kabul görmüş, 2005 yılını Afrika yılı ilan etmiş ve bölgede TİKA ofisleri açılmıştır. 2008’ de ise Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi’ne ev sahipliği yapması neticesinde Birlik tarafından “stratejik ortak” ilan edilmiştir. Türkiye’nin Afrika işbirliği

¹⁵⁶T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

alanları; tarım, sağlık, eğitim, su ve sanitasyon mesleki eğitim, kurumsal kapasite geliştirme ve insani yardım kapsamaktadır. Aynı zamanda “Afrika Tarımsal Kalkınma Programı”, “Afrika Sağlık Programı” ve “Afrika Mesleki Eğitim Programı” Afrika özelinde, ülke ihtiyaçlarını gidermek amaçlı oluşturulmuştur. Bunların yanısıra TİKA okul ve hastahane gibi sosyal hizmetle ilgili altyapı çalışmalarını gerçekleştirmektedir.¹⁵⁷

Tablo 6: Uluslararası Kuruluşlara Yardımlar

Ayrıca Türkiye uluslararası kuruluşlarla da işbirliğine önem ve öncelik vermektedir. Bu kapasamda OECD, UNDP, UNIDO ve FAO gibi kuruluşlara da katkıda bulunmaktadır. En büyük katkısı ise BM kuruluşları ve fonlarına yaptıklarıdır. 2017 yılında Ua. kuruluşlara katkısı ise 170,5 milyon dolar olmuştur.¹⁵⁸

OECD istatistiklerine göre, Türkiye'nin

gerçekleştirdiği yıllık resmi kalkınma yardımları şu şekilde sıralanmaktadır: “2005 yılında 601 milyon Dolar, 2006 yılında 714 milyon Dolar, 2007 yılında 602 milyon Dolar, 2008 yılında 780 milyon Dolar, 2009 yılında 707 milyon Dolar, 2010 yılında 967 milyon Dolar, 2011 yılında 1.27 milyar Dolar, 2012 yılında 2,53 milyar Dolar, 2013 yılında 3,31 milyar Dolar, 2014 yılında 3,59 milyar Dolar, 2015 yılında 3,92 milyar Dolar, 2016 yılında 6,49 milyar Dolar, 2017 yılında ise 8,12 milyar Dolar tutarında gerçekleştiği görülmektedir. Tutar bazında bakıldığında ülkemiz, 2016 ve 2017 yıllarında, DAC üyesi ülkeler arasında ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Japonya ve Fransa’nın ardından 6. büyük donör konumundadır. Oran bazında bakıldığında ise ülkemiz, 2016 ve 2017 yıllarında, Resmi Kalkınma Yardımları’nın Gayri Safi Milli Hasıla’ya oranında BM Binyıl Kalkınma Hedefi olan %0,7’lik hedefi tutturmayı başaran az sayıda ülke arasında,

¹⁵⁷T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁸TİKA [https://tika.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/turkiye-kalkinma-yarimlari-raporlari/T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.](https://tika.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/turkiye-kalkinma-yarimlari-raporlari/T.C._Dissisleri_Bakanligi_https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden)

İsveç, Lüksemburg ve Norveç'in ardından 4. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin RKY/GSMH oranı, 2016 yılında %0,76, 2017 yılında ise %0,95 olarak gerçekleşmiştir."¹⁵⁹

Türkiye uluslararası toplumun istikrarına insani değer olarak katkı sağlarken; ırk, dil, din, cinsiyet farketmeksizin gücü yettiğinde ulaşma çabasıdadır. 1980'li yıllarda gıda yardımları olarak başlayan insani yardımlar, son yıllarda ivme kazanarak nitelik ve nicelik yönünden zenginleşerek, gıda dışı yardımlarıyla dünyaya yayılarak etki alanlarını genişletmiştir. Bu çerçevede Türk Kızılayı başta olmak üzere pek çok STK, insani yardımlarıyla sahada aktif olarak yer almaktadır. BM İnsani Eşgüdüm Ofisi (OCHA), Dünya Gıda Programı (WFP) gibi kuruluşlara yapılan işbirliği neticesinde insani yardımlarımız uluslararası özellik kazanmaktadır. *"1 Temmuz 2014'te OCHA'ya gönüllü en çok bağış yapan ülke olmuş ve OCHA Donör Destek Grubuna üye olmuştur"* Küresel İnsani Yardımlar Raporunda belirtildiğine göre Türkiye 2021 gayri safi milli gelirinin %0,86 kısmını insani yardım olarak kullanması nedeniyle 2015'te aldığı "dünyanın en cömert ülkesi" konumunu devam ettirmektedir. Bu bağlamda 5,587 milyar dolarlık insani yardımları ile 2021 yılında en fazla insani yardım yapan ülke olarak ABD'den sonra ikinci sıraya yerleşmiştir.¹⁶⁰

Türkiye'nin son dönemde ki insani yardım faaliyetlerinin merkezinde Suriye'nin yer alması, kuşkusuz bulunduğu coğrafyanın sorunlarına kayıtsız kalmamasından ileri gelmektedir. Sınırında yaşanan kriz pek çok açıdan etkilemektedir. Mülteci ve göçmen sorununun getirdiği problemlerle de mücadele etmektedir. Bu çerçevede BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca, Suriye'ye yapılan yardım sevkiyatının da destek olarak geçiş noktası konumuna gelmiştir. Bu yardımlar Cilvegözü sınır kapısı vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin insan kaynaklı kriz veya doğal afetlere yönelik, dünyanın pek çok noktasında artarak devam eden sayısız insani yardımı bulunmaktadır.¹⁶¹

¹⁵⁹T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfaadresinden> 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁶⁰T.C. Dışişleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa_adresinden 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁶¹T.C. Dışişleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa_adresinden 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

Bu çerçevede diğer bir gelişme son derece önemlidir. Türkiye BM öncülüğünde yapılan çalışmalara destek sağlamaktadır. Bunun örneği ise, BM Genel Sekreterlerinden Ban Ki-moon'un girişimleri ile gerçekleşen Dünya İnsani Zirvesi (DİZ) Cumhurbaşkanımızın katkıları ile 23-24 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Geniş katılım sağlanan Zirve'ye Ua. Örgütler, STK'lar, Akademi, özel sektör ve kriz yaşayan toplum temsilcilerinden oluşan geniş bir katılım sağlanan platforma dönüşen Zirve; BM Genel Sekreteri'nin 9 Şubat 2016 tarihinde yayımladığı "*One Humanity: Shared Responsibility*" başlıklı raporunda bahsedildiği üzere, küresel insani sistemin karşılaştığı problemlerin giderilmesi ve sistemde yer alan aktörlerin katkılarının sağlanması önerilmiştir. Zirve, Türkiye açısından problemlerin çözümü, sisteme dair görüşleri ve pratik uygulamalarını uluslararası kamuoyu ile paylaşımı bakımından önemlidir. Zirve BM öncülüğünde 55 Devlet/Hükümet Başkanı, 60'dan fazla Bakan, 40'tan fazla Ua. Teşkilat Genel Sekreter/ Başkan düzeyinde toplamda dokuz bin katılımcı ile gerçekleşmiştir. Böylesi geniş katılımı tek seferde sağlayan DİZ, BM merkezi New York dışında düzenlenen en büyük BM Zirvesi olarak adlandırılmıştır.¹⁶²

Covid-19 Pandemi sürecinin ilk zamanlarında maske savaşlarının yapıldığı dünyada ABD, Çin, Afrika ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere 57 ülkeye koruyucu tıbbi malzeme, tanı kiti, ilaç, solunum cihazı ve medikal ürünler ve satın alma/ihracat izni gibi yardımları göndermiştir. Kendi kendine yeterlilik ilkesi gereğince hem ülke ihtiyaçlarının giderilmesi hemde küresel sağlığa katkı sağlayarak; yumuşak güç politikası uygulayan ulus devlet olarak dış politikada aktif rol oynamıştır. Bu süreçte ve genel anlamda Türkiye'nin yumuşak güç anlayışı ile ABD yumuşak güç anlayışındaki farkın açıkça ortaya çıktığı görülmektedir. Pandemi süresi boyunca Ocak 2022 tarihi itibarıyla Bakanlık liderliğinde 160 ülke ve 14 uluslararası kuruluşlara, tıbbi ekipman ve aynı yardım yapılmıştır. Bunlar "Sağlık Bakanlığı Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA Türk Kızılay ve dernekler arası işbirliği ile ABD, Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti, İngiltere, İtalya İspanya, Rusya, Norveç, Nijerya, Meksika ve Somali" gibi 131 ülkeye aynı yardım yapılmıştır.¹⁶³

¹⁶²T.C. Dışişleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa adresinden 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁶³Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr> adresinden 09/02/2023 tarihinde alınmıştır.

Bakanlıkça desteklenen uluslararası kuruluşlar ise şu şekilde yer almaktadır. “Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Karayip Topluluğu (CARICOM) Orta Amerika Entegrasyonu Örgütü (SICA), NATO, İslam Kalkınma Bankası, Doğu Afrika’da 8 ülkenin meydana getirdiği Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD) Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), PAF, AGİT, KIZILAY Dernekleri Federasyonu (IFRC) BM Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı, Afrika Birliği ve Dünya Bankası”. Ayrıca Bakanlık olarak onbir ülkeye de aşı hibe etmiştir. Bu ülkeler: KKTC, Kırgızistan Özbekistan, Libya Türkmenistan, Karadağ, Moldova, Senegal, Tunus, Bosna, Hersek, Kuzey Makedonya’dır.¹⁶⁴

Bu yardım ve hibelere baktığımızda, orta ölçekli bir ülke olan Türkiye’nin kapasitesini aşan durumla karşılaşmaktayız. Ancak emperyalist devletlere dahi yardımını esirgemeyen Türkiye, bölgesel ve küresel anlamda salgında üzerine düşen görevi yerine getirmek için çalışmıştır. Hatta kobay gözüyle bakılan Afrika genelinde insani değer olarak faaliyetlerde bulunarak uluslararası kamuoyu nezdinde takdir toplamıştır. Köklü devlet ve millet geleneği çerçevesinde mazluma kucak açan, yardıma koşan ulusal devlet gereğini yumuşak güç politikası uygulayarak gerçekleştirdiği gözlenmektedir.

2.3. DIŞ POLİTİKADA KURUMSALLAŞMA

19. Yy. başından itibaren 20. Yy’ın ilk dönemlerine kadar geçen süreçte, dünya ve Türk tarihi açısından konjektürel süreçte hızlı dönüşümler ve geçişler yaşanmıştır. Bu dönem de Osmanlı Devleti modernleşme sürecini yaşarken, aynı zamanda siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşüm ve değişimin etkisiyle çöküşünü hızlandıran olayların içinde bulunduğu en uzun ve en yoğun yüzyılını yaşamıştır. Tanzimat ve 1. Meşrutiyet süreciyle dünya sistemine entegre olmak ve ihtiyacını gidermek için kurumlar tesis etmeye hız vermiştir. Tanzimat Dönemi ile başlayan sürecin en aktif kurumlarından olan Hariciye Nezareti’nin kurumsallaşması uzun zamana yayılmıştır. Bu süreç Ad hoc (geçici) diplomasi ile başlarken, 3. Selim döneminde, 1793 yılında ikamet elçiliklerinin kurulmasıyla modern diplomasiye geçilmiştir. Ancak 1821’de Rum İsyanı, diplomasi alanında aktif rol alan Rum kesimine güvensizliğe neden olurken iki gelişmeyi

¹⁶⁴T.C. Dışişleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yarimlari.tr.mfa adresinden 16/02/2023 tarihinde alınmıştır.

beraberinde getirmiştir. Bunlar: Babıali Tercüme Odasının kurulması, dil bilen müslüman eleman yetiştirilmesi ve ikamet elçiliklerin kaldırılarak yerlerine maslahatgüzarlıkların tayin edilmesidir. 1836 yılında 2. Mahmut'un başlattığı reformlarla beraber son Reisülkütab Mehmet Akif Paşa'nın Hariciye Nazırlığında göreve gelmesi ile yeni bir döneme geçilmiştir. Böylelikle Tercüme Odası'ndan yetişen *Ali, Fuad, Vefik Efendiler*, Tanzimat döneminin Hariciye Nazırları ve Sadrazamları aynı zamanda da modernleşme sürecinin, reformcu grubunun öncüleri olmuştur. Hariciye Nazırlığı 2. Abdülhamit döneminde şöhretini devam ettirmesine rağmen gücünü muhafaza edememiştir. 2. Meşrutiyet'ten sonra 1914'te ilk genel Hariciye Nizamnamesi yayımlanmıştır. İmparatorluktan Cumhuriyete geçişle beraber değişim ve gelişim sürecini devam ettirmiştir.¹⁶⁵

Hariciye kavramı önceleri dış politika ve dışişleri yerine kullanılmıştır. Diplomasi kavramı Antik Yunan'da ikiye katlanmış kağıt manasına gelmekte idi. Aynı zamanda bu kavram *iki levha arası yazılı hukuk sözleşmesi* anlamına da kullanılmaktadır. Latince'de ise *tavsiyaname* yada *salahiyet kağıdı* olarak anlamlandırılmıştır. Diplomasi dili Fransızca'da ise *diplomatie*, *şehadetname*, *berat*, *imtiyazan* anlamı taşıırken, aynı anda diplomatik ise *şehadetname*, *imtiyazname*, *eski ahid ve kanunlar* *berat* gibi şeyleri *halletme fenni* olarak tanımlanmıştır. Diplomatik ilminin alanı ise çeşitli belgelerin yazılış şartları, dökümanların kullanım alanları, belgelerin içeriği ve bu belgelerde zamanla oluşan değişiklikleri içermektedir. Kısaca belge bilimi olarak tabir edilen diplomatik, Antik Yunan'da "*di plama*" anlamıyla mesaj götürmek, elçilerin pasaport, mürur izinlerini, senetleri ve askerlere imtiyaz veren bu belgeler; bir çift bronz levha üzerine mühürlenip katlanarak dikildiklerinden dolayı "*di plama*" adlandırılmıştır. Tarihte diplomasi tek taraflı ve geçici özelliği ile ad hoc sistemi olarak ilk örneği görülmektedir. Devletler arasında belirleyici bir görevi ifa etme amaçlı, temsilci gönderimi olarak uygulanmıştır. Osmanlı Devleti ad hoc sistemini 18 yy. kadar devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti 2. Mehmet döneminden itibaren ad hoc sistemini dış politika aracı olarak başarılı bir biçimde uygulamıştır. Çağın gereklerine uyum sağlayarak geç dönemde dahi diplomasiye yönelmiştir. Osmanlı Devleti diplomasisi, Avrupalı Devletlerini eşit haklarla

¹⁶⁵Serkan Kekevi (Ed.), Tekinsoy Yunus Emre, Türkmen İsmet, *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017, s.8.

muhatap kabul etmeme anlayışıyla yürütülmüştür. Daimi elçiliklerinin kurulmasını geciktiren anlayış ise hiçbir devletin meşruiyetini tanımama üzerine kurulmuştur.¹⁶⁶

İlber Ortaylı bu durumu, Osmanlı tüccar gruplarla ve dinsel kurumlarını yabancı ülkelerde aktif faaliyetten uzak durmasına bağlarken aynı zamanda hakimiyet dışı kalan ülkeleri *Darü'l-Harb*¹⁶⁷ olarak gördüklerinden dolayı daimi elçilik kurumunun yerleşmediğini belirtmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İslam dinini yayma, öncelikli dış politika aracı olarak görülmesi diplomatik ilişkileri belirleyen unsur olmuştur. Bu durum yalnızlık politikasını da beraberinde getirmiştir. Böylece İslam devletinin Hristiyan devletle eşit sayılmayacağı ve eşit şartlarda antlaşmalar yapmayacağı düşüncesini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, modern diplomasi gereklerine yabancısıdır ve devletin sınırlarının genişlemesi üstünlük duygusunu getirmiştir. Bu durum uluslararası sistemde hakim güç olduğu düşüncesini doğurmuştur bir süre. Bu duruma en bariz örnek ise Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı1. Fransuva'ya gönderdiği mektuptur. Kanuni mektubunda kendi ünvanlarını dile getirdikten sonra, birçok ülkeye hakim olduğunu ifade etmiş ve Fransa Kralına “*sen ki Fransa Kralısın*” diyerek aralarında ki farkı belirtmiştir. Osmanlı Devleti 18. Yy. sonlarına kadar diğer devletlere geçici elçiler göndermiş ancak Avrupalı Devletler ise Osmanlı Devleti'nde daimi elçilikler ve maslahatgözarlar gönderme politikası uygulamışlardır.¹⁶⁸

Hariciye Nezaretinin kurulmasından önce, dış politikada elçiler önemli rol oynamıştır. Yabancı elçilerin Osmanlı Devleti sınırlarından girişlerinden itibaren, geri dönüşlerine kadar bütün masraflarını karşılanması misafirperverliği gösterme olarak uygulanmıştır. Osmanlı Devleti belli zamanlarda yurtdışına elçi göndermiştir. Osmanlı Devleti dost ve rakip devletlerin durumundan elçilerin sayesinde haberdar olurken, diğer yandan da Doğu sınır eyalet valileri, Kuzey'de Kırım Hanları, Batıda Eflak voyvodaları, Osmanlı hakimiyetinde olan Dominik Cumhuriyeti Erdel krallığı aracılığıyla dünyadaki gelişmelerden haberdar olarak sistemden uzak kalmamıştır. Ayrıca ticaret amacıyla

¹⁶⁶Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.10-11.

¹⁶⁷ Dar'ülHarp: Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan fıkıh terimi. Arapça ev, mahalle, bir kavmin konakladığı veya yerleştiği yer anlamına *dar* kelimesi mecazi anlamda kabile manasını taşımaktadır. İslam hukukuna göre İslami ya da İslam dışı bir yönetim hakimiyeti altında bulunan ülke anlamı taşımaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Müellif: Ahmet Özel “Dar'ülHarp” İstanbul, 1993,8/536 TDV İslam Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/dar-ül-harp> 10/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁶⁸Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.11-12.

yabancı devlette bulunan tacirler görüp duyduklarını hükümete bildirerek Osmanlı'nın gözü kulağı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin elçilerle yetinmesine karşın Avrupa ülkeleri başta Venedik olmak üzere, 1454 yılından itibaren İstanbul'da daimi elçiliklerin kurulmasına öncelik vermiştir.¹⁶⁹ Osmanlı Devleti zamanla kendi kendine yeterliliğini yitirmiş ve devam eden süreçte Avrupa Devletlerine ayak uydurma zorunluluğunu hissetmiştir. Zitvatoruk Anlaşması (1606)'na kadar yaptığı anlaşmalarda, maddelerin belirleyici olan Osmanlı Devleti karşısındaki devletlere de bu maddeleri kabul etmek düşmüştür. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti anlayışı, değişikliğe uğramış, anlaşma sınırda müzakere edilerek oluşturulmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya Hükümdarını imparator olarak tanıyarak kendisine eşit olarak kabul etmiştir. Böylece ilk taviz verilerek, Viyana Bozgunu (1683) ile her şeyin değiştiği bir sürece geçilmiştir. Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Anlaşmaları beraberinde *Ticaret ve Seyri Sefain* Anlaşmalarını getirmiştir. Avusturya İngiltere, Hollanda, Fransa, 1730 Belgrad Anlaşması ile beraber Rusya konsolosluk ve elçiler konusunda diplomatik muafiyet ve güvence kazanmıştır. Ayrıca Küçük Kaynarca Anlaşması ile beraber konsolosluk hakkını da genişletmiştir. Böylece İslam devleti ilk defa Hristiyan devletler ile eşit seviyede diplomatik ilişki kurmuş ve modern ve diplomatik esaslara tabii olmuştur. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Avrupa'nın askeri ve ekonomik üstünlüğünün idrakiyle beraber Osmanlı Devleti'ne Avrupa usulünce bazı düzenlemelerin yapılması zorunluluğunu getirmiştir.

3. Selim'den itibaren Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkiler dönemine geçiş yapılmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti Avrupa ülkelerinde ki gelişmelerden haberdar olmak ve Osmanlı Devleti üzerindeki amaç ve hedeflerini öğrenmek amaçlı, Ebubekir Ratıp Efendi Viyana'ya gönderilmiştir. Ebubekir Ratıp Efendi 1792'de 500 sayfalık raporu ile açık bir şekilde devleti durumdan haberdar etmiştir. 3. Selim Osmanlı Devleti'nin gerileme sebeplerini araştırınca; zamanı takip etmemek, çağa ayak uyduramamak olduğunu farketmesi neticesinde bir takım ıslahat hareketlerine yönelmiştir. Öncelikle Nizamı Cedid ıslahatını tasarlamış ve Avrupa'ya ikamet elçisi gönderme kararı vermiştir. Bu elçiler iki amaçlı görevlendirilmiştir. Mutat elçilik görevlerini ifa etmek ve içinde bulundukları devletlerin durumundan haberdar olan,

¹⁶⁹ Osmanlı Devleti'nde sırasıyla Polonya 1475 Rusya 1497, Fransa 1525, Avusturya 1528, İngiltere 1583, Hollanda 1612, İsveç 1737, Napoli 1740, Danimarka 1756, Prusya 1761, İspanya 1787 elçilikleri açılmıştır.

gözlemleyen adamlar yetiştirmektir. İkamet elçileri Avrupada 3 yıl kalacaklar, dönüşlerinde ise yerlerine başkaları gidecekti. Rum tercümanların yanısıra sırkatibi ve maiyet memurları yer alacaktır.¹⁷⁰

2.3.1. Babıali Tercüme Odası

Tarih boyunca uluslararası ilişkilerde devletler siyasal, sosyal,ekonomik ilişkiler kurularak etkileşime geçilmiştir. Devletler ilişkileri elçiler aracılığıyla kurarken, dilleri farklı elçiler görevlerini ifa ederken, tercümanlardan yararlanmışlardır. Osmanlı Devletinde tercümanlık 14. yy. sonlarında oluşmaya başlamıştır. 16. Yy.dan itibaren tercümanlık kurumu gelişen bir sürece girmiştir. Tercümanlık dört sınıfta gruplandırılmıştır. Bunlar: Divan-ü Hümayun tercümanları, eyalet tercümanları, askeri ve eğitim kurumlarında kullanılan tercümanlar ve yabancı elçilik ve konsolosluk tercümanları.Babıali'nin yüksek memuriyetlerinden olan Divan-ü Hümayun Tercümanları, Tanzimat döneminden önce Reisülküttab'dan sonra en önemli makamda yer almakta idiler. Osmanlı Devleti'nde tercüman kullanımının resmi olarak başlangıcı belirsiz olsa da, 17. yy Divan-ü Hümayun'da dört tercümanın görevde bulunduğu bilinmektedir.İlk dönemlerde Osmanlı tebasından olan, dil bilen Rumlar'dan yararlanılmıştır. Yaklaşık bir asır boyunca İstanbul Ortodoks mezhebine mensup kişiler imtiyazlı gibi bu görevde yer almışlardır. Fener adlı mahalleyi tercih ettikleri için *Fenerliler* olarak adlandırılmışlardır. Baştercümanın yanında “*dil oğlanı*” adı verilen dil bilen, 8 genç görevli ile on iki hizmetkar yer almıştır. Görevleri nedeniyle cizyeden muaf olmuşlardır. Baştercümanın görevi sadrazamla, yabancı devlet görevlileri arasında yapılan görüşmede tercümanlık yapmaları dolayısı ile, dışişleri bürosu görevini de ifa etmişlerdir. Ayrıca gelen evrakların tercümesi ve elçilerin konuşmalarını yazıya döküp sadrazama iletmeleri görevleri arasında bulunmakata idi.18. yy sonlarından itibaren, Osmanlı Devleti bünyesinde, Avrupalı devletlerin konsoloslarının tercümanları istihdam ediliyordu. Bunlar 194 adet olmak üzere 24'ü beratlı tercümanlardan oluşmaktadır. Elçiliklerde ki baştercümanlar ise Osmanlı Devleti tebasına mensup idiler.Divan-ü

¹⁷⁰1793 yılında Yusuf Ağah Efendi Londra'ya, 1797'de Seyyid Ali Efendi Viyana'ya, 1803'te Mehmet Sait Halet Efendi'nin ardından 1806'da Abdurrahim Muhib Efendi Paris'e elçi olarak görevlendirilmişlerdir. Ancak yabancı dil bilmediklerinden dolayı başarı elde edilememiştir. Böylece elçiler geri çekilerek maslahatgüzarlar kalmıştır. Başarısızlık nedenleri ise, dil bilmemeleri, güvenilir tercümanlarının olmaması; merkezi yönetimle aralarında iletişim sorunu oluşturmuştur. Aynı zamanda bu elçiler, askeri yardım sağlama, ittifaklar yapma, ekonomik imtiyazlar sağlama beklentileriyle vazifelendirilmiştir. Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.13-15.

Hümayun tercümanları beratlar aracılığıyla atanmış ve “tüm tekalif-ı örfiye ser’iyeden” ayrıcalıklı olmuşlardır. Yanlarında bulundurdıkları sekiz fener dil oğlanları, hizmetkarları cizye ve tekaliften muaf olmuşlardır. Ayrıca tercüman ve eşrafının giyeceklerine, döşemelik eşyalarına, ata binme, şarap tüketimi serbest bırakılmıştır. Ayrıcalıklı sınıfa mensup Divan-ü Hümayun tercümanları birçok görevi ifa etmek için atanmışlardır.¹⁷¹

14. yy’dan itibaren oluşan tercümanlık kadrosu, ilk dönemlerinde Hristiyan tebaadan oluşurken, 16 yy’dan itibaren de Fenerli Rum aileler yer almıştır. Bunlardan en önemlileri İskeletzadelerdir. Alexander Mavrocordato uzun süre görevde yer almış ve Karlofça (1699) müzakerelerine Reisülkütab Rami Mehmed Paşa ile katılmıştır. Diğer aileler arasında Yanakizâde, Drakozâde, Kalimakizâde, İpsilantizâde, Mikailzâde ve Sarıbeyzâde’ler bulunmaktadır. Tercümanların yabancı tebaadan oluşması ilerleyen zamanda sakıncalı durumunda beraberinde getirmiştir.¹⁷²

1821 Yunan İsyanı, Rum tercümanlarına olumsuz bakış açısı oluşmasında dönüm noktası olmuştur. Divan-ı Hümayun Tercümanı Constantine Mourouzi’nin işine son verilerek isyanla ilgisi nedeniyle idam edilmiştir. Ardından “*ehven-i şer*” Rum olan Stavrakı Aristarchi 1 yıl sonra sürgün edildikten sonra, müslüman olan Bulgarzade Yahya Naci Efendi, tercüman olarak atanırken yanına Zenob Manasseh verilmiştir. Dil bilmeyen müslüman bürokrat eksikliği nedeniyle bu tercihe yönelmiş ve devletlerarası ilişkiler gayrimüslim bürokratların eline bırakılmıştır. Osmanlı Devleti diplomasisinde Rum ve Yahudilerin ön plana çıkışında Avrupa da gördükleri saygı, Avrupa ile ilişki ve iletişim içinde olmaları etkili olmuştur. Rum isyanıyla başlayan süreç Babıali Tercüme Odasının

¹⁷¹Divan-ü Hümayun Tercümanlarının görevleri arasında; kabul törenlerinde Avrupalı elçilerin padişah ve sadrazam gelen mektuplarını tercüme etmek, Reisülkütab’ın yabancı elçilerle yapılan görüşmelerde bulunmak, bu görüşmelerin dökümanlarını hazırlamak, yabancı devletlere gönderilen Osmanlı Devleti sefaret teşkilatında bulunmak, Osmanlı Devleti’nin imzaladığı antlaşmalara tercümanlık yapmak, Avrupalı Devletlere verilecek belgeleri yaşamak bulunmaktadır. Tercümanlar Osmanlı Devleti’nin dış ilişkilerini izleyerek, devletin sırlarına sahip çıkmışlardır. Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1899)*, s.16-17.

¹⁷²18 yy’da dış politikaya hakim olan elçilerin tamamen Rumlardan oluşması, Osmanlı Devleti aleyhine casusluk yapma sorununu beraberinde getirmiştir. Örneğin Paris Büyükelçisi Morali Seyit Ali Efendi döneminde tercüman Godrika elçilik yazışmalarını Fransız Başbakanı Talleyrand’a iletmıştır. 17 yy’dan itibaren Fransız ve İngilizler görevlendirme yapacakları kişileri Osmanlı tebası olan Levanten aileler arasından seçmeye özen göstermişlerdir. Bunlar Galata’nın Navoni, Gritto, Oliveri, Testa, Pisani, Fonton, Chabert gibi Dragoman hanedanına mensup ailelerdir. Roma Katolik mezhebinin Latin kökenli olması dikkat çekicidir. En geniş konsolosluk ağır ve maiyet katibine sahip ülke İngiltere olmuştur ki sefaret içinde de hastahane hekimleri de yer almıştır. Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1899)*, s.17-18

kurulmasını zorunlu hale getirmiştir vebundan sonra Ermenilerin görev almaya başladığı sürece geçilmiştir.1823 itibariyle Tercüme Odası gelişme göstermiş ve Tercüme Odası ve Lisan Odası olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Babialı Bürosuna dönüşen Tercüme Odası bürokrasi ve tercüme işleriyle ilgilenirken; Lisan Odası gençlere dil öğretmek yetiştirmeleri sağlanmıştır.2. Mahmut dönemiyle beraber önemi artan Tercüme Odası ile ilgili düzenlemelere gidilmiş ve yönetmelik çıkarılmıştır. Tecelli Mehmet Efendi'ye “*divan hocılığı*” adı verilerek Divanı Hümayun Mühimme Odasından vasıflı gençler Tercüme Odasına geçiş yapmıştır. Nedim, Safet, Ali ve Halil Efendiler, Fuad Vefik Efendiler önemli isimlerdendir. Ali Fuat Saffet ve Vefik Efendiler Tanzimat döneminin elit önderleri olmuştur.¹⁷³

Osmanlı Devleti'nin 1821 Rum İsyanı ile yalnızlık politikasına yönelmesi, beraberinde aleyhine durumları da getirmiştir. Mora bağımsızlığını kazanırken, Kavalalı Mehmet Ali Paşa olayı devleti zor durumda bırakmış ve Avrupadan yardım alma zorunluluğunu doğurmuştur. Bu noktada daimi elçiliklerin sürekliliği gereksinimi ortaya çıkmıştır.Tercüme Odasının tesisi ile beraber 2. Mahmut döneminden itibaren Avrupa ile ilişkiler de etkileşim artmış, kapatılan elçilikler tekrar faaliyete geçirilmiştir. 1832'de J. Mavroyen'i maslahatgüzar olarak Viyana'ya atanırken, 1834'te Ahmedî Mustafa Reşit Paşa Paris'e, Mahmut Namık Paşa Londra'ya, Ahmet Fethi Paşa Viyana'ya büyükelçi olarak atanması sonrasında ki süreçte konsolosluk alanında çalışmalar hız kazanmıştır.Böylece Osmanlı Devleti ve ardılı Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik temsili, 1830'lardan başlayarak günümüze kadar gelişerek ilerleme kaydetmiştir. 2. Mahmut'un son döneminde yaptığı yeniliklerle, Reisülküttab'a “*Hariciye Nazırı*” ünvanıyla kurumsallaşma sürecine girilmiş ve yapılan değişikliklerle, Hariciye Nezaretinin kurulması gerçekleşmiştir.¹⁷⁴

2.3.2. Osmanlı Hariciye Nezaretinin Kuruluşu ve Gelişimi

3.Selim dönemiyle başlayan Reisülküttab'a bağlı odaların iyileştirilmesi, ikamet elçilerin faaliyete geçmesi, diplomasi yenileşme hareketini beraberinde getirmiştir.

¹⁷³Ali ve Fuat Beylerin Tercüme Odasında bulunmaları, ilerlemeleri açısından önemli basamak olmuştur. 1841 yılı itibariyle 30 kişilik kadroya ulaşılmıştır. Tercüme Odasının önemini anlatan şu örnek dikkate değerdir: Mısır Çarşısında baharatçılık yapan Ali Paşanın babasına ithafen sözü “*Tercüme Odasından geçmek fakir bir bakkalın oğlunu sadrazam yapar.*” Tercüme Odasının Dışişleri Bakanlığıyla kademeli çalışması bakanlığın ilk bürosu konumuna getirmiştir.Kekevi vd.,*Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.19-20.

¹⁷⁴Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.20.

1790'da ilk kez Hristiyan devletle (Prusya) ittifak antlaşması imzalanmış, 1793'te Londra, 1797'de Paris, Viyana ve Berlin'e daimi elçiler atanmıştır. Birçok merkeze Şehbenderler (konsoloslar) görevlendirilmiştir. Böylece Reisüllkütuba bağlı kalemlerde ilerleme ve yenilikler baş göstermiştir. Bu durum Osmanlı Devletini Avrupa ile Güç Dengesi sistemine uyumunu getirerek yalnızlık politikasından uzaklaşmasını sağlamıştır. Böylece, misafir bulunan büyükelçilere protokol uygulanacak kurallarda değişiklik getirmektedir, savaş halinde, yabancı elçinin esir sayılması uygulamadan kaldırılırken Batı Devletler Hukukuna entegre olma çalışmalarına gidilmekte idi. 2. Mahmut devlet yapılanmasında reform yapabilmek için Yeniçeri Ocağının kaldırılması gerektiğini bilmekte idi. 1836'da yapılan reformlar modernleşmenin önemli yapıtaşlarıdır. Böylece ilerleyen, gelişen Batı karşısında, gerileyen Osmanlı Devleti'ni toparlamak iyileştirme, eski gücüne kavuşturma çabasına girilmiştir. Modern devlet görüntüsü kazanmak için yapılanlar yeterli olmasa da adım atılmıştır. İçte yenileşme hareketi devam ederken 2. Mahmut dönemi (1821-1839) uluslararası arenada büyük problemlerle de mücadele gerektirmekte idi. 1821-29 Yunan isyanı ve bağımsızlığı, 1830 Cezayir işgali, 1821 Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı devletin başını ağrıtan meseleler yaşanmıştır. Kavalalı isyanıyla baş edemeyen Osmanlı Devleti, Avrupalı Devletlerin baskısı sonucu Babıali-Rusya arasında 1833 Hünkâr İskelesi İttifak Antlaşmasıyla tehlikeden kurtulmuştur. Böylece Babıali diplomasinde etkili faaliyet göstermiştir.¹⁷⁵

19 Yy. da dini ve askeri sınıfın saygınlığının azalması neticesinde, kalemiyye sınıfı yükselişe geçmiştir. Pazarlık meselesiyle Kalemiye sınıfı dış politikaya daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bunun neticesinde Batı konusunda daha çok bilgi sahibi olan Kalemiye sınıfından yetişen diplomatlar batılılaşmanın mimarları olurken, devam eden süreçte ise eski kalem efendileri mülkiye memurları haline gelmişlerdir. 18 Yy. sonları itibarıyla hükümetin güçlenmesi, sistemde kalem memurlarının yer edinmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum bir takım yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bunlar memur

¹⁷⁵2. Mahmut döneminde bazı görevlendirmeler yapılmıştır. Bunlar: 1834'te Paris, Londra, Viyana'ya büyükelçiler, 1849'da Tahran'a Saniye rütbeli Namık Efendi maslahatgüzar, 1851' Paris ve Brüksel'e Ula rütbesiyle Orta elçi Kalimaki Bey, 1855'te Lahey'e Orta elçi Karaca Bey, 1858'de Petersburg'a Orta elçi olarak Ula sınıf-ı Evvel rütbesiyle Rıza Bey, 1867'de Washington'a Orta elçi Ula Sınıf-ı Sani rütbesiyle Blak Bey görevlendirilmiştir. 1878'de Bükreş, 1879'da Belgrad, 1898'de Stokholm, 1909'da Sofya 1917'de Kopenhag takip etti. Bununla beraber daha çok konsolosluk tesis edilerek bu gelişmeler neticesinde 2. Mahmut 11 Mart 1836'da Hariciye Nezaretini kurmuştur. Kekevi vd., *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.22-23.

rütbelerine yeni hiyerarşi, maaş sistemine geçiş, yönetimin güçlendirilmesine yönelik adımlar, hizmet şartlarında ki dönüşüm, mali ekonomik bunalımın, eşitlikçilik, kültürel ikilik gibi.Tanzimatla beraber Osmanlı Devleti'nin çehresi değişirken Hariciye Nezaretide gelişerek, genişleyerek kendini göstermeye başlamıştır. Hariciye Nezareti dış ilişkiler yanında sağlık alanında etkin olmuş, böylece Osmanlı Devleti ile yabancı devletler arasında köprü olmuş hem iç hem de dış politikada etkin olan kurum olmuştur.Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar geçen süreçte devlet yönetiminde Babialî etkin olurken; Hariciye Nezareti de yenilikleri getiren ve uygulayan kurumdur. Bu nedenle dış politika ve iç politika bir arada yürütülmüştür.Tanzimatla beraber Meclis-i Vala ile reformların belirleyicisi ve takipçisi durumunda bulunan nezaret, ayrıca bazı kurumların sorumlusu ve denetleyicisi kimliğini de kazanmıştır. 1838'de tarım, ticaret, sanayinin geliştirilmesi amacıyla Meclis-i Ziraat ve Sanayi, aynı dönemde kurulan bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önleyen faaliyetlerde bulunan Karantina Meclisi, reformları uygulayacak insan yetiştirme ve eğitimi yaygınlaştırmak için 1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye, Hariciye Nezaretinin denetiminde bulunmuştur. Hariciye Nezareti dış ilişkilerle beraber reformların, Avrupa ile benzerlik göstermesi için devletin organı olarak da vazife yapmıştır.Hariciye Nezaretinin kuruluşunda iki nokta önemlidir. Sadrazam, bu kurumu etki alanında tutmak için uğraşmıştır. Tanzimata öncülük eden bürokratların dil bilmeleri, Avrupa tecrübeleri Hariciye Nazırı özelliği kazandırmıştır. Sadrazamlık ve Hariciye Nazırlığı aynı kişiler arasında el değiştirmiştir. (Ali, Fuat,ve Mustafa Reşit Paşa) bu nedenle Sadaretle Hariciye Nezareti içiçe geçmiştir ve bu durum Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır. Osmanlı Devletinin mukim elçiliklerini 1830-1922 arasında 135 büyükelçi atanmış, elçi, mukim, maslahatgüzar olarak görev yapan diplomatlar bulunmaktadır. Böylece diplomat kadrosu oluşurken 22 diplomatik misyon kurulmuştur.1832'de ilk maslahatgüzarlık Viyana'da Yanko Mavryeni, son olarak Ukrayna Kiev'de Ahmet Muhtar Bey görev almıştır.1922'de Tiran'da Sadrettin Bey göreve başlamadan saltanatın kaldırılmasıyla Arnavutluk ilk Türk elçisi olarak Türkiye Cumhuriyetini temsil etmiştir. Tam anlamıyla diplomatlık özelliklerini taşıyan Mahmut Esat Bey 1872'de Atina'da görev almıştır.¹⁷⁶

¹⁷⁶Kekevi vd.,*Türk Dış Politikası (1830-1989)*, s.25-28.

BÖLÜM 3: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANLARI

Dış politika yapım sürecinde kullanılan birçok araç mevcuttur. Bu bölümde dış politika inşa eden araçlara değineceğiz. Kurumları, Kamu Kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları ve Medya Kuruluşları olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Genel olarak yumuşak güç inşa eden kurumlar arasında Kamu

Kuruluşlarından Dışişleri Bakanlığı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Türk İş Birliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA),Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Türk Hava Yolları Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı. Sivil Toplum Kuruluşları: Türk Kızılayı, Türk Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı ve Yeryüzü Doktorları Medya Kuruluşları: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Anadolu Ajansı ve Türk Sineması ve Dizileri bulunmaktadır. Bu bölümde Afrika açılım politikası kapsamında yumuşak güç politika araçlarını inceleyeceğiz.

3.1. YUMUŞAK GÜÇ KAMU KURUMLARI

3.1.1. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı

“Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri” kavramı iki anlamı ifade etmektedir. İlk olarak Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye’yi yurtdışında temsil eden kurum; ikinci olarak ise diplomasi faaliyetleri ve devletin dış ilişkilerinin idame ettirmesidir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan cumhuriyete geçişte, birçok kurumu devir alan yeni ulusal devlet, birçok köklü değişime imza atmıştır. Ancak Cumhuriyet Hariciyesi Osmanlı diplomasi geleneği üzerine inşa edilerek yeni baştan kurulmuştur.¹⁷⁷

Dış politika,Dışişleri Bakanlığı eliyle yürütölmektedir. Bakanlık Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşundan itibaren siyasi temsilciliklerini faaliyete geçirerek dünyaya kendini tanıtmaya, anlatmaya başlamıştır.Bu bağlamda 1924 tarihi itibariyle, 39 dış temsilciliğı bulunurken, 2002 itibari ile 163 temsilcilik günümüzde ise 146 Büyökelçilik, 13 Daimi temsilcilik, 95 Başkonsolusluk, 1 Konsolusluk Ajanlığı, 1 Konsolusluk Bürosu, 1 Ticaret Ofisi ile toplamda 257’ye ulaşan geniş bir ağı sahip olmuştur. Temsilciliklerin 99’u Avrupa, 73’ü Asya, 49’u Afrika, 32’si Amerika ve 4’ü Okyanusya’da bulunmaktadır. Ayrıca bakanlık bünyesinde merkez ve dış teşkilat olmak üzere 1775 diplomatik kariyer memuru görev başındadır. Aynı zaman hukuk müşaviri, mütercim, merkez memuru, sözleşmeli personel ve diğör ünvanlarda görev yapanlarla

¹⁷⁷İskit,*Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*,s. 381-382.

beraber toplamda 6692 personeli ile geniş ve güçlü kadroya sahip bir kurumdur. (Mayıs 2019 itibariyle)¹⁷⁸

Dış politikanın başat uygulayıcısı olan kurumun tarihsel sürecine 2. Bölümde ayrıntılı yer vermiştik. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler bakanlığı yoğun ve aktif bir çalışma temposuna geçirmiştir. Bu bölümde diplomasi faaliyetlerine değineceğiz. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası sistemde yeni süreç, değişim ve bunalımları beraberinde getirmiştir. Teşkilat, yapısal değişime giderken, aynı zamanda uluslararası birçok mesele ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bunlar Yugoslavya'nın parçalanması ile gelen iç savaş ve Bosna-Hersek Krizi, Yunanistan'la Kardak Krizi, Kafkaslarda çatışma, Orta Doğuda Körfez Savaşı ve sonuçları, 1998 Lüksemburg Zirvesi gerginliği, 1996 Gümrük Birliği, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı müzakereleri ile enerji diplomasisinin oluşması, Suriye ve Irak'la Fırat suyu anlaşmazlığı nedeniyle sınırı aşan sular¹⁷⁹ konusunda su uzmanları kadrosunun oluşması. 2000'li yıllara girerken, koalisyon hükümetinin (DSP-MHP) dış politikaya olumsuz yansımaları ayrı mücadele konusu olurken, 1999 AB Helsinki Zirvesi adaylığın kabulü ve sevindirici olay Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi, bakanlığın çalışmalarını yoğunlaştıran adımlar ve uygulamalardır. Ortadoğu ve Kafkaslarda istikrarsızlık devam ederken 11 Eylül 2001 terör olayı, dünyayı ve Türk dış politikasında derinden etkileyen unsur oldu. Terörle mücadele- insan hakları gündeme yeniden oturdu. Aynı zamanda AB üyeliği adaylık ev

¹⁷⁸T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr> adresinden 24/02/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁹Sınırı Aşan Sular: Türkiye sınıraşan havzalarında sadece yukarı kıyıdaş ülke olmayıp, aynı zamanda aşağı kıyıdaş ülke konumundadır. Türkiye sınırları içinde doğan büyük ölçüde doğu Anadolu bölgesinden beslenen Fırat ve Dicle Suriye ve Irakla paylaşım sorununa sebep olmaktadır. 1960'lardan itibaren birliği ve uzlaşmacı tutumu ile komşu haklarını korumaktadır. Fırat ve Dicle akarsularından yararlanmak için geliştirilen GAP projesi hem Türkiye'ye hem de aşağı kıyıdaş ülkelere katkı sağlamaktadır aynı şekilde Asi nehrinde Suriye ile su sorunu oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* 3. Basım AGAM Yayınları Ankara, 2006, s.821-835.

Türkiye'nin sınıraşan havzaları Meriç, Kura- Aras, Çoruh, Fırat-Dicle ve Asi'den oluşmaktadır. Sınıraşan nehirler Türkiye'nin su kaynaklarının yaklaşık % 35'ini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin sınıraşan sular politikası aşağıdaki ana ilkeler üzerine kurulmuştur:

- Türkiye su konusuna öncelikle insani açıdan yaklaşmaktadır. Ülkemiz, suyun bütüncül ve verimli kullanımına dair sahip olduğu bilgi ve deneyimleri paylaşmaya hazır olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır.
- Türkiye sınıraşan suları, kıyıdaş ülkeler arasında bir iş birliği unsuru olarak görmektedir.
- Her bir sınıraşan nehir havzası kendine özgü ekonomik, sosyal, çevresel, kültürel, hidrolojik ve meteorolojik dinamiklere sahiptir. Bu nedenle bu meselelerin kıyıdaş ülkeler arasında ele alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.
- Sınıraşan sular kıyıdaş ülkeler arasında "hakça", "akılcı" ve "etkin" biçimde kullanılmalıdır. T.C. Dış İşleri Bakanlığı https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-su-politikasi.tr.mfa adresinden alınmıştır.

ödevi Kopenhag Siyasi Kriterler¹⁸⁰ hem hükümeti hem dışışlerini zorlamak idi. Diğer bir alan ise Kıbrıs Sorunu’nda politika değişikliğine giden AK Parti Hükümeti Annan Planını desteklemiş ancak 24 Nisan 2004 referandumunda Kıbrıs Türkleri’nin “eveti” karşısında Rum tarafının reddetmesi sonucunda küresel platform ve kamuoyunda “*haksız ve uzlaşmaz*” görünen Türk diplomatlarının yükünü hafifletmiştir. Ancak Kıbrıs Sorunu hali hazırda, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Yönetimi’nin siyasi baskısı nedeniyle Türkiye’nin AB üyelik yolunda engel olmaya devam etmektedir.¹⁸¹

2014 yılına gelindiğinde ise bakanlığın yükü daha da artmış ve mücadele alanı genişlemiştir. Bunlar, Arap Baharı sonrası Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da başlayan karışıklık, Suriye, İran, Irak’la devam eden meseleler, IŞİD terörü, Mısır ve İsrail’le bozulan ilişkiler, Kuzey Irak’la ilişkiler, AB sürecinin yavaşlaması, Kıbrıs Ege sorunları, ABD ile ilişkilerin durgunlaşması, terörizm, insan hakları, sözde Ermeni soykırım iddiaları, sınır aşan sular ve çevre sorunları başta olmak üzere bakanlığa ağır yük getirmektedir.¹⁸²

Kasım 2002’de AK Parti iktidarı ile her alanda değişimi getirmiştir. Bunda tek başına iktidar olması etkili olmuştur. Seçilmişlerle atanmışlar arasındaki mücadele, her alanda kendini göstermiştir. Her iktidar değişiminin gelenekseli haline gelen, kendine yakın kişilerle çalışma kadrolaşmada silahlı kuvvetler ve dışışlerini etkilememiştir. Ancak dışışlerinin hızlı ve köklü değişim sürecine uyum sağlaması kaçınılmazdır. Çünkü önemli dış politika kararları teşkilat katkısı olmadan oluşum sürecine girmiş ve dış politika Başbakan Erdoğan’ın Başdanışmanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu’nun görüşleriyle şekillenmiştir. 2009’da Bakan olan Davutoğlu dış politikaya yeni bir kavramsal çerçeve çizmeye bir vizyon tutarlı ve sistematik temel kazandırmaya çalışmıştır.¹⁸³

Dış politikayı 2001 tarihinde yazdığı akademik eseri *Stratejik Derinlik* adlı eseri çerçevesindeki ilkelerle şekillendirmiştir. Bunlar: Dış politikada güvenlik ve özgürlük arasında bir denge kurma komşu ülkelerle sıfır sorun, bütün bölgelerle proaktif barış

¹⁸⁰AB’ye girmeye aday ülkeler için siyasi ekonomik ve topluluk müktesebatına uyum kriterleri bulunmaktadır Türkiye’nin Siyasi kriter ev ödevleri: İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması, Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü, İnsan haklarına saygı, Azınlıkların korunması

¹⁸¹İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, s. 387.

¹⁸²İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, s. 382-388.

¹⁸³İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, s.444-445.

politkası izlemek, uluslararası formları etkin kullanmak. Bu kavramsal çerçeve ile dinamizim kazanan dış politikası ile Türkiye, 29 ülke ile Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi, 4 Hükümetlerarası Zirve; ayrıca üçlü yada çok üyeli bölgesel olusumlarda küresel işbirliğine giderek Kafkasya, Balkanlar, Orta doğu Asya, Afrika ortaklık politikası Latin Amerika ile Karayipler olmak üzere açılım politikaları geliştirerek ülkelerle siyasi, ekonomik, ticari ilişkiler yoğunlaşarak geliştirilmiştir. Orta Doğu ve Balkanlar'da yaşanan sorunlarda, nükleer konuda İran ve Batı arasında, Rusya-Ukrayna savaşında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Bu çerçeve de özellikle Ukrayna-Rusya savaşında arabulucu rolü ile süreç etkili yürütülmüştür¹⁸⁴

Bakanlığın Afrika politikası kapsamında katıldığı³. Türkiye- Afrika Ortaklık Zirvesi 16-18 Aralık 2021'de İstanbul'da yapılmış ve 38 ülkeden 16 devlet ve hükümet başkanı,²⁵'i dışişleri bakanı olmak üzere toplamda 100 bakan katılımı ile gerçekleşmiştir. 5 Yıllık Eylem Planı kabul edilirken, eylem planı takip mekanizmasında yürürlüğe konulmuştur.2019 yılında ilan edilen *Yeniden Asya Girişimi* kapsamında, Asya'ya yönelik politika oluşumuna gidilmiştir. Ayrıca NATO çerçevesinde ABD ile stratejik ortaklığı yanında Avrupa'nın güvenliği ve refahı için transatlantik bağları son derecede önem arzetmektedir. *İttifakın Bölünmezliği İlkesine* katkısı azımsanmayacak ölçüde olup, operasyonlara destek veren ilk 5 bütçe katkısı yönünden, ilk 8 ülke arasında yer almaktadır.¹⁸⁵

Bakanlığa bağlı Diplomasi Akademisi tarafından 1992 yılından bu yana düzenlenen “Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı”na bugüne kadar Afrika ülkelerinden 249 diplomat katılmıştır. Ayrıca, Afrika ülkeleri Dışişleri Bakanlıklarından kapasite arttırımı ve insan kaynakları gelişimi maksadıyla ulaşan talepler doğrultusunda diplomasi, arşiv ve haberleşme konuları başta olmak üzere çeşitli alanlarda eğitim programları düzenlenmektedir.Dış politikada çatışmaların çözümü ve arabuluculuk alanında öncü rol üstlenen Türkiye; BM, AGİT, İİT örgütleriyle temasa devam eden ve eş başkan olarak özel bir öneme sahiptir. İstanbul Arabuluculuk Konferansı'na ev sahipliği yaparak, uluslararası katkı sağlarken aynı zamanda İİT üye diplomatlarına “Barış için Arabuluculuk Sertifika Programı”düzenleyen taraf olmuştur.Türkiye

¹⁸⁴İskit,*Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*, s.445.

¹⁸⁵T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr>adresinden 24/02/2023 tarihinde alınmıştır.

bulunduğu coğrafya itibariyle sorunlara kayıtsız kalamayarak, bölgesel sahiplenme çözüm politikasını savunmaktadır. Bu çerçevede Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi çeşitli bölgesel örgüt ve girişimlerde, kurucu üye olarak rol almaktadır. Ayrıca kuruluşu itibariyle G20 üyesi olan ülkemiz, 2015 yılında dönem başkanlığı görevini üstlenirken bu kapsamda insani kalkınmaya önem vermektedir. İİT, D-8, Türk Devletleri Teşkilatı, Asya İşbirliği Diyalogu, MIKTA (Meksika Endonezya Kore Türkiye Avustralya) üyesi olarak dönem başkanlıkları ile etkinlik ve dinamizime ulaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye, Türk devletleri Teşkilatı, MITKA, İİT Parlamento Birliği dönem başkanlıkları görevinide icra etmektedir¹⁸⁶

İnsan odaklı politika anlayışı, kalkınma ve insani yardım alanında önde gelmektedir. Bu çerçevede İlk Dünya İnsani Zirvesi 2016'da İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu bağlamda diğer önemli bir hususta dünyadada en fazla mülteciye yaklaşık olarak 4 milyon Suriye'liye ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Dış politika odağına, girişimci ve insan unsurunu alan Türkiye, Koronavirüs Pandemi sürecin de de “*Dost Kara Günde Belli Olur*” anlayışı gereği yardım isteyen 160 ülke 12 ua. örgüte, tıbbi yardımda bulunarak şefkatli gücünü dünyaya göstermiştir. Aynı zamanda süreç boyunca 142 ülkeden 100.000'den fazla vatandaşımızı getirerek devlet olmanın gereğini yerine getirerek vatandaşına sahip çıkmıştır. Ayrıca savaş başlayan Ukraynadan 180000'den fazla vatandaşımızı da tahliye ederek güvenliğini sağlamıştır. Küresel ve bölgesel sorunlarda fikir alışverişi ve çözüm arayışı noktasında düzenlenen, ilki 18-20 Haziran 2021'de ikincisi 11-13 mart 2022 tarihleri arasında “*Diplomasiyi Yeniden Kurgulamak*” amacıyla gerçekleştirilen Antalya Diplomasi Forumu'na, üst düzey de katılım sağlanmıştır.¹⁷ Devlet ve Hükümet Başkanı, 80 Bakan, 40 Ua. Teşkilat yetkilisi, siyasa yapıcılar, diplomatlar, iş insanları, düşünce kuruluş üyeleri ve gençlerden oluşan 75 ülkeden 3,260 yerli yabancı misafiri ağırlayarak, küresel diplomasi bakımından markalaşma yolunda ilerlemiştir.¹⁸⁷

Antalya Diplomasi Forumu'nun açılışından önce Türkiye- Rusya-Ukrayna üçlü görüşmesi ADF'ye öncül olarak düzenlenen “8. İstanbul Arabuluculuk Konferansı” da

¹⁸⁶T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/dresinden/24/02/2023> tarinde alınmıştır.

¹⁸⁷T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/dresinden/24/02/2023> tarinde alınmıştır.

Forumu başarılı kılan etmen olmuştur. Bu bağlamda Antalya, diplomasinin dört gün boyunca merkezi haline gelmiştir. Diploması akademisi çerçevesinde yapılan online ve yüz yüze eğitimlere, 2901 yabancı diplomat ve 2021 tarihi itibarıyla 624 bakanlık mensubu başta olmak üzere, 3.755 kamu personeli eğitimlerden yararlanmıştır. Aynı zamanda “Dijital Diploması” kapsamında eğitim müfredatı oluşturularak, bakanlık mensuplarını, yararlanması için programlara eklenmiştir. 2021 yılında SAM¹⁸⁸ akademik faaliyetlerini yürütürken “*Perceptions*” ve “*SAM Papers*” yayınlarını devam ettirmiştir. 700 öğrenci, bakanlıkta misafir edilerek kariyer planlaması çerçevesinde bilgilendirilerek aydınlatılmış ve 128 öğrenciye yurtdışında staj fırsatı verilmiştir.¹⁸⁹

Bakanlığın diploması faaliyetleri 2016 faaliyet raporunda bahsedildiği üzere Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Expo 2016 Antalya Ajansı işbirliği ile ve ilk kez gerçekleştirilen uluslararası organizasyon olan Expo 2016 Antalya¹⁹⁰ uluslararası botanik sergisine, 54 ülke 7 uluslararası örgüt katılımı ile gerçekleşmiştir ve yaklaşık 4,5 milyon ziyaretçiyi ağırlaması bakımından dikkat çekicidir. Bakanlık büyükelçi düzeyinde temsil edilmiştir. Aynı raporda bahsedildiği üzere dış misyonlarımızca yürütülen Türk kültür sanat ve mutfağının tanıtma amacıyla, Türk film günleri, konserler, yemek haftaları, konferanslar ve sergiler gibi 80’den fazla ülkede 192 kültür, etkinlik faaliyetleri ile kamu diploması yürütülmüştür. Ayrıca 2016 yılı kapsamında 14 ülke ile işbirliği antlaşmalarında imzalanmıştır. Yumuşak güç aracı olarak, 2016 yılı dahilinde 36 ülkede, Yunus Emre Kültür Merkezleri ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ile kültür diploması faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.¹⁹¹

¹⁸⁸SAM: T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi.

¹⁸⁹T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/adresinden> 03/03/2023 tarihinde alınmıştır. Detaylı bilgi için <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-Faaliyet-Raporu.pdf> adresinden bkz.

¹⁹⁰**EXPO2016 Antalya:** Dünya Sergileri (EXPO), 19. yüzyılının ortalarından beri düzenlenen ve ülkeler arasındaki iletişime katkı sağlayan uluslararası etkinliklerdir. Bir anlamda dünyanın kültür, tarih ve eğitim faaliyetleri olarak değerlendirilen bu sergiler, ülkeleri bir araya getirerek, daha iyi bir dünya için bilgi paylaşımını sağlamaktadırlar. Türkiye, ilk kez, 23 Nisan-30 Ekim 2016 tarihleri arasında Antalya’da “Çiçek ve Çocuk” temasıyla bir Uluslararası Botanik Sergisine ev sahipliği yapmıştır. Hazırlıklar, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile EXPO 2016 Antalya Ajansı tarafından yürütülmüştür. “Gelecek nesiller için yeşil bir dünya” hedefiyle düzenlenen EXPO 2016 Antalya’nın alt temaları “tarih”, “biyoçeşitlilik”, “sürdürülebilirlik” ve “yeşil şehir” olarak belirlenmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/dunya-sergileri> adresinden 06/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁹¹T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2016-yili-idare-faaliyet-raporu> adresinden 06/03/2023 tarihinde alınmıştır.

Aynı zamanda Bakanlığın Aralık 2009 tarihinden bugüne Türkçe Twitter takipçi sayısı 1.690.477¹⁹² , Türkçe Facebook¹⁹³ takipçi sayısı 320 Bin, Instagram hesabı¹⁹⁴ takipçi sayısı ise 84, 270 bin sayısına ulaşmıştır. Bu bağlamda bakanlık yurtdışı gezileri ve Türkiye’ye gelen mevkidaş ziyaretleri, dış politikada gelişen güncel konular, bakanlara ait konuşma, mülakat, makale, mesaj, basın toplantı açıklamaları, duyurular olmak üzere konu başlıkları genel müdürlükler eliyle resmi sayfalarda kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Ayrıca Türkçe yanında İngilizce, Fransızca Arapça gibi dil seçenekleri kullanılmaktadır.¹⁹⁵

Küresel ölçekte dünyada gitgide yükselen etnik ve dini nefret, ayrımcılık, aşırılık yabancı ve İslam düşmanlığı, ötekini dışlayıcı yaklaşımlar ve terörizmin boyutu dünya için tehdit unsurudur. Türkiye bu sorunları şeffaflık, çeşitlilik, iletişim ve kapsayıcı politikalar çerçevesinde yaklaşmaktadır. Farklı kültürler ve dinler arasında saygı ve ortak değerlere vurgu yapmaktadır. Türkiye ve İspanya ortaklığı ile başlayam BM Medeniyetler ittifak girişimi adeta Medeniyetler Çatışması tezine yanıt niteliğindedir. Terörizm insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur ve terör grupları uluslararası barış ve güvenliği ciddi anlamda riske sokmuştur. Bu noktada küresel mücadele ve dayanışmayı gerektirmektedir. Bu anlamda Türkiye terörizimle etkili şekilde mücadele etmektedir.¹⁹⁶

3.1.2. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı olarak kurulan kurum daha sonra dış politikada, yumuşak güç aracı olarak uygulama ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü adıyla 30/01/2010 tarihli 27478 sayılı Resmi Gazete’de “2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi” çerçevesinde yürürlüğe konulmuştur. Kurum, Türk dış politikasını dışişleri bakanlığı dışına taşıyarak farklı aktörleri dahil etmek amacı taşımaktadır. Bu çerçevede koordinatörlük üniversite programları, siyasal etkileşim faaliyetleriyle beraber medya tanıtım çalışmalarında da

¹⁹² Detaylı bilgi için bakanlık Twitter adresi; https://twitter.com/TC_Disisleri adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁹³ Detaylı bilgi için bakanlık facebook adresi <https://www.facebook.com/TCDisisleri> adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁹⁴ Detaylı bilgi için bakanlık instagram adresi <https://www.instagram.com/tcdisisleri> adresinden 03/03/2023 tarihinde alınmıştır.

¹⁹⁵ Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.45.

¹⁹⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 01/03/2023 tarihinde alınmıştır.

bulunmuştur. Böylece sosyal, siyasal ve ekonomik dinamiklerle yurtiçi ve yurtdışında küresel ölçekte Türkiye'nin bölgesel ve küresel rolü ve faaliyetleri tanıtılırken; STK'ların sürece dahil olmasıyla kamu etkileşiminin eyleme dönüşmesi hedeflenmiştir. Son dönemde 14 sayılı cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulan T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından kamu diplomasisi faaliyetleri ve kurumlar arası eşgüdümü sağlanmaktadır.¹⁹⁷

Koordinatörlüğün kurum olarak faaliyetleri “Üniversite Programları”, “Siyasal İletişim Faaliyetleri”, “Medya Tanıtım Çalışmaları” olarak üç ana başlıktan oluşmaktadır. “Üniversite Programları” ‘Kamu Diplomasi Panelleri’ Dış Politika Tanıtım Toplantıları, Dış Politika Çalıştayları ve Gençlik Programlarını içermektedir.¹⁹⁸

Üniversite Programları kapsamında kamu diplomasisi panelleri, dış politika tanıtım toplantıları, dış politika çalıştayları ve gençlik programları düzenlemiştir. Gaziantep Çankırı Kayseri Kırıkkale ve Bursa’da kamu diplomasisi panelleri düzenlenmiştir. Paneller kapsamında Ortadoğu, Arap Dünyası, Arap Baharı konu başlıkları ağır basarken Afrika ile doğrudan bir üniversite paneli yapılmamıştır.¹⁹⁹

Koordinatörlük Gençlik Programları kapsamında Afrika ülkelerinden 18-30 yaş grubu gençlerin Türkiye’ye gelmesinde ve çeşitli kurumların ziyaretlerini gerçekleştirmiştir. Başbakan Erdoğan’ın Ocak ayında gittiği Gabon Nijer ve Senegal ziyaretleri sonrasında gelen 40 Afrikalı genç koordinatörlüğün düzenlediği Gençlik Köprüsü Programına katılarak 5 gün süre ile Ankara ve İstanbul’da kurum ziyaretleri ve çok sayıda uzman, politikacı, akademisyen ve bürokratla görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Batı Afrika Gençlik Köprüsü programı kapsamında Nijer 23 Gabon ve Senegal’den 6 genç misafir edilmiştir. Sonrasında Nijerli gençler tarafında

¹⁹⁷ Gökmen Kılıçoğlu-Ayhan Nuri Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, Birkan Yayınevi, Ankara, 2019, s. 51-52.

¹⁹⁸ Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.50.

¹⁹⁹ Dış Politika Tanıtım Toplantıları Bu faaliyetlere katılan, üniversite öğrencileri (lisans, yüksek lisans ve doktora), akademisyenler, uzmanlar, dış politika karar alıcıları, bürokratların katılımıyla gerçekleşen panellerde yumuşak güç Türk Dış Politika bilgilendirmesi ve sürece katkı ve görüşlerin konuşulması amacıyla Ankara’da düzenlenmiştir. Üniversite programları çerçevesinde ülkemizde misafir edilen, dünyanın dört bir yanından gelen katılımçılarla; Türkiye ve geldikleri ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesi, farklı kesimler arası diyalog geliştirme, ilişki ağı yapılandırması, Türk Dış Politikasının yeni kuramsal ve metodolojik bakış açıları, Türkiye’nin tarihi ve turistik yönünün tanıtılması ve Türkiye’nin bölgesel ve küresel rolü bağlamında ortak sosyal-kültürel-siyasi gündem oluşturulma amacı gütmektedir. Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 386.

ikili ilişkileri geliştirmek ve Afrika algısını güçlendirme amacıyla Ekim 2013 yılında Türkiye-Nijer Gençlik Platformu kurulmuş ve Aralık ayında Nijer Niamey de Türkiye-Nijer İlişkileri adlı konferans gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰

Siyasal İletişim Faaliyetleri kapsamında; Ülke Toplantıları Akil İnsanlar Konferansları, Avrupa Toplantıları, Paneller ve Uluslararası Zirveler gerçekleştirilmektedir. Ülke toplantıları çerçevesinde, araştırmacılar, uzmanlar, düşünce kuruluşları ile iletişim kurulmasını hedefleyerek; Türkiye konusunda çalışan yurt içindeki ve dışındaki uzmanları bir araya getirmişlerdir. Bunların bir bölümü Afrika ile ilgilidir. Ülke Toplantılarının 20.si 08/10/2013'te Moritanya'da düzenlenirken, "Türkiye&Moritanya Daha Güçlü İlişkiler" adlı çalışmaya koordinatörlükle beraber Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) ve Moritanya Ecola Nationale d'Administration (ENA) birlikte katılmıştır. Aynı zamanda YTB de çalışmaya destek veren kurum olmuştur. 23/02/2014 te Sudan Hartum'da "Türkiye&Sudan Aktif Bir Ortaklığa Doğru" çalıştayıda düzenlenerek ikili ilişkiler ele alınmıştır. Bu kapsamda Bu çalışma ile ülkeler arasındaki ilişkiler, katılımcılarca ele alınarak bölgesel ve küresel düzeyde farklı görüş alışverişi ile ilişkilerin geliştirilme yolları aranmıştır.²⁰¹

Akil İnsanlar Konferansları ile, alanda yetkin, saygın, üst düzey, uluslararası kişileri devlete-siyaset insanları, entellektüel gazeteci ve uzmanlar katılımı ile bölgesel ve küresel meselelere siyasi-kültürel-ekonomik açıdan çözümüne dair Türkiye'nin bakış açısı eklenerek stratejiler oluşturmak hedeflenmiştir. Avrupa Toplantıları kapsamında yapılan faaliyette Avrupa denildiğinde toprak olarak değil, AB tarafında tüm dünyaya empoze edilmeye çalışılan Avrupa Değerleri ile oluşturulan Avrupalılık (Avrupa Kimliği) kavramı felsefi, kültürel, sanatsal ve etnik olarak değerlendirilmiştir.²⁰²

Dış Politika Tanıtım Toplantıları Bu faaliyetlere katılan, üniversite öğrencileri (lisans,yüksek lisans ve doktora), akademisyenler, uzmanlar, dış politika karar alıcıları, bürokratların katılımıyla gerçekleşen panellerde yumuşak güç Türk Dış Politika bilgilendirmesi ve sürece katkı ve görüşlerin konuşulması amacıyla Ankara'da

²⁰⁰Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 385-387.

²⁰¹Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 385, 387-388.

²⁰² Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s.52.

düzenlenmiştir. Üniversite programları çerçevesinde ülkemizde misafir edilen, dünyanın dört bir yanından gelen katılımcılarla; Türkiye ve geldikleri ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesi, farklı kesimler arası diyalog geliştirme, ilişki ağı yapılandırması, Türk Dış Politikasının yeni kuramsal ve metodolojik bakış açıları, Türkiye'nin tarihi ve turistik yönünün tanıtılması ve Türkiye'nin bölgesel ve küresel rolü bağlamında ortak sosyal-kültürel-siyasi gündem oluşturulma amacı gütmektedir.²⁰³

Koordinatörlük Afrika ile ilgili paneller ve bilimsel toplantılar düzenlerken Türk İş Birliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) desteği ve Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR) işbirliği çerçevesinde 07/02/2013 yılında TOBB-ETÜ Üniversitesince “Türkiye-Afrika İlişkileri Ortak Kader Ortak Gelecek” konulu konferans düzenleyerek kıta ile ilişkilerine alınmasına katkı sağlamıştır.²⁰⁴

Uluslararası politika ile ilgili paneller ise; uzman akademisyenler, gazeteciler, kanaat önderleri katılımı ile düzenlenmiştir. Paneller kapsamında bölgesel ve küresel yeni gelişmeler ışığında Türkiye'nin yeri, konumu, etkisi, meselelerin çözümü noktasında işbirliği değerlendirilmiştir. Panel kapsamında ‘Türkiye Afrika ilişkileri Konferansı, Asya Siyasi ve Uluslararası Çalışmaları Derneği Kongresi, Bosna Hersek ve Suriye örneklerini uluslararası toplumun duruşunu anlamak konulu panel, Asya'nın Yükselişi, Türkiye-Japonya-Malezya Perspektifleri’ adlı sempozyum düzenlenmiştir. Bu faaliyetler yanında siyasal iletişim faaliyetleri çerçevesinde STK temsilcileri akademisyenler, sanatçılar, yazarlar, medya temsilcileri, kanaat önderleri, iş dünyası temsilcilerinin katılımı ile gerçekleşen İstanbul Küresel Forumu ve Uluslararası Yatırım Zirvesi gibi uluslararası zirve ve toplantılar da düzenlenmiştir. Gazete Heyetleri Programı, Uluslararası Basını Bilgilendirme, Kültür ve Tanıtım Faaliyetleri de Medya Tanıtım Çalışmaları bünyesinde yapılmıştır. Yabancı basın mensupları Türkiye'ye davet edilerek kendi ülke kamuoyunda Türkiye hakkında objektif ve yerinde bilgi alımı sağlanmıştır. Bir şekilde olmaları sağlanmıştır. Arjantin, Rusya, Uganda, Polonya, ABD, İran Lübnan, İspanya Çin, Hindistan gibi ülkeler gazeteci heyetleri misafir edilmiştir. Uluslararası basın bildirme faaliyetleri ile uluslararası yazılı ve görsel basın temsilcilerine, ülke gündemi bilgilendirilmesi yanında; media, sanat, kültür, siyaset,

²⁰³ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.386.

²⁰⁴ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 388.

eğitim gibi pek çok konu da kültür tanıtım faaliyetleri adı altında proje çalışmaları yapılmıştır.²⁰⁵

Dışişleri Bakanlığı, kamu diplomasi kültür faaliyetlerinin başında, Exposition (Expo) Dünyası sergileri yer almaktadır. Osmanlı döneminden günümüze kadar Türkiye 16 sergiye katılmıştır. Bir başka örnek ise Türkiye Mevsimleri (Fransa) 2007 Türkiye’de Rus Kültür Yılı 2008’de Rusya’da Türk Kültür Yılı etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Bir başka faaliyet ise yurtdışı üniversitelerde Türk kürsüleri kurmak olmuştur.²⁰⁶ Uluslararası sergilerin düzenlenmesi ve fuarlara katılım ile köklü mirasımızı, sanatımızı ve medeniyetimizi dünyaya tanıtarak; Türkiye hakkında ki olumsuz algıyı giderme amaçlanmaktadır. Bir başka kültürel unsur ise yurt dışında Türk kültürünü tanıtmak amaçlı kurulan kültür merkezleridir. Almanya (Berlin, Frankfurt), İran(Tahran), Irak(Bağdat), İsrail(Kudüs), Kuveyt(Başkent Kuveyt) Suriye (Şam, Halep), Türkmenistan(Aşkabat), Ürdün’dür.(Amman)2007 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı bölüm içinde ayrıntılı olarak değineceğimiz gibi Türkiye’nin kültürel mirasını Türk dil kültürünü ve sanatını tanıtmaya amaçlı faaliyetlerini yürütmektedir.²⁰⁷

Düşünce kuruluşları ve araştırma merkezlerinin faaliyetleri ise son derece önemlidir. Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmalara Vakfı (SETA), Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV),Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Stratejik İletişim Merkezi (STRATİM) ve Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) gibi kuruluşlar; konferanslar paneller kongreler gibi etkinliklerle, yayınladıkları raporlarla bu alanda hizmet etmektedirler.SETA ulusal bölgesel ve uluslararası meseleler çerçevesinde siyaset, insan hakları, dış politika,hukuk, ekonomi, toplum-kültür başlıklarından oluşan çalışmalar yaparak, kamuoyuna sunma amacındadır. TASAM dünyadaki gelişmeleri gündemine alarak, Türkiye'nin ikili bölgesel ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine yönelik bilimsel çalışmalarıyla, karar alıcılara seçenekler sunmaktadır. TESEV ise Türkiye'nin

²⁰⁵ Aldırmaz, *Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar*, s. 53-54.

²⁰⁶London School of Economics Avrupa enstitüsünün bünyesinde “Türkiye merkez Bankası TOBB Aydın Doğan Vakfı ve Akfen Holding’in” katkıları ile “Chair in Contemporary Turkish Studies” dir. (Çağdaş Türk çalışmaları kürsüsü) 2009 verilerine göre “Kültürel Değişim Programı Kültür İşbirliği Anlaşması ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmalarının” sayısı ise 8’dir. Aslı Gaye Sancar, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.259-260.

²⁰⁷Sancar, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, s. 258-260.

birikmiş sorunların üstesinden gelmesine yönelik politika yapıcılara, etki ederek önemli bir işlev edinmiş ve kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamıştır. TESEV’in asıl amacı ise Türkiye’nin demokratikleşme sürecine katkı sağlamaktır. USAK ise ulusal uluslararası siyaset, ekonomi, hukuk, toplumsal bilimler güvenlik alanlarında faaliyet göstermekle beraber amacı ise uluslararası barış ve refaha katkı sağlamak işbirliği geliştirmektir. STRATİM ise Türkiye’nin ulusal iletişim strateji ile uyumlu etkinlikler düzenleyerek katkı sağlamak amacındadır. Yurtiçi ve yurt dışı kitlelere ulaşarak devlet-devletdışı kurumlarla işbirliği yaparak Türkiye’nin stratejik iletişimine katkı sağlamak amacındadır. İstanbul Forum etkinliği ile diyalog ortamı oluşturarak uluslararası politikacılar analistler düşünce kuruluşları ve gazetecilerle ortak bir platform tartışma imkanı yaratarak kamu diplomasisine katkı sağlamıştır.²⁰⁸

3.1.3. Türk İş Birliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

1991 yılı küresel ölçekte, siyaset ve dünya tarihi açısından dönüm noktası olması açısından önemlidir. SSCB’ nin yıkılması ile Soğuk Savaş sona ererken beraber iki kutuplu sistem son ermiş ve SSCB ardılı birçok ulusal devlet kurularak sisteme dahil olmuştur. Serbest Pazar ekonomisine entegre olma amacındaki ülkeler Dünya Bankası ve IMF kalkınma programlarında yararlanmak için işbirliğine gitmişlerdir. Türkiye Orta Asya ve Kafkasya’da egemenliğini kazanan devletleri ilk tanıyan ülke olmuştur. Yeni ulusal devletlerle ortak tarihi ve kültürel bağı bulunan Türkiye, etkileşim ve işbirliği süreci çerçevesinde soydaşları ile sosyal, kültürel ve ekonomik alanda ilk etapta yardımlarla başlayan; daha sonra ise uzun vadeli proje ve kalkınma programlarını işbirliği çerçevesinde başlatmıştır.²⁰⁹

Bu çerçevede, politika uygulamalarını takip edecek, uygulayacak ve koordinasyonu sağlayacak birim ihtiyacı nedeniyle; 24 Ocak 1992 tarihinde 480 Sayılı Kanun hükmünde kararname ile Dışişleri Bakanlığına bağlı teknik yardım teşkilatı olarak “Ekonomik Kültürel Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı” adıyla kurulması yanında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) olarak anılmıştır. 1999 yılında Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakanlık bünyesine katılmıştır. 2011 yılında bölgesel

²⁰⁸ Sancar, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, s. 265-26.

²⁰⁹ TİKA <https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihceadresinden> 14/03/2023 tarihinde alınmıştır.

ve küresel ölçekte yaşanan gelişmeler çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. 24 Ekim 2011 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı olarak günümüzde ki ismini almıştır. 15 Temmuz 2018 tarihinde 30479 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Bakanlıklara Bağlı İlgili İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile İlgili Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” nin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” başlıklı 37. Bölüm kapsamında “Kuruluş ve Teşkilat” başlıklı 521. Madde gereğince yeniden yapılandırılarak, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanmıştır. Bu bağlamda birçok bölgede ve ülkede dış politika uygulayıcı birim haline gelmiştir.²¹⁰

TİKA’nın görevleri ilk başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerle karşılıklı ekonomik, mali, ticari, kültürel, sosyal işbirliğinde bulunmak ve teknik yardımlar olurken; günümüzde profili konumu ve coğrafi alanı değişim göstermektedir.⁶⁵⁶ sayılı KHK TİKA’nın yeniden görev tanımlamasını getirmiştir.²¹¹Türkiye’nin değişen şartlara uyum sağlayarak bölgesel ve küresel aktör olma yolunda, 2000’li yıllarda politika değişimine giderken politika uygulayıcı kurum olarak TİKA’da coğrafi alanını ve faaliyet alanını genişletmiştir. Uzak Doğu ve Latin Amerika dahil 120’yi aşkın ülke ile Türk dış politika ilişkilerini yürütmektedir. Türk dış politikası çerçevesinde faaliyetlerini yürüten TİKA’nın günümüzde 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi²¹² aracılığı ile 150 ülkede aktif olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Dost, akraba, kardeş ülkelerle çalışma ve projelerini “*barış kuşağı oluşturma*” çerçevesine oturarak yürütmektedir Aynı zamanda TİKA kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör ve STK’lar arasında iş birliği ile aktörleri ortak

²¹⁰Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.54-55

²¹¹ Buna göre yurtdışında bulunan ortak tarihi kültürel ve toplumsal mirasın ve değerlerin korunması yabancı kamuoylarında oluşan ön yargıların giderilerek medeniyetler arası diyalogun güçlendirilmesine yönelik sosyal ve kültürel çalışmaları üstlenmiştir. Bu kapsamda birçok eserin restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin tanıtımı Türkçe kullanımının yaygınlaştırılması yönünde ülkelere teknik ve kalkınma yardımları konusunda bilgi ve teknik destek sağlamak amacı haline gelmiştir. Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.55.

²¹² Koordinasyon Ofisleri: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, Bosna-Hersek, Cezayir-, Cibuti, Etiyopya, Filipinler, Filistin, Gambia, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Gürcistan, Hırvatistan, Irak-, Kamerun, Karadağ, Kazakistan, Kenya, Kolombiya, Komorlar, Kosova, KKTC, Makedonya, Kırgızistan, Libya-, Lübnan, Macaristan, Meksika, Moldova, Mozambik, Moğolistan, Myanmar, Mısır, Namibya, Nijer-, Pakistan-, Romanya, Senegal, Somali, Sudan, Sırbistan, Tacikistan, Tanzanya, Tunus, Türkmenistan, Uganda, Ukrayna, Yemen, Çad, Özbekistan, ve Ürdün. TİKA <https://tika.gov.tr/ofislerimiz> adresinden 14/03/2023 tarihinde alınmıştır.

noktada birleştirek, kalkınma hamlelerini kayıt altına alma misyonunu da gerçekleştirmektedir.²¹³

3.13.1. TİKA Faaliyetleri

TİKA'nın Afrika Açılımında aldığı rolü ve yumuşak güç-kamu diplomasisine katkılarını anlamak için faaliyetlerini incelemek gerekmektedir. Etiyopya'da kırsal kesimde sağlıklı içme suyu sağlama çalışmaları yanında, sağlık personeline eğitimler düzenleyerek katkı sağlamıştır. Senegal'de sağlık taraması ve ilaç yardımı, Yoff Aéroport İlkokul restorasyonu ve bilgisayar desteğiyle TİKA kütüphanesi inşa edilmiştir. Sudan Darfur Nyala Sahra Hastanesi yapımı, Ziraat Fakültesi öğrencilerine eğitim programı, Otaç Kampına 40 tonluk ihtiyaç madde yardımı ve su sondaj makinalarının kurulmasını gerçekleştirmiştir. Ayrıca Darfur'da 150 yataklı Türkiye-Sudan Araştırma ve Eğitim Hastanesi yapımı sağlık personel eğitimi, salgın hastalıklar nedeniyle sıkıntı yaşayan kıta genelinde acil insani yardımlar yanında sağlık sektöründe işbirliği projeleriyle kalkınmalarını desteklemektedir. Bu bağlamda 20'ye yakın ülke ile ikili işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Somali Mogadişu'da 200 yataklı Diğfer Hastanesi inşa edilmiştir. Ayrıca TİKA kıta genelinde son 5 yılda 34 ambulans desteğinde de bulunmuştur.²¹⁴ Hastanelerle ilgili örnekler ayrıntılarıyla teoriden uygulama bölümünde yer almaktadır.

Son yıllarda faaliyetini artıran TİKA, yıllık 2000'e ulaşan proje ve faaliyetlere imza atmaktadır. TİKA sosyal, ekonomik altyapı çalışmaları, kültürel mimari miras eserlerinin restorasyonu, eğitim, acil ve insani yardım olmak üzere pekçok faaliyette sahada yer almaktadır. Aynı zamanda da okul, hastane, su kuyusu, sosyal ve idari tesisler inşa ederken onarım ve altyapı faaliyetlerininide gerçekleştirmektedir. Türkiye bölgesel ve küresel olarak etki alanını genişletmek, belli konularda yapıcı rol üstlenerek yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınmaya destek çalışmalarına ve küresel konulara önalıcı şekilde dahil olmaya önem vermektedir. Bu noktada az gelişmiş ülkelere önem ve öncelik vermektedir. Afganistan'da Taliban rejiminin ardından yıkılan ülke imarı, toplumsal hayatın normale dönebilmesi için ayrı bir önem vermiştir. 2005-2017 arsında

²¹³Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.55-56.

²¹⁴Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.391-392.

Afganistana resmi kalkınma yardımı kapsamında 1,07 milyar ABD doları harcanmıştır. Kabil, Mezar-ı Şerif ve Herat'ta olmak üzere 3 ofisi mevcuttur. TİKA 2022 yılı itibarıyla 61 ülkedeki 63 Program Koordinasyon Ofisiyle, 170'ten fazla ülkede, 30.000'e yakın eğitim, sağlık, üretim sektörleri, idari ve sivil alt yapı gelişimiyle alakalı proje ve faaliyeti hayata geçirmiştir. Eğitim alanında 3 okul ve eğitim tesisi yapımı, 33 onarım ve tadilat, 2 donatım, 265 öğretmenlik mesleki eğitim neticesinde 6.137 öğrenciye eğitim desteği sağlanmıştır. Sağlık sektöründe ise 3 hastahane ve sağlık tesisi yapımı, 4 onarım, 66 donatılan ve 766 doktor/ sağlık personeli eğitim desteği yürütülmüştür. Üretim sektöründe ise tarım, ormancılık, balıkçılık alanlarında 9 tesis donatılmış, 43 projede ekipman, araç yardımı, Fidan, tohum ve hayvan desteği ve 135 uzman eğitim desteği verilmiştir. Ortak tarihi, kültürel ve mirasımızın gelecek nesillere aktarımı çerçevesinde restore edilen 3 eser de kültürel faaliyet alanında yapılan önemli bir çalışmadır.

Tablo 7: TİKA Yatırımları Tabloları

Sağlık Sektörü	
Hastane ve Ağılık Tesisi İnşası Sayısı	3
Hastane ve Sağlık Tesisi Tadilat Sayısı	4
Hastane ve Sağlık Tesisi Donatımı Sayısı	66
Eğitimine Destek Sağlanan Doktor/ Personel Sayısı	766

Üretim Sektörü	
Donatım Desteği Sağlanan Tesisi Sayısı	9
Ekipman ve Diğer Materyallerle Desteklenen Proje Sayısı	43
Eğitimine Destek Sağlanan Uzman Personel Sayısı	135

Eğitim Sektörü	
Okul ve Eğitim Tesisi İnşası Sayısı	3
Okul ve Eğitim Tesisi Onarımı ve Tadilatı Sayısı	33
Okul ve Eğitim Tesisi Donatımı Sayısı	20
Mesleki Eğitim Verilen Öğretmen Sayısı	265
Eğitimine Destek Sağlanan Öğrenci Sayısı	6.137

Ortak Tarihi Kültürel ve Mirasımız	
Restore Edilen Eser Sayısı	3

ÖDENEK BİLEŞENLERİ	MİKTAR
<u>Başlangıç Ödeneği</u>	680.983.000
<u>Başlangıç Ödeneğine Eklenen Miktar</u>	223.306.116
<u>Yılsonu Ödeneği</u>	904.289.116
<u>Gerçekleşen Harcama</u>	815.977.692

Türkiye'nin 2002 yılı itibariyle kalkınma yardımları, 85 milyon ABD doları, 2017 tarihi itibari ile 8 milyar 120 milyon ABD dolara çıkmıştır. 2017 yılı yardım miktarında %2.7 lik dilim TİKA yardımlarını kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye en çok insani yardım yapan ülke olarak tarihe geçmiştir. TİKA ofisleri aracılığıyla, Türkiye 5 kıta da 150'ye yakın ülkede kalkınma merkezli iş birliği çerçevesinde, Pasifik'ten Orta Asya'ya Ortadoğu Afrika Balkanlar Kafkasya ve Latin Amerika'ya birçok ülke ile etkileşim iş birliği içinde bilgi ve tecrübe paylaşımı yapan özel bir yere sahip olmakla (kazan-kazan anlayışı) Batılı hegemonik devletlerden ayrılmaktadır. TİKA'ya proje ve faaliyetleri yürütmesi amacıyla, 2022 yılında 680.983.000TL'lik ödenek ayrılmıştır. Yıl dahilinde ekleme ile ödenek miktarı 904.289.116 TL'ye yükselmiştir. Toplam ödenekten 815.977.692 TL'lik harcama yapılmıştır.²¹⁵

3.1.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)

Aktif ve çok boyutlu bir dış politika hedefi ile yola çıkan Türkiye, amacına ulaşma noktasında yeni aktörlere geresinim duymaktadır. Bu bağlamda Başbakanlığa bağlı olarak 6 Nisan 2010 tarihinde kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) yurtdışında hayatlarını sürdüren vatandaşlarımız, soydaş ve akraba topluluklarımız ve ülkemizde eğitim amaçlı bulunan uluslararası öğrencilerle ilgili çalışmaları kapsamaktadır.¹⁵ Temmuz 2018 tarihli 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanmıştır.²¹⁶

²¹⁵TİKA 2022 Faaliyet Raporu <https://www.tika.gov.tr> adresinden 14/03/2023 tarihinde alınmıştır

²¹⁶Kılıçoğlu-Yılmaz İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi, s.56

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde görünürlüğünü artıracak, vizyonuna katkı sunma, misyonu ve vizyoner diaspora politikalar oluşumu ile etkili programları uygulayacak küresel kurum olma vizyonu ile yola çıkan YTB'nin arka planında; 1960'lı yıllarda Avrupalı ülkelerle yapılan işgücü anlaşmaları sonucunda yaşanan iş göçü bulunmaktadır. Almanya ile başlayan süreçte Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve Avustralya gibi ülkelerle yapılan anlaşmalarla gerçekleşmiştir. Misafir işçi statüsü ile başlayan yolculukta, 60 yıl kapsamında vatandaşlık alan Türkler ülkelerde asli unsur konumuna geçmiştir. Türk dış politikası, yumuşak güç ve kamu diplomasisinde önemli katkılar sunan YTB'nin çalışma alanları üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar: yurtdışı vatandaşlar, kardeş topluluklar ve uluslararası öğrencilerdir.²¹⁷

Yurtdışında hayatlarını sürdüren vatandaşlarımız, soydaş-akraba topluluklarımız ve diğer Türk Cumhuriyetleri vatandaşlarına yönelik kurum görüntüsü versed akraba topluluklar anlayışı farklılık göstermektedir. AK Parti anlayışıyla görev alanı değişime uğrayan kurum Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ve sorumluluk hissettiği medeniyet havzasında ortak tarihi ve kültürel değerleri taşıyan grupları soydaş ve akraba toplulukları

²¹⁷Yurtdışı vatandaşlar: 1960' lı yıllarda uluslararası iş gücü anlaşmaları neticesinde Avrupaya yerleşen, yaşamlarını günümüze kadar devam ettiren ve 4. nesile ulaşan vatandaşlarımızı tanımlamaktadır. 1960'lı yıllarda başlayan göç süreci ile günümüze kadar ağırlıklı olarak başta Kıta Avrupası olmak üzere dünyanın hemen her yerinde bulunan yaklaşık, 7 milyonluk Türk Diasporasını oluşturmaktadır. Yurtdışında bulunan vatandaşlarımız gittikleri ülkenin, kalkınmasına katkı sağlarken aynı zamanda sosyo-kültürel ve siyasal hayatı da etkilemektedir. Bu durumda yurtdışında bulunan vatandaşlarımızla bağların kuvvetlendirilmesi, Türkiye diaspora ve bulundukları ülke açısından YTB'nin uyguladığı çok boyutlu ve kapsamlı politikalarıönemlidir. Yurtdışında hayatını devam ettiren vatandaşlarımıza yönelik, Dışişleri Bakanlığının da faaliyetleri bulunmaktadır. YTB <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER> 2019-2023 Stratejik Plan (Güncellenmiş Versiyon 2021),adresinden 20/03/2023 tarihinde alınmıştırKardeş topluluklar: Tarihi, dini, siyasi, coğrafi ve kültürel yönünden Türkiye ile köklü ve derin bağlara sahip, bölge toplulukları kapsamaktadır. Bunlar: Türkçe konuşulan bölgeler azınlıklar, İslam coğrafyası, kalkınmada yardıma ihtiyaç duyan bölgeler ve Türkiye mezunlarından oluşmaktadır. Tarihi ve kültürel bağlara sahip kardeş topluluklarla, sosyal kültürel ve ekonomik ilişkiler kamu diplomasisi, kültürel diplomasi aracılığı kapsamında diaspora ilişkilerini geliştirme amaçlı eğitim, kültür, akademik, sanat, medya ve STK bağlamında çalışmalarla yürütülmektedir. YTB<https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER> 2019-2023 Stratejik Plan (Güncellenmiş Versiyon 2021),adresinden 20/03/2023 tarihinde alınmıştır. Uluslararası öğrenci hareketliliği: Kültürel diasporanın önemli bir ayağı olan, uluslararası öğrencilere yönelik uygulanan Türkiye Bursları programı, YTB tarafından markalaşmıştır.1992-2011 arasında 136 ülke yararlanırken, 2012-2021 tarihleri arasında 178 ülkeye ulaşmıştır. Yaklaşık 165 bin başvurunun değerlendirildiği ve yeni 5 bin öğrencinin burslandığı yaklaşık 15 bin burslu öğrenci bulunmaktadır. YTB Türkiye Bursları ile birlikte büyüme düsturu ile Türkiye'de eğitim alan öğrencilerin; ülkelerinin kalkınma ve büyüme sürecini oluşturacak, yetişmiş insan kaynağı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye mezunu olan öğrenciler ise dünya çapında kendi ülkeleri ve Türkiye arasında ilişkilerde olumlu yansıma yanında toplumlararası işbirliği anlayışı oluşturmada da önemli rol oynamaktadırlar. YTB <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER> 2019-2023 Stratejik Plan (Güncellenmiş Versiyon 2021),adresinden 20/03/2023 tarihinde alınmıştır.

olarak görmektedir. Mevlana Kültürel Etkileşim Programı ile ülkeler ve toplumlararası sosyo-kültürel ekonomik akademik ve mesleki ilişkilerin geliştirilmesinde çalışmalar yürütmektedir. Böylece Türkiye ile farklı ülkeler kurumlar topluluklar bireyler kuruluşlar arasında etkileşim ve iletişim ve işbirliği artırılması yönünde kültürel değişim programları çalışmalar yürütülmektedir. Bu bağlamda YTB Afrikaya yönelik çalışmalarda Akraba topluluklar ve uluslararası öğrenciler üzerinden yürütmektedir. Kıtaya yönelik sosyo-kültürel ekonomik faaliyetlerle beraber Türkiye Bursları aracılığıyla Afrikalı gençlere Türkiyede eğitim fırsatı sunmaktadır. Soydaş ve akraba topluluklarından oluşan coğrafyalarda ki genç neslin eğitilmesi, bilgi birikiminin artırılması ve ortak tarihsel ve kültürel değerlerinkorunması canlanması amacıyla eğitim programları hayata geçirilmektedir. Bunlar Gençlik Gelişim Programları, Bölgesel Araştırmalar Destek Programı, Kültürel Envanter Destek Programı, Uluslararası Öğrenci Dolaşımı, Türkiye Mezunları İletişim ve İşbirliği Programı, Evliya Çelebi Gençlik Köprüleri Programı, Uluslararası Öğrenci Akademi Programı, Uluslararası Öğrenciler Kültürel Sosyal Rehberlik Programı, Uluslararası Öğrenci Treni Projesi, Uluslararası Öğrencilere Türkçe Öğretimi Programıdır.²¹⁸

Diğer kurumlarla işbirliği çerçevesinde yürütülen faaliyetlerin tamamlayıcısı olarakkültürel beşeri ve akademik altyapınınınşa edilmesi ve Türkiye'nin akademik ve

²¹⁸Gençlik Gelişim Programları kapsamında tematik seminerler, kültürel programlar, okul dersleri, yardım kursları düzenlenerek gençlerin gelişmesine katkı sağlanmaktadır.Bölgesel Araştırmalar Destek Programı ile soydaş ve akraba topluluklarının yaşadığı ülkelerdeki sosyo-ekonomik yapı, eğitim, media, sivil toplum çalışmaları gibi alanlarda nitelikli çalışmalara teşvik edilmesi ve bu alanlarda ihtiyaç duyulançalışmalarınıgeliştirilmesiamaçlanmaktadır. Kültürel Envanter Destek Programı ile tarihi, kültürel ve sanatsal miras ve değerlerini tespit edilmesi, kayıt altına alınması, yayınlanması yoluyla ülkeler arasında ortak kültür ve tarihe ilişkin toplumsal birliğin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye Mezunları ve İletişim Özgürlüğü Programı ile burslu ya da kendi imkanı ile yükseköğrenimini Türkiye’de tamamlayan Afrikalı mezunları ile Türkiye arasında iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği amaçlanmaktadır. Evliya Çelebi Gençlik Köprüleri Programıyla soydaş ve akrabalar toplulukları gençlerinin Türkiye’nin tarihi kültürleri buluşturulması amaçlanmaktadır. Uluslararası Öğrenci Akademisi Programı ve Uluslararası Öğrenciler Kültürel Sosyal Rehberlik Programı Türkiye’de ki lisans ve uluslararası öğrencilerin akademik, sosyal, kültürel donanımının güçlendirilmesi, ilgi ve çalışma alanlarına ilişkin yeni olanakların sulanması, Türk toplumu ve kültürü ile manevi bağların kuvvetlendirilmesi mezuniyet sonrası ülkemiz ile her alanda skalıcı ve sürdürülebilir ilişki sağlamak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda üniversitelerde kongreler düzenlenerek bildiriler sunulmuştur. Afrikalı gençler katılım sağlamıştır. Uluslararası Öğrenci Treni Projesi ile 20 farklı ülkeden 30 başarılı öğrenci Türkiye’nin tarihi ve kültürel zenginliğiniyakından tanımak için 4 günlük tren yolculuğuna katılmıştır. Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.394-403.

kültür merkezi olması yönünde kardeş topluluklara çalışmalar ve projelerle beraber yedi başlıkta program yürütmektedir.²¹⁹

Türkiye Burslarının belirlenmesini bünyesine alan YTB eğitim alanında kritik görev üstlenmiştir. Kültürel diplomasi Türkiye'nin kendi hiyakesini dünyaya doğru ve etkili anlatmasına tanıtmasına imkan sağlayan önemli bir araçtır. bu bağlamda kültürel diplomasının başat unsurların biri olan eğitim başlığıyla küresel ölçekte çok sayıda uluslararası öğrenciye burs olanağı sunmaktadır.²²⁰ Uluslararası öğrencilere Türkçe öğretimi programı ile uluslararası öğrencilere dil öğretimi çalışmaları yürütülmektedir. Program kapsamında Türkçe öğretimi ile ilgili yeni yöntemler geliştirilmesi, araştırmaların teşviki, Türkçe öğretim merkezlerinde verilen hizmetin geliştirilmesi ve kalitenin artırılması, yayınların artırılması, metotların çeşitlendirilmesi, eğitici niteliklerin artırılması hedefiyle faaliyetler yürütülmektedir. YTB programlarına çok sayıda Afrikalı öğrenci katılım sağlarken türkiyenin afrikaya yönelik proje yardımları hem Türkiye'de hemde kıta da bulunan STK'lar tarafından desteklenmektedir. Proje desteğinin önemli kısmı eğitim alanında yapılmaktadır. STK'ların projelerine destek veren YTB eğitim alanında 17 başvuru çerçevesinde 24 ülkeden öğrenci yararlanmıştır. YTB eğitim alanında hem ulusal hemde uluslararası projeleriyle Türkiye'nin yükseköğretimde yeni üs olması konusunda yürüttüğü çalışmalarla öncülük etmektedir. Uluslararası markaya dönüşen Türkiye Bursları her yıl 193 ülkeden 100.000 başvuru alarak cazibesini artırmaktadır. Afrikalı öğrencilerin Türkiye'yi tercih etmesinde Türkiye'nin İslam ülkesi olması ve yaşam tarzı, İslam Bankası'nın teşviki, kıtada bölgesel faaliyetlerde bulunan İHH gibi STK'ların Türkiye'deki eğitim olanaklarını duyurması, İngilizce ve Fransızca eğitim alabilecek üniversitelerin bulunması ve kendi ülkelerinin sunduğu seçenekler gibi birçok unsur bulunmaktadır. Tanıtım bilgilendirme ve markalaşma kamu diplomasisi açısından önem kazanırken; öğrenci değişim programlarının tanıtımının geniş ve etkili şekilde yapılması Türkiye'nin küresel ölçekte bilinirliğini ve tanınırlığı artıran unsur haline getirmektedir. Bu bağlamda markalaşan Türkiye Bursları Türkiye açısından

²¹⁹Türkiye Mezunları Programı (TMP) Akademik ve Bilimsel Araştırmalar Programı (ABAP), Kültürel İşbirliği Programı (KİP), Eğitim İşbirliğinin Kapasite Geliştirme Programı (EİKGP), Sivil Toplum ve İletişim Programı (STİP), Dini Kurumlarla İşbirliği Programı (DKİP), Diaspora İşbirliği Programı (DİP). Kılıçoğlu -Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.57-58.

²²⁰2016-17 öğretim yılında 776 doktora 1419 yüksek lisans 1793 lisans olmak üzere toplamda 3988 öğrenci Türkiye burslusu olmaya hak kazanmıştır. Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.58.

yumuşak güç olmaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin etkili kullanımı ile yapılacak tanıtım Türk eğitim sisteminin araştırılarak bilinmesini ön yargıları ve olumsuz algıyı gidermede etkili olacaktır.YTB kıta ülkeleriyle sosyal kültürel ve siyasal etkileşimi artırmak amacıyla 2015 yılında Akademi Programları düzenlemiştir.²²¹19-20 Aralık 2015 YTB ve ORDAF ortaklığında İstanbul’da düzenlenen “Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması”na 30’u aşkın kıta ülkesinden 50’yi aşkın STK katılarak tür-afrika ilişkilerinin geleceği tartışılırken 2050 vizyonu belirlenmeye çalışılmıştır.²²²

3.1.5. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)

Türkiye bulunduğu coğrafya itibarıyla “tektonik, sismik, topografik ve iklimsel özellikleri dolayısıyla sel, çığ, heyelan, yangın ve özellikle yıkıcı zararı büyük olan depremlere maruz kalan bir ülke durumundadır. Türkiye doğal afet politikaları 1939 Erzincan Depreminin ardından oluşturulmaya başlamıştır.1959 tarihli 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile düzenlemeye gidilmiştir. Ardından 1988’de “Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik” yürürlüğe konmuştur.Türkiye’de büyük yıkım ve kaybın yaşandığı, 17 Ağustos1999 Marmara Depremi; afet yönetimi ve koordinasyonu sağlamada milat olmuştur. Yaşanan felaket sonrası afet yönetiminin yeniden düzenlenmesi, tanımlanması gerekliliği ve yetki-koordinasyonun, müdahalenin ivedilikle sağlanması gerekliliği tek elde toplanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı bünyesinde yer alan, afetlerle görevli Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık bünyesinde ki Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü görevleri sona ermiştir. 2009 tarih 5902 sayılı yasa ile Başbakanlık bünyesinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurularak yetki ve sorumluluklar tek elde toplanmıştır.Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi düzenlemesi sonucunda, 15 Temmuz 2018 tarihli 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD, İçişleri Bakanlığı bünyesine girmiştir. AFAD’ın görevi ise şu şekilde tanımlanmıştır.²²³

²²¹Liderlik Akademisi, Bürokrasi Akademisi (göç ve diaspora konuları işlenmiştir), Yerel Yönetimler Akademisi, Sivil Toplum Akademisi ve Medya Akademisi.

²²²Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.399-403.

²²³AFAD <https://www.afad.gov.tr>adresinden 24/03/2023 tarihinde alınmıştır.

“Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında işbirliğini sağlayan, çok yönlü, çok aktörlü, bu alanda kaynakların rasyonel kullanılmasını gözeten, faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur.”

Bu kapsamda yeni afet yönetimi modeli uygulanırken, öncelik “kriz yönetimi”nden risk yönetimi”ne geçmiştir. Günümüzde “bütünleşik afet yönetim sistemi” olarak tanımlanan model, afet ve acil durumların getirdiği zararı önlemede, tehlike ve risk tespitini yaparak afet öncesi oluşacak zararları önlemede yada en aza indirmede önlemler almak, müdahale ve koordinasyonu sağlama ve sonrasında iyileştirme kapsamında faaliyetlerini bütünlük içerisinde yürütmeyi hedeflemektedir. Kuruluşundan bugüne kadar, ulusal ortamda Elazığ, Simav, Van depremlerinde, Antalya Samsun ve Sinop’ta oluşan sel felaketinde çalışmaları ile sahada yer almıştır. Küresel ölçekte de birçok noktada yaşanan afet ve acil durumunda Haiti, Japonya, Şili, Myanmar’a yardıma giden AFAD uzman personel teknolojik ekipman ve kalitesi ile dünyanın uzak coğrafyalarına ulaşırken; Libya, Tunus, Mısır, Suriye’de yaşanan olaylarda tahliye ve insani yardımlardan oluşan operasyonlara katılarak dünya kamuoyunda takdir kazanmıştır.²²⁴

Türkiye’nin insani yardımlarını ulaştırma görevini üstlenen AFAD Afrikada kıtasında aktif olarak rol almaktadır. 2011 yılında kuraklık ve açlık nedeniyle milyonlarca insanın hayatını kaybettiği Somali’ye yardım faaliyetlerine başlayan AFAD günümüzde toplamda 300 milyonu bulan sağlık, eğitim ve altyapı yardımını ulaştıran kurum olmuştur. Öncelikle acil yardımlar çerçevesinde çalışma yürüten AFAD sonraki süreçte kalkınma projelerinin gerekliliğinin görülmesi üzerine somalide faaliyetlerini azaltmıştır. Ağustos 2011’den günümüze kadar Somali’ye 16 uçak ve 8 gemi ile 22.128 ton ağırlığında ve 92.690.000 tl tutarında insani yardım malzemesini ulaştırılmış aynı zamanda 57 yaralı refakatçisi ile getirilerek Türkiye’de tedavi edilmiştir. Orta Afrika’da yaşanan karışıklıktan kaçarak Çad ve Kamerun’a sığınan mültecilere Türk STK’lar tarafında gönderilen 55 ton insani yardım malzemesi Çad ve Kamerun kamplarına dağıtımı ve

²²⁴AFAD <https://www.afad.gov.tr> adresinden 24/03/2023 tarihinde alınmıştır.

Yemen’den Cibuti’ye sığınan mültecilere 2.400 gıda kolisi ve 4 ton ilaç yardımı AFAD aracılığıyla ulaştırılmıştır. Ayrıca ramazan ayında Çad mülteci kamplarında hayat mücadelesi veren 11 bin aileye gıda kolisi AFAD eliyle ulaştırılmıştır. Ebola ile mücadele eden kıta ülkelerine yardım eli Türkiye tarafından uzanmıştır. Bu kapsamda 150 tonluk ilaç ve tıbbi malzeme yardımı Gine Liberya Sierra Leone’ye ulaştırılmıştır. Dışişleri bakanlığının BM Emanet Fonu ile 2015’te yaptığı anlaşma kapsamında 1,5 milyon dolarlık ilaç ve tıbbi malzeme yardımı Gine Liberya Sierra Leone’ye AFAD aracılığıyla ulaştırılmıştır.²²⁵

3.1.6. Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

Türkiye köklü geçmişi ve gelecek evrensel değerleri ile bilim sanat ve kültürel birikimini deneyimini dünya ile paylaşma çabasıdadır. Bu bağlamda kültürel diplomasi ve yumuşak güç uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez araçları arasındadır. Yumuşak gücün önemli unsurundan bir ayağı kültürel diplomasidir. Bu noktada Yunus Emre Enstitüsü uluslararası ilişkilerde devreye giren kültürel diplomasinin başat aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunus Emre Vakfı “Türkiye’yi Türk dilini tarihini kültürünü ve sanatını tanıtmak bununla ilgili materyalleri dünya ile paylaşma, yurtdışında türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında talep edenlere eğitim imkanı sunmak, Türkiye nin diğer toplumlarla dostluk kurma kültürel alışveriş ve etkileşimi sağlamak amacıyla 05/05/2007 tarih ve 5653 sayılı kanun çerçevesinde oluşturulan kamu vakfidır.²²⁶

Enstitü kültür diplomasi faaliyetlerini iki alanda yürütmektedir. Birincisi eğitim faaliyetleri ve yabancılara Türkçe öğretimi yaparak kültür aktarımı, ikinci alanı ise Türk kültür unsurlarını faaliyetler çerçevesinde diğer kültürlerle etkileşim kurarak uygulama. Son olarak ülkelerle kültür merkezi anlaşmaları ile merkezlerin hayata geçirilmesi.²²⁷ Böylece kültür merkezi faaliyetleri ile yabancılara Türkçe eğitimi verirken aynı zamanda ülke tanıtımı misyonu çerçevesinde de çalışmalarını yürütmektedir. 2009 yılı itibarıyla çalışmalarını yürüten Enstitü yurtdışında bulunan 64 kültür merkezi ile Türkçe eğitimi beraberinde; diğer ülke kurumlarıyla işbirliği kapsamında Türkoloji

²²⁵Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.414-415.

²²⁶Yunus Emre Enstitüsü <https://www.yee.org.tr> adresinden 27/03/2023 tarihinde alınmıştır.

²²⁷ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.59.

bölümleri ve Türkçe öğretimine destek sağlamaktadır. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenleyerek, ülke temsil misyonunuda yerine getirmektedir.²²⁸

YEE Türkoloji projesi²²⁹ kapsamında Türk üniversitelerinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde görev alan öğretim elemanları ile enstitü arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu kapsamda yurtdışında bulunan Türkoloji/ Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve açılan Türkçe kursalarında akademisyenler 10 aylık süre ile görev almaktadır. Kamu diplomasisi faklı ülkelerin dillerini bilme öğrenme üzerinden yürütülürken siyasi amacın ötesinde etki yaratmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda dil eğitimi ve öğretimi öne çıkmaktadır. YEE'nin önemli faaliyet alanı ise Türkçe öğretimi olmaktadır. Kültür merkezlerinde Türkçe eğitimi verilirken, aynı zamanda Türkçenin diğer ülkelerde seçmeli dil olarak okutulması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda türkçe öğretim setleri hazırlanmaktadır. Aynı zamanda "Türkçe Yeterlilik Sınavı" ile Türkçe'nin uluslararası dil olma yolunda uluslararası standarda sahip olması hedefler arasında yer almaktadır. YEE & Ziraat Bankası ortaklığında "100 Türkiye Kütüphanesi" projesi kapsamında 2000'er kitabın bulunduğu kütüphaneler kurularak hedef ülke toplumuna Türkiye tanıtımı yapılmaktadır. 2014 yılında 64 kütüphane kurulurken, 16 kütüphanenin Ortaadoğu ve Afrika'da kurulması hedefler arasında yer almaktadır.²³⁰

Yunus Emre Enstitüsü faaliyet alanları ise Türkçe Öğretimi, Kültür Sanat, Bilim ve Akademi, Kültürel Diploması olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır.²³¹

²²⁸ Enstitü kurulduğu yıldan bugüne, 53 ülkede 64 kültür merkezi açmıştır. Kültür merkezlerinin bölgesel dağılımı ise şu şekildedir. Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Afrika, Asya, Uzak Doğu, Amerika.²²⁸

Yunus Emre Enstitüsü <https://www.yee.org.tr> adresinden 27/03/2023 tarihinde alınmıştır.

²²⁹ Türkoloji Projesi Kapsamında yürütülen faaliyetler: Eğitimcilerin Eğitimi Programları Seminer, Panel ve Atölye Çalışmaları, Materyal Geliştirme Faaliyetleri.

²³⁰ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.404-405

²³¹ Türkçe öğretimi: Enstitü yurt içi ve yurtdışı faaliyetleri kapsamında Türkçeyi uluslararası standartlara ulaştırma ve dünya dili olma yolunda yaygınlaştırma çalışmalarında bulunmaktadır. Kültür merkezleri bünyesinde Türkçe öğretim faaliyetleri bulunmaktadır.

Kültür sanat: Enstitü kültür sanat ile dünyada etkileşim sağlamak ve Türkiye'nin görünürlüğünü artırma çalışmaları kapsamında dünya kültür mirasını koruma ve tanıtmaya çalışmaları yürütmek, fark etmeksizin sanatın her çeşidinde etkinlikler düzenlemek, kültür sanat üretim ve tanıtım çalışmalarına destek global olarak sanatçı hareketliliğe olanak sunmak gibi çalışmalarda bulunmaktadır.

Bilim ve akademi: Bilimsel ve akademik açıdan destek sağlayarak entelektüel birikimi dünya ile paylaşmak üzere uluslararası üniversitelerde Türkoloji/Türkiye çalışmaları, Türkiye'nin bilimsel ve akademik birikiminin tanıtımı, bilimsel eğitim programları düzenleyerek katkı sağlamaktadır.

Kültürel diploması: Küresel ölçekte başarılı çalışmalara imza atan enstitü, teorik çalışmalar yapılması ihtiyacı noktasında, Kültürel Diploması Akademisi'ni kurmak ve kültürel diploması alanında yayınlar hazırlayarak yumuşak güce katkı sağlamaktadır. Yunus Emre Enstitüsü 2021 Faaliyet Raporu <https://www.yee.org.tr> adresinden 27/03/2023 tarihinde alınmıştır.

3.1.7. Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı (THY)

Ulusal çıkarlar, uluslararası ilişkilerde ülkeler için önceliklidir. İnsanlık tarihi boyunca ulusal çıkar, ülkeler-yönetimler açısından öncelik verilirken, korunup çeşitlenmesi için zamanın şartlarına ve gelişmelere bağlı olarak yöntemler geliştirilmektedir. Askeri ve ekonomik faaliyetlerle devlet, zorlayıcı yönünü öne çıkarken, kamuoyu etkileşimi sağlamak amaçlı; insan hakları, spor, sanat, uluslararası trendler, markalar ve kültürel etkinliklerle uzun vadede yatırımlara yönelmektedir. Devletlerin, etki alanı genişletme unsurları arasında ekonomik büyüme ve teknolojik gelişmelere eklemlenerek küresel pazarlara açılmak bulunmaktadır. Dış ticaret ülkelerin gücünü artıran etken olmakla beraber ulaşım olanakları ve altyapı gelişmişliği de olmazsa olmazlar arsındadır. Bu bağlamda Küresel aktör olan ülkelerin uluslararası havayolu şirketleri ve havalimanları göze çarpmaktadır Türkiye'nin milli bayrak taşıyıcısı olan Türk Hava Yolları önde gelen uluslararası marka olarak ve yeni İstanbul Hava limanı ile hem bölgesel hem de küresel aktör olma yolunda katkısıyla yumuşak güç aracı haline gelmiştir.²³²

Türkiye'nin bayrak taşıyıcı konumunda olan Türk Hava Yolları, adını küresel ölçekte duyurmaya, kendini tanıtmaya başladı. Yurtdışı reklam kampanyaları, sinema aktörleri, futbol takımları, basketbolcular, turnuvalar, sponsorluklar aracılığıyla marka tanıtımı yaparken uluslararası ilişkilerde Türkiye imaj ve itibarına katkı sağlamaktadır. Transfer yolcu sayısı ile küresel havayolu ağına geçmesi, İstanbul ve Atatürk Havaalanlarını Asya ve Avrupa'nın kavşak noktasında merkez konuma yükseltmektedir. böylece İstanbul iş dünyası ve turizm açısından cazibesini artırmaktadır. Türk yaşam tarzı ile hayat bulan Türk dizileri de Türkiye'ye talebi artıran unsur olurken, Türk Hava Yolları İstanbul'dan düzenli seferler düzenleyerek katkı sağlamaktadır. Türk Hava Yolları, hem yumuşak güç hemde kamu diplomasi aracı olurken adında Türk kelimesini bulundurmasıyla diğer havayollarına fark atmaktadır. Bu bağlamda THY imajı doğrudan Türkiye imajı oluşturmaktadır. Türk kültürünü ve misafirperverliğini hizmet anlayışıyla birleştiren THY, türk lokumu yemekleri ve Türkiye temalı yayınları ile “*We're From Turkey*” markası ile Türk kültür diplomasi faaliyetlerine katkısı da yadsınamaz. Küresel marka yolunda ilerleyen THY hergün dünyanın pekçok ülke ve şehir seferleriyle

²³²Kılıçoğlu-Yılmaz, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, s 387-408.

milyonlarca insana ulaşarak iletişim ve diplomasi potansiyelini kullanarak Türkiye tanıtımında yer almaktadır.²³³

Türkiye-Afrika ilişkilerinde önemli bir araç olan TYH kıta ile ilişkilerin güçlenmesinde rol oynamaktadır. Türkiye THY ile kıta ile ulaşım olanaklarını geliştirirken ikili ilişkiler bağlamında işadamlarının temasslarını da kolaylaştıran unsurda olmaktadır. Afrika'yı dünyaya ulaştırma ve kamuoyu iletişim ve etkileşimini sağlamak amacıyla THY sefer sayısını artırmaktadır. THY 31 kıta ülkesinde yaklaşık 50 nokta uçuşuyla, 52 nokta uçuşu bulunan Air France'nin ardından 2. sıraya yerleşmiştir. Bu bağlamda hem ülke hemde şehir uçuş sayısını artırmıştır. Zambiya (Lusaka) ile 55. Destinasyona ardından da Nijer (Lagos, Kano ve Abuja) şehirlerinden sonra Port Harcourt ile 56. Destinasyonuna ulaşarak kıtada en fazla noktaya uçuş düzenleyen lider havayolu olmuştur. Türkiye-Afrika ilişkileri kapsamında önemli rol üstlenen THY, Afrika ülkelerine ulaşım olanağıyla, iş dünyasının temaslarını kolaylaştırmakta; Afrika halkının dünyaya ulaşmasını da kolaylaştırmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiklerine göre 2006 yılında 210 bin Afrikalı Türkiye'yi ziyaret ederken 2015 yılında 885 bine yükselmiştir. 7 yıl zarfında kıtadan Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısında 4 kat artış görülmektedir.²³⁴

2010 yılı Afrika'ya açılım politikası çerçevesinde birçok şehrin uçuş ağına eklenmesini getirmiştir ve bu gelişme bayrak taşıyıcı uçuş ağı genişlemesi bakımından son derece önemlidir. Bu bağlamda 2012 yılında Somali'ye uçuşların başlamasıyla THY, Somali'ye giden ilk uluslararası havayolu şirketi olurken, 2013 yılı sonunda ise dünya genelinde 199 uluslararası 42 iç hat seferlerine ulaşan kurum, Avrupa ve dünya ölçeğinde en fazla noktaya uçuş düzenleyen havayolu ünvanına sahip olmuştur. İstanbul'un yüksek hizmet kapasitesine kavuşacak yeni uçuş merkezi (hub) havaalanına kavuşması havayolu ulaşımında elde edilen ivmenin sürekliliği açısından önem taşımaktadır. İGA 150 havayolu şirketin 350'yi aşkın destinasyona uçuş olanağı sunarken Türkiye'nin dışarıya açılan kapısı olarak havayolu trafik merkezi konumuna gelecektir.²³⁵

²³³Kılıçoğlu-Yılmaz, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, s. 387-408.

²³⁴Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 412-413.

²³⁵Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 68.

Yolcularına eşsiz bir yolculuk keyfi sunma amacıyla dünyada gidilmeyen nokta bırakmama hedefinde olan THY, dünyaca ünlü sponsorlukları ve ünlü yüzlerle gerçekleştirdiği reklam filmleriyle Turkish Airlines adını hafızalara kazıyan marka isim olarak; yumuşak güç politika araçlarından biri olmuştur. 410 uçak filosu ile İstanbul Havalimanı'ndan 120'den fazla ülkeye uçuşlarıyla bayrak taşıyıcı olarak görev yapmaktadır. Türk Hava Yolları uçuş noktalarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür. Avrupa (40 ülke) Kuzey ve Güney Amerika (9 ülke) Afrika (36 ülke) Asya (32 ülke) Antartika, Avustralya ve İç Hatlardan (51 şehir) oluşmaktadır.²³⁶

3.2. YUMUŞAK GÜÇ İNŞA EDEN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

3.2.1. Türk Kızılayı

Kızılay savaş cephesinde yaralı ve hasta askerlere yardım etmek amacıyla 1868 yılında Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti adıyla kurulmuştur. 1877'de Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti, 1923'te Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti, 1935 Türkiye Kızılay Cemiyeti, 1947 yılında ise Türkiye Kızılay Derneği adını alarak günümüze gelmiştir. Kızılayın amacı ise, hiçbir insanı ayırtmaksızın, acısına ortak olmak hafifletmek, hayatını ve sağlığını güvence altına almak, kişihaklarına saygılı insanlar arasında karşılıklı dostluk, saygı, işbirliği ve barış inşasını; dayanışma, eşitlik, tarafsız, humanist ve barışın sembolü bir kurum olarak sağlamak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Din, dil, ırk ayırmaksızın küresel ölçekte milyonlarca insanın yardım faaliyeti yürüten Türk Kızılayı son on yılda 138 ülke kapsamında doğal ve insan kaynaklı afetlerde, insanların yardımına koşarak kuruluşundan günümüze kadar 147 ülkeye Türkiye'nin uzanan eli olmuştur. Afetlere müdahale, barınma ve beslenmegibi temel ihtiyaçların giderilmesinde aracılık eden Kızılay Filistin Sudan Endonezya Srilanka Kırgızistan Kosova Somali Pakistan gibi ülkelere insani yardım faaliyetleri ile beraber konut, okul, ibadethane, kamu binaları, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi pek çok alanda kalıcı refahı hedefleyen çalışmalar yürütmüştür.²³⁷

²³⁶THY <https://www.turkishairlines.com> adresinden 29/03/2023 tarihinde alınmıştır.

²³⁷Türk Kızılayı <https://www.kizilay.org.tr> adresinden 24/03/2023 tarihinde alınmıştır.

Kızılay faaliyetlerini toplumsal dayanıklılık ve güçlü yönetim ve kurumsal güven olmak üzere iki ana başlık çerçevesinde yürüten Kızılay, kuruluşundan günümüze kadar, dayanışma vesosyal refahı ön planda tutarak ihtiyaç sahiplerine barınma gıda ve sağlık hizmeti sunma misyonuyla hareket etmektedir.Kızılay hem ulusal hem de uluslararası aktör olarak; kan, afet, uluslararası yardım, göç ve mülteci hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık, ilk yardım, eğitim, gençlik ve mineralli su işletmeleri gibi faaliyet alanlarında çalışmalarını yürütmektedir.²³⁸

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni,küreselleşmenin etkisiyle iletişim ve etkileşimin yaygınlaşması, işbirliği ve karşılıklı bağımlılığın artış gösterdiği çok merkezli ve çok aktörlü aynı zamanda çok taraflı bir yapıdan oluşmaktadır.Bu bağlamda uluslararası sisteme etki eden karar alma süreci ve politika uygulayıcısı olarak devletin yanında uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler,STK'lar ve birey yeni aktörler dahil olmuşlardır. Kamu diplomasisi aracı olarak yeni aktörleryabancı kamuoyu ile iletişimde başat hale gelmiştir. Uluslararası sistemdeki bu dönüşüm yeni kavramları beraberinde getirmiştir. Günümüzde küresel ölçekte yaşanan kuraklık,açlık, yoksulluk, su kıtlığı, doğal afetler, savaş, iç çatışma, bulaşıcı hastalıklar,terör, insan hakları ihlalleri, kalkınma ve altyapı sorunlarından oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik kriz insanlık için tehdit oluşturmaktadır.Küresel insani sorunların giderek artması çözüm noktasında kamu diplomasi aracı olarak insani diplomasi²³⁹ kavramının ortaya çıkarmıştır Türkiye son yıllarda insani krizlerde aktif olarak görev almaktadır.İnsani diplomasi kamu kurumları T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı,Kızılay,TİKA ve AFAD'dan oluşmaktadır.Bu bağlamda Kızılay'ın görev alanı tanımının değişmesiyledoğal afet,yoksulluk, savaş, kuraklık, iç savaş yaşanan çok sayıda ülkeye yardımlar ulaştırarak coğrafi alanını genişletirken aynı zamanda uluslararası aktör haline gelmiştir. Kızılayyumuşak güç politika kapsamında kuraklık, açlık, yoksulluk gibi kronikleşen sorunların giderilmesinde Ortadoğu ve Afrika bölgesine

²³⁸Detaylı bilgi için bkz. Türk Kızılayı<https://www.kizilay.org.tr> adresinden 24/03/2023 tarihinde alınmıştır.

²³⁹ İnsani diplomasi: Savaş veya kriz gibi sebeplerle mağduriyet yaşayan toplumlarda sivillerin hayatını kurtarılması, insani yardıma ulaşmaları ve bölgelerindeki krizin aşılmasında insani yardım dışı faaliyetleri ifade eden bir kavramdır. *Politika yapıcılarının ve kanaat önerilerinin ikna edilmesi işi* olarak da tanımlanmaktadır.Sivil diplomasi yürütülürken insani unsurlar önem kazanırken, karar alıcılara ve kanaat önderlerine temel insani ilkelere saygıyla hareket etmeleri konusunda sivil baskı en önemli araç haline gelmektedir. Aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk ve teamüller insani diplomasinin hayati araçlarıdır. Kılıçoğlu-Yılmaz,İpliğe sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi, s.48-49.

ağırlık vermektedir.2008-2019 yılları arasında hayata geçirdiği uluslararası insani yardımlar arasında,Afrika ülkelerinden Somali açlık kuraklık, 2011 Moritanya yoksulluk, 2013 Senegal yoksulluk, 2013 Nijer yoksulluk adıyla uzun süreli yardımlar gerçekleştirmiştir.Türk Kızılayı Facebook Twitter ve Instagram gibi sosyalplatformlarda aktif olarak yer almaktadır.İnsani diplomasi faaliyetleri hakkında farklı dillerde paylaşımlar yaparak bilgilendirmeler yapmakta, farkındalık yaratmaktadır.İnsani kriz ve sorunların çözümüne dair dünya kamuoyunu etkileme, ikna etme, sorunlara dair karar alıcılar üzerindeki kamuoyu oluşturma da devlet yada devlet dışı aktörler aracılığıyla insani diplomasi aracı kullanılmaktadır.²⁴⁰

Afrikaya yönelik Türk STK'lar tarafından yürütülen faaliyetler ve insani yardımlar geniş ve zengin insan kaynağı ile yüksek bütçeye dayanmaktadır. Türk STK'lar kıtada bulunan diğer aktörlerden aksine resmi kurumlarla koordineli ve işbirliği içinde ve insani yardımı araçsallaştırılmadan ahlaki değerlere bağlı ve fakirliğin giderilmesini amaçlayarak yürütmektedir. Bu özelliği ile diğer ülkelerin yardım modellerinden ayrılmaktadır.Türk yardımları doğrudan yardımlar olarak, kalkınmaya yönelik faaliyetler olması dolayısıyla etkili ve sonuç odaklı yardım olarak görülmektedir. Bu özelliği ile Somali, Sudan, Orta Afrika ve Çad olmak üzere ülkelerde başarı hikayelerine sahip yardımlar toplumların direncini artırması, fakirlikle mücadelede kolaylaştırıcı olması ve orta ve uzun vadede kalkınmaya yönelik olması, barış inşa edici özelliğini ortaya koyarak hizmet etmektedir. Bu kapsamda Kızılay Diyanet Vakfı başta olmak üzere İHH,Deniz Feneri Derneği, Sadakataşı Derneği, Beşir Derneği, Hayrat Yardım Derneği, Yeryüzü Doktorları²⁴¹, İDDEF, Cansuyu Derneği, Umuda Koşanlar Derneği gibi

²⁴⁰ Şekerci *İnsani Diplomasi Aracı Olarak Sosyal Medyanın Kullanımı Türk Kızılayı Örneği*, s.62, 86-115.Ayrıca 2019 Kızılay faaliyet raporunda belirtildiği üzere Kızılay Afrika bölgesi insani yardımlar Güney Sudan su satınasyon ve hijyen sektöründe faaliyetler yanında 44.542.00 dolarlık insani yardım; Somali'de afete müdahale, gıda, okul, yetimhane, hastane ve geçim kaynakları desteği faaliyetleri ile, 2019'da 226.673.00 dolarlık insani yardım faaliyeti; Sudan'a Orta Afrika'da ve bölgede etkili yağışlar sonrasında 2019 12.510.00 dolarlık insani yardım, olumsuz hava şartlarından ve IDIA Kasırgasından etkilenen Mozambik, Zimbabve Malavi'ye insani yardım faaliyeti, 2019'da 140.031.00 dolarlık yardım; Cibuti'ye ihtiyaç sahiplerine havayolu ile 20 koli giyim yardımı ve 19.578.00 dolarlık insani yardım; Moritanya'ya sel felaketi nedeniyle 850 gıda kolisi ve 31.365.00 dolarlık insani yardım yapılmıştır. Ayrıca 2019 Ramazan ayında Avrupa Asya Afrika ve Amerikada toplam 38 ülkede 60.055 gıda kolisi dağıtılırken 68 toplu iftar organizasyonu ile yaklaşık 401.651 ihtiyaç sahibine ulaşılırken, adak kurban projesi kapsamında Somali'de 1787, Sudan'da 4, Yemen'de 1 adet olmak üzere toplamda 1792 hisselik kurban kesimi yapılmıştır. Kızılay 2019 Faaliyet Raporu https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2019_tr-17-12-2020-11068265.pdf adresinden 24/03/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴¹Yeryüzü Doktorları (YYD): *"Hayat kurtarınca güzel"* şiarıyla yola çıkan Yeryüzü Doktorları Bosna ve Kosova Savaşları ve 17 Ağustos Depremi'nde gönüllü sağlık hareketi olarak ilk kez sahada yer almışlardır.

pekçokyardım kuruluşları Afrikada faaliyetler yürütmekte ve barış inşasında rol oynamaktadır.²⁴²

3.2.2. Türk Maarif Vakfı (TMV)

Türkiye Maarif Vakfı kültür ve medeniyet etkileşiminde, ortak iyiye ulaşma noktasında Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapı vazifesi görmesi amacıyla, 17/06/2016 tarih 6721 sayılı kanun kapsamında oluşturulan, yurtdışında Türkiye Cumhuriyeti Devletini temsilen Milli Eğitim Bakanlığı haricinde eğitim kurumu açma yetkisi verilen bir vakıftır. Kar amacı gütmeyen kamu yararı gözeterek çalışan vakıf bünyesinde yurtdışında bulunduğu ülkelerde okul öncesinden üniversite eğitimine kadar geniş bir eğitim ağı ile faaliyetlerini yürütmek amacındadır. TMV Bu kapsamda burslar vermek, okullar, yurtlar, eğitim tesisleri açmak, eğitmen kadrolarını oluşturmak, bilimsel çalışmalara katkı ve bulundukları ülke eğitim mevzuatıyla uyumlu faaliyetler de bulunmaktadır.²⁴³

Türk Maarif Vakfı'nın kurulmasının altyapısında 27-25 Aralık 2013'te başlayan süreçte Fethullah Gülen örgütünün oluşturduğu tehlike ve buna bağlı mücadele yatmaktadır. 15 Temmuz 2016 darbe girişimiyle tehlikenin farkına varan Türkiye; FETÖ'nün yurtdışında oluşturduğu geniş eğitim ağının ve faaliyetlerinin hem Türkiye hemde diğer ülkeler için tehlike oluşturacağını düşünerek kurumları kontrol altına almak ve ülkeleri haberdar etmek amacıyla vakfın kuruluşu gerçekleşmiştir. Vakfın amaçları şu şekilde sıralanmaktadır.²⁴⁴ Amaçları bağlamında FETÖ'nün geniş eğitim

Devam süreçte sağlık hizmetinden mahrum kalan ihtiyaç sahiplerinin hayatına dokunma, iyileştirme amacıyla 2000 yılında kurulmuştur. Kuruluşunun akabinde iyilik köprüsü kurarak dünyaya açılan YYD Somali, Uganda, Afganistan, Pakistan, Sudan, Nijer ve Kamerun'da katarakt ameliyatlari ile binlerce kişiye sağlık hizmeti sunmaktadır. Kuruluşundan günümüze kadar 54 ülkede 200'ü geçen sağlık personeli ve 25 bin gönüllü sağlık çalışanı ile 2 milyon muayene, 43 bin ameliyat organize eden sivil toplum kuruluşu olmuştur. YYE faaliyet alanları ise Beslenme sağlığı, göz sağlığı, gönüllü sağlık ekipleri, anne çocuk sağlığı, temiz suya erişim, psikososyal destek, sağlık eğitimleri ve ekipman ve sistem destek olmak üzere sekiz konu başlığından oluşmaktadır. YYD <https://www.yyd.org.tr> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴² Alptekin Cihangir İşbilir "Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi", s. 21-22 Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴³ TMV <https://turkiyemaarif.org> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁴ TMV Amaçları: Yurt dışında insanların ortak birikim ve değerlerini esas alarak örgün ve eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek amacıyla okul öncesi eğitimden üniversite eğitimine kadar tüm eğitim süreçlerinde burslar vermek. Okulların eğitim kurumları ve yurtlar gibi tesisler açmak. Yurt içi dahil olmak üzere bu kurumlarda görev alabilecek eğitmenleri yetiştirmek bilimsel araştırmalar ve araştırma geliştirme çalışmaları yapmak. Yayınlar yapmak ve metotları geliştirmek ve faaliyetler gösterdiği ülkenin mevzuatına

ağının verdiği faaliyetlerinin Afrika yoğunluğuna dikkat çeken Türkiye, örgütü safdışı bırakmak için mücadeleye girişilirken, eğitim alanındaki mücadele Türk Maarif Vakfı eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Yurtdışında eğitim alanında hizmet sunmak için 30 ülkede temsilcilik açma süreci başlatan Türkiye, öncelikle Somali, Gine, Nijer, Sudan ve Kongo Cumhuriyetinde bulunan 32 okulu devralarak eğitim faaliyetlerini başlatmıştır. Türkiye Maarif Vakfı faaliyet alanları. Bunlar: Eğitim-Öğretim, Eğitim Destek, Yayın, Burs ve Barınma olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır.²⁴⁵

Türkiye Maarif Vakfı'nın yürüttüğü en önemli faaliyetlerden birisi de “*Eğitimde Yeni Eğilimler ve Dönüşüm*” temasıyla gerçekleştirilen İstanbul Eğitim Zirvesi 2022’dir. Birincisi 2021 yılında düzenlenen İstanbul Eğitim Zirvesi’nde eğitime dair analizler, gelecek perspektifleri, kuramsal yaklaşım ve uygulamaların masaya yatırıldığı, eğitime dair yaşanan gelişmelerde ülke tecrübelerinin sunulduğu, çözüm önerilerinin ortaya konduğu uluslararası bir platform olması yönünden önem taşımaktadır. Küresel ölçekte eğitim sorunlarını objektif biçimde ele almak, geleceğine dair öngörülerini, uluslararası bir bakış açısıyla değerlendirme gerekliliği uluslararası eğitim kurumlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada Türkiye Maarif Vakfı dünyada geniş ağa sahip kurumlar arasında yer alması hasebiyle bu organizasyonu gerçekleştirmiştir. Kültürel, coğrafi, sosyo-ekonomik farklar dolayısıyla bulunduğu bölgeler açısından, Türkiye Maarif Vakfı’nın birikimi, tecrübesi ve ilişki ağları; eğitime dair yaşanan sorunların akademik açıdan çözüme dair katkısı, zirvenin amacına uygunluk noktasında avantajlar getirmektedir. Her yıl düzenlenmesi planlanan Zirve’de farklı tema ele alınacaktır.²⁴⁶

Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği çerçevesinde destek bulan Türkiye Maarif Vakfı’nın yurtdışı eğitim-öğretim ziyaret ve temasları, bakanlıkça desteklenmektedir.

uygun diğer eğitim faaliyetlerini yürütmek. Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.406-407.

²⁴⁵ TMV Faaliyet Alanları: Eğitim-Öğretim: Bu birim kapsamında okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının oluşturulması, eğitim amaçlı kurslar, etüt merkezleri ve kültür merkezleri gibi tesisler oluşturma gerçekleştirilmektedir. Eğitim destek: Eğitim öğretimin tamamlayıcısı olan kütüphane, laboratuvar, sanat ve spor tesislerini oluşturma. Türkiye Maarif Vakfı sistemi kapsamında mezunlarının kariyer planlamasına yardımcı olmak. Yayın: Bu kapsamda ise eğitim yayın organları oluşturmak, eğitim program ve içeriklerini düzenlemek, üretmek ve devamında da yayınlamak. Burs ve Barınma: Okul öncesi eğitimden başlayarak, yükseköğretime kadar ki süreçte öğrencilere burs, nakdi destek, ayni yardım, kırtasiye, kıyafet, bilgisayar ve yazılım olmak üzere materyal desteği sunmak. Eğitim veren personel ve eğitim alan kişilere barınma hizmeti kapsamında yurt, lojman ve pansiyon gibi tesisler kurmak gibi hizmetleri vermek. TMV <https://turkiyemaarif.org> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁶ TMV <https://turkiyemaarif.org> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

Yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın anadilde eğitim hakkını kullanması yönünde, Bakanlıklar Ortak Kültür Komisyonu (BAOKK) kararı çerçevesinde, yurtdışında okutman ve öğretmen kadroları oluşturulmaktadır. 2021 yılı kapsamında 1,456 öğretmen ve 110 okutman görevlendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, 11 ülkede 29 okul (ortaöğretim) yada kurum (TÖMER) bulunmaktadır. 1992 yılında başlayan süreçte Türkmenistan’da aktif ortak Türk-Türkmen okulu faaliyetleri 27 Kasım’da Aşkabat’ta imzalanan “*Türkiye Cumhuriyeti-Türkmenistan Hükümeti Arasında Ortak Türkmen -Türk Genel Eğitim Okuluna İlişkin Mutabakat Zaptı*” ile yasal çerçeve kazanmıştır. Bu kapsamda yıl boyunca kültür, teknoloji, bilim, yükseköğrenim bursları (Türkiye Bursları program), devlet arşivleri gençlik ve spor alanlarında 21 ülke ile 27 işbirliği protokol mutabakat zaptı ve niyet beyanı imzalanması ile sonuçlanmıştır.²⁴⁷

3.2.3. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)

Diyanet İşleri Başkanlığı Cumhuriyet dönemi kurumları arasında yer almasına rağmen tarihsel geçmişi Şeyhülislamlığa dayanmaktadır. Gelenekel misyonu devam ettirmek amacıyla 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı kuruluş kanununa göre kurumun görevi “*İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek*” olarak ifade edilmektedir. Kurum 1971’den itibaren Ramazan ve Kurban Bayramları vesilesiyle yurtdışında yaşayan vatandaşların din hizmeti için görevlendirmelere başlamıştır.²⁴⁸

Yumuşak gücün kültür ayağında yer alan din önem arz etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca din unsuru uluslararası arenada toplumların etkileşiminde yada güç mücadelesinde bir araya yada karşı karşıya getirerek nüfuz sağlama aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) “*İnsanların en hayırlısı insanlığa faydalı olandır*” şiarıyla yola çıkan bir vakıf kuruluşu olup, kamu yararını gözetmektedir. 13 Mart 1975 yılında kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı faaliyetlerini desteklemek amacıyla oluşturulan vakıf, ilerleyen süreçte din hizmetlerini geniş kitlelere götürme hedefi ve görevde yer alacak insan kaynağını yetiştirme, küresel ölçekte iyiliğin yaygınlaşması

²⁴⁷T.C. Dışişleri Bakanlığı 2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 01/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁸ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi* s.65-66.

misyonu ve küresel ölçekte insanlığa hizmet eden kurum olma vizyonu ile çalışmalarını yürütmektedir.²⁴⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı Afrika'da Ramazan süresince iftar programları, Kurban Bayramlarında ise kurban kesimi görevini yerine getirmektedir. Amasya Merzifon-Senegal Dakar şehirleri gibi kardeş şehirler projesi kapsamında ilişkiler geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığında bölge zirveler düzenlenmiştir. *Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirveleri* devlet ve topluluk liderlerini bir araya getirerek temas kurmaları sağlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Afrika'da Ramazan süresince iftar programları, Kurban bayramlarında ise kurban kesimi görevini yerine getirmektedir. Amasya Merzifon-Senegal Dakar şehirleri gibi kardeş şehirler projesi kapsamında ilişkiler geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığında bölge zirveler düzenlenmiştir. *Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirveleri* devlet ve topluluk liderlerini bir araya getirerek temas kurmaları sağlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı çalışmalarını Diyanet Vakfı işbirliği kapsamında yürütmektedir. Vakıf yurtdışında 11 ülkede lise ve üniversite düzeyinde eğitim hizmeti vermektedir. Bu çerçevede 11'i lise 7'si ilahiyat fakültesi düzeyinde eğitim veren kurum ihtiyaçları vakıf tarafından karşılanırken, 18 kurumda 3.635 öğrenci bulunmaktadır. Toplamda mezun sayısı 5.201 ulaşmıştır, aynı zamanda Somali Mogadişu İmam Hatip Lisesi, Mogadişu Üniversitesi, Somaliland Boroma FSM İmam Hatip Lisesi ve Hikmet Hizmetiçi Eğitim Merkezi'nde bulunmaktadır. Mezun öğrenciler dini kurumlar, üniversiteler, bakanlıklar, okullar olmak üzere pek çok alanda göreve gelerek ülkelerinin gelişmesine ve kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.²⁵⁰

2021 Faaliyet Raporu verilerine göre eğitim faaliyetleri kapsamında yer alan burs ve destek programları çerçevesinde, yurt içi ve yurt dışı etkinlikleri programı dahilinde burs, kitap, kırtasiye, yurt, ulaşım, sağlık giderleri yanında; akademik gelişim kapsamında dil kursları, meslek kursları, sanat atölyeleri, kültür gezileri ve kamp etkinlikleri düzenlenmektedir. Yurtdışı burs ve eğitim programı dahilinde İlahiyat Akademi Bursu'ndan 2020/2021 döneminde 847 öğrenci, 2021/2022 döneminde ise 929 öğrenci yararlanmıştır. Özel Destek Akademi Bursu kapsamında tıp, mimarlık, mühendislik, hukuk ve

²⁴⁹TDV <https://tdv.org> adresinden 02/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁰ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.410-411.

öğretmenlik öğrencileri 2020/2021 döneminde 390 öğrenci, 2021/2022 döneminde ise 452 öğrenci yararlanmıştır. Lisansüstü İlahiyat Akademi Burs kapsamında 2020/2021 döneminde 121 öğrenci 2021/2022 döneminde 102 öğrenci burstan yararlanırken, yüksek lisans 25, doktora 30 yaşı aşmayan öğrencilerde, burs başvurusu yapabilmektedir.

Eğitim faaliyetleri yanında insani yardımlarlada ön plana çıkan Vakıf, 50 yıllık sürede kuraklıkla mücadele eden Afrika ülkelerinden Somali, Kenya, Etiyopya ve Güney Sudan'da 18 bin aileye gıda yardımında bulunurken; dört ülkeye yardımlar çerçevesinde 2 milyon 544 bin değerinde 18 bin yardım kolisi dağıtımını yapmıştır. Ayrıca “*Bir Damla Hayat*” projesi kapsamında Gana'da 17 su kuyusu, Burkina Faso'da 16 suyu kuyusu, Filistin'de 7 derin su kuyusu, Madagaskar'da 4 adet yüze su kuyusu, Somali'de 3 büyük su kuyusu, Kenya'da 3 derin su kuyusu inşa edilerek bölge halkının 20-25 yıllık temiz suya erişimi kolaylaştırılmaktadır.²⁵¹ TDV faaliyetleri bağış, zekat, eğitim/kültür, hayri hizmetler, unutursan yetim kalır, kriz bölgeleri, Ramazan, kurban, su kuyusu, hediyem Kuran olsun, hediyem kitap olsun, camiler, mescitler, uluslararası iyilik ödülleri alanları gibi ana başlıklardan oluşmaktadır.²⁵²

3.3. TDP'DE YUMUŞAK GÜÇ İNŞA EDEN MEDYA KURULUŞLARI

3.3.1. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT)

Yaklaşık yüzyıllık geçmiş tarihi ile Türkiye'nin görsel ve işitsel yüzü olan TRT, 6 Mayıs 1927 tarihinde ilk radyo yayını ve 31 Ocak 1968 tarihinde ilk televizyon yayınıyla başlayan yolculuğunda günümüzde küresel ölçekte 18 televizyon 17 radyo kanalları ile 41 dil ve lehçede ile büyük etki alanına sahip olmuştur. İnsanı ön plana çıkaran bakış açısıyla Türk medeniyet değerlerinin tanıtımında ki rolü büyüktür. Kuruluşundan günümüze kadar, yayın dünyasında lider olan TRT radyo ve televizyon yayıncılığıyla beraber; sinema, küresel meseleler, mesleki tecrübe aktarımı, çocuk ve gençlere destek ve katkı sağlama noktasında çeşitli faaliyet alanlarında ulusal, uluslararası etkinlikler, festivaller, işbirlikleri ve ödül organizasyonları düzenleyerek insanlara ulaşarak önemli katkı sağlamaktadır. Kaliteli içeriğiyle farkını ortaya koyan TRT, ortak yapım projeleriyle dünyada milyonlarca insana ulaşan saygın uluslararası

²⁵¹ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.411-412.

²⁵² TDV <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz> adresinden 04/04/2023 tarihinde alınmıştır.

ödüllere layık görülen bir kurumdur. İnsan ve değer odaklı çalışmalarını çeşitlendirerek dünyaya sunarken dijitalleşme ve yeniliklerin takipçisi olarak fırsatları değerlendiren kamu yayıncılığı sorumluluğuyla hareket eden TRT,Türkiye'nin hem hafızası hemde geleceği olma misyonunu taşımaktadır.²⁵³

Türk medya kanallarının uluslararası yayınları Türkiye'nin tanıtımında ve bilinirliğinde kamu diplomasisi alanında rol oynamaktadır. Bu anlamda TRT uluslararası yayın yapan kuruluşlar arasında lider konumdadır. Arap ülkeleri ve ülke halklarını tarihsel derinlik bağlamında hedef kitle olarak görürken Türkiye ile Arap coğrafyası arasında ortak anlayış ve bilincin oluşmasını hedeflemektedir. Türkiye hikayesini, imajını anlatmak amacıyla TRT-El Arabiya ve TRT World yayınları ile Afrika'da yayın yapmaktadır. TRTDiyanet,TRTBelgesel ve TRT Türk kanalları rol oynamaktadır.TRTRT Belgesel kanalı ile Türkiye'nin küresel ölçekte tanıtımı yapılırken, İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve Türkçe olmak üzere farklı dillerde Türkiye'nin tarihsel doğal güzellikleri kültürel ve sanatsal etkinlikleri ve bilimsel belgesel içerikli yayınlarla dünyaya ülke tanımında misyon yüklenmiştir.2001 yılında Mısır Kahire bürosunun açılması ile Mısır, İsrail ve Filistin'e sınır olması Afrika ve Ortadoğu sorunsalında bölge haberciliği açısından stratejik olarak kritik önem taşımaktadır. TRTEL Arabiya 2010 yılında yayın hayatına TRTEt Türkiye adıyla başlamış,2015 yılında TRT El Arabiya ismini alan kanal, haber, spor, belgesel, eğlence, kadın-çocuk kuşağı programı gibi hayatın her alanına dair programları ve Türk dizileri yayınlanmaya başlanmıştır.TRTEAvrupa, Orta Asya, Avustralya, ABD,Kanada,Afrika gibi geniş coğrafyalarda yayın yaparak Türkiye tanıtımında rol almaktadır. Bilgi ve teknolojik gelişmelerin ve internet yayıncılığı hız kazanırken trtworld.com sitesi önem kazanmaktadır.²⁵⁴

2008'de yayına giren <https://www.trtworld.com> 31 dilde haber yayını ve alandaki yayıncılar arasında dünyada 5. sıraya yerleşmiştir. Günümüzde bölgesel yayınlar, küresel gelişmeler, uzman görüşleri çerçevesinde ayrıntılı tarafsız ve doğru yayınları ile 41 dilde uluslararası kamuoyuna hitap etmektedir. Kuruluşundan kısa bir süre İngilizce yayına

²⁵³TRT Kurumsal <https://www.trt.net.tr/kurumsal> adresinden 06/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁴Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.408-409.

geçen TRT World, uluslararası haberciliğe insan odaklı anlayış ve yeni bir üslup getirmesi dolayısıyla dünya markası haline gelmiştir.²⁵⁵

Sitede yer alan Afrika sayfası kıtaya yönelik haber ve yorumları ulaşılabilirliğini artırmaktadır. TRTWorld kanalının İngilizce yayınları ise Ortadoğu ile beraber dünya ülkelerine hitap eden rolü ile öne çıkmaktadır. TRT Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı web sayfasında farklı dillerde yayınlar yapılmaktadır. Arapça, İngilizce, Fransızca yanında Afrika yerel dillerinde yayınlar bulunmaktadır. 2017 yılında Afrika yerel dillerinden olan Hausa dilinde yayına başlaması diğer aktörlerden öne çıkarak dikkat çekmiştir. Aynı zamanda TRT ile beraber birçok özel Türk televizyonlarında bölgeye hitap ederek Türkiye Türkçesini öğrenmelerinde rol oynarken Türkiye algısına olumlu katkılarda bulunmaktadır.²⁵⁶

Ayrıca 2023 yılında kurulan TRTAfrika Dijital Kanalı TRT'nin yan kuruluşu olarak Afrika'da İngilizce, Fransızca, Svahili ve Hausa dillerinde faaliyet göstermektedir. TRTAfrika hedef kitleye kaliteli gazetecilik hizmeti sunarken; bilgilendirerek etkileşimi artırıyor, Afrika hikayesini dünyaya aktarmaktadır. Böylece TRTAfrika kıtada eksik rapor edilen hikayeleri öne çıkararak farkını ortaya koymaktadır.²⁵⁷

3.3.2. Anadolu Ajansı (AA)

Haber ajansları dünyada iki açıdan önem taşımaktadır: Bilgiye ulaşmak ve kendine ait bilgiyi dünyaya aktarmak. Böylece devletlerin görünürlüğü artarken ülkelerde sesini duyurma olanağı bulmaktadır. Haber ajanslarının amaçları ise ülkenin sesini duyurmak, bir amaca hizmet etme, ülkesine hizmet etmek ve karede etmek şeklinde sıralanmaktadır.²⁵⁸

Kuruluşundan günümüze, Anadolu Ajansı'nın tarihçesine baktığımızda ilk göze çarpan nokta; Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle özdeşmiş olduğudur. TBMM ile 17 gün ara ile açılması, meclisin çıkardığı yasaları, kamuoyuna ilk duyuran olmak; Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasına, Cumhuriyet devrimlerine tanıklık etmek gibi

²⁵⁵ TRT Kurumsal <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce> adresinden 06/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁶ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.410.

²⁵⁷ TRTAfrika <https://www.trtafrika.com/about-usa> adresinden 06/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁸ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.61.

özelliklere sahip nadir bir kurum olmuştur. 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgali üzerine Ankara’ya geçen Yunus Nadi ve Halide Edip Adıvar tarafından Atatürk’ün talimatıyla; Kurtuluş Savaşı ile ilgili haberleri duyurma amacıyla 6 Nisan 1920’de Ankara’da kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi haber ajansıdır. Aynı zamanda Ajans, Kurtuluş Savaşı’nda kritik görev üstlenerek, ulusal ortamda savaşıarak bağımsızlık mücadelesi veren, dünyadan bihaber olan Türk halkına ülke ve dünyadan haber ulaştırmak, yabancı ve İstanbul gazetelerinin etkilerinden korumak, ulusal mücadeleyi dünyaya duyurmak; Türkiye’nin haklılığını kamuoyuna anlatmak ve bazı çevrelerin aleyhte yürüttükleri provakasyonların etkini kırma zorunluluğu doğmuştur.²⁵⁹

Anadolu Ajansı yurtdışı faaliyetlerinde 86 ülkede, 74 farklı uyruklu, 3272 personeli ile çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca 35 ülkede ofisi, 86 ülkede temsilciliği bulunan kurumsal yapıya sahiptir. AA, TİKA, YTB, YEE, THY gibi kurumların çalışmalarını uluslararası arenada farklı dillerde yayınlarak tanıtmaktadır. Bununla beraber Türkiye algısı oluşturmada olumlu imaj yaratacak kurum, kuruluş, STK, bireyler ve şirketlerin haberlerini yayınlama misyonunda bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığının dış haber kaynağı olarak da önemi büyüktür. Misyonunu günümüzde yeni bakış açısıyla sürdüren AA “Diplomasi Haberciliği Sertifika Programı” düzenlemiştir. Program kapsamında habercilik, diplomasi, TDP konuları, kamu diplomasisi, kriz yönetimi, İngilizce diplomasi, haber yazımı ve izleme kuralları gibi pek çok konu başlığından oluşan dersler vermiştir.²⁶⁰

AA’nın Ortadoğu ve Afrika bölge direktörlüğü ve temsilcilikleri bulunmasının yanında Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında da aktif olarak yer almaktadır. Ajansın yayınları arasında Afrika çalışmada bulunmaktadır. 2018 yılında “*Yükselen Afrika*” adlı kitapta Türkiye’nin son dönemde Afrika açılımı politikası kapsamında insani yardımlar, ekonomik ve kültürel faaliyetleri bulunmaktadır. Kitapta kıtadan devlet adamları, siyasetçiler ve iş dünyasının görüşlerinin bulunması nedeniyle önem taşımaktadır. Ayrıca AA “*İslam Dünyası Haber Paketi*” kıtaya yönelik bilgi ve iletişim kaynağı olarak dikkat çekmektedir.²⁶¹

²⁵⁹ Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/dresinden> 10/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁶⁰ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.61-62.

²⁶¹ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s.408.

AA güncel olarak kritik görevine devam etmektedir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı gibi TSK'nın PG-PYD/PKK'ya karşı yürüttüğü operasyonları ile ilgili manipülasyona düşecek konularda, dış basına sunulan haberlerin düzeltimi, doğru bilgi aktarımı ile Türkiye'nin uluslararası arenada olası itibar kaybını önlemeye çalışmıştır. Diğer bir çalışması ise 15 Temmuz Darbe girişimiyle ilgilidir. Hızlı ve doğru bilgi akışıyla ulusal kamuoyu ve yabancı kamuoyunu doğru bilgilendirmede kritik rol oynayarak manipülasyonu önleme çalışmaları yürütmüştür. 2011 yılından günümüze değin Arap Baharı, Suriye İç Savaşı gibi bölgesel olaylarla, Rahip Brunson Davası ve Kaşıkçı Cinayeti gibi uluslararası kamuoyunca takip edilen konularda, küresel kamuoyuna doğru bilgi akramını sağlayarak Türkiye'yi suçlayıcı haber ve algının önüne geçen çalışmalarında yürüten kurum olarak öne çıkmaktadır.

Haber Akademisi (23 Aralık 2011): Anadolu Ajansı Haber Akademisi ulusal ve uluslararası medya alanında haber ve iletişimde kaliteyi artırmaya yönelik eğitimler düzenlemektedir. Habercilerin hızlı oluşan gelişmelere, platform ve teknolojik yeniliklere uyum sağlaması yönünde pratik ve düzenli eğitimler sunmaktadır. Eğitimlerde medya çalışanlarının analitik düşünme, sorgulama, pratik sorun çözümü, doğru iletişim kurma yöntemleri, iyi ve doğru metin yazımı görüntü ve fotoğraf çekimi konusunda bilgi ve beceri kazanımı amaçlanmaktadır. Bu bağlamda medya alanında gazetecilik eğitimiyle ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde hareket ederek yeni oluşumlardan yararlanmaktadır. Haberciliğin geleneksel uygulaması olan usta/çırak yöntemi eğitimlerle yeniden günyüzüne çıkarılmaktadır. Aynı zamanda sahada yer alan uzman eğitimciler, diğer kurum habercileride akademi eğitim sürecine katkı sağlamaktadır. Ulusal ve uluslararası ölçekte düzenlenen programlarla katılımcılar haber yazmak, röportaj yapmak, özel haber refleksi gelişmesi, fotoğraf ve görüntü çekip işleyebilme olanağını bulmaktadır.²⁶²

3.3.3. Türk Sineması ve Diziler

Dizi ve sinema filmleri tek başına dış politika aracı olmaktan uzak olsalarda, popüler kültür açısından ülkeler açısından önemlidir. Hedef ülkeleri etki alanına dahil

²⁶²AA Haber Akademisi <https://www.aa.com.tr/tr/haberaudemisi> adresinden 10/04/2023 tarihinde alınmıştır.

etmede yumuşak güç inşasında katkıları göz ardı edilemez. Bu bağlamda ABD, bir dönem savaş ve kahramanlık temalı Hollywood yapımı “Rambo Serileri” ile Vietnam ve Afganistan temalı filmlerini yumuşak güç kapsamında dünyaya ihraç ederken, aynı zamanda operasyonlarını da meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Son dönemde hem ulusal hemde uluslararası kamuoyunda yankı bulan, markalaşan yerli yapımlar olan “Türk Film ve Dizileri” Türkiye ekonomisine olumlu getirisi yanında; Türk dış politikası ve yumuşak güce olan katkılarıyla önemli bir konumdadır. 1990’lı yıllar Türk televizyon sinema ve müzik alanında yaşanan gelişmeler yanında dizi sektörüne de gelişim getirmiştir. 1975 yılında TRT yapımı olan Aşk-ı Memnu’nun Fransa’ya ihracıyla Türk dizilerinin yurtdışına açılım süreci başlatan adım olmuştur. 1998-2002 döneminde 4 sezon ve 113 bölüm olarak yayınlanan Deli Yürek; Türk toplumunun gönlünü kazanırken, 2001 yılında Kazakistan’a ihraç edilerek yurtdışı lisansına sahip ilk Türk dizisi olarak tarihe geçmiştir.²⁶³

Türkiye’de diziler uzun dönem iç pazara yönelik hitap etmiştir. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde hem izleyici profili hemde sinema yapımcıları davranışlarında değişim gözlenmektedir. Türk sineması gelişen teknolojiye uyum sağlarken, sinema okullarında yetişen nitelikli elemanlar, gençler sektöre hakim olmaya başlamışlardır. Aynı zamanda film bütçeleri milyon dolarlık ciddi rakamlara ulaşırken ve izleyici sayısında milyonlara ulaşmıştır. 2004 Tarihli 5224 sayılı “Sinema Filmleri Değerlendirilmesine Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun” çıkarılması Türk sinema tarihi için dönüm noktası olurken, film üretimi ve izleyici sayısında yüksek oranda artışı getirmiştir. 2005’te 30 milyonu bulan izleyici sayısı 2019’da 59 milyonu geçmiştir. 2019 yılı sinema gişe gelir cirosu 976 milyona ulaşırken film sektörü cirosu ise toplam 7 milyar TL’yi geçmiştir.²⁶⁴

Son dönemde dizi ve film ihracatında ivme kazanan Türkiye, 2005-2007 döneminde 3 sezon ve 100 bölüm olan Gümüş (Noor Ortadoğu) dizisi, bazı araştırmalarda bu dizi benzeri yapımlar aracılığıyla müslüman halklara “Laiklik ve ılımlı İslam algısının verilmek istendiği 2010’da başlayan Arap Baharı ve Arap isyanlarını tetikleleyen

²⁶³Ozan Örmec, “Türk Dizileri ve Türkiye’ye Katkıları”, Uluslararası Politika Akademisi <http://politikaakademisi.org> adresinden 11/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁶⁴T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sinema Genel Müdürlüğü <https://sinema.ktb.gov.tr> adresinden 12/04/2023 tarihinde alınmıştır.

faktörler arasında bulunduğu iddia edilmiştir. Özellikle Ortadoğuda büyük yankı uyandıran ve hedeflenenden daha fazla popülerlik kazanan Gümüş dizisi, kadın özgürlükleri içeriğiyle, Suudi dini yetkililerince kınanmış ve yasaklanması talep eden açıklamalarıyla uluslararası basında yer alarak kendinden söz ettirmiştir. Gümüş dizisi 2008’de Arapça dublajı yapılarak Arap dünyasında 85 milyon seyirciye ulaşmıştır. Aynı zamanda Türk dizilerinin yurtdışına açılımında milat olan Gümüş dizisi, ülkemizin yumuşak gücünü artıran faktör olmuştur. Gümüş ve benzeri yapımların İslam coğrafyasında yankı bularak başarı kazanması konusunda yapılan çalışmalar göstermektedir ki; dizi içeriğinde yer alan modern ve geleneksel değerlerle İslam ve laiklik arasında yaşanan gerginliğin Arap toplumunda da bulunması nedeniyle toplumca özdeşim kurulmasını sağlamıştır. 2006 yılında Gümüş ve İhlamurlar Altında adlı yapımları Dubai merkezli MBC yayın kuruluşuna satılmasıyla, yeni bir döneme geçen Türk Dizileri uluslararasılaşma ve uluslararası sektör olma yoluna girmiştir. Devam eden süreçte Kurtlar Vadisi, Binbir Gece, Muhteşem Yüzyıl, Gümüş, Arka Sokaklar, Hanımın Çiftliği, Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Adını Feriha Koydum, Kara Sevda, Ezel, Diriliş Ertuğrul, Payitaht, Yaprak Dökümü, Aşk-ı Memnu gibi daha pek çok yapım yurtdışına ihraç edilerek milyon dolarlık bir sektörün doğmasını sağlamıştır. Bu başarı yabancı basın ve akademi dünyasında yankı bulurken pek çok haber ve makaleye konu olmuştur.²⁶⁵

Türk dizilerinin dış politika amacıyla yapılıp yapılmadığı konusunda belirginlik olmasada, yumuşak güç politikasına olumlu katkısı bir gerçektir. Dünya ve Türkiye politikalarında yer alan yumuşak güç politikası çerçevesinde Türk dizileri bu alanda önemli başarıya imza atmaktadır. 2000’li yıllarda Arap/İslam coğrafyasına model ülke olarak yansıtıldığı, ekonomik büyüme oranı, AB üyelik sürecinde ekonomik ve dış politika başarılarını destekleyen unsur olarak öne çıkmaktadır. Dizilerde ki yaşam tarzı ve kadınların özgürlüklerine hasret kalan ve imrenen Arap toplum kitlelerinin Türkiye ziyaretleri başlamış, kendi ülkelerinde de gördükleri yaşam tarzını talep etmişlerdir ve bunun nihayetinde Türkiye hayranlıkları her geçen gün artmaktadır. Türk dizilerinin bir diğer katkısı da eğitim sektörüne getirisidir. TÖMER Müdürü Dr. Emrah Boylu Türk dizilerinin uluslararası öğrencilerin Türkiye’yi tercih etmesinde ciddi katkı sunduğunu, Türkiye’ye olumlu bakış açısı kazandırdığını ifade etmektedir. Diziler aracılığıyla

²⁶⁵ Örmec, “Türk Dizileri ve Türkiye’ye Katkıları”.

dünyada var olan Türkiye algısı, önyargısı ve kaygılarından uzaklaşan öğrenciler rahatlıkla eğitimde Türkiye'yi tercih etmektedirler. Hızla büyüyen ve etki alanını dünyanın dört bir yanına yayan Türk dizi ve film sektörü Türkiye ekonomisine, dış politika, turizm, eğitim ve uluslararası tanıtımında marka imajı olarak önde gelmektedir.²⁶⁶

Önemli yapımlar arasında yer alan *Diriliş Ertuğrul* dizisi yumuşak güce etkileri ise şu bağlamında hem önemli, hemde diğer dizilerden ayrılan özelliğe sahiptir. Ortadoğuda cazibe kazanan ve hayranlıkla takip edilen diziler seküler, modern, özgürlükçü yapısıyla, *Diriliş Ertuğrul*'dan ayrılmaktadır. *Diriliş Ertuğrul* dizisi ise senaryosu, çekim tekniği, ilettiği mesajlar, içeriği ve görsel olarak farklılığını ortaya koymaktadır. Dizi hem ulusal hemde uluslararası arenada yüz milyonları bulan seyirci kitlesine ulaşırken; 25 dile çevrilmiş ve 2018 yılı dahilinde 85 ülkeye ihraç edilerek yumuşak güce kültürel katkı sağlamıştır.²⁶⁷

İstanbul Ticaret Odası Başkanı Şekip Avdagiç, 2018 yılında Fransa Cannes Dizi Film İçerik TV ve Yapım Fuarlarında olan MIPCOM'da Türk dizilerinin yıllık 350 milyon dolarlık ihracat payı ile dünyada ilk beşe girdiğini belirtmektedir. 2019 yılında ise dizi ihracatında ABD'den sonra en fazla paya sahip olmuştur. 2008 dizi film ihracatı 100 bin dolarken; 2018'de 350 milyon dolara ulaşan sektör, 100'ü aşkın ülkeye dizi ihracatçısı olmuştur. Dizinin bir başka etkisinde dizide kullanılan semboller kıyafetler yurtdışında talep görürken Türk kültürünün tanıtım ve aktarımına aracılık etmiştir. Dizi ihracatından önemli miktarda döviz elde edilirken; dizide kullanılan şapka, tesbih, yüzük ve aksesuarlar hedef ülkelerde satışları getirmiş e-ticaret yoluyla ekonomik hareketlilik sağlanmıştır. Ayrıca bu süreçte Türk yaşam tarzı alışkanlıklar ve mekanlara olan merak artarken; Türk kültür öğeleri olan baklava, lokum, Türk kahvesi, Türk gastronomisi ve kozmetik ürünlerinede ilgi artmıştır.²⁶⁸

²⁶⁶ Örmec, "Türk Dizileri ve Türkiye'ye Katkıları".

²⁶⁷ Yunus Emre Ökmen-Oğuz Göksu "Kültürel Diplomasisi Bağlamında Türk Dizilerinin İhracatı ve Kültür Aktarımına Katkısı: "Diriliş Ertuğrul" Örneği", Kamu Diplomasisinde Yeni Yönelimler, Oğuz Göksu, Editör, Literatürk Academia, Konya, s.249-292, 2019 *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi* <https://avesis.hacibayram.edu.tr> adresinden 12/04/2023 tarihinde alınmıştır.

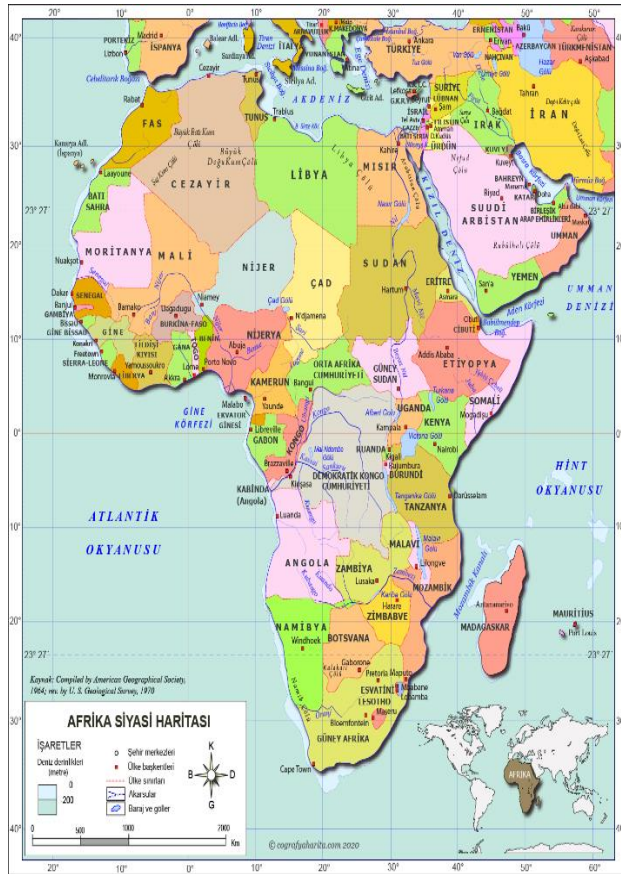
²⁶⁸ Ökmen-Göksu "Kültürel Diplomasisi Bağlamında Türk Dizilerinin İhracatı ve Kültür Aktarımına Katkısı: "Diriliş Ertuğrul" Örneği", s.249-292.

2015 yılında 70'den fazla yerli dizi 75'i aşkın ülkeye ihraç edilirken, günümüzde ise 100'ü aşkın dizi dünyada 156 ülkeye ihraç edilerek 500 milyon izleyiciye ulaşmıştır. Dizi film ihracat ise 350 milyon dolarlık hacme ulaşmıştır. Türk dizi ve filmleri Ortadoğu Orta Asya Balkanlarda kültürel ve tarihi ortaklıknedeniyle yankı bulurken; Afrika Avrupa ve Latin Amerikada da başarı elde etmiştir. Aynı zamanda turizm, ülke imajı ve Türk malı algısı konularında olumlu yansımalarla getirmektedir. Türk dizileri özellikle Ortadoğu'nun ardından Afrikanın kapısı Fas'ta gözde olmuştur. Diziler arasında Aşk-ı Memnu, Fatmagülün Suçu Ne, Kurtlar Vadisi, Tatar Ramazan gibi diziler öne çıkarken; Kıvanç Tatlıtuğ ve Necati Şaşmaz popülerliğini artıran oyuncular olmuştur. Etiyopya'da hedef kitleye ulaşan diziler ve oyuncularda ilgiyle izlenmiş, Karadayı Katar'da izlenme oranıyla başarı yakalamıştır. Gana ve Tanzanya Türk yapımı Ezel ile tanışmıştır. Türk dizilerin talep gördüğü ülkeler arasında Mısır, Tunus, Katar, Libya, Cibuti, Burkina Faso, Kamerun, Madagaskar, Mali, Nijerya, Senegal gibi çok sayıda Afrika ülkesi bulunmaktadır. Dizilerin Afrika karşılık bulması, medya aracılığıyla Türkiye imajını doğru yansıtabilmeye fırsat sunmaktadır. Diziler 20'yi aşkın ülkede dublajlı ve altyazılı izlenmektedir. Böylece diziler kültürel temsil görevini de yerine getirmektedir. İç karşılık geri kalmışlıkla sıkışan, sağlıksız eğitim koşullarına sahip Afrikalı gençlerin Türkiyede eğitim fırsatını değerlendirme potansiyelini açığa çıkarmaktadır.²⁶⁹

²⁶⁹ Kılıçoğlu-Yılmaz, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, s. 71, 416-417.

BÖLÜM 4. AFRİKA ve JEOPOLİTİK

4.1. JEOPOLİTİK ve AFRİKA KITASI

Harita 2: Dünya Haritaları-Afrika Siyasi Harita

Jeopolitik²⁷⁰ genel olarak coğrafyaya bağlı politika yürütme olarak ifade edilmektedir. Jeopolitik dış politika bağlamında küresel siyaset ve hegemonik devletler arasındaki güç mücadelesi ve rekabeti mekan çerçevesinde açıklayan bilim dalıdır. Jeopolitik açıdan mekana bağlı değerler, ekonomik, kültürel ve siyasi olarak güç mücadelesini yaratan faktör olmaktadır. İki devlet Aynı zamanda jeopolitik alana yönelik politika geliştirebilir ilgililebilir, bu durum ise rekabete yada tehdit algısı dolayısıyla güç mücadelesine sebep olmaktadır.²⁷¹

²⁷⁰ Jeopolitik: Geçmiş, bugün ve gelecekteki iktidar ilişkilerinin incelenmesi olup, coğrafyanın alt dalı olarak siyasi coğrafyadan doğmuştur. Politika ve coğrafya demografi ve ekonomi arasındaki ilişkinin devlet dış politikasına göre anlatımı olarak tanımlanmaktadır. Kara ve deniz alanlarının stratejik değerlerini ulusal ekonomi ve askeri güç kapsamında değerlendiren siyasi coğrafya dalı olarak devletin alanı, toprak kontrol gücü, dış politika ve uluslararası ilişkileri incelemede önemli yeri bulunan bir disiplindir. Kavram olarak ilk kez İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen (1899) tarafından kullanılmıştır. Tarihsel süreçte jeopolitiğin doğuşuna ve gelişmesine katkı sağlayan isimler arasında Alman Frederik Ratzel, İngiliz Sir Halford Mackinder, Fransız Vidal de la Blanche, ABD’den Alfred Thayer Mahan Nicholas J Spykman yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkzn. Ramazan Özey, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Pegem Akademi, Ankara, 2017, s.1-2.

²⁷¹ Mehmet Ali Yüksel, “Afrika Jeopolitiği ve ABD’nin Afrika Politikası” Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/2 Winter 2016, s. 1392, Academia <https://www.academia.edu/42952113/Afrika-Jeopolitiği-ve-ABD-nin-Afrika-Politikası> tarihinde alınmıştır.

Jeopolitik kavramları arasında mekan ve bölge, yer ve siyaset, ölçek politikası, hakimiyet, güç ve yer, millet ve ülke, devlet ve devlet şekilleri ve çeşitleri yer almaktadır. Konum, yeryüzü şekilleri, iklimsel özellikler, hidrografik özellikler, toprak özellikleri, bitki örtüsü, doğal yaşam ve stratejik yeraltı kaynakları değişmeyen unsurlar arasında yer alırken; ülkelerin alanları, ülke biçimleri, ülke sınırları, nüfus, göç, sanat, spor, eğitim, kültürel öğeler, askeri güç, ekonomik faaliyetler, tarım hayvancılık, enerji, madencilik, sanayi, turizm, ulaşım, ticaret gibi değişken pek çok unsuru da barındırmaktadır.²⁷² Bu bağlamda güdülen politikalarda zaman zaman değişkenlik göstermektedir. Bölge tarihide bir başka önemli unsur olarak jeopolitiği ilgilendirmektedir.²⁷³

Jeopolitik, strateji ve coğrafya bağlamında uluslararası sınırlarda savaş alanı ve rekabet alanı olarak önem taşımaktadır. Jeopolitik, politika kararları ve uygulamaları noktasında coğrafyadan beslenmektedir. Küreselleşmenin etkisi her geçen gün artarken uluslararası sistemde temel aktör ağırlıklı olarak devletlerden oluşmaktadır. Devlet, belirli bir toprak üzerinde halk ve yeraltı-yerüstü kaynaklara egemen olan uluslararası sistemde yer alan, siyasal ve yasal varlık olarak yer almaktadır. Bu bağlamda devletler haritalarda hudutlarla belirlenmiştir. Sınırlar devletlerin toprak bütünlüğünü, egemenlik alanlarını gösteren, ülkeleri birbirinden ayıran ve uluslararası toplum tarafından tanınmayı ifade eden bir kavramdır. Sondönem de küresel ölçekte yaşanan jeopolitik gelişmeler kara sınırlarında anlaşmazlıklar yaratmaktadır. Bunun yanı sıra deniz sınırlarında da aynı durum yaşanmaktadır. Yasal sınırlarla güvenlik arasında doğrudan bağlantı olmakla beraber siyasi ekonomik ve sosyal yönden de sınırlar son derece önemlidir. Yaşanan sınır çatışmaları ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de küresel siyaseti ilgilendirmektedir. Devletler başat siyasi karar alıcılar olmalarına rağmen; BM, AB ve Uluslararası Adalet Divanı gibi uluslararası örgütlerin kararlarına da uymak durumundadırlar. Uluslararası örgütlere üyelik beraberinde egemenlik haklarında kayba neden olsa da uluslararası sistem kararlara uyma zorunluluğu getirmektedir. İsrail'in komşu devlet toprağı işgaline göz yumulurken, Irak'ın müdahalesine göz yumulmamıştır. Doğu Timor'da Endonezya'nın gerçekleştirdiği katliam Kosova'da yaşananlar kadar gündem olmamıştır. Sınır anlaşmazlıkları çözümü iki devlet arasında gerçekleşir.

²⁷² Özey, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, s. 45-81.

²⁷³ Özey, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, s.1-2.

Hudutlar devletin toprak bütünlüğünü ve egemenlik alanını belirlerken dünyada yaşanan çatışmaların geneli sınır ihlallerinden kaynaklanmaktadır.1998 Silahlı Çatışmalar Tablosuna göre küresel ölçekte 19 toprak ve sınır çatışması yaşanmaktadır. Etiyopya, Sudan, Eritre ve Somali örnekler arasındadır.²⁷⁴

Siyasal yaşam, politik yapılar ilişkileri geliştiren dinamik süreç, ilk çağlardan itibaren devam etmiş olsada Jeoploitik teoriler ve jeostratejiler 19. Yy da sömürgecilğin hız kazanması, hakimiyet mücadelesi nedeniyle devletleri küresel stratejiler üretmeye yönlendirmiştir. Küresel jeopolitik teoriler hedeflere giden yolda taraflara ipuçları sunarken aynı zamanda yayılmacı politikayı meşrulaştırmanın aracı olmuştur.²⁷⁵

“Devlet Evriminin Organik Teorisi” teziyle siyasi coğrafyanın kurucusu olarak kabul gören Ratzel’e (1844-1904) ait olan Hayat Sahası (Lebensraum)²⁷⁶ Avrupalı emperyalist devletlerce yayılmacı politikalarını meşrulaştırmada bilimsel gerekçe olmuştur. Devleti canlı bir organizma olarak gören Ratzel, devletin beslenme ihtiyacını yeni alanlar elde ederek gidereceği tezini savunmuştur. Beslenmesini karşılamayan organizmanın yok olmakla karşı karşıya kalacağını dile getiren Ratzel; ilerleyen zamanda Avrupanın politik öneminin alan darlığı neticesinde yitireceğini, ancak Avrupa dışında geniş alanlar elde eden devletlerin ayakta kalacağını savunarak yayılmacı politik stratejileri yönlendiren isim olmuştur. Bu durum, takipçisi Kjellen’in (1864-1922) ilk olarak jeopolitik terimini kullanmasıyla beraber geliştirilen hava, kara ve deniz jeopolitik teorisinin oluşumuna katkı sağlanmıştır. Kjellen’in Staten Som Lifsform adlı eserinde yer alan devletle ilgili görüşleri1917’de Almanca’ya çevrilmiş ve ilerleyen süreçte Alman jeopolitiğinin oluşumunda ki kaynaklar arasında yer almıştır. Devletlerin gücünü hakimiyet alanları belirlerken, kara, hava ve deniz jeopolitiğide politikaları etkileyen

²⁷⁴ Colin Gray-Geoffrey Sloan, *Jeopolitik Strateji ve Coğrafya*, (Çevirmen:Tuğrul Karabacak) ASAM (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları), Ankara, 2003, s.168-172.

²⁷⁵Davutoğlu,*Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, s.102.

²⁷⁶Lebensraum(Hayat Sahası):Alman jeopolitikçilerin geliştirdiği ve Adolf Hitlerin (1889-1945) benimsediği stratejik görüştür. Buna göre üstün ırk olan almanlar sıkışıp kaldıkları dar alandan diğer aşağı ırkların ellerinde bulunan topraklara doğru genişleme hakkına sahiptir. Ahmet Emin Dağ, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü, 2. Basım, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s.291

Nazi Almanyası’nın, Alman topraklarını doğuya doğru genişleterek Alman halkına toprak ve maddi kaynaklar sağlarken Yahudi ve Slav halklarını da kovmayı içeren politikasıdır. Lebensraum kavramına Ratzel ve Rudolf Kjellén’in katkıda bulunmuştur. Britannica<https://www.britannica.com/topic/Lebensraum>adresinden 10/04/2023 tarihinde alınmıştır.

unsur olmaktadır.Kara, hava, deniz jeopolitiği küresel siyaset ve askeri stratejilerin geliştirilmesinde ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafya açısından son derece önemlidir.²⁷⁷

Mackinder'in (1861-1947) teorisi olarak gelişen kara jeopolitiği²⁷⁸, 2. Dünya Savaşı döneminde Haushofer (1869-1946) Alman, Spykman ise Amerikan jeostratejisine dönüştürmüştür.Mackinder 1904'te yayınlanan "*The Geographical Pivot of History*" adlı makalesinde siyasi tarihi, jeopolitik temeller çerçevesinde yorumlarken; dünya coğrafyasını siyasi ve askeri strateji açısından mihver saha (Pivot area-heartland) iç ve dış kuşak olarak ayırarak hedef belirlemiştir.Mackinder'e göre dünya hakimiyeti sağlamanın yolu Avrasya hakimiyetinden, Avrasya hakimiyeti Heartland hakimiyetinden, Heartland hakimiyeti ise Doğu Avrupa hakimiyetinden geçmektedir.Nazi jeopolitiğinin kurucusu Haushofer ise daha genel bir ifade ile jeopolitiği bütün tabii ve insani bilimleri içeren bir bilim dalı olarak adlandırmaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın Alman taktik ve stratejisini belirleyen isim olmakla beraber *Lebensraum* (Hayat Sahası)teorisiyle Nazi politika ve yayılcılığını bilimsel çerçevede meşrulaştırmıştır.Kara kütesine (Avrasya) önem veren Haushofer, Almanya'nın İngiltere karşısında çift yönlü strateji uygulaması gerektiğini ifade ederken; merkez kara kütesini çevrelemek, İngiltere'nin deniz yollarını engellemek için Ortadoğu işgali, devamında da Çin ve Japonya ile kıtalararası pakt içinde yer almayı önermiştir.²⁷⁹

Mackinderi heartland konusunda eleştiren Spykman, gerçek hakimiyet gücünün Batı Avrupa-Türkiye-Irak-Pakistan-Afganistan-Hindistan-Çin-Kore-Doğu Sibirya'yı içine alan kenar kuşak hattında (Rimland)²⁸⁰ olduğu teziyle dünyaya hakim olunacağını savunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar oluşturulan merkez kara kütesini paktlar aracılığıyla (NATO-CENTO-SEATO), çevreleme politikası kapsamında oluşturulan Amerikan jeostratejisinin öncüsüdür. Oluşturulan jeostrateji ile ABD

²⁷⁷Davutoğlu,*Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.103.

²⁷⁸ Kara Hakimiyet Teorisi: İngiliz Coğrafyacı ve Jeopolitikçi Halford Mackinder tarafından ortaya atılan Kara Hakimiyeti Teorisi, Sibirya ve Doğu Avrupa bölgelerini dünyanın merkezi olarak niteleyen ve bu bölgeleri "Heartland" olarak adlandırarak; olası bir dünya hakimiyeti için bu bölgelerin hakimiyete alınması gerektiğini savunan bir teoridir. TUIÇ Sözlük <https://uliwiki.org> adresinden 13/04/2023 tarihinde alınmıştır.

²⁷⁹Davutoğlu,*Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.104-105

²⁸⁰ Rimland: Kenar Kuşak Teorisi diye adlandırılan dünyanın bir bütün olarak değerlendirilmesi ABD Yale Üniversitesi Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü'nün kurucusu Nicholas J.Spykman'a (1893-1943) aittir. Spykman'ın teorisi tamamen Mackinder 'in Kalpgah teorisine karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Spykman'ın en önemli eseri Dünya Siyasetinde Amerika'nın Stratejisi, Birleşik Devletler ve Güç Dengesi isimli çalışmasıdır. Spykman Kenar Kuşak teorisini 1942 yılında Yale Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta ortaya koymuştur. TUIÇ Sözlük <https://uliwiki.org> adresinden 13/04/2023 tarihinde alınmıştır.

Rimland kuşağı bağlamında NATO ile Norveç'ten Türkiye'ye CENTO ile Türkiye'den Pakistan'a SEATO ile Pakistan Kuzey Filipinlere Güneyde Yeni Zelanda'ya kadar giden stratejik stratejik kuşatma hattı elde etmiştir. Spykman bu kuşakta bağımsız ve hakim bir gücün varlığının hem SSCB hemde ABD'yi kuşatma riski doğuracağını, bu duruma karşı ABD, SSCB ve İngiltere'nin işbirliğini tavsiye etmektedir. Spykman'ın teorisi İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan Tahran-Yalta-Postdam görüşmeleri neticesinde oluşan dünya siyasi coğrafyasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Brzezinski'nin benzer teoriside 1980'lerde Carter Doktrini olarak oluşturulmuştur. Deniz jeopolitiği ise Mahan tarafından kuşaktan merkeze, denizden karaya doğru hakimiyeti esas alarak geliştirilmiştir. Mihver sahaya egemen emperyalist gücün çevre denizlerden kuşatılarak başarıya ulaşılacağını ifade eden Mahan bu bağlamda Rusya'nın çevrelenmesi ve Çin'in kontrol altına alınmasını ABD Almanya İngiltere ve Japonya açısından ortak çıkar olarak görmektedir. Mahan ayrıca Amerikan yönetimine savaşın ABD'den uzakta devam etmesi ve Avrasya anakıtasında ittifaklar oluşturulması yönünde olmak üzere iki temel stratejiyi hedef göstermiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan politikası olarak uzak deniz hakimiyeti oluşturma ve koruma yanında SSCB'yi de Asya bozkırından açık denizlere ulaşma stratejisi ilerleme ve politika oluşturmaya itmiştir. Bu durum sonucu Rimland kuşağının Ortadoğudan Çine kadar oluşan sahayı rekabet alanına dönüştürmüştür. 1950'lerden sonra önem kazanmaya başlayan hava jeopolitiği ve nükleer teknolojik gelişmeleryeni stratejilerin gelişmesini ve oluşmasını getirmiştir.²⁸¹

Hava jeopolitiğinin öncüsü A.P.de Seversky'dir. Seversky' göre kara ve deniz hakimiyeti görelî önemini yitirirken, hava hakimiyeti önem kazanmıştır. Makinder ve Spykmanın konvansiyonel dünya haritasına hava jeopolitiğini ekleyen yeni bölgelerden oluşan alternatif harita geliştirmiştir. Dünyayı ABD ve SSCB etki alanı olarak ikiye ayıran Seversky esas hakimiyetin iki etki alanı dışında kalan bölgelerde ki hava üstünlüğünden oluşacağını belirtmiştir. Mihver sahayı hava yollarının kesişme noktası olan kutup noktasına yakınlaştıran haritada Türkiye'de bulunmaktadır. Nükleer teknolojinin gelişmesi ile nükleer savaş doktrininin de gelişmesine katkı sağlamıştır. Nükleer savaş doktrini beraberinde konvansiyonel savaşında önemini artıran unsur olmuştur. Çünkü uzun süreli mücadele stratejisinde nükleer hedefler, temel unsur olurken

²⁸¹Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.105-106.

kısa süreli taktik hedefler konvansiyonel mücadele ile bağlantılıdır. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Afganistan ve Güney Yemen politikaları, Afganistan'da Vahan Koridoru ilhakı, ABD'nin NATO kapsamında oluşturduğu hava-kara harbi doktrini(ALB), Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargahı'nın oluşturduğu *Birbirini İzleyen Kuvvetler Üzerindeki, Taarruz Doktrin*idayan konvansiyonelsavunma sentezi Soğuk Savaş dönemi öne çıkan örnekler arasında yer almaktadır.²⁸²

Jeopolitik bölgeler insanlık tarihiyle beraber gelişen dünya jeopolitiği günümüzde de önemini korumaktadır, bu bağlamda çekirdek merkezleri ve çevresi önem kazanmaktadır. Çekirdek merkezleri sürekli değişim gösterirken ılıman kuşakta yer almıştır. Sıcak ve soğuk kuşakta coğrafi şartlardan dolayı gelişme gösterememiştir. Geçmişte Roma, İstanbul, Londra çekirdek merkez iken bugün değildir. 1990'lı yıllarda çekirdek merkezleri başat aktör ABD tarafından yönetilirken; 2000'li yıllarda günümüz jeopolitiği Moskova ve Washington tarafından temsil edilmektedir. ABD ve Rusya iki süper güç olarak dünyayı yönetiminde öne çıkmaktadır. Dünyada jeopolitik bölgeler çeşitli olmakla beraber değişen ve değişmeyen unsurlar etkili olmaktadır. Değişmeyen unsurlara örnekler arasında yeralan yeryüzü şekillerine göre Afganistan jeopolitiği, iklime göre ılıman kuşak, hidrografyaya göre akarsular, Nil, Ganj, Sarı ırmak jeopolitiği toprak yapısına göre, lös topraklar bitki örtüsüne göre Amazon, Konifer, Tayga Ormanları jeopolitiği, bölgeler önem kazanmaktadır. Değişken unsurlara göre jeopolitik bölgeler sayısı fazladır. Örnekler arasında sık nüfuslu bölgeler, tarım ve hayvancılık alanlarından özellikle buğday jeopolitiği ve besi hayvancılığı jeopolitiği, balıkçılık ve ormancılık faaliyetleri kapsamında açık deniz jeopolitiği ve konifer ormanları jeoplitiği, madencilik enerji kaynakları ve sanayi faaliyetleri kapsamında Körfez bölgesi ve Hazar petrol jeopolitiği, Japonya sanayi jeopolitiği, silah sanayi jeopolitiği, ulaşım turizm ve ticaret jeopolitiği kapsamında ipek yolu jeopolitiği, Akdeniz ülkeleri turizm jeopolitiği avrupa ülkeleri ticaret jeoplolitiği gibi pekçok alanda çalışmalar yürütülmektedir.²⁸³

Jeoplitik bölge olarak Afrika kıtası geçmişten günümüze pekçok açıdan önemini korumaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında Afrika kıtasına ilk gelenler 15. Yyda coğrafi keşiflerle kalıcı yerleşerek ticaret kolonileri kuran Portekizliler olmuştur. İki asır dikkat

²⁸² Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.107-108.

²⁸³ Özey, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, s.199-200.

çekmeyen kıta, 1870-1914 yılları arasında Avrupalı emperyalist devletler tarafından paylaşılarak sömürgeleştirilmiştir. 18.Yy. sonlarına doğru kıta içine avrupalı seyahatleri başlamıştır. 1835'te Kuzeybatı Afrika haritası avrupalılarca oluşturulurken, 19.Yy'la beraber avrupalı seyyah David Livingstone ve H.M. Stanley Güney ve Orta Afrikayı dolaştıktan sonra haritalandırmışlardır. 1850-1860'larda ise R. Burton J. Speke ve J. Grant büyük göl merkezleri ve Nil nehir kaynağına doğru seyahatler gerçekleştirmişlerdir. 19.Yy'la gelindiğinde ise Nil ve kaynaklar takibi sonucunda Nijer Kongo ve Zambezi nehri büyük kaynaklar keşfedilmiştir. 1870'ler sonlarında kıta kıyı kesiminin %10'u kontrol altına alınan kıtada Portekiz Angola ve Mozambik, Birleşik Krallık Cape, Fransa ise Cezayir'i sömürgesi altına almıştır. 1914 yılında ise sadece Etiyopya, Liberya ve Somali sömürge dışı kalan bağımsız bölgeler olmuştur. Teknolojik gelişme, denizaşırı topraklara ulaşımı kolaylaştıran faktör olmaktadır. Sanayinin gelişimi ulaşım ve iletişimde ilerleme getirirken, denizyolu, demiryolu ve telgraf alanında gelişmeler hızlanmıştır. Tıbbi gelişmeler hastalıkların tedavisini hızlandırırken, sıtma tedavisi sonsuz Afrika kıtasının avrupalılara kolaylıkla açılmasında etkili faktör olmuştur.²⁸⁴

Afrika kıtası geçmişte yeraltı ve yer üstü kaynaklarıyla nedeniyle etki alanı kazanmada önemli olduğu gibi günümüzde nüfus potansiyeli ve hidrokarbon rezervleri ile pazar ve hammadde açısından potansiyel olarak önemini korumaktadır. Bu doğrultuda küresel siyasette Afrika'ya yönelik stratejiler devletler için fırsatlar yanı sıra, riskleride beraberinde getirmektedir. Jeopolitik açıdan Afrika kıtası coğrafi keşiflerle küresel siyasette değer kazanırken; limanlar ve kıyı kolonilerin oluşumu, toprak ve madenlerin paylaşıldığı sömürgecilik başlangıcı, Soğuk Savaş dönemi ideolojik çatışma ve uzlaşma etki alan paylaşımı ve enerji politikaları çerçevesinde ABD ve Çin rekabet alanı olmak üzere dört evre geçirerek jeopolitik önemini korumaktadır. II. Dünya Savaşı'na kadar genel olarak İngiltere ve Fransa'nın etki alanında olan kıtada II. Dünya Savaşı sonrası ABD, hegemonik güç olarak etki alanını genişleten politika uygulamaktadır.²⁸⁵

²⁸⁴Kıtada etki alanı kazanan hegemonik güçler arasında ABD, Rusya, İngiltere Fransa Almanya, Portekiz, Belçika bulunmaktadır. Son dönemde Çin ve Hindistan'ın Afrika kıtasına yönelmeleri, sömürge anlayışından yumuşak güç çerçevesinde etki alanı elde etme yarışına dönmüştür. Bu bağlamda Türkiye Afrika talanına katılmayan sömürge geçmişi bulunmayan ve kurtuluş mücadelesiyle kıta ülkelerine sömürgeci kurtulma mücadelesinde örnek olmuştur. 2000'li yıllarla beraber kıtada aktif olarak yer almakta; yardım işbirliği ve kazan-kazan politikasıyla diğer ülkelerden ayrılmakta ve Afrika ülkelerinin gönlünü kazanarak etki alanı genişletme politikası uygulamaktadır. Özey, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, s.185-186.

²⁸⁵Yüksel, "Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası", s.1393.

Afrika Kıtası içerisinde farklı etnik unsurları bulundurmasına rağmen her dönem üzerinde güç mücadelesinin yaşandığı coğrafya olmaktan kurtulamamıştır. Soğuk savaş öncesi Avrupalı Devletlerin, Soğuk Savaş boyunca ABD- SSCB'nin, savaş sonrasında günümüze kadar ise ABD- Çin arasında rekabet alanı olmuştur. Coğrafi keşiflerle Avrupanın dikkatini çeken kıta uzun yıllar boyunca önemli ticaret yollarına, limanlara, deniz üzerinde stratejik konumlara sahip kolonilere sahip olmuş ve ilgi görmüştür. Soğuk Savaş dönemine kadar yoğun sömürge faaliyetlerinin merkezi olarak, Avrupalı devletlerin güç simgesi haline gelmiştir. Sömürge düzeninin verdiği karmaşadan kurtulamayan kıta günümüz de dahi istikrarsız bir yapıya sahiptir ve geri kalmışlığın zincirlerini kıramamıştır. Büyük devletlerin mücadele alanı olan kıta; jeo-stratejik, askeri, ekonomik ve siyasi olarak uluslararası kamuoyunda ki önemini günümüzde de korumaktadır. Jeopolitik, devletlerin kendi egemen hakimiyet sınırları dahilinde ve uluslararası konjektürde siyasi hareket tarzı ve tutumlarını, coğrafi hareketlilik unsurları bağlamında anlamak, açıklamak ve geleceğe dair öngöründe bulunabilme üzerine oluşan bir disiplindir. Kıtanın dünya üzerinde kapladığı alanı, konumu, önemli deniz ticaret yollarının güzergahı rotasında olması jeopolitik önemini artırmaktadır. Ayrıca Doğu ile Batının merkezinde bulunması, Doğu ile Batı arasında ki rekabet ve üstünlük mücadelesinin artmasında jeopolitik konumunun rolü büyüktür. Jeopolitiğe bağlı bir kavram olan demografi ise, sınırları belirli bir coğrafi alan kapsamında bulunan nüfus yapısında oluşan değişimleri ve özelliklerini inceleyen bilim olarak tanımlanmaktadır. Demografi bilimi kapsamına giren her şey, demografik olarak ifade edilmektedir. Afrika kıtasını ülke olarak düşündüğümüzde, uluslararası sistemde yer aldığı demografik üstünlük açısından BM Genel Kurulundaki oy dağılımı bağlamında güç ve potansiyel sahibi olduğu görülmektedir. BM gibi bir uluslararası bir örgütte karar verme organlarında aktif rol oynaması kıtayı her geçen gün cazip konuma getirmektedir. Sahip olduğu doğal kaynaklar, insan kaynağı, jeopolitik konumu, deniz ve okyanuslara yakınlığı, önemli liman noktalarına sahip olması Soğuk Savaş öncesi ve sırasında Doğu ile Batı arasında ki mücadelede satranç tahtası vazifesi görmüştür. Soğuk Savaş akabinde doğal ve beşeri zenginliğiyle beraber küresel siyasette söz sahibi potansiyelinin artmasına rağmen Kıta; Soğuk Savaş öncesi sonrası ve günümüzde olmak üzere yaşadığı tarihsel süreç içinde istikrarsızlığın merkezi haline gelirken, sayısız insani sorun, dram ve ihlallerin yaşandığı merkez ve bölge olmaya devam etmektedir. Jeopolitik konum dolayısıyla Doğu ile Batı arasında merkezde yer

almasının avantaj ve dezavantajlarını yaşamasına rağmen gelecekte de küresel siyasette ağırlığını hissettireceğini göstermektedir. Afrika Kıtasının yaşadığı Soğuk Savaş öncesi, Soğuk Savaş Dönemi ve Soğuk Savaş sonrası olmak üzere Afrika'yı anlama noktasında üç dönem önem arz etmektedir.²⁸⁶

Soğuk Savaş Öncesi Afrika: 15. ve 16. yüzyılda Hindistan ve Çin'le gelişen ticari ilişkiler Avrupa ekonomisi için olmazsa olmaz durumda idi. Ticaret yolları üzerinde Osmanlı Devleti'nin yer alması tehdit algısı oluşturmuştur. Bu durum yeni ticaret yolları arayışı çerçevesinde Portekiz ve İspanyolların coğrafi keşiflere yönlendirmiştir. Hindistan'a giden yolda Ümit Burnu keşfi, Afrika kıtasını jeopolitik ve stratejik anlamda önemli kılmıştır. Böylece Doğu-Batı ticaret yollarının hakimiyeti noktasında güç mücadelesine neden olurken limanlar ve kıyı koloniler stratejik önem kazanmıştır. Sanayi devrimiyle sömürgecilik yarışı hız kazanırken Avrupalı devletler hammadde ve işgücü arayışıyla, kıyıda iç kesimlere doğru ilerleyişini sürdürdü. Doğal kaynak ve iş gücü potansiyeli jeopolitik yanında demografik önemi de ön plana çıkarmıştır. Sömürge yarışında 19. Yy sonlarına doğru Avrupalı devletlerin toprak paylaşımında anlaşamamaları, taktiksel güç mücadelesi artırırken kıtada istikrarsızlığa neden olmuştur. Devam eden süreçte 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla Avrupalı devletlerin bölgede etkisinin azalmasına neden olurken, oluşan güç boşluğunu doldurmak için ABD ve SSCB küresel aktör olarak yarışa girmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi Afrika: 2. Dünya Savaşı akabinde BM'nin kurulması sömürge devletlerinin Afrika politikalarında yeni süreci getirmiştir. Yeni dünya düzeni, kıta da bağımsızlık hareketlerinin önünü açmıştır. Savaş sonrası dönemde yeni aktörler ABD ve SSCB çift kutuplu sistem çerçevesinde küresel siyasette söz sahibi olurken Afrika kıtası da stratejik satranç tahtası olarak önemini korumuştur. Kıta küresel aktörler için ideolojik çatışma, rekabet ve bloklama alanı olma özelliği yanında aktörlerin uyguladıkları politika gereğince daraltma veya tampon oluşturma bölgesi olarak kullanılmıştır.

Soğuk Savaş Sonrası Afrika: Soğuk Savaş sonrası oluşan sistemde, başat güç olarak yükselen ABD, SSCB'nin dağılması sonrası kıtada etkisi azalırken, küresel ölçekte

²⁸⁶Zafer Ay, "Afrika Kıtasının Dünya Politikalarındaki Yeri", 2020, Çağ Üniversitesi <https://www.gencdiplomatar.com> adresinden 17/04/2023 tarihinde alınmıştır.

hegemonyasını ilan eden ABD için Afrika kıtası eski önemini kaybederek küçük ekonomik çıkar bölgesine dönüşmüştür. Devam eden süreçte enerji kaynak potansiyeli, terörle mücadele, uluslararası politika gibi unsurları açısından küresel üretim merkezi olan ve ucuz hammadde ihtiyacı artan Çin'in Afrika'ya açılımı, Doğu-Batı açısından kıtayı yeniden değerli konuma getirmiştir. Ayrıca 2000'li yıllarla beraber petrol ve hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi küresel ölçekte kıtayı daha da değerli kılmıştır. Bir diğer önemli nokta ise yeraltı ve yerüstü potansiyeli yanında BM nüfuzu ve oy dağılımındaki potansiyeli açısından ağırlığını artırmaktadır. Bu noktada Çin'in karar alma noktasında demografik güç kazanmasında Afrika'nın önemi büyüktür. Aynı zaman da yükselen değer Çin gibi ithalat ihracat dengesine dayalı ekonomiler açısından, ucuz hammadde yanında ürün satışında pazar olması küresel siyasette öne çıkaran unsur olmaktadır. Bu bağlamda Doğu-Batı arasında yeni aktörler olarak ABD ve Çin rekabetine sahne olurken güç mücadelesi merkezi haline gelmektedir.²⁸⁷

Afrika Jeopolitiğinin Türkiye'ye Etkisi; Afrika jeopolitiği doğal kaynaklar ve ticari pazar potansiyeli olarak küresel güçlerin ilgi odağı olmaktadır. Yükselen güç olma yolunda ilerleyen Türkiye'de kıta ile ilişki geliştirme ve işbirliği adımları atmaktadır. Bu bağlamda siyasi, askeri, ekonomik, enerji, eğitim, turizm ve sosyo-kültürel alanlara yönelik strajiler belirleyerek projelere imza atmaktadır. Büyükelçilik sayısını artırması, kıtada yaşanan iç karışıklık ve istikrarsızlıklara yönelik çözüm arayışında, görev alarak bölge sorunlarına uluslararası kamuoyunun dikkatini çekme faaliyetinde bulunmaktadır. Libya somut örneğinde uluslararası kamuoyunda problemlere çözüm arayışı ve uluslararası hukuk çerçevesinde atılacak adımlar yönünde katkıları görülmektedir. Türkiye'nin Libya adımı dünya basınında yankı bulurken, tarihinde eleştirilmeyen uluslararası hukuk mekanizmasının eleştirilmesinin yolu açılmıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri 1960-1996 yılları arasında sekteye uğrasada 2000'li yıllarla beraber ivme kazanan ilişki; Libya ve Somali politikası uzun vadeli işbirliği getirirken bölgede etkinliğini artıran aktör olmaktadır. Bu bağlamda Libya, Suriye, Somali, Katar ve Sahra Altı ülkeleriyle ilişkide derinleşme yaşanırken yapıcı rol üstlenmekte aynı zamanda aktif arabuluculuk faaliyetleri yürütmektedir. Ancak Türkiye'nin jeopolitik önem taşıyan anlaşma ve eylem planları diğer aktörlerin baskı ve tepkisine neden olmuştur. Afrika

²⁸⁷ Ay, "Afrika Kıtasının Dünya Politikalarındaki Yeri".

sorunlarını uluslararası örgütlerin toplantılarında gündeme alması, bölgeye dair anlayış ve düzenin yenilenmesi gerektiği söyleminde bulunmaktadır. Türkiye-Afrika ilişkilerinin değişim rüzgarı ise ticari ve kurumsal işbirliğinin ivme kazanmasıdır. Kıta ile ilişkilerde 2005 yılı milat olmaktadır. Türkiye 2005'te Afrika Birliği gözlemci statüsü alırken, 2008 stratejik ortak ilanı, 2008 Afrika Kalkınma Bankasına katılım ile Doğu ve Batı Afrika ülkeleriyle ilişki geliştirmiştir. DEİK'le sekiz iş konseyi kurulması ve diplomatik sayı artırımı ilişkilerde yükselen seyri göstermektedir. Türk iş konseyleri Etiyopya, Mısır, Cezayir, Libya, Fas, G. Afrika, Sudan ve Tunus'ta aktif olarak yer almaktadır. Ancak kıta güvenlik ve altyapı sorunları Türkiye'nin jeopolitik hedefine ulaşımını engellemektedir. Bu bağlamda güvenlik inşası ve altyapı çalışmalarına Türk firmalar öncelik vermiş Etiyopya ve Somali öne çıkan somut örnekler oluşturmaktadır. Kıtada NATO çerçevesinde güvenlik eğitimiyle çatışma ve terörle mücadeleye katkı sağlanırken, bu durum bölgesel ve küresel aktörlerin dostane olmayan politikalarına sebep olmuştur.²⁸⁸

Afrika jeopolitiği kapsamında Libya ilişkisi önem taşımaktadır. 2011'de yaşanan isyanlar, köklü değişimi beraberinde getirmiştir. Değişim süreci üç döneme ayrılmaktadır. Şubat-Kasım 2011 döneminde Kaddafi rejimi son bulurken yeni döneme geçilmiştir. Yeni Anayasa, seçimlerden sonra oluşan devrim kurumsallaşmasının gerçekleşeceği süreci içermektedir. Milli Genel Kongre sürecin ana aktörü olurken başarı sağlayamamıştır. Temmuz 2012 seçimi ve anayasa çalışması ülkeye istikrar getirmezken aktörler de uzlaşamamıştır. Kaddafi sonrası Bingazi bölgesindeki gruplar hükümetleri kabul etmeyerek özerk yapı kurma taraftarı olmuşlardır. Hafterin hükümeti tanımaması beraberinde iç çatışmayı getirirken Türkiye'nin Libya politikasını etkilemiştir. TBMM'nin Libya Tezkeresi'ni kabul etmesi, hükümeti Hafterden koruma amaçlı asker koğuşlandırmasının yolunu açmıştır. Bu durum bölgenin siyasi ve askeri bağımsızlığı yönünden zararsız olsada uluslararası basında olumsuz yankı bulmuştur. Türkiye Libya Hükümetini destekleyerek Mısır'da yaşanan Sisi Olayının tekrarlanması önüne geçmiştir. Türkiye Libya hükümeti arasında imzalanan “*Deniz Yetki Sınırı Anlaşması*” Türkiye'nin Antalya Körfezi'ne hapsedilmesini önlerken; bölgede haklarını korumak ve adil paylaşım olması yönünde tavır almış, diyalog ve işbirliğine hazır olduğunu vurgulamıştır. Türkiye böylece bölgesel ekonomik jeopolitiğinin şekillenmesinde rol oynayacak Akdeniz enerji kaynakları paylaşımına dahil olma adımı atmıştır. Akdenize en uzun kıyıya sahip olan Türkiye Libya Anlaşması öncesinde İsrail, Yunanistan, G Kıbrıs Yönetimi ve Mısır'ın katıldığı doğalgaz enerji hattı görüşmelerinde siyasi nedenlerden

²⁸⁸Oumar Yahya Goudja, “Afrika'nın Değişen Jeopolitiğinde Türkiye'nin Rolü”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, s.116,120, Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 18/04/2023 tarihinde alınmıştır.

dolayı süreç dışında bırakılmıştır. Türkiye münhasır ekonomik bölgesini içeren görüşmelerde, Türkiye'nin itirazı dikkate alınmamıştır. Türkiye Akdenizde doğal jeopolitik kazanımı, yer altı kaynağı bakımından haklı olarak bulunmak isterken uluslararası kamuoyu tarafından yalnız bırakılmıştır. İsrail Yunanistan ve G Kıbrıs'ın dahil olduğu plan çerçevesinde Kıbrıs Adasının tamamı ve çevresine ilişkin ihaleler ve haritalar hazırlanarak ön ihaleler Amerikan, İsrail, İtalyan ve Fransız şirketlere açılırken; Türkiye için hazırlanan haritalarda kıyı şeride az gösterilmiştir. Bu anlaşma ve haritalar uluslararası hukuka aykırı düzenlenmiştir.²⁸⁹

Bu bağlamda Türkiye Libya hükümetiyle anlaşma imzalayarak uluslararası hukuk kapsamında, haklarını koruyacağını göstermiştir. Bu anlaşma Türkiye'nin Akdeniz MEB²⁹⁰ alanını genişletirken; aynı zamanda izni olmadan Doğu kesimde doğalgaz rezervlerinin çıkarılmasını engelleme hakkı kazandırmaktadır. Böylece siyasi nedenlerden süreç dışı bırakılan Türkiye Akdeniz'de var olduğunu ve K.Afrika ülkesi Libya ile beraber jeopolitik kazanım elde etmiştir. Türkiye Afrika kıtasında etki alanını genişletirken, dengeleri değiştirmekle kalmamış Afrika ülkelerinin uluslararası konumuna ve değerine dair tutum takınmıştır. Türkiye söylem ve atılımları, Afrika ülkeleri için uyarıcı ve uyanışa dönüşerek uluslararası sistemdeki ağırlıklarını farkederek iç dinamiklerini oluşturma sürecine geçmişlerdir. Ancak küresel aktörlerin destekleriyle darbeci rejimlerin yönetime gelmesi cesaret ve dönüşümde kırılma noktası olmaktadır.²⁹¹

Afrika jeopolitiği hem küresel ölçekte hemde Türkiye açısından önem kazanırken Türkiye jeopolitiğinde küresel ölçekte büyük önem taşımaktadır. Türkiye bölgesel olarak uzak ve yakın komşu ülkelerden ayrıcalıklı bir konumda yer almaktadır. Konum itibarıyla Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının merkezinde yer alması istisnalık kazandırmaktadır. Türkiye'nin uluslararası arenada ki yeri ve önemi şu şekilde sıralanabilir.

- Türkiye Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birleştiren bölgede yer alırken adeta menteşe vazifesi görmektedir.
- Türkiye Asya ve Avrupa arasında köprü oluşturmaktadır. İki kıta arasındaki ulaşımda Türkiyeden geçmek zorunludur.
- H. Mackinder'in adlandırdığı Mihver/Heartland/Kalpgah bölgesinde veya çevresinde bulunmaktadır.

²⁸⁹Goudja, "Afrika'nın Değişen Jeopolitiğinde Türkiye'nin Rolü", s.121.

²⁹⁰ Münhasır Ekonomik Bölge:1982 Deniz Hukuku Sözleşmesine ölçütüne göre MEB, esas çizgiden itibaren 200 deniz mili uzaklığa kadar ilan edilebilen, karasularının ötesinde ve ona bitişik bir deniz alanıdır. MEB hukuki statüsü şu şekilde tanımlanmaktadır. Kıyı devletinin egemenliği altında olmayan ancak bu alanda hem deniz tabakasında hem deniz tabanında ve deniz tabanının altında bulunan bütün canlı veya cansız doğal kaynaklar üzerinde kıyı devletine münhasır yetkiler tanıyan bir alandır. Yücel Acer-İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 2017, s.215.

²⁹¹Libya Mutabakat Muhtırası Türkiye'nin akdenizde dışlama ve yalnız bırakılma politikasına hukuki ve siyasi bir yanıt olurken aynı zamanda, Türkiye tezlerini desteklemesi yönünden son derece önem taşımaktadır. Türkiye Libya Anlaşması şu hususlar çerçevesinde oluşturmuştur. *Hakkaniyet ilkesi/ adil sınırlandır, Adaların otomatik olarak kıta sahanlığı ve MEB yaratmaması, Cephe uzunluklarının dikkate alınması, Türkiyenin kıyasal projeksiyonunun kıta sahanlığının kesilmemesi.* Goudja, "Afrika'nın Değişen Jeopolitiğinde Türkiye'nin Rolü"s.121.

- Türkiye Kalpgah ve Avrasyayı kontrol eden kenar kuşak üzerinde yer alırken aynı zamanda Avrasya'ya dahil olma ve Avrasyaya karşı oluşacak hegemonik güçlerle işbirliği olanağı sunmaktadır.
- Türkiye Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar gibi etnik dini ve petrole dayalı çatışma riski yüksek alanların içinde yer almaktadır. Bu durum fırsatlarla beraber, kaos ve istikrarsızlık riskini de getirmektedir. Hazar ve Körfez bölgesi enerji kaynakları yönünden hegemonik güçlerin rekabet alanına dönüşürken, aynı zamanda tahrik ortamını da oluşturmaktadır.
- Türkiye konumu itibariyle çevresindeki bölgelere girmeyi kolaylaştıran yada çıkışı zorlaştıran jeopolitik mihver özelliğine sahiptir. Bu durum jeostratejik aktör olma yoluna açmaktadır.²⁹²

Türkiye'nin uluslararası arenada geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemi artmaktadır. Ülke coğrafyası değişmez unsurlar arasında yer alırken, jeopolitik önemi dönem şartlarına göre, diplomatik yönden ve güç dengesi bakımından değişkenlik göstermektedir. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle kara ve deniz hakimiyet merkezlerinin ve doğu-batı kuzey-güney yönünde kavşak/köprü olması açısından son derece kritik öneme sahiptir. Avrasya'yı sıcak denizlere ve Afrika kıtasına bağlayan geçiş noktalarına (Balkanlar ve Kafkaslar) ve Boğazlar yoluyla deniz geçiş bölgesine sahip olması yanında; jeoekonomik bölgelerden Hazar ve Ortadoğu bölgelerine bağlayan merkez konumda olması hergeçen gün değerini artırmaktadır. Dünya siyasi haritasına baktığımızda dünyanın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Kavimler göçü ile başlayan süreçte önem kazanan Anadolu Yarımadası'nın dünya siyasi tarihinde güç merkezi olduğu aşikardır. Türkiye jeopolitiğinin önemi diplomatik birikimle dahada önem kazanmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidine karşı, Batı blokunda yer almayı tercih eden Türkiye, NATO'ya girerek güvenlik sağlamaya çalışırken; jeopolitik avantaj ve konumunu göz önünde bulundurmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde bloklararası rekabette çevreleme politikası çerçevesinde, konum itibariyle pazarlık gücünü koz olarak kullanmıştır. Soğuk Savaş sonrası kurulan yeni dünya düzeninde Türkiye'nin, jeopolitik rolünün statükoyu koruma politikasından ayrı değerlendirilmesi gerektiği görüşü ortaya çıkmaktadır. Çünkü küresel ve bölgesel dengeler değişkenlik göstermektedir. "*Coğrafya Kaderdir*" tezinden yola çıkarsak, Türkiye günü gününü tutmayan iç ve dış gelişmeler merkezinde yer almaktadır. Ulusal menfaatler gereği, jeostratejik konumunu dış politika

²⁹² Yılmaz Tezkan, *Jeopolitikten Milli Güvenliğe, Ülke Kitapları*, İstanbul, 2005, s. 71.

aracı olarak kullanması ve uluslararası arenada ki yerini revize etmesi gerekmektedir. Jeopolitik konum günümüzde sınır güvenliği yanı sıra küresel ve bölgesel açılımın aracı olma yolunda kritik öneme sahiptir. Dünyanın küresel bir köye dönüştüğü günümüzde bölgesel, kıtalararası ve küresel ölçekte etkinliğin yolu; jeopolitiğin uluslararası politika, enerji, ekonomi ve güvenlik bağlamında yeniden konumlandırmaktan geçmektedir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin toprak bütünlüğü, SSCB'nin sıcak denizlere inme politikalarına karşı tampon bölge görevi görürken; günümüzde Ortadoğu'da Türkiye'nin petrol-su dengesi bağlamında, jeoekonomik faaliyetleri bazı devletler için zararlı görülüp sınır değişimi talebi riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Türkiye'yi etkilemekte ve güvenlik siyasi, ekonomik, kültürel açıdan yeni politika arayışına götürmektedir. 2009'da Dışişleri Bakanlığına gelen Ahmet Davutoğlu ile değişim yaşanan Türk dış politikası Stratejik Derinlik adlı eserinde yer alan ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir. Buna göre Türk dış politikasının üç stratejik etki alanı bulunmaktadır. İç içe geçen kuşaklardan oluşan havzalar Türkiye'nin Hinterlandını (bölgesel etkialanları) genişleterek küresel ölçekte konumunu güçlendirme amacı gütmektedir. Bunlar şöyle sıralanmaktadır.²⁹³

- 1- *Yakın Kara Havzası: Balkanlar-Ortadoğu-Kafkaslar*
- 2- *2-Yakın Deniz Havzası: Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar Denizi*
- 3- *3-Yakın Kıta Havzası: Avrupa-Kuzey Afrika-Güney Asya-Orta ve Doğu Asya*

4.2. TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİNDE AÇILIM

Türk dış politikasında, en çok ihmale uğrayan ve yalnız bırakılan kıta Afrikadır. Kıta ile ilk iletişim Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık seferi ile başlayan ve sonrasında Kuzey Afrika hakimiyeti, Kızıldeniz'den Doğu Afrika Hint Okyanusu politikası

²⁹³Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s.116-118.

Harita 3: Dünya Haritaları-Afrika Fiziki Harita

Türkiye-Afrika ilişkileri, çok boyutlu, aktif, Türk dış politikasının temel ilkeleri arasında yer almaktadır ve işbirliği çerçevesinde gelişmektedir. Türkiye-Afrika ilişkilerinin geçmişten günümüze genel bir çerçevesini ele alarak başlamak gerekirse; Türklerin Afrika'ya girmeleri, Anadolu'ya girmelerinden ve Osmanlıdan daha eski tarihlere dayanmaktadır. Emevi ve Abbasiler döneminde Mısır'a askeri görevlendirme ile gönderilen Türkler, hanedan ve devlet kurma statüsüne yükselmişlerdir. Afrika kıtasında Mısır tarihi incelendiğinde Tolunoğulları (868-905), İhşidler (935-969), Memlûklular (1260-1517) gibi devletler kurmuşlar; Fatimiler (909-1171) Eyyubiler (1171-1250) döneminde de askeri güç olarak varlık göstermişlerdir. Bu gelişmeler Afrika kıtasında tarihsel, kültürel, askeri ve ekonomik köklü geçmişin ipuçlarını vermektedir. Türk dış politikasında Afrika kıta ülkelerinin yeri ve konumlandırılması, son yıllarda birçok araştırmaya yön vermiştir. Bu iki stratejik alanın kültürel ve tarihsel ortaklıkları geçmişe dayansa da siyasal ilişkilerin önüne geçen unsur olmaktadır. Tarihsel kültürel ilişkiler iki şekilde gelişmiştir. Birincisi Türk İslam yöntemiyle oluşan ortak tarihsel geçmiştir. Din unsuru zamanla Afrika ve Türk halkının ortak kültürel ve dinsel değeri haline gelmiştir. Gelişen dinsel yakınlık, kültürel birliktelik siyasal yapılar ötesinde değer kazanmıştır. 7.

²⁹⁴ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s. 206.

oluşturan Osmanlı Devleti, yüzyılın başında Asya, Avrupa ve Afrika kıtasında yer almakta idi. Osmanlı Devleti vilayeti Mısır, Afrika-Ortadoğu-Kızıldeniz-Hint Okyanusu politikası açısından kritik öneme sahip olmuştur.²⁹⁴

yüzyılda Afrika’da Arapların İslam’ı yaymaya başlamasıyla başlayan süreçte Türklerin de kıtaya girişleri, 9 yüzyıldan gerçekleşmiştir. Türkler Arapların hizmetinde girdikleri kıtada, kısa sürede idari kadrolara yerleşmişler ve daha sonrada hanedanlık kurmuşlardır. Dolayısıyla 9. Yydan itibaren kıta tarihinde Türkler yer almaya başlamışlardır. Tarihsel ortaklık Yavuz Sultan Selim’in 1517’de Mısır’a gelmesi ile derinleşerek kök salmıştır. Osmanlı Devleti’nin Mısır Sudan ve Trablusgarp’ta hakimiyet kazanmasını Sultan Selim’in 1516-518 yıllarında yaptığı Mısır seferi sağlamıştır. 1517 Ridaniye Zaferi sonrası ilk olarak Kahire, Doğu Sudan, Bingazi eyaletinin alınması, Yavuz Selim sonrası dönemde Eritre, Somali, Kenya, Taganika, Mozambik ve son aşamada Cezayir’in alınması ile Afrika’nın büyük bir kısmı Osmanlı egemenliğine katılmıştır.²⁹⁵

1517’de Beylerbeyliği statüsü kazanan Mısır, bünyesinde Doğu Sudan ve Bingazi barındırırken Trablusgarp Beylerbeyliği ise günümüzde ki Libya ve Tunus’un Orta Afrika’nın geniş bir kısmını içermekteydi. Kuzey Afrika’da zamanla etkinlik ve egemenlik alanın genişleten Osmanlı, İspanya ve Portekiz gibi diğer güçlerle mücadele alanında karşı karşıya kalmıştır. Mücadelenin son son aşaması ise 20 yüzyılda kıtada son egemenlik alanı olan Trablusgarp’ta İtalyanlara karşı yaşanmıştır. 1870’de birliğini sağlayarak sömürge yarışına dahil olan İtalya’nın, Osmanlının kıtadaki son toprağı olan Trablus’a yönelmesi, iki ülkeyi çatışmayla karşı karşıya bırakmıştır. Savaş sonucunda Osmanlının kaybedilen Trablusgarp üzerinde sembolik “*Sultan Naibi*” bulandırma hakkı verilmiş olsa da 1. Dünya Savaşında İtalyanlar hakkı iptal etmişler ve savaş sürecinde sıcak çatışma yaşamayan iki ülke ilişkileri gerginliğini korumuştur. Osmanlı egemenliği öncesinde de beylerbeyliği ve devamında da valilik ve hidivlikle yönetilen Mısır’da, 1881-1914 arasında İngiltere işgali ile yönetim değişmiştir. İngiltere 1922 Lozan Konferansı öncesi Mısır’ın bağımsızlığını tanıırken, Osmanlı Devleti de Kuzey Afrika’daki toprak hakimiyetinden vazgeçtiğinden dolayı,Lozan’da tartışma konusu olmamıştır. Türkiye Lozan Anlaşmasının 17. Maddesi gereğince Mısır ve Sudan haklarından, 22. Madde gereğince de Trablusgarp haklarından tamamen feragat etmiş, böylece kıta sömürüye açılmıştır. Bu süreçte İngiltere İtalya ile yakınlaşma politikası gereği 1924’te Kenya sömürgesini İtalya ile paylaşmış ve bu bağlamda paylaşım anlaşması imzalamıştır. Böylece uzun dönem Osmanlı’nın etki alanında kalan topraklarla

²⁹⁵Nurgün Koç (Ed.)*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938’den 2000’li Yıllara)* İdeal Kültür Yayıncılık Cilt 2, 2021, s.443-444.

bağları kopmuştur. Kültürel, tarihsel ortaklıklar yeni kurulan ulusal devlet döneminde konjektürel süreçte gelişmemiştir.²⁹⁶

Ulusal devlet inşa sürecinde dış politikasını Misak-ı Milli çerçevesinde şekillendiren Türkiye, hassasiyete önem verirken 200 yıllık batılılaşma hedefiyle modernleşme ve kalkınmaya ağırlık vermiştir. Buna karşın dış politikada ortak payda İslam çerçevesinde Doğu toplumlarıyla, ortak coğrafya bağlamında asgari düzeyde ilişkiler geliştirmeyede devam etmiştir. Dünya açısından iki savaş arası sancılı süreçte, Türkiye'nin laik ve batılı devlet olma yolunda gösterdiği performans hegemonik güç mücadelesiyle gölgelenmiştir. Mesela II. Dünya Savaşı öncesi İtalya'da kurulan Faşist yönetimin lideri Mussolini'nin 19 Mart 1934 tarihinde yaptığı konuşmasında İtalya'nın geleceğinin Avrupa'dan ziyade Afrika ve Asya'da olduğunu belirtmesi yayılmacılık hedefini açıkça ortaya koyması Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır.³ Ekim 1935'te Habeşistan saldırısı Türkiye'yi İngiltere ile işbirliğine yöneltirken MC'nin müdahalesini zorunlu kılmıştır. Mussolini'n 1934'te ki konuşmasında gösterdiği Asya ve Afrika'da yayılmacı hedefleri, dünya açısından tehlike çanlarının habercisiydi. İtalyanların Akdeniz için "Bizim Deniz (Mare Nostrum)" söylemleri ve bu yönde ki girişimleri Türkiye'yi endişelendirmekteydi. 1937 yılına geldiğinde Almanya, İngiltere'nin dünyada ki etki alanı ve nüfuzunu ve İtalya'nın Balkanlar ve Afrika'da nüfuz alanı kazanmaya çalıştığını görerek, aynı politika tarzında Türkiye-Mısır-İran gibi bölgelerde Alman kültür propagandası uygulamaktan ziyade yerel özellikleri ön planda tutan çalışmalara yönelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal devlet inşa sürecinden II. Dünya Savaşı yılları da dahil dış politikanın ortak noktası, dış politikanın Batı çerçevesinde şekillenmesi ve Batı ile ilişkilere öncelik verilmesidir. Oral Sander, *Batı bağlaşmasına bağlılık* olan yönelimin güvenlik ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit algısından ziyade politika sürekliliğine bağlamaktadır. Dış politika yöneliminin diğer faktörü ise savaşı, demokrasi cephesinin kazanması neticesinde küresel ölçekte tek parti yönetimlerinin değer kaybetmesi, antidemokratik yönetimlere karşı olumsuz bakış açısının oluşmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'de de 1945'te savaş sonrası iktidar değişikliği yaşanarak demokrasiye geçiş yapılmıştır. Yaşanan gelişme öncesi Batılı devletlerin BM'ye tam üyelik konusunda

²⁹⁶ Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, s.444-445.

Türkiye'ye demokratik yönetime geçilmesi yönünde telkinlerde bulunduğu bilinmektedir. Telkinlerin oluşmasında Türkiye'nin savaş dönemi uyguladığı politika ve tutumlar etkili olmuştur. Savaş sonrası inşa edilen yeni dünya düzeninde yer almak ve BM üyesi olma noktasında taahhütte bulunan Türkiye, Batı yanlısı (ABD) politikaya yönelmiştir. Batı yanlısı politikanın arka planında Truman Doktrini ve Marshal Planı kapsamında alınan maddi ve askeri destekler etkili olmaktadır. Aynı zamanda NATO üyeliği girişimi, 1948'de Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulması kararına BM'de olumlu oy vermesi, 1948'de ABD vatandaşının Fener Rum Patriği olmasını sağlarken, 1949'da Asya Devletleri Kongresine katılmayarak Batı ittifakı içinde yer aldığını ve Batı yanlısı politikayı tercih ettiğini göstermiştir.²⁹⁷

1950 seçimleri sonrası iktidara gelen Menderes'in dış politika anlayışı Sovyet tehdit algısı ve güvenlik meselesi bağlamında ABD'ye yakınlık üzerinden devam etmiştir. ABD yanlısı politikanın Türkiye ulusal çıkarını ilgilendirdiği üzere şekillenmiştir. Uluslararası arenada ABD müttefiki olduğunu politika uygulamalarıyla göstermiştir. Bu politikalar arasında 1951 Ortadoğu Komutanlığı Projesini destekleme, 1954 Cezayir meselesinde Fransa'yı destekleme, 1955 Bağdat Paketi'nin kuruluşunda liderlik, 1955 Bağlantısızlar Hareketiyle ilgili Bandung Konferansında NATO ve Batı blokunu savunurken Bağlantısızları eleştirmek, 1956 Süveyş Krizi'nde İngiltere ve Fransa'yı destekleme, 1957 Diplomat Krizi nedeniyle Suriye'yle savaşın eşiğine gelme, 1958 Lübnan'a asker çıkarması için ABD ye üsleri kullandırma gibi örnekler yaşanmıştır. Bağımsızlık mücadelesi ile Doğu toplumları nazarında rol model olan Türkiye bu süreçte NATO'ya giriş ve Soğuk Savaş şartları politikaları nedeniyle model özelliğini kaybederken, 1960'lı yıllarda bağımsızlık mücadelesine giren Afrika ülkelerine ve Bağlantısızlar Hareketine ile mesafeli oluşu, Üçüncü dünya ve İslam ülkeleriyle uzaklaşmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin tek taraflı Batı yanlısı politikası 1960'lı yıllarla sıkıntılar getirmiştir. Küba Krizi ve Kıbrıs Meselesinde tek taraflı politikası sonucu destek bulamayan Türkiye; politika değişikliğine giderek 1965 Afrika açılımından söz etmeyeve 1965 BM Genel Kurulunda destek kazanmak amacıyla Afrika Asya ve Latin Amerika ülkelerine siyaset, akademi, basın dünyasından ve diplomatlardan oluşan

²⁹⁷ Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, s.446-447.

heyetler göndermiştir. Yedi heyette üçü özellikle ihmal edilen kıta, Afrika ülkelerine gönderilmiştir.²⁹⁸

Bu dönem de ABD ile dış politika harici yaşanan, başka meselelerde gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye’de bulunan ABD askerleri ve üsler problemlere sebebiyet vermiştir. Askerlerin üslerden gümrüksüz aldığı malları kar elde ederek Türk vatandaşlarına satması, kaçak piyasa oluşumun getirmiştir. Bu durum ABD karşıtlığını tetiklerken Amerikan askerlerine karşı tepkiye dönüşmüştür. NATO ve ABD karşıtlığı sol hareketin yükselmesine neden olurken, kamuoyu tepkisini artıran önemli bir faktör olmuştur. Dönemin Başbakanı Demirel kamuoyu tepkisini azaltmak ve ABD askerlerinin statüsü konusunda yetkililerle görüşmeler başlatmış ve 1965 hükümet programında şu ifadeleri yer almıştır:

*“Ortadoğudaki ve Mağrip’teki kardeş Arap ve Müslüman memleketleri ile her türlü şüphe ve tereddüitten uzak hakiki ve yakın bir dostu kurmak ve çeşitli sahalarda verimli bir işbirliğini gerçekleştirmek başlıca amaçlarımızdan olacaktır... Hükümetimiz bütün Asya -Afrika memleketleri ile münasebetlerini geliştirmek gayesi güdecektir... Bütün Asya-Afrika memleketleri ile Birleşmiş Milletler Yasası ve Bandung Konferansı prensiplerine sadık olarak dostluk münasebetlerini kuvvetlendirmeye çalışacağız.”*²⁹⁹

1967 görüşmeleri, 1969 Ortaklık Savunma İş Birliği Antlaşması neticelenmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde ABD, ekonomik yardımlarında azalma görülse de Türkiye-SSCB yakınlaşma riski düşünülerek kesilmemiştir. Bu noktada Türkiye devam eden askeri yardımların kara ordusu güçlendirilmesinde kullanılması yönünde, ABD ısrarıyla karşı karşıya kalmıştır. Afrika açılım heyetlerinin bir etkisi olmazken, 1965’te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kıbrıs oylamasında Afrika ülkeleri Bağlantısızlık Hareketi öncü liderleri, Makarios’u desteklediler ve oylama sonrası Türkiye kıta ilişkilerini geliştirmezken; 1965 sonrası çok yönlü dış politikaya geçiş Arap ülkeleri kapsamında gelişmiştir. Afrika ile ilişkiler Kıbrıs Meselesi bağlamında gündeme alınma yada gündem dışı kalarak asgari düzeyde ilerlemiştir. 1980’li yıllarda unutulmuş kıta, 1998 yılında

²⁹⁸ Birinci heyet: Cezayir, Fas, Moritanya, Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal. İkinci heyet Kamerun, Gabon Kongo, Orta Afrika Cum. ve Çad, üçüncü heyet ise, Habeşistan, Kenya, Somali, Burundi, Ruanda, Tanzanya Malavi Madagaskar, Sudan, Libya, Tunus’a gönderilmiştir. Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938’den 2000’li Yıllara)*, s.447-449.

²⁹⁹ Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938’den 2000’li Yıllara)*, s.449-450.

yeniden gündeme alınmıştır. Soğuk Savaş etkilerinden kurtulmak amaç ve aracı olarak, dış politika revizyonunun elzem olduğunun fark edilmesi üzerine 55. Mesut Yılmaz Hükümet programında Afrika'ya yer verilmiştir.³⁰⁰

1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de SSCB'nin dağılması sonuçları Türkiye'yi yakından ve derinden etkilerken, Orta Asya ve Kafkasya'da oluşan boşluktan yararlanmayı amaçlamıştır. Yeni bağımsızlığını kazanan, ekonomik ve kültürel bağlara sahip Türk devletlerine abilik yapma, yol gösterme ve Batıyla entegrasyonunu hedefleyen politikalar, hükümet programlarında yer bulmuştur. 1990'lar başında geleneksel dış politika söylemi “*Adriyetikten Çin Seddine Büyük Türk Dünyası*” terk edilirken dış politika bakış açısı zamanla yerini ABD ve Rusya ilişkileri seyrinde gelişme göstermiş ve Kafkasya politikası Batı politikası ile paralellik göstermektedir. Aynı zamanda Rusya'nın uluslararası arenada Kafkasya'yı arka bahçesi olarak ilan etmesi, Çin ve İran'ın yükselen bölgesel güç olarak ivme kazanması Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya politikalarını etkileyen unsur olmuştur.³⁰¹

Soğuk Savaş sona ermesiyle önemi kaybetmiş olan Türkiye, savaş sonrası kurulan yeni dünya düzeninde yer almanın dış politika değişikliğinden geçmekte olduğunun farketmiştir. Irak Savaşı ile fırsat yakalayan Türkiye, bu noktada coğrafi konum ve askeri gücünü göstereceği ve çıkaracağı, kuzeyden ziyade güneyde oluşan tehdite karşı, ABD'nin çıkarlarını savunacak cephe olarak koz yakalasa da yeni dünya düzeni, ideolojik değerleri kimlik politikalarını da harekete geçirmiştir. İç politikada yaşanan Kürt meselesi olmak üzere birçok sorun gün yüzüne çıkmaya başladı. 1990'lı yıllarda siyasal ve ekonomik problemlerle mücadele eden Türkiye, reformları gerçekleştiremediğinden dolayı Soğuk Savaş politikalarını devam ettirdi. Bu süreç 1987'den itibaren geliştirilen AB ile ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. 1997 Lüksemburg Zirvesi, Eski Doğu Bloku ülkeleri ve Kıbrıs aday olarak kabul görürken, Türkiye adaylığının reddedilmesi, hayal kırıklığı yaratmıştır. İlki 1960'da ikincisi AB hayal kırıklığı neticesinde Türk dış politikasında değişimin gerekli olduğu görülmüştür.³⁰²

³⁰⁰ Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, s. 450-451.

³⁰¹ Serkan Kekevi (Ed.)-Ömer Kurtbağ, *Türk Dış Politikası (1990'lı Yıllar)*, Berikan Yayınevi, Ankara. 2020, s.591.

³⁰² Der. Sönmezoğlu, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, s.807.

1990'lı yıllarda konjektürden yararlanan Türkiye paralel politikalarla ABD ile Afrika'da yer almaya başlamıştır. Türkiye Kore'den sonra Somali'ye ikinci kez askeri birlik göndermiştir. 1969-91arası yönetimde kalan Siyad Berri'nin iktidardan inmesiyle iç savaş ve kıtlığa maruz kalan Somali'de binlerce insanın ölmesi, BM gündemine alınmıştır. BM Güvenlik Konseyi 1992'de oy birliği aldığı 733/746 sayılı kararlar bağlamında Somali'ye silah ambargosu ve insan acil yardım çağrısında bulunmuş Nisan ayında 751 sayılı kararla BM Somali Operasyonu (UNOSOM-1) başlatılmıştır. Durumda iyileşme sağlanamayınca Temmuz-Ağustos aylarında BM BarışGücü, asker sayısında artışa gidilsede barış ve istikrar sağlanamadığı gibi insani yardımlarda halka ulaştırılamamıştır. ABD Somali'nin istikrarından ziyade, Ortadoğu güvenliğinin stratejik noktasında yer alan Afrika Boynuzu'nda yaşanan karmaşa ve Berri'den aldıkları petrol arama imtiyazlarını kaybetmek istemiyordu. Sahada yer almak amacıyla BM Güvenlik Konseyi 794 sayılı kararla insani yardımları halka ulaştırmak için, kendi önderliğinde 8 Aralık 1992'de Umut Operasyonunu başlatmıştır. UNITAF (Birleşik Görev Gücü) UNOSOM'un yetkilerini ele alarak operasyonu devam ettirmiştir. Bünyesinde 20 ülke ve 28.000 asker bulunduran UNITAF'ta, Türkiye 1993'te TCG Fatih Fırkateyni refakatinde TCG Derya Lojistik Destek Gemisi ve TCG Ertuğrul Çıkarma Gemisi ve 320 kişiden oluşan Türk Birliği ile Somali operasyonuna katılım sağlamıştır. Daha sonra yeni kararlar oluşturulan UNOSOM-2'de yetki alarak 1995'e kadar göreve devam etmiştir. Türkiye bu görevlendirme de hem asker gönderen ülke hemde 1993-1994 arasında Barış Gücü Kuvvet Komutanlığını Çevik Bir üstlenmiştir. Böylece BM çatısı altında çok uluslu operasyona dahil olup çok uluslu kuvvet komutanlığı görevini üstlenmiştir.³⁰³

Yeni dünya düzeninde ABD ile beraber olduğunu Somali örneğinde gösteren Türkiye, askeri güç yanında liberal yönetim anlayışıyla şekillenen dış politikayı elzem olarak görürken, iç dinamikler nedeniyle demokratikleşme karnesini çabasına rağmen iyileştirmemiştir. 1980 ve 1990'lar boyunca hükümet programlarında çok kültürlü kimlik, bölgesel güç olma ve çok boyutlu dış politika hedefini söylemden eyleme dönüştürememesine rağmen, AB üyelik hedefinden ve ABD ile ilişkilere dayalı dış politika anlayışından vazgeçmemiştir. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nin yarattığı

³⁰³Der. Sönmezoğlu, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.807-808.

hayalkırıklığı ve Soğuk Savaş mantığının konjektüre uyumu zorlaştırdığını gören Türkiye, yeni dış politika anlayışına yönelmiştir.³⁰⁴

1997-2002 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'na gelen İsmail Cem, akademisyen kimliği ile yaptığı çalışmalarda belirlediği hususları, bakanlık döneminde yazılarında ve konuşmalarında da vurgulamıştır. Türkiye'nin asırlara yayılan birikimi, tarihi, kültür değerine sahip bir ülke olduğunu belirten Cem; yeni nesil hedefinin Türkiye'yi 21. yüzyıla girerken "Dünya Devleti" olma hedefi olması gerektiğini vurgulayarak başkasına özenen değil kendisine özenilen, tarih ve kültür etkileşimde bulunduğu coğrafyalarla iyi ilişkiler geliştiren bir Türkiye'nin "Dünya Devleti" olabileceğini vurgulamaktadır. "Türkiye'nin tarih kültür ve coğrafi özelliklerinden oluşan stratejik konumu, kendinde var olan güçten üst düzeyde yararlanmanın imkanlarını ona açmaktadır" diyen Cem, Türkiye hedefi niteliklerini doğu-batı arasında kavşak noktası olması yanında, konumunun tarihini yeniden yorumlayarak Asya ve Avrupalı kültürel kimliğini ekonomik gelişme, bir tarih aynı anda hem bölgesel barış ve istikrar aktörü olarak İslam ve demokrasiyi harmanlayarak yeni bir model oluşturma olarak belirtmiştir. Yeni bakış açısı ve 1990'lı yıllarda uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerle beraber Türkiye AB üyelik sürecinde yaşadığı 1997 Lüksemburg Zirvesi'nin yarattığı hayalkırıklığı, diğer yandan Batı ile ilişkilerinde sözde Ermeni soykırım iddiaları nedeniyle yaşanan olumsuzluklar ve iç meselerler nedeniyle uluslararası arenada konumunu güçlendirme amacıyla çok yönlü politikaya yönelmiştir. Türkiye, öncelikle komşu ülkelerle (Rusya Yunanistan) bölgesel açılımlara yönelerek, Haziran 1998'de bakanlık, kamu özel sektör işbirliğiyle toplantılar düzenledi. Afrikaya yönelen Türkiye Temmuz 1998'de Dışişleri Bakanı İsmail Cem önderliğinde "Afrika'ya Açılım Eylem Planını" oluşturarak Türkiye'nin Afrika kıtasında uzun soluklu ekonomik, siyasi, kültürel ilişki geliştirilmesi hedefiyle kıta ile tarihsel derinlikten yararlanarak ilişkiler geliştireceği adımları atmaya başlamıştır. Böylece BM Güvenlik Konseyi adaylığı, Kıbrıs meselesine katkı ve destek, ekonomik büyüme hedefi doğrultusunda yeni pazar ve hammadde kazanım için kısa vadeli hedeflerde belirlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda ekonomik, politik ve kültürel alanda önlemler alarak yol haritası çizmiştir.³⁰⁵ Ancak Türkiye 1998 Afrika Açılım Eylem

³⁰⁴Der. Sönmezoğlu, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.808.

³⁰⁵Siyasi Hedefler arasında Sahra-Altı'nda olmak üzere Afrika kıtasında bulunan 12 büyükelçiliğin yanı sıra yeni elçiliklerin açılması, Afrika ülkelerine merkezde görevli büyükelçilerin akredite edilmesi ile temaslarını sıkılaştırılması, temsilcilik bulunmayan ülkelere fahri konsololar açılması, Afrika ülkelerinden

Planını uygulanma fırsatı bulamamıştır. 1999 Abdullah Öcalan'ın yakalanma süreci, Helsinki ile AB adaylık statüsünün onaylanması gibi faktörler yanı sıra, 2001 ekonomik kriz ve siyasal gerginlikler nedeniyle, Afrika politikasını gündemden düşürürken, 2002 AK Parti iktidarı ile dönüşüm ve değişim hız kazanacaktır.³⁰⁶

Türkiye tarihsel derinliği bulunan kıta ile ilişkilerinde daha fazla K. Afrika ile ilişki geliştirmiştir. Ancak ilerleyen süreçte, küresel ölçekte konjektürden de yararlanarak 21. Yüzyılda yükselen güç olma yolunda ilerleyen Afrika kıtası genelinde ilişkisini geliştirerek güçlendirmeye başlamıştır. Kıtanın hegemonik güçler tarafından yeni pazar olarak ilgi görmesinin yanında sömürünün farklı araçlarla devam ettirilmesine karşın; Türkiye kıta ile ilişkisinde kazan-kazan politikası ve yumuşak güç araçları kapsamında geliştirme yönünde ilerlemektedir.³⁰⁷

üst düzey davetler yapılması, önemli ülkelerle siyasi dayanışma mekanizmaları kurulması, BM ve İKÖ ile temas ve danışmaların artırılması yer almaktadır. Ekonomik Hedefler Hukuki çerçeve ve altyapının oluşturulması amacıyla kıta ülkeleriyle Ticaret Antlaşması ile Ekonomik Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşmaları yapmak, mevcut olanlar işlerlik kazandırmak, Çeşitli alanlarda uzmanların eğitim ve inceleme yapmak üzere Türkiye'ye getirilmesi, Türkiyeden uzmanların Afrika ülkelerine gönderilmesi, Afrika ülkelerinin teknik yardım sağlamak üzere özel bir fon oluşturulması, Afrika Kalkınma Bankasına yaptığı ve 1991'de kabul edilen bölge dışı donör ülke sıfatıyla üye olma başvurusunun gerçekleşmesi için ödenmesi gereken tutarın ödenmesi, Türkiye'nin merkezi Kahire'de bulunan Afrika İhracat-İthalat Bankasına hissedar olması, İş adamlarının karşılıklı ziyaretlerinin yapılması, İş konseyleri ve ortak ticaret odalarının kurulması, Büyük firmalar yanında ortada küçük ölçekli işletmelerin özendirilmesi, Hava deniz ulaşımının geliştirilmesi, Türk savunma sanayinin tanıtılması, Bazı ülkelerin ihrac ürünlerinin satın alınmasına öncelik vererek ihracat gelirlerine katkı sağlamakEğitim ve Kültürel İlişkiler: Sahra-Altı ülkelerine verilen 2004 burs sayısının artırılması, eğitimini tamamlayan Afrikalı öğrencilerin temasın sürdürülmesi, İslam Kalkınma Bankası bursuyla daha fazla öğrencinin Türkiye'de eğitim almasını sağlamakAskeri ilişkiler: Sahra-Altı ülkelerden askeri eğitim almak üzere öğrenci kabul edilmesi, Tatbikatlara gözlemci davet edilmesi yanında BM'nin Afrika'da Barış Koruma Operasyonuna iştirak edilmesi tavsiyesi, Afrika İncelemeleri Enstitüsü kurulması, Sahra-Altı ülke vatandaşlarına vizede kolaylık ve esneklik sağlanması gibi tanıtım faaliyetlerinde bulunulması, TİKA başta olmak üzere bakanlıklar ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamak üzere Koordinasyon Komite'sinin kurulması planlanmıştır. Der. Sönmezoğlu, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.810-811.

³⁰⁶Der. Sönmezoğlu, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi, s.809-811.

³⁰⁷OECD'nin 2017 Afrika Raporuna göre kıta Asya'dan sonra küresel ölçekte en hızlı büyüyen kıtadır. Asya'dan sonra küresel ölçekte büyüyen ikinci bölge olması, gelecekte iktisadi büyüme finansal girişimler adına umut vermektedir Sahip olduğu zenginlik ve genç nüfus giderek önemini artırmaktadır.Bu durum kıtayı birçok ülkenin makro ve mikro düzeyde ulusal ve uluslararası politikalarında ağırlık kazandırmaktadır.Bu nedenden dolayı kıta küresel değerini artıran yeni pazar olarak cazibesini artırmaktadır. Bölgesel ve küresel aktör olma yolunda olan Türkiye'de Afrika rekabetine katılarak iç vedış politikasında Afrika kıtasına ağırlık vermeye başlamıştır. 21. Yüzyılın yeni pazarı olan kıta doğal zenginliği genç ve dinamik nüfus gibi özellikleriyle öne çıkarken arasında tarihsel derinliği bulunan Türkiye'nin de ilgisini çekmektedir. 2005 yılı milat olurken devam eden süreçte siyasi,diplomatik, kültürel, ekonomik ilişkilerin pekiştirilmesinde önemli adımlar atılarak; insani yardımlar, kalkınma projeleri, ticaret anlaşmaları, resmi ve akademik toplantılar, zirveler, ziyaretler, temsilciliklerin kurulması gibi aktif faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye kıtada bulunan diğer aktörlerden farklı yaklaştığı kazan-kazan anlayışıyla hareket ederek, bölgede yumuşak güç olarak yer edinmektedir. 2019 yılında Türkiye ziyareti gerçekleştiren G.Afrika CumhuriyetiMilletvekili Zwelivelile Mandela'nınTürkiye içinAfrikayı sömüren değil ayağa kaldıran ülke olarak tanımlaması diğer aktörlerden farkını ortaya

2000 yılı arifesinde Afrika'ya Açılımı Eylem planı başlatan hükümet, Sahra Altı Güney Afrika ülkeleri haricinde, 48 Afrika ülkeleri ile ilişkileri geliştirme ve güçlendirmeyi hedefleyerek geçmiş deneyimler ışığında uzun vadeli çalışmaları başlatmıştır. Ekonomik ve kültürel ilişkilere öncelik verilirken, siyasal ilişkilerin bu çerçevede oluşumu planlanmıştır. Bu durum geleneksel dış politikada kırılma olarak değerlendirilse de 1998 Afrika Eylem Planı 1999 ve sonrasında gelişen ve yaşanan sorunlar sebebiyle amacına ulaşamamıştır. 2002 yılında AKParti'nin iktidarıyla Türk dış politikasında Türkiye-Afrika ilişkilerinde değişim ve gelişim süreci başlamıştır. Hükümet programında dış politika anlayışında değişimin işareti veren AKParti alternatifli dış politika öngörerek, askeri ittifaklar ve bloklardan ziyade yeni konjektürde güç merkezleri ilişkilerini alternatif esnek ve çok boyutlu perspektifle oluşturacağını belirtmiştir. Değişen bölgesel ve küresel gerçeklerle yeniden tanımlanan, ulusal çıkar çerçevesinde denge oluşturmayı ve katılımcı aktif bir dış politika hedeflemektedir. 2002 hükümet ve parti programında Afrika yer almazken, 2005 yılı ikili ilişkiler açısından önem taşımaktadır. BM Güvenlik Konseyi seçimlerinde destek bulan Türkiye Afrika açılım programı hız vermiştir. Hegemonik güçlerin yer aldığı kıtada Türkiye bölgesel ve küresel aktör olma iddiasıyla Afrika kıtasında etki alanı kazanacak politikalara yönelmiştir.³⁰⁸

Kıta Afrikası'nın uluslararası sistemde etkin rolü ve BM Genel Kurulu oy dağılımında ki payı, giderek yükselen aktör olması yanında ekonomik ve ticari potansiyelin jeopolitikle birleşerek cazibe merkezi olarak ülkeler, yatırımcılar çekmektedir. Türkiye tarihsel, kültürel, siyasal, toplumsal birikim ve tecrübesi ışığında Afrika sorunlarına çözüm ve kalkınması yönünde ilişki inşasını ikili bölgesel, kıtasal ve küresel olarak dört boyutta geliştirmektedir.³⁰⁹ 1998 Afrika Açılım Eylem Planı ile başlayan süreç, 2005 Afrika Birliği (AfB) gözlemci üyeliği, 2008 AfB stratejik ortak olması, Afrika'ya açılım projesinin bölgesel olarak ivme kazandırırken, projenin başarısı yerini 2013 Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır. Politika kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan toplamda 31 Afrika ülkesine ziyaretlerde bulunmuştur.³¹⁰

koymaktadır. Yunus Yoldaş (ed.) *Türkiye'de İç ve Dış Politikanın Geleceği Doktor Özlem Becerik Yoldaş'a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul, 2021s. 623-624.

³⁰⁸ Koç, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara*, s.423-436.

³⁰⁹ T. C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³¹⁰ Ziyaret edilen Afrika Ülkeleri: Angola, Cezayir, Cibuti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Libya, Madagaskar, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya,

Türkiye tarihsel derinliği bulunan kıta ile ilişkilerinde daha fazla Kuzey Afrika ile ilişki geliştirmiştir. Ancak ilerleyen süreçte küresel ölçekte konjektürden de yararlanarak 21. Yüzyılda yükselen güç olma yolunda ilerleyen Afrika kıtası genelinde ilişkisini geliştirerek güçlendirmeye başlamıştır. Kıtanın hegemonik güçler tarafından yeni pazar olarak ilgi görmesinin yanında sömürünün farklı araçlarla devam ettirilmesine karşın Türkiye kıta ile ilişkisindei kazan-kazan politikası ve yumuşak güç araçları kapsamında geliştirme yönünde ilerlemektedir.

Kıta Afrikası ilişkileri bağlamında 2002’de 12 büyükelçiliği bulunan Türkiye’nin 2022 yılı itibariyle büyükelçilik sayısı 44’e ulaşmıştır. Ayrıca 2008’de sayısı 10 olan Ankara’daki büyükelçilik sayısı 38’e yükselmiştir. Büyükelçiliklerimiz yanı sıra TİKA, AFAD, YEE, MV, TDV,AA ve THY kıta politikası çerçevesinde faaliyetlere katkı sunmaktadır.Ekonomik ilişki kapsamında toplam ticaretimiz 2003’te 5,4 milyar dolar iken, 2021 yılı sonunda 34,5 milyar dolara yükselmiştir.Türk müteahhit firmalarının proje hacmi ise süreç boyunca ilerleme kaydederek 77,8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu çerçevede 45 ülke ile iş konseyleri oluşturulmuştur.³¹¹

Afrika-Türkiye ilişkilerinde diplomatlarımız ve ticaret müsteşarlarımız yanında, kıta kapsamında yapılan Serbest Ticaret Anlaşmaları’da³¹² (STA) ilişki gelişiminde önem kazanmaktadır. Günümüzde Mısır Tunus Fas ve Mauritius’la Serbest Ticaret Anlaşması bulunmaktadır. Türkiye’ninAfrika’daki ticaret hedefi, serbest ticaret anlaşmalarından geçmektedir. DEİK,Afrika ikili ticaret ve ekonomik ilişki mimarlarınınönemli organdır. DEİK, 31 ülke ile iş konseyleri kurarak, 2015 yılı itibariyle 39 ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmasına imza atmıştır.³¹³

Togo, Tunus, Uganda, Zambiya T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³¹²Serbest Ticaret Anlaşması: Taraf ülkelerin kendi aralarında gümrük vergisi ve kısıtlamaları kaldırması, ancak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifeleri oluşturmamaları, anlaşma dışı kalan üçüncü ülkelere her üye ülkenin milli gümrük tarifelerini uygulayabildiği bir ekonomik birleşmedir. Kekevi (ed.), Türk Dış Politikası Serkan Kekevi (Ed.)-Ömer Kurtbağ, *Türk Dış Politikası (2000’li Yıllar)*, Berikan Yayınevi, Ankara. 2020, s.325.

³¹³Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması, finansal serbestleşme, ulaşım ve haberleşme teknolojisindeki gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin pazar potansiyeli, hammadde ve işgücünün ucuz olması, vergi oranları, döviz kuru politikaları, mali teşvikler özelleştirme uygulamaları, makro ekonomik istikrar bürokratik kalite, siyasal istikrar güvenlik ve doğrudan ulaşım gibi unsurlar kıta ilişkisinde son derece önemlidir. Kekevi, Türk Dış Politikası (2000’li Yıllar), s.326.

Bu bağlamda Türk dış ticareti Afrika bağlamında son 20 yıllık dönemde ivme kazanırken yükselen seyir izlemiştir. Afrika kıtası ile kurulan ekonomik ilişki çerçevesinde toplam ticareti 2003 yılında 5,4 milyar dolar olurken 2020'nin son döneminde 25,3 milyar dolara yükselmiştir. Sahra-Altı Afrika ülkeleriyle gerçekleşen ticaret hacmi ise 2003-2020 arasında 1,35 milyar dolardan 10 milyar dolara yükselen seyir izlemiştir. Pandeminin oluşturduğu olumsuzluğa rağmen ticaret hacminde istikrarlı seviye devam etmiştir. Aynı zamanda Türk müteahhitlik firmalarının proje hacimlerinde büyümesini sürdürerek Afrikada 71,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu oranın 19,5 milyar doları Sahra-Altı Afrika ülkelerini kapsamaktadır. Kıtadaki Türk yatırımları 2003'te 100 milyon dolarken, 2019'da rakam 6,5 milyar dolar seviyesini geçmiştir.³¹⁴ Kıtada aktif olarak yer alan 88 Türk firmasının yaklaşık 1,7 milyar dolar yatırımları bulunmaktadır. K. Afrika'da 56 milyar dolarlık 1330 proje; Sahra-Altı ülkelerinde ise 26,7 milyar dolarlık 447 proje işi alınmıştır. Eğitim hizmet ihracatı kapsamında ise 2013-2014 döneminde 50 ülkeden 5 bin 423 öğrenci Türkiye'yi tercih ederken 2020-2021 döneminde sayı 36, bin 957'ye ulaşmıştır.³¹⁵

Ticaret Bakanlığı'nın ev sahipliğinde DEİK organizasyonu ile gerçekleşen İstanbul 4. Türkiye-Afrika İş ve Ekonomi Forumunda konuşan Ticaret Bakanı Ömer Bolat, Türkiye'nin kıta ile ilişkilerinin eşit ortaklık, kardeşlik ve karşılıklı saygıya dayalı olduğunu, karşılıklı işbirliği çerçevesinde kazançlı olacaklarını belirtmiştir. 2016 yılında Türkiye'nin önderliğinde oluşturulan Türkiye-Afrika İş ve Ekonomi Forumlarının devam edeceğini, bu yönde ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde stratejik uygulamaların önemli olduğunu, 2003'ten günümüze kadar kıta ile ilişkilerin kazan-kazan prensibiyle yürütüldüğünü vurgulayan Bolat 2022 yılında kıta ülkeleriyle ticaret hacminin 40,7 milyar dolara yükseldiğini, 2023'ün 9 aylık döneminde ise 270 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaştığını belirtmiştir. Ticaretle beraber yatırımlarında hız kazandığını, Türk müteahhitlerin kıtaya katkılarına değinerek diplomasi ve eğitim alanlarında atılan adımların önemini vurgulamıştır.³¹⁶

³¹⁴T.C. Ticaret Bakanlığı Turkey-Africa Economic and Business Forum <http://tabef.org/tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³¹⁵ AA <https://www.aa.com.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde Afrika açılımı Türkiye'nin kıtaya ticaret hacmini 45 milyar dolar seviyesine çıkardı haberi.

³¹⁶T.C. Ticaret Bakanlığı <https://ticaret.gov.tr/haberler/turkiye-afrika-is-ve-ekonomi-forumu> (13 Ekim 2023) adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Politika kapsamında kıta ile ulaşım imkanlarını geliştirme iş insanlarının temaslarını kolaylaştırma, Afrika'yı dünyaya bağlamak, kıta halkı ile bağları kuvvetlendirmek için THY kıtanın pek çok noktasına uçuşlar düzenlemiştir. Pandemi öncesi 39 ülke 60 nokta uçuşu ile kıtayı dünya ile buluşturmuştur. Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kızılay, TİKA ve STK'lar olmak üzere kıta genelinde insani ve kalkınma faaliyetlerini işbirliği ile yürütmektedir. Afrikalı öğrencilere Türkiye Bursları kapsamında uzun vadeli politikalar uygulanmaktadır. 1992-2022 yılları arasında 15,000 öğrenciye lisans, yüksek lisans ve doktora bursları ile eğitimimkanı sunmaktadır.³¹⁷

Dışişleri Bakanlığı kapsamında Diplomasi Akademisinde düzenlenen Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı'na 1992'den günümüze kadar, 249 diplomat katılımı sağlamıştır. Ek olarak diplomasi, arşiv ve haberleşme konuları kapsamında eğitimler düzenlenerek kıta ile ilişkiler çok boyutlu olarak yürütülmektedir.³¹⁸ Afrika kıtası genelinde K.Afrika bölgesinden Libya ve Sahra Altı Afrika ülkelerinden Sudan, Kenya, Somali, Nijerya, Senegal, G. Afrika ülkeleri Türkiye ilişkileri bakımından önem taşımaktadır. Enerji, sağlık, güvenlik, altyapı çalışmaları olmak üzere yatırım fırsatları sunan ülkelerdir. Çalışmamızın teoriden uygulamaya bölümünde ağırlıklı olarak bu ülkelere yer verdik. 2005'ten itibaren Türkiye-Afrika ilişkileri ivme kazanırken, kalkınmaya yönelik yatırımlara ağırlık verilmektedir.

Afrika kıtası 30 milyon km'lik yüz ölçümü, devasa ormanları, 8-10 milyon km'lik Sahra Çölü'ne sahip; Türkiye'nin 10 katı büyüklüğünde devasa bir kıta olarak dünyanın en zengin petrol, su kaynaklarını barındırmaktadır. Özellikle Libya, petrol ve doğalgaz rezervi yanında su rezervine de sahip nadir ülkelerden biridir. Afrika kıtası bin yıldır değerli madenlerin özellikle en başta altın yataklarını barındıran kıta olarak, doğu-batı yönünde bulunan altın madenlerinin dünyaya yetecek özellikte olması nedeniyle, küresel güçlerin hedefi olmuştur ve günümüzde de bu özelliğe sahiptir. Sömürge sonrası dönemde iç karışıklık yaşayan ülkelerden Orta Afrika Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Sierra Leone de yaşanan dramın altında altın ve elmas madenleri yatmaktadır. Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, Belçika, Almanya, Portekizliler tarafından sömürgeleştirilen kıtada aslan payına Fransa ve İngiltere sahip olurken, bağımsızlıktan günümüze kadar

³¹⁷T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³¹⁸T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

gelen sorunların kökeni, sömürü düzeninden kaynaklanmaktadır. Afrika’da yeni aktör olarak yer almak isteyen Türkiye ise son 20 yılda yaptığı hamlelerle Afrika ile yıllarca devam eden asgari seviye ilişkisinde 2000’lerden itibaren atılıma geçmiştir. 42 temsilciliği yanında kurumlar STK’lar eş güdümüyle ticari, ekonomik, sosyal, kültürel faaliyetlerine etki alanını geliştirme çabasında Çin’in önde olduğu yarışta aradaki farkı kapatabilecek potansiyele sahiptir. Diğer aktörlerden ayrılan yönüyle tarihsel geçmiş, yerel halkla doğrudan iletişime geçen insani yaklaşım bakış açısıyla farkını ortaya koymaktadır.³¹⁹

II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık mücadelesi veren Afrika kıtasında, Afrikalıların bağımsızlığını kazanma itici güç konjektürel unsur, ABD-SSCB Soğuk Savaş rekabetidir. Bu süreçte SSCB’nin kıta halkına desteği ve Batı Blokuna karşı yönelttiği sömürgeci eleştirisi etkili olmuştur. 3. bir blok olarak ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketi, iki bloka girmeyi reddederken kıta İngiltere ve Fransa’nın etki alanını yeni dönemde ABD-SSCB paylaşır hale gelmiştir. Soğuk Savaş, Angola İç Savaşı örneği gibi kanlı mücadeleyi, 2002 yılına kadar süren mirası kıtaya bırakmıştır. Böylece Doğu Batı Bloku, Afrika zengin kaynaklarını kolaylıkla elde ederken, taraflar silah satarak ekonomik sıkıntılarla mücadele eden Afrikalılar dış borca mahkum edilmiştir. Soğuk Savaş politikaları, ABD-SSCB çıkarlarına hizmet ederken kıtada bölünmeleri, iç savaşları tetikleyerek yolsuzlukları, yoksullukları ve borçlanmaları artıran unsur olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Doğu blokunda yer alan ülkeler, Amerikan ambargo ve yaptırımlarına maruz kalmıştır. 2000’lere kadar geçen sürede kıta ülkeleri, Batı blokundan borç ve kredi taleplerinde şartlarla (demokrasi, serbest pazar iyi yönetim) karşılaşmakta, uyumsuzluk sonrası kesilen yardımlarla ekonomik sosyal çıkmaza girmektedir. Kıta açısından 2000’li yıllar Çin Halk Cumhuriyeti’nin yeni ve etkili aktör olarak varlık göstermesi dönüm noktası olmuştur. Çin, Avrupa ve ABD gibi ekonomik yardımları önkoşulsuz verirken ön koşulun “*Afrikalı ulusların egemenlik haklarına bir saldırı*” olduğunu vurgulamaktadır. Bu duruma rağmen uzun vadede Çin kazançlı çıkarken, Afrika kaybeden taraf olmaktadır. 2000’li yıllar Afrika kıtasını ABD-Çin rekabet alanına dönüştürmektedir. Devam eden süreçte ABD, Çin, Avrupa yarışına

³¹⁹ Ahmet Kavas, *Günümüze Afrika*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2019, s.28-36.

Hindistan, Brezilya, Rusya katılırken; son 20 yıldır etki alanı elde etmeye çalışan, bu yönde politikalar uygulayan Türkiye kıta da yer almaya başlamıştır.³²⁰

4.2.1. Türkiye'nin Afrika Kıtasında Avantajları Dezavantajları

Hegemonik güçlerin ardından kıta yer edinen Türkiye'nin Afrika'da özellikle Sahraaltı Afrika'ya faaliyetlere ve yatırımlara başlayan Türkiye siyasi-sosyal, ekonomik-ticari, askeri-güvenlik, eğitim-sağlık alanlarında yürüttüğü faaliyetler ve projelerle kıta ile ilişkiler geliştirerek uluslararası arenada küresel ve bölgesel güç olma yolunda ilerlemektedir. Ancak sömürge sonrası, Soğuk Savaş ve akabinde gözde olan Afrika kıtası, günümüzde enerji jeopolitiğinin önem kazanması, yeni bulunan doğal kaynak rezervleri ile Batı ve Çin gibi ülkelerin yeniden ilgi odağı haline gelmiştir. Giderek yaşanan ve ekonomik durgunluk içinde bulunan diğer kıta ülkeleri; az gelişmiş kıtanın ekonomik büyümeye geçme olasılığı, nüfus potansiyeli, zengin kaynak potansiyeli, büyük ve sürdürülebilir pazar olması ilgiyi artırmaktadır. Yetersiz finansal destek, altyapıdaki eksiklikler, zayıf yönetimler, siyasal istikrarsızlıklar, yasal/mevzuatsal boşluklar, güvenlik/ çatışma riski bölgeye yönelik hedef ve projeleri olumsuz yönde etkilemektedir.³²¹ Batı ve Çin gibi ülkelerin politikalarına alternatif olarak kıtaya yönelen Türkiye, rakiplerine oranla geç kalmış olsa da kıta ile geçmişi eskiye dayanmaktadır. Uzun dönem asgari düzeyde yürütülen ilişki, 1998 sonrası Açılım Planı ile siyasi ve ekonomik politikalar yanında, sosyal ve kültürel çalışmalarla ilişkide ivme kazanılmıştır. TİKA ve STK faaliyetlerini yumuşak güç argümanı olarak etkili kullanmaya başlamıştır. Gelecek dönemlerde ikili ilişkilerin derinleşmesi ve güçlenmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede Sahraaltı Afrika'da Türkiye açısından avantaj ve dezavantajlar bulunmaktadır.³²²

³²⁰ Ahmet Kavas (Ed.)-Aydın Hasan, *Amerikan Dış Politikasında Afrika -Soğuk Savaş'tan Trump Dönemine Kadar*, Alelmas Yayıncılık/AFAM İstanbul, 2018, s.25-30.

³²¹ Muhammed Tandoğan(Ed)-Murat Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2019, s.223-237.

³²² Avantajlar: Kıtada yer alan diğer ülkelerden ayrılan özelliği ile Türkiye, sömürgeci geçmiş bulunmaması nedeniyle avantajlı konumdadır. Bu durum bölgede olumlu algı yaratmaktadır. Kıta ile kara bağlantısı olmaması nedeniyle sınır anlaşmazlığı ve çatışma riskinden uzaktır. Açılım planı dahilinde imzalanan protokol ve iş birliği anlaşmaları ile ikili ticari ve yatırım faaliyetlerinde kolaylık getirmektedir. Büyükelçiliklerin sayısındaki artış, yatırımcılara güven verirken, ülke faaliyetlerinde kolaylık sağlamaktadır. THY'nin pek çok noktaya uçuşlar düzenlemesi ve kıtayı dünya ile buluşturması artı değer olarak sempati yaratmaktadır. Aynı zamanda Afrika ülkelerinin ABD, Çin, Hindistan gibi Batı güdümlü ekonomik bağıllıktan kurtulmak istemeleri, Türk ürünlerinin ekonomik ve kaliteli olması, İslam'ın ortak

Sahraaltı Afrika'nın Yatırım Potansiyel Fırsatları, Riskler ve Tehditler; Nüfus ve yüzölçümü bakımından dünya ekonomi ölçeğinde, küçük yeri olan kıta yatırımcılara açık konumdadır. İş gücü, kaynak zenginliği yanında enerji, altyapı, endüstri ve hizmet sektörü açısından geri kalmışlığına rağmen cazibesi yüksektir. Ekonomik, siyasi ve toplumsal problemler sorunsalı nedeniyle gereken yatırımlardan yoksun kalmaktadır. Enerji ve enerji dışı alanlarda yatırıma yönelmek isteyen ülkeler açısından potansiyel-fırsatlar yanında riskler-tehditlerin bilinciyle hareket etmeleri gerekmektedir.³²³

Potansiyel-Fırsatlar: Sahra-Altı Afrika ekonomisiönümüzdeki on yıllarda4 katına, nüfus artışının ise 2 katına çıkacağı düşünülmektedir. Yaşam koşullarının iyileşmesi ve nüfusa bağlı olarak şehirleşmenin artacağı2035 yılında kırsaldan şehirlere göç sürecinin başlayacağıöngörülmektedir. Budurumun farklı alanlarda fırsatlar getireceği malumdur. Afrika kıtası küresel ölçekte tarım arazilerin %40'ına sahip olmasına rağmen, ekilebilir arazinin %10 kısmında üretim yapılmaktadır. Bu durum açlık, yetersiz beslenme gibi sorunları beraberinde getirirken; tarıma yatırımın önemini ortaya koymaktadır. Etiyopya tarım arazilerini yatırımlarla değerlendirmede öndedir.

Hizmet sektörü bağlamında pek çok fırsatı barındıran kıtada; sağlık, eğitim, bankacılık, telekomünikasyon gibi yatırıma açık ve fırsatlar sunanalanlar bulunmaktadır. Bu bağlamda tüketim mallarınıda dışardan almak zorunda kalan kıta, artan nüfus gözetilerek yerli yabancı yatırımı cazip kılmaktadır. Üretimin yanında tüketiciye ulaşımı sağlayan alışverişmerkezlerinin inşası ve işletilmesi bölge için önem taşımaktadır. Bölge altyapı bakımında yetersizdir ve yatırıma ihtiyaç duymaktadır. Kritik önem taşıyan altyapı yatırımlarından havalimanları, karayolları, demiryolları, limanlar ulaşım ve enerji alanlarında yapılacak yatırımlar hem kıta ülkelerine hemde yatırımcıya kazanç sağlayacaktır. Bölgede küresel aktör olarak etkinliği artıran Çin, firmaları destekleyerek kazanım elde ederken birçok başarılı projeye imza atmaktadır. Sahra Altı Afrikayerel

din olması nedeniyle İslam ülkelerinin; laik ülke olarak da Hristiyan ülkelerin olumlu bakış açısı gibi unsurlarda avantajlar arasında bulunmaktadır.

Dezavantajlar: Afrika genelinde yaşanan çözümsüz problemler, çatışma ve güvenlik riskleri yanında, coğrafi uzaklık nedeniyle fırsatlar ve iş imkanlarının öğrenilememesi, yatırım öncesi fizibilite çalışmalarında pazar bilgisinin yetersiz kalması, bölgede gerçekleşecek proje ve faaliyetlerde yer alacak bölge uzmanı veya çalışacak insan kaynağı yetersizliği, enerji ve diğer alanlarda Batı ülkeleri ve Çin'in elde ettiği ayrıcalıklar, güçlü rakip varlığı, devlet destekli firmaların ulusal otoriteden teşvikler alıyor olması Türk firmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s.237-241.

³²³Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s. 153-155.

halkı, enerjiye ulaşım ve kullanım açısından çok geride kalsa da enerji, kaynak, rezerv ve potansiyel bakımından zenginliğin çelişkisini barındırmaktadır. Afrika zenginliği petrol, doğalgaz, kömür, nükleer enerji, yenilebilir enerji, güneş enerjisi, hidro enerji, jeotermal enerji, rüzgar enerjisi ve biyokütleden oluşmaktadır. Kıta genelinde enerji olarak Güney Afrika'daki kömür önemli yer tutarken küresel ölçekte petrol, doğalgaz ve yeni rezerv keşifleri önem kazanmaktadır.³²⁴

Enerji bağlamında küresel güçlerin verimli arazileri uzun vadede kiralama yada satın alma yoluyla değerlendirmeye gittikleri bilinmektedir. Enerji altyapı yatırımlarındaki fırsatlar önümüzdeki 25-30 yıl zarfında şehirler ve kırsal kesimde enerji, üretim ve ulaşım sistemleri bağlamında artacaktır. Yenilenebilir enerji açısından kıta son derece potansiyele sahiptir. Güneş enerji potansiyeli yüksek olan bölge, ulusal ve yabancı yatırımcılar tarafından değerlendirilmektedir. Ayrıca Orta Afrika'da bulunan hidro enerjivarlığı hem bölge hemde yatırımcısına katkı sağlayacak potansiyele sahiptir. Fosil kaynaklar bakımından ise keşfedilmeyi bekleyen petrol rezervi (Nijerya, Angola yanında Gana, Sierra Leone, Mali ve Uganda keşifleri) yanında doğalgaz (Nijerya yanı sıra Mozambik ve Tanzania zengin rezerleri) ve kaya gazı (Güney Afrika Karoo Havzası) potansiyeli bölgenin enerji merkezi olarak potansiyel barındırmaktadır.³²⁵ Bu çerçevede enerji, doğal kaynak potansiyeli ve zenginliğine sahip kıta, riskler ve tehditler gibi olumsuz yönleride barındırmaktadır.³²⁶

Genel olarak Afrika kıtası ve özellikle Sahra Altı Afrika ülkeleri enerji alanında potansiyel ve fırsatlar barındırsada ülkelerin büyük bir bölümünde siyasi istikrarsız ve güvenlik riski mevcuttur. Zayıf bürokrasi ve yönetim yasal ve mevzuatsal

³²⁴Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s. 89.

³²⁵Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s.157-160.

³²⁶Riskler ve tehditler: Finansman eksikliği, teknolojik ve yetişmiş insan eksikliği, dinamik nüfusa sahip kıtanın teknik konuda eğitilmiş ve tecrübeli yönetici ve çalışan eksikliği, ulaşım olanaklarının yetersizliğinin maliyeti artması, kara, hava ve deniz ulaşım yetersizliği hem üretimi hem de kaynakların taşımacılığını olumsuz etkilemektedir. Diğer bir unsur ise siyasi istikrarsızlık ve belirsizliktir. Kıta ülkeleri bağımsızlık mücadelesi başladığından günümüze kadar, darbelere maruz kalması ekonomik istikrarı olumsuz etkilerken, yatırımcılar açısından güvensizlik getirmektedir. Sahra Altı bölgesinde yaşanan çekişme ve çatışma kaynaklı problemler politik ve güvenlik sorunları oluşturmaktadır. Hükümet ve yönetim yapıları, bürokratik kurumlar ve yerel yönetim anlayışı yatırımları olumlu-olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Şirket kurma süreleri küresel ve bölge ölçeğinde farklılık arz etmektedir. (Uganda 4 prosedür 2 gün süre, Kenya 30 prosedür 2 yıl süre) Ayrıca yolsuzluk ve rüşvet gibi durumlar, yatırımları olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bir başka etken ise merkezi-yerel idarelerin ve yasal-mevzuat yetersizlikleri yatırımlar önünde ki engelleri oluşturmaktadır.

eksiklikler yetersiz teknoloji ve kalifiye insan kaynağı ulaşım iletişim alanındaki altyapı eksiklikleri Sahra Altı Afrika’da yatırıma engel teşkil etmektedir bu risk ve engellerin bağlı olarak gerek enerjiye erişimde gerek sahip olunan enerji kaynaklarının değerlendirilerek ekonomiye katkısını sağlaması noktasında istenilen düzeyde yatırım cazibesinden yoksundur. Bölge olarak Sahra Altı Afrika’ya en çok yatırım yapan ülke Çin Halk Cumhuriyetidir. Petrol zengini Angola’da geliştirdiği model ile Sahra Altı Afrika’ya yönelik açılım çerçevesinde yeraltı-yerüstü zenginliklerin işletimi yada ithalatı karşılığında özellikle özel sektörün girmeye sıcak bakmadığı, ulaşım ve sulama projeleri başta olmak üzere enerji alanında çok sayıda proje geliştirmiştir. Ancak Afrikanın kalkınmasının ve istikrarından ziyade enerji kaynaklarını yeni sömürgecilik konsepti dahilinde sömürmektedir. Bu açıdan Afrika dost eline ihtiyaç duymaktadır. Kıta ile tarihsel kültürel bağı bulunan, büyüyen ekonomik özelliğe sahip ve enerjide dışa bağımlı Türkiye için Sahra Altı Afrika çeşitli potansiyel barındırmaktadır. Enerji güvenliği sağlama ve kendi yatırımcıları ve üreticileri için yeni pazar elde etme amacıyla Afrika’da özellikle Sahra Altı Afrika yer almalıdır. Sahra Altı Afrika’ya odaklanarak fırsat ve potansiyelleri takip etmesi yerinde olacaktır. Sahra Altı Afrika ülkeleri ve Türkiye enerji işbirliğinin tesis edilebilmesi için hedefler belirlenerek çalışma ve faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin başarılı olduğu ve dünya genelinde çok sayıda projeye imza attığı inşaat sektöründeki tecrübe ve birikimini enerji sektörüyle birleştirmesi ve Sahra Altı Afrika’nın yetersiz kaldığı enerji altyapısına yönelik yatırımlara yönelmesi, hem Türkiye açısından hem de Afrika açısından büyük önem taşımaktadır. Öncelikle enerji yatırımları için her bir ülke bazında potansiyel ve fırsatlar yanında risk ve tehditlerin belirlenmesi, hangi ülkelerin Türk yatırımları açısından uygunluğuna karar verilerek avantaj dezavantajlarının hesaplanması gerekmektedir. Son olarak ise gerek siyasi gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel ilişkinin tesis edilerek pekiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda diplomatik misyonların güçlendirilmesi TİKA, YTB gibi kuruluşların yumuşak güç uygulaması önem taşımaktadır. Ayrıca yatırımların devlet destekli projelendirme ve uygun finansman modelince desteklenmesi de önem taşımaktadır. Murat Erata

Türkiye’nin Enerji Politika ve Stratejileri: İç ve dış dinamiklerin değişken olduğu küresel dünyada enerji alanında da devletler politika ve stratejilerini yenilemek gündemi takip etmek durumundadır. Ekonomi, gıda, güvenlik ve enerji birbiriyle ilişkilidir. Bu

bağlamda politikalar, stratejiler, kalkınma projeleri revizyon gerektirmektedir. Enerjide dışa bağımlı olan Türkiye konumu gereği, bölgesel ve küresel anlamda merkez ülke konumundadır. Bu bağlamda 2014 yılında hazırladığı 2015-2019 arası Enerji Stratejik Planını 2017 yılında uygulamaya koyarak adım atmıştır. Alanla ilgili kurum ve kişiler arası işbirliği çerçevesinde hazırlanan Milli Enerji ve Maden Politikası enerji arz güvenliği, enerji verimliliği ve tasarrufu, iyi yönetim ve paydaş etkileşimi, bölgesel ve uluslararası etkinlik, teknoloji, AR-GE ve inovasyon, yatırım ortamlarının iyileştirilmesi, hammadde tedarik güvenliği, verimli ve etkin hammadde kullanımı olmak üzere sekiz maddeden oluşmaktadır. Bir ülke ne kadar enerji kaynaklarına sahip yada kaynakların transferi ya da ticaret kontrolüne sahipse, o kadar küresel siyasette söz sahibi olmaktadır. Günümüzde petrol ve doğalgaz siyasi koz olarak her geçen gün önemini artırmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye kaynak açısından yetersiz olmasına rağmen, enerji arz ve talep bölgeleri transfer noktasında özel konuma sahiptir. Kaynak merkezleri ile pazarlar arasında jeostratejik konumuyla, değer kazanan Türkiye hamle yapmaya etkin rol oynamaya başlamıştır. Asya, Ortadoğu enerji kaynakları ve Avrupa pazarları arasında transfer ve ticaret merkez olma yolunda ilerlemektedir. Bu bağlamda kaynak sahibi ülkelerle iyi ilişkiler, uzun vadede anlaşmalar, işbirliği, stratejiler ve politikalar inşa etmesi elzemdir. Bu çerçevede Afrika açılım politikası ile kıta genelinde ikili ilişkilerde siyasi, ekonomik, kültürel, askeri, eğitim, güvenlik ve enerji alanlarında iyi ilişkiler geliştirmektedir.³²⁷

Afrika kıtası küresel ölçekte ve Türkiye için neden bu kadar önemli? sorusunun yanıtı ise şu hususları içermektedir. Afrika'nın küresel siyasette gideren artan rolü yanında, Türkiye-Afrika ilişkilerinde, 20 yıldır uyguladığı politika ve değişimi önemlidir. Kıta sömürge geçmişine rağmen, günümüzde de zengin yeraltı-üstü kaynakları

³²⁷Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s. 205-212 Afrika genelinde Türk yatırımlarına klavuzluk edecek uygun bölge ülkeleri hakkında rapor ve bültenler bulunmaktadır. Sahraaltı ülkeler potansiyel barındırırken 2017 DEİK tarafından hazırlanan *Sahraaltı Afrika Enerji Yatırım Ortamı Değerlendirme* raporu önem taşımaktadır rapora göre pek çok ülke Türkiye için fırsat oluşturmaktadır. Sektörel yoğunluğuda ortaya bkoymaktadır. Rapor Sahra Altı Afrika'yı 3 perspektifte değerlendirmektedir. Öncelikle ekonomik siyasi ve yatırım ortamı çerçevesinde ülke notu değerlendirilmiştir. Devamında on-grid ve off-grid bağlamında ülke potansiyelleri ve enerji türleri yatırım elverişliliği değerlendirilmiştir. Son olarak ise ülkelerin regülasyon ve mevzuat değerlendirmeleriyle finansman imkanları ortaya konmuştur. Değerlendirmeler sonucunda Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik enerji yatırımları açısından güçlü ve cazip ortam, Kenya, Gana, Uganda, Tanzanya olduğu belirlenmiştir. On-grid temelli yatırım Kenya (jeotermal, güneş) ve Gana (hidro güneş) öne çıkarken, off-grid yatırımında Tanzanya, Uganda, Kenya öne çıkmaktadır. Tandoğan-Erata, *Sahraaltı Afrika'da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, s. 241-242.

bakımından cazibesini korumaktadır. Genç ve dinamik nüfusu, geniş toprakları Çin ve ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkeler için hammadde ve pazar imkanı sunmaktadır. Genç ve dinamik nüfusu ne kadar iyi eğitip yönlendirebilerseniz o kadar potansiyel vadetmektedir. Afrika ülkeleri birlikteliği sağlandığında, küresel siyasette güç elde edersiniz. BM'ye üye 194 devletten 54 üye Afrika kıtasındandır. BM Genel Kurulu'nda ki oy potansiyeli düşünüldüğünde verilecek kararın lehinde yada aleyhinde olarak belirleyici konumdadırlar.³²⁸ Kıtanın gücünün farkına varan Türkiye, 2009-2010 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliği oylamasında kıta ile iyi ilişkiler ve uyguladığı politikalar neticesinde 53 ülkeden 51 oy alarak büyük başarıya imza atmıştır.³²⁹

Sömürgecilik ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika kıtası günümüzde *yeni sömürgecilik* olarak tanımlanan, yeni kolonileşme tehdidi altındadır. Bu tehdit öncekinden sinsi ve tahrip gücü yüksektir. Kıtada yer alan Çin faktörü, Avrupa devletlerinin politikaları yanında, Afrika sorunlarına çözüm önerisi sunan bilim adamları, yazarlar, siyasetçiler kıtaya kıta dışından bakarak söylem üretmektedirler. Bu noktada Afrika ülkelerinin gücünün potansiyelinin farkına vararak kaynaklarını ulusal çıkarlarınca kullanabilmeyi, hegemonik güçlerin baskılarına direnecek bir Afrika için dost eline ihtiyacı vardır. Bu bağlamda Afrika kıtasının potansiyelini ve küresel siyasette ki rolünü ve ağırlığının bilinciyle kıtaya yönelen aktörlerden biri olan Türkiye'yi diğer aktörlerden ayıran nokta Neo-emperyalizmden ziyade kazandır-kazan stratejisidir. Kıtada yer alan hegemonik güçlerden ABD yönetimi, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel yapısını bir başka ifadeyle Amerikanvari yaşamı benimseyen, ABD'ye benzeyen ülkelerin kazançlı olacağını öne sürerken; Çin yönetimi ise ulusların yaşamıyla ilgilenmeyip kendisiyle hareket edenin kazançlı olacağını vurgulamaktadır. Rusya ise tartışmalara girmezken kıtada ki SSCB etki alanında nüfuz sağlama rekabetine girmiştir. Küresel aktörlerin kıtada ki varlığı kıta problemlerini çözümsüz bırakırken, Afrika'nın kalkınması dış yardımlardan ziyade dinamik ve genç nüfusun eğitilerek kalkınma hamlesinden geçmektedir. Bu noktada Türkiye kıtaya yönelik kalkınma güvenlik savunma eğitim alanına yatırım yaparak karşılıklı işbirliği ve kazan-kazan anlayışıyla özellikle Afrika

³²⁸ Çin Tayvan yerine BMW'ye alınma oylamasında Afrikalı ulusların bu yönünü keşfetmiş ve Afrikalı oyların desteğiyle BM'de Tayvan'ın yerine geçebilmiştir.

³²⁹ Kavas-Aydın, *Amerikan Dış Politikasında Afrika- Soğuk Savaş'tan Trump Dönemine Kadar-*, s. Giriş kısmı.

gençliğinin eğitimine yatırım yaparak kalkınmasını hedefleyen Afrika dostu yaklaşım sergilemektedir.³³⁰

Diğer yandan 24 Şubat 2022’de Rusya saldırısı sonucu başlayan Ukrayna-Rusya Savaşının Ukrayna özelinde sosyal, siyasi ve toplumsal etkileri kısa sürede küresel boyuta taşınmıştır. Ülke içi göç yanında, 8 milyon Ukrayna halkı ülkesinden ayrılmak zorunda kaldı. Göç sorunu yanında Rusya’ya uygulanan yaptırımlar küresel enerji ve gıda krizine neden oldu. İklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle üretimde verimin düşmesi, Covid-19 pandemi sürecinde tedarik zincirinde oluşan aksaklıklar, gıda fiyatlarını yükseltirken; Ukrayna Savaşı ise krizin dahada derinleşmesine sebep olmuştur. Afrika yeraltı ve yer üstü zenginliğe sahip olmasına rağmen dünya nüfusunun %18’ini, maden kaynaklarının %30’nu barındırmasına rağmen fakirlik yoksullukla mücadele etmektedir.³³¹

Ukrayna-Rusya Savaşı küresel sonuçları dolayısıyla Afrika gıda güvenliği en fazla etkilenen alan olmuştur. Birçok olumsuz iç dinamikten etkilenen gıda güvenliği, savaş nedeniyle Rusya’nın gıda sevkiyatını engellemesi, buğday, arpa, mısır ürünlerinde Rusya ve Ukrayna bağımlılık fiyat yükselişini getirirken, pandeminin sonuçları ekonomiyi kırılgan hale getirmiştir. Rusya ve Ukrayna küresel gıda ve tarım ürünü ihracatçısı olarak “dünyanın ekmek sepeti” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Kuzey Afrika ülkelerinden Cezayir, Mısır, Libya, Fas, Tunus, Batı Afrika ülkelerinden Nijerya, Doğu Afrika ülkelerinde Etiyopya, Sudan ve Güney Afrika buğday ithalatında %80 oranında büyük alım yapmaktadırlar.³³²

İç Pazar taleplerini buğday ithalatıyla gideren kıtanın, giderek Ukrayna ile Rusya’ya bağımlılığı artmaktadır. Bağımlılık artıkça kırılganlık ta o kadar artmaktadır. Savaşın etkilerini derinden hisseden Afrika’da ki durumu, Afrika Birliği Dönem Başkanı

³³⁰Ahmet Kavas (Ed.)-MuhammedTandoğan, *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2018, Giriş kısmı.

³³¹Pelin Aliyev “Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika’da Gıda Güvenliği”,s.38,42*İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³³² Afrika’daki buğday tüketiminin 2025 yılına kadar 76,5 milyon tona ulaşacağı ve bunun 48,3 milyon tonunun veya yüzde 63,4’ünün kıta dışından ithal edileceği tahmin ediliyor. Bu durum Afrika’nın gelecek yıllarda buğday konusunda dışa bağımlılığının artacağı ve olası krizler karşısında kırılganlığının artacağı anlamına gelmektedir Afrika’nın buğday ithalatı, 2007 2019 yılları arasında yüzde 68 artmış ve 47 milyon tona yükseldi. 2020 yılında ise Afrika ülkeleri, Rusya’dan yüzde 90’ını buğdayın, yüzde 6’sını ayçiçeği yağının oluşturduğu toplam 4 milyar dolar değerinde tarımsal gıda tedarik etti. Detaylı bilgi için bkz. Aliyev, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika’da Gıda Güvenliği, s.43.

Macky Sall “hububat üretimi yapılmadığı takdirde Afrika kıtasının giderek istikrarsızlaşacağını ve büyük kıtlığın yaşanacağı” şeklinde ifade etmiştir. Rusya tarafından engellenen gıda sevkiyatı küresel gıda krizine ve yüksek oranda fiyat artışına yol açmıştır. Türkiye’nin arabuluculuk girişimleri ve uyguladığı denge politikası meyvesini verirken; 22 Temmuz 2022 Tahıl Koridoru Anlaşmasıyla³³³ sorun çözümüne gidilmiştir. Ancak Afrika’da yükselen enflasyon oranında değişim yaşanmamıştır.³³⁴ Afrika kıtasının bu derece etkilenmesinde, savaşın başladığı dönemde, Covid-19 pandemi etkilerinin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. 2020 öncesi ekonomik büyüme sağlayan Afrika ülkelerinde salgının etkisiyle tersine dönmüş, mali ve toplumsal eşitsizlikleri dahada büyümüştür.³³⁵

4.2.3. Türkiye-Afrika Birliği İlişkileri

Kıta ile ikili ülke ilişkileri yanında, Afrika Birliği ilişkilerimizde gelişerek ilerlemektedir. 2005’te AfB’ye gözlemci üyelik, 2008 Zirve’sinde Kıta stratejik ortak olarak deklere edilirken ve 18-21 Ağustos 2008’de Birinci Türkiye-Afrika Ortaklığı

³³³Tahıl Koridoru Anlaşması: Ukrayna-Rusya Savaşı’nın küresel gıda fiyatları üzerindeki etkisini azaltmak için Birleşmiş Milletler (BM), Rusya, Türkiye ve Ukrayna, 22 Temmuz 2022’de İstanbul’da düzenlenen törende Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması’nı imzalamıştır. 22 Temmuz 2022’de imzalanan Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle yaklaşık 32,9 milyon ton tahıl uluslararası pazarlara ulaştırıldı. Fakat beklendiği gibi düşük gelirli ülkeler bu sevkiyattan yeterli şekilde yararlanamadı. Bu tahıl sevkiyatının sadece yüzde 2,5’i Afrika ülkelerinin çoğunluğunu oluşturduğu düşük gelirli ülkelere yapıldı. Yüzde 43,65’lik payla tahıl sevkiyatından en çok Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin de aralarında yer aldığı yüksek gelirli ülkeler faydalandı. Türkiye açısından da Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması oldukça büyük önem taşıyor. Türkiye, anlaşma kapsamında yapılan tahıl sevkiyatından en fazla yararlanan 3. ülke Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Türkiye’ye 3,2 milyon ton tahıl ihraç edildi. Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-karadeniz-tahil-koridoru-anlasmasindan-cekilmesi/2950185>adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³³⁴Buğday ihtiyacının yüzde 90’ının Rusya ve Ukrayna’dan karşılandığı Doğu Afrika’da, savaştan bu yana buğday fiyatları yüzde 80 artış gösterdi ve buğday ürünleri daha pahalı hale geldi. Farklı bir örnek olarak yakın dönemde bir iç savaş yaşayan ve yüksek enflasyona maruz kalan Etiyopya’da ayçiçeği yağı fiyatı yüzde 200 arttı. Ülkedeki enflasyon oranı, 2022’de yüzde 34,5 olarak tespit edildi Ukrayna’daki savaş, Kamerun pazarlarında da tarım ve tarım dışı ürünlerin fiyatlarını etkileyerek enflasyonu artırdı ve böylece hane halkının satın alma gücünü etkiledi. Özellikle buğday fiyatlarındaki artış ekmek fiyatlarının da artmasına neden oldu. Kamerun’un bu derece etkilenmesinin bir diğer nedeninde hububat konusunda savaşan taraflara olan bağımlılığıdır. Detaylı bilgi için bkzn. Pelin Aliyev “Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika’da Gıda Güvenliği”, s.44.

³³⁵Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır. Pelin Aliyev “Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika’da Gıda Güvenliği”, S.45.

Zirvesi İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. 19-21 Kasım 2014'te İkinci Zirve Ekvator Ginesi Başkenti Malabo'da gerçekleştirilmiş ve akabinde 2015-2019 Ortak Uygulama Planı çerçevesinde 5 yıllık proje çizelgeleri hazırlanarak; ticaret-yatırım, barış-güvenlik, eğitim-kültür, teknoloji transferi, kırsal ekonomi-tarım, enerji-ulaştırma gibi pek çok proje hayata geçirilerek Afrika kıtasının gelişerek kalkınması hedeflenmektedir. Bu bağlamda 5 yılda bir yapılması planlanan Afrika Birliği toplantıları ile beraber bir defa “Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı” yapılmasına karar verilmiştir. 11-12 Şubat 2018'te ikinci konferans İstanbul'da yapılmıştır. Cumhurbaşkanımız Erdoğan ev sahipliğinde 3.'sü İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi 38 kıta ülkesi katılım sağlarken “Birlikte Kalkınma ve Refah İçin Güçlendirilmiş Ortaklık” teması vurgulanmıştır. Ayrıca AFB'de “Gündem 2063: İstedığımız Afrika” kapsamında Türkiye ile stratejik ortaklık ilişkilerini geliştirme hedefini de vurgulamakta karşılıklı işbirliği çerçevesinde yol olarak devam etmektedir.³³⁶

4.3. AFRIKA'DA YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANLARI

Afrika kıtasında, yumuşak güç inşa eden aktörler arasında yer alan, Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı, Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı (THY), Türk İş Birliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Yeryüzü Doktorları (YYD), T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Maarif Vakfı (MV) Anadolu Ajansı (AA) ve TRT adlı kurumlarımızı ayrıntılı olarak 3. Bölümde değinmiştik. Bu aktörler yanısıra Erasmus Programları da önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

4.3.1. Erasmus Programları

4.3.1.1. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Küreselleşme etkisiyle dünya birbirine bağlanma imkanı elde etmektedir. Birbirinden uzak ve bağlantısı olmayan toplumlararası etkileşimin doğmasına ve

³³⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 12/05/2023 tarihinde alınmıştır.

yaşanan olayların etkisinin hissedilmesine yol açmaktadır. Bu noktada mekan kavramının geleneksel anlamını yitirdiği insan dolaşımı arttığı bir dünyada bulunmaktayız. İnsanlar ekonomik, siyasal, eğitim yada yaşam standartlarını yükseltme amacıyla ülkelerinden dışarıya göç etmektedir. Günümüzde göç hareketliliğinin yükselmesinde en önde eğitim unsuru gelmektedir. Türkiye eğitim göçü alan ülkeler arasında yer almaktadır.⁶⁴⁵⁸ sayılı Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde, yükseköğretim kurumlarında önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerinde uluslararası öğrencilere hizmet sunmaktadır. 2005'te yükseköğretimde uluslararasılaşma politikasına yönelen Türkiye; ülkelerle ortak eğitim-öğretim programları oluşturmuştur. YÖK ve üniversitelerin ortak çalışmalarıyla 2016 yılında yükseköğretim kurumlarının, yurtdışı yükseköğretim kurumlarıyla ortak eğitim öğretim programlarına dair yönetmelik yayınlanarak uluslararasılaşmaya katkı sağlanmıştır. Bu çerçevede 2020 yılı itibarıyla 22 önlisans, 134 lisans, 80 yüksek lisans, 33 doktora olmak üzere 269 ortak eğitim-öğretim programı imzalanmıştır.³³⁷

2014-2020 yılları arasında 39 ülke ile 54 mutabakat zaptı imzalanmıştır.³³⁸ uluslararası öğrencilerin burs, yurt, sağlık, ev, eğitim giderleri Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (Türkiye Bursları) tarafından karşılanması, Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu (yönetmelik) ve Maliye Bakanlığı kaynak aktarımı ile düzenlenmektedir. Ayrıca YÖK uluslararası öğrenci bursundanda (2016-2017'den itibaren) ülkemizdeki uluslararası öğrenciler yararlanmaktadır. Türkiye'de eğitim almak isteyen öğrenciler Türkiye Cumhuriyeti devlet bursları yanında, İslam Kalkınma Bankası, TDV ve STK bursları, erasmus programları ve diğer değişim programları burslarından da yararlanmaktadırlar. Bu sebeple Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı, her yıl artış göstermektedir. YÖK 2021 raporuna göre, en çok yabancı öğrenci alan üniversiteler ise şöyle sıralanmaktadır. 10 bin 825 öğrenci ile Anadolu Üniversitesi başı çekmektedir. Arkasından 9 bin 450 öğrenci ile Karabük Üniversitesi, 8 bin 504 öğrenci ile İstanbul Üniversitesi, 5 bin 250 öğrenci ile Uludağ Üniversitesi, 4 bin 851 öğrenci ile Bahçeşehir

³³⁷ Furkan Şimşek, "Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler", *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDİR)*, Cilt 07, Sayı 01, 2022, s. 12-36. Dergipark <https://dergipark.org.tr> adresinden 28/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³³⁸ Ülkeler: Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Belarus, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Cibuti, Çad, Etiyopya, Fas, Filipinler, Filistin, Gambiya, Güney Sudan, Irak, İran, Japonya, Katar, Kore, Kosova, Makedonya, Malezya, Malezya Kelantan Eyaleti, Nijer, Özbekistan, Pakistan, Romanya, Ruanda, Sırbistan, Sierra Leone, Sudan, Tayvan, Tunus, Uganda, Ukrayna ve Zambiya.

Üniversitesi, 4 bin 706 İstanbul Aydın Üniversitesi, 4 bin 635 Ondokuz Mayıs Üniversitesi gelmektedir.³³⁹

2018 UNESCO verilerine göre dünya genelinde 5 milyon 571bin 402 uluslararası öğrenci bulunurken, yıllarla doğru orantılı artış görülmektedir. Türkiye ise yoğun tercih alan ülkeler arasında yer almaktadır.2012 yılı baz alındığında yabancı öğrenci sayısı200 bini geçmiştir. 2021 yılında ikameti bulunan, 1 milyon 179bin119 yabancından 94 bin 240'ı öğrencidir. Afrika'dan gelen sayıya baktığımızda en çok öğrenci gönderen ülke Somali'dir.³⁴⁰

Tablo 8: Afrika'dan Türkiye'ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları

Ülkeler	kadın	Erkek	Toplam
Uganda	65	235	300
Sudan	361	1064	1452
Fildişi sahili	64	238	302
Tanzanya	285	119	404
Güney sudan	13	90	103
Etiyopya	180	544	724
Cezayir	490	605	1095
Gine	5	4	9
Malavi	23	60	83
Somali	2353	5788	8141
Nijerya	657	2517	3174

Küresel ölçekte incelendiğinde ABD, Almanya, Türkiye, Bireşik Krallık ve Kanada'nın yer aldığı G20'den 5 ülke, 2015-2020 yüksek pozitif göçalan ülkedir. 2018 UNESCO verilerine göre, dünya toplamında 5 milyon 571 402 öğrencinin 987bin314 ile ABD önde gelmektedir.Ardında İngiltere (452.79öğrenci),Avustralya(444.514

³³⁹Şimşek,“Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler”, s.12-36.

³⁴⁰Şimşek,“Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler”, s.12-36.

öğrenci),Almanya(311.738 öğrenci),Rusya(262.416 öğrenci),Fransa (229.623 öğrenci), Kanada(224.548),Japonya (182.748),Çin (178.271) ve Türkiye (125.138) gelmektedir.³⁴¹

Hizmet sektörünün en önemli ayağı olan eğitim, ülke bağlamında ihracat ürünü olarak ekonomik katkısı yanında, uzun dönemli stratejiler ve insan sermayesi nedeniyle uluslararası alanda söz sahibi olabilme argümanı olarak da kullanılmaktadır. Eğitim yatırımları, gelen öğrencilerin uzun vadede sosyal, siyasal, ekonomik ve akademik katkıları yanında; ikili ilişkiler ve hedef ülke bağlamında yatırım sürecinde fahri elçiler olarak görev yapmaları, ülkeyi tanıtmak, anlatmak, yatırımların kolaylaştırıcı olarak yerel dinamiklere ulaşma gibi katkıları gözardı edilemez. Bunların yanı sıra uluslararası rekabete, bilime ve eğitim kalitesine, kültür sanatı katkıları da bulunmaktadır.³⁴²

Uluslararası öğrencilerin ülke seçiminde, kişisel ihtiyaçları giderme, deneyimleri artırma, hedef ülkenin refah ve güvenlik düzeyi, ülkenin itibarı, eğitim giderleri, vize kolaylığı ve mezuniyet sonrası iş imkanı gibi unsurlar etkili olmaktadır. Ayrıca uluslararası öğrencilerin alan tercihleri arasında, uluslararası eğitim sektöründe branşlar ön planda yer almaktadır. Çünkü öğrenciler açısından iyi eğitim veren ülke ve okul tercihte öncelik kazanmaktadır. Branş tercihinde eğitim alınan alanın, ülkedeki değeri mezuniyet sonrası kurulacak bağlantılar, iş olanakları, öğrencinin ilgisi ve yeteneği, yönelimi, hayalleri, hedefleri gibi maddi ve manevi sebepler ön plana çıkmaktadır. Dünya genelinde en çok tercih edilen alanlar ise mühendislik, sosyal bilimler, sanat, tıp, eczacılık ve veterinerlik, bilgi teknolojileri ve işletme, bankacılık ve reklamcılık olmak üzere önde gelmektedir.³⁴³

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin artışı ile beraber, rekabet edebilirlik noktasında yatırımlarda, artırıma giden ülkeler planlar ve stratejiler de oluşturmaktadırlar. ABD ve İngiltere önde giderken, Avustralya ve Yeni Zelanda gruba katılırken, Çin, Vietnam, Singapur, Malezya gibi Uzakdoğu ekonomileride çalışmalarına hız kazandırmıştır. Küresel ekonomik entegrasyon diğer ülkeleride rekabet alanının içine

³⁴¹ Şimşek, “Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler”, s.12-36.

³⁴²Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye’nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013) s.13, DEİK <https://www.deik.org.tr> adresinden 02/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁴³Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye’nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013) s.23-24 .

alamaya başlamıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Küba, Çek Cumhuriyeti gibi farklı düzeyde ülkelerde yüksek öğretim stratejilerini güçleyerek rekabete katılmaktadırlar. Her ülkenin yükseköğretim stratejisi³⁴⁴ ülke dinamikleri ve ihtiyaçları çerçevesinde oluşmaktadır. Türkiye’de bu süreçte uluslararası yükseköğretim stratejilerini oluşturarak rekabete katılmaktadır.

Türkiye’de Uluslararası Yükseköğretim; Türkiye’de yükseköğretim devlet ve özel kurumlar yürütülmektedir. Kurumlar yasalar kapsamında kurularak koruma ve güvenceye alınmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır.³⁴⁵

Tablo: 9 Türkiye’de Yükseköğretim için Çıkarılan Kanunlar

Bazı Veriler ve Rakamlar
31 Mayıs 1933 Tarih ve 2252 Sayılı Üniversite Kanunu
13 Haziran 1946 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversite Kanunu
27 Ekim 1960 tarih ve 115 Sayılı, 4936 sayılı Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun
20 Haziran 1973 Tarih ve 1750 Sayılı Üniversite Kanunu
4 Kasım 1981 Tarih ve 2547 Sayılı Üniversite Kanunu

³⁴⁴ ABD Stratejileri: Amerika Birleşik Devletleri 1950’den günümüze en popüler destinasyonların başında gelmektedir. ABD’nin eğitim sisteminin uluslararasılaştırılmasından sorumlu merkezi (Federal) bir birim bulunmamaktadır. Üniversiteler ve kolejler, öğrencilerini uluslararası destek programları, öğrenci istihdam aktiviteleri, mezun ağı ve organizasyonları, burs ve araştırma programları aracılığıyla seçmektedirler. İngiltere stratejileri: İngiltere, uluslararası eğitimi “Kamu Diplomasisi” çerçevesinde değerlendirmektedir ve uluslararası eğitim stratejisini İngiltere’nin uluslararası ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerinde kilit rolü oynadığı varsayımı üzere şekillendirmektedir. Avustralya stratejileri: Avustralya diğer ülkelerle eğitime dayalı ilişkilerin geliştirilmesine özellikli bir önem vermektedir. Uluslararası eğitimde 1980’lerden sonra Avustralya hükümeti öncül aktörlerden birisi olmuştur. İngiliz hükümetine benzer bir şekilde Avustralya, uluslararası eğitimi ülkenin dışarıya açılan bir kapısı olarak görmüş ve bu yolla ülkeyi hem kültürel hem de ekonomik anlamda zenginleştirmeyi ve Avustralya’yı bölgesel bir “soft-power” haline getirmeyi hedeflemiştir. Çin stratejileri: Çin Halk Cumhuriyeti 1970’lerde başlattığı liberalizasyon sürecine paralel olarak uluslararası eğitim politikalarını devlet nezdinde merkezi bir şekilde planlayıp yürütmektedir. 1978-1992 döneminde öğrencilerini ABD gibi gelişmiş ülkelere öğrenim için gönderirken 1993’te kalkınma planları doğrultusunda bu öğrencilerin Çin’e geri dönmelerine yönelik programlar başlatmıştır. dünyada Çin kültürünün tanınması ve yayılması; küresel ve bölgesel bağlamda diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesini; Çin yükseköğretiminin dünyaya tanıtılması ve uluslararası rekabet edebilirliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. Malezya stratejileri: Malezya’da eğitim sistemi okul öncesi çağdan yükseköğretime kadar devletin kontrolü, gözetimi ve yönetimindedir. Malezya hükümetinin vizyonu Malezya’yı bölgesinde bir eğitim merkezi haline getirmek şeklinde özetlenebilir. Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye’nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013), s.27-40.

³⁴⁵Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye’nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013), s.41.

Türkiye'nin öğrenci göçüne neden olan faktörler arasında kişisel ihtiyaçlar, akademik gereksinim, hedef ülkedeki eğitim hizmetleri-kalitesi ve avantajları, ev sahibi ülkenin öğrenciye sağlayacağı burs ve yardımlar, iş imkanları ikili ülke ilişkileri, bilgiye ulaşma imkanları, güvenlik, yaşam standartları olmak üzere sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel faktörler olmak üzere öğrenci hareketliliğinde ve beyin göçünde etkili olmaktadır. Uluslararası öğrencilerin eğitim için Türkiye'yi tercih etmesini etkileyen faktörler yükseköğretim kurulu tarafından yönetilen Study in Turkey³⁴⁶ web sitesinde on başlık altında şöyle sıralanmaktadır: Kaliteli yüksek öğretim imkanları, üniversite ve program çeşitliliği, çok kültürlü yaşam, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel miras, öğrenci dostu, misafirperver Türk insanı, modern teknolojik yerleşkeler, kolay yaşam koşulları, Türkçe öğrenme fırsatları.³⁴⁷

Eğitim küresel ölçekte uluslararasılaşmanınönde gelen alanlarındadır. Türk eğitim sisteminin dünyadaki yeri düşünüldüğünde, 2012 verilerine göre 103 devlet, 65 vakıf üniversitesi bulunan ülkemizde 2000-2010 döneminde 66 yeni üniversite açılırken, 2010-2012 döneminde 29 yeni üniversite kuruluşu ile yaşanan artışla uluslararası eğitim adına katkı sağlanmaya devam edilmiştir. Günümüze gelindiğinde 2022 verilerine göre toplamda 208 üniversite bulunan ülkemizde 129 devlet 75 vakıf olmak üzere ülkemizde bulunan uluslararası öğrenci sayısı 2008 den itibaren YÖK'ün çalışmalarıyla artış göstermeye başlamıştır. YÖK düzenlemeleri ise şu şekildedir.³⁴⁸

Tablo 10: Uluslararası Öğrencilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Uluslararası Öğrencilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

³⁴⁶Study in Turkey: Türkiye yükseköğretim sistemi hakkında uluslararası öğrencileri bilgilendirmek için Yükseköğretim Kurulu tarafından kurulmuş yeni bir web sitesidir. Bu sitede aday öğrenciler arama motoru ile eğitim dili, türü, şehri veya çalışma alanına göre kendilerine en uygun üniversiteyi seçebilmektedirler. Bu sitede Türk yükseköğretim sistemi ile ilgili genel bilginin yanı sıra burslar, uluslararası öğrencilerin deneyimleri, yaşam şartları, Türk kültürü vb. çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Web sitesi Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere öncelikle 3 dilde hizmet vermektedir. YÖK Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/study-in-turkey#> adresinden 12/06/2022 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁷Study in Turkey <https://www.studyinturkiye.gov.tr> adresinden 12/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁸Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye'nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013) s.47,51.

15 Temmuz 1950 Tarihli, 5682 Sayılı “Pasaport Kanunun” ve 5683 Sayılı “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun” İle Birlikte Diğer Kanun ve Yasal Düzenlemeler 14 Ekim 1983 Tarih 2922 Sayılı “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun” 15 Nisan 1985 Tarih ve 85/9380 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik 24 Mart 2010 Tarih 5978 Sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” 17 Mart 2010 Tarihli Yükseköğretim Genel Kurul Toplantısı Kararları

Türkiye’yi tercih eden ülkeler arasında, Avrupa ülkeleri, Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Rusya ve Türki Cumhuriyetler olmak üzere ilgi görmektedir. Türkiye’de çok tercih edilen branşlar arasında işletme mühendislik, sağlık/tıp, fen, edebiyat, eğitim, MYO böümleri, açıköğretim ve diğer bölümler bulunmaktadır. Uluslararası yükseköğretim uygulamaları T.C. Dışişleri Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve YÖK işbirliği çerçevesinde yürütülmektedir.³⁴⁹

Türkiye’de eğitim almak isteyen uluslararası öğrenciler için temel kaynaklar arasında ve uluslararası öğrenci hareketliliğinde yer alan kurumlar arasında YTB ve Türkiye Bursları, YÖK, Diyanet Bursları, Study in Turkey, Türkiye Ulusal Ajansı ve Türkiye Mezunları³⁵⁰ gibi aktörler bulunmaktadır.³⁵¹

Türkiye’nin uluslararası öğrenci tarafından tercih edilme sebepleri arasında, öncelikle coğrafi konumu gelmektedir. Avrupa-Asya-Afrika-Ortadoğunun keşisme noktasında yer alması ile beraber, medeniyetlere ve farklı kültür, kimlik, inançların ev sahibi olması cezbedicidir. Erasmus, Mevlana değişim programları ve Bologna süreci³⁵² çekim merkezi gelmesinde etkilidir. Avrupa’ya olan coğrafi yakınlık yanında, gelişmiş

³⁴⁹Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye’nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013) s.55-56-58.

³⁵⁰ Türkiye Mezunları: Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini ülkemizde tamamlayan mezunlarımızın mutlu anılarında yer almak, Türkiye’nin en değerli kazanımıdır. Türkiye Mezunları, bu bağlamda ülkemiz ile kendi ülkeleri arasında dostluk köprüleri inşa eden gönüllü elçilerimizdir. Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/04/06/2023> adresinden alınmıştır.

³⁵¹Sivil Toplum Kuruluşları İçin Bir Rehber Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler (Şubat 2021), s. 31-35 Türkiye Gençlik STK’ları Platformu <https://tgsp.org.tr> adresinden 04/06/2023 tarihinde alınmıştır.)

³⁵² Bologna Süreci: 2010 yılına kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı yaratmayı hedefleyen bir reform sürecidir. Pek çok uluslararası kuruluşun iş birliği ile 47 üye ülke tarafından oluşturulan ve sürdürülen, alışılmışın dışında bir süreçtir. Sürecin amacı ise yükseköğretim sistemlerinin kendilerine özgü farklılıkları korunarak birbirleriyle karşılaştırılabilir olması ve uyumlu hale getirilmesinden ibarettir. Bu şekilde, bir ülkeden ya da yükseköğretim sisteminden bir diğerine geçişin kolaylaşması ve böylece öğrenciler ve öğretim görevlilerin hareketliliği ve istihdamının artırılması planlanmaktadır. Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı <https://uluslararasi.yok.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

ülkelere (ABD Kanada İngiltere) göre eğitimin ekonomik olması, Ortadoğu ve Afrika nazarında Osmanlı Devleti ardılı kimliği cazibesini artırmaktadır. En önemli cezbedici unsur, şüphesiz burs programlarıdır. YÖK bursları, araştırma ve destek bursları, STK bursları ve en önemlisi Türkiye Bursları dünya genelinde öğrencilere, Türkiye’de eğitim fırsatları sunmaktadır. Online başvurudan sonra, yüzyüze yapılan mülakatlarda başarı sağlayan öğrenciler, vize ve burs olanağından yararlanabilmektedirler. Türkiye’ye gelen öğrencilere bu süreçte 1 yıllık Türkçe dil eğitimi yanında, sağlık güvencesi, aylık burs, okul harç ücreti ve ikili ülke ulaşım desteği verilmektedir.³⁵³

YTB ile Uluslararası Öğrenci Hareketliliği: Türkiye son dönemde üniversiteler, akademisyenler, araştırma merkezleri sayılarında ki artışın yükselişe geçmesi ve uluslararasılaşma noktasında yükseköğretim alanında değişime ve gelişime hız vermiştir. Özellikle son 10 yılda lisans ve lisansüstü eğitim alan öğrenci sayısında %75’lik artış yaşanmakla beraber, 25 bini burs olanağından yararlanarak 148 bin uluslararası öğrenciye imkan sunan Türkiye dünyada en çok uluslararası öğrenci barındıran konumdadır. Bu çerçevede 2023 yılı hedefi ise 2000 bin öğrenciye ulaşmaktır. Dünya genelinde kendi ülkesi dışında eğitim alan öğrenci sayısı, hergeçen gün artarken; 1975’te 800 bin olan sayı, 2010 yılında 4,5 milyon kişiye yükselmiştir. Günümüzde ise 7,5 milyon olan sayının 2023’te 20 milyon olacağı öngörülmektedir. Dünyada 2009 yılında lisans ve lisansüstü eğitime kayıtlı kişi 170 milyon olurken, 2025’te 262 milyon olacağı öngörülmektedir. Geçmişte eğitim anlayışı, ulusal ihtiyaç giderme aracı, yetişmiş insan kaynağı olurken değişen koşullar nedeniyle, günümüzde küreselleşen sorunlara çözüm üreten nesillerin, yetişmesi hedefiyle eğitim evrenselleşmiştir. Bu çerçevede farklı ülke ve kültürlerin buluşması sonucu etkileşim ve tecrübe kazanımları da beraberinde gelmektedir. Dünya ölçeğine baktığımızda öğrenci hareketliliği, yeni rekabet alanına dönüşerek ekonomik kültürel akademik gibi alanlarda kazanımlar elde etmektedir. Türkiye uluslararası öğrenci hareketliliğini ikili karşılıklı ilişkiler çerçevesinde fırsata dönüştürmektedir. Bu kapsamda çalışmalarını, *akademik gelişme ve etkileşim, ekononmik kalkınma ve dayanışma, sosyal ve kültürel etkileşim, siyasi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi* olmak üzere dört esas üzerinden yürütmektedir.

³⁵³Teoman Akpınar-Nazlı Çağıl Küçükgöksel, “Dünya’da ve Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Ükelere Katkıları”, s.146. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi (BNEJSS Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences)* <https://www.ibaness.org> adresinden 12/06/2023 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinde YTB aktif olarak sahada yer almaktadır.³⁵⁴ Güncel olarak YÖK yükseköğretim bilgi yönetim sisteminden aldığımız verilere göre, Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Uyuşuna göre sayıları (2021-2022) şu şekildedir.³⁵⁵

³⁵⁴YTB <https://www.ytb.gov.tr> adresinden 23/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁵⁵YÖK Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları, 2022 – 2023 YÖK Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi <https://istatistik.yok.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

	YENİ KAYIT / NEW ADMISSIONS												TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI TOTAL NUMBER OF STUDENTS																	
	ÖN LİSANS			LİSANS			YÜKSEK LİSANS			DOKTORA			ÖN LİSANS			LİSANS			YÜKSEK LİSANS			DOKTORA			YENİ KAYIT / NEW ADMISSIONS			TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI TOTAL NUMBER OF STUDENTS		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Angola		1	1	10	6	16	2	2	4				1	1	2	30	15	45	5	3	8				12	9	21	36	19	55
Benin	16	4	20	31	12	43	15	2	17	4		4	19	4	23	78	21	99	35	5	40	21		21	66	18	84	153	30	183
Botsvana				1		1		4	4							3	2	5		5	5		1	1	1	4	5	3	8	11
Burkina Faso	7	5	12	79	29	108	17	4	21	3		3	12	7	19	246	61	307	38	5	43	21	2	23	106	38	144	317	75	392
Burundi				19	9	28	5	3	8	1		1	5	1	6	99	42	141	14	6	20	14	1	15	25	12	37	132	50	182
Cezayir	78	102	180	237	258	495	70	122	192	19	28	47	118	160	278	688	622	1310	159	214	373	110	125	235	404	510	914	1075	1121	2196
Cibuti	52	44	96	148	97	245	66	50	116	4	1	5	156	96	252	648	321	969	147	107	254	21	4	25	270	192	462	972	528	1500
Çad	138	34	172	629	144	773	54	15	69	7	1	8	274	62	336	2139	415	2554	95	25	120	30	1	31	828	194	1022	2538	503	3041
Ekvator Cum	1	1	2	2	2	4	1		1				1	1	2	6	4	10	6	2	8				4	3	7	13	7	20
Ekvator Ginesi	15	8	23	35	57	92	3		3				20	12	32	60	95	155	4		4				53	65	118	84	107	191
Eritre	3	4	7	26	27	53	2	2	4	1		1	5	6	11	95	81	176	9	2	11	8	2	10	32	33	65	117	91	208
Etiyopya F.D.Cum	22	26	48	180	92	272	37	16	53	17	5	22	49	40	89	525	272	797	106	35	141	86	10	96	256	139	395	766	357	1123
Fas Krallığı	119	186	305	671	742	1413	114	203	317	5	8	13	193	287	480	1784	1838	3622	275	509	784	28	44	72	909	1139	2048	2280	2678	4958
Fildişi Cumhuriyeti	27	10	37	147	85	232	35	16	51	4		4	47	18	65	336	173	509	64	23	87	12	1	13	213	111	324	459	215	674
Gabon Cumhuriyeti	72	74	146	261	237	498	5	6	11		1	1	88	90	178	467	372	839	8	10	18		1	1	338	318	656	563	473	1036
Gambia Cumhuriyeti	3		3	37	33	70	10	3	13	1		1	8	2	10	177	85	262	28	12	40	11	2	13	51	36	87	224	101	325
Gana Cumhuriyeti	6	3	9	50	18	68	39	7	46	6	1	7	10	4	14	216	52	268	97	23	120	54	6	60	101	29	130	377	85	462
Gine Cumhuriyeti	40	11	51	89	36	125	52	15	67	3		3	108	19	127	356	76	432	115	28	143	10		10	184	62	246	589	123	712
Gine Bissau Cumhuriyeti	20	6	26	34	24	58	2		2	1		1	45	17	62	160	93	253	7	1	8	3		3	57	30	87	215	111	326
GüneyAfrika Cum.	3		3	12	21	33	1	2	3				4	2	6	122	74	196	6	9	15				16	23	39	132	85	217
Güney Sudan Cum.	3	5	8	57	30	87	6	2	8		1	1	5	3	8	150	43	193	6	2	8	3	2	5	68	36	104	164	50	214
Kamerun Cumhuriyeti	54	27	81	193	95	288	85	34	119	12	6	18	138	56	194	573	218	791	158	79	237	56	23	79	344	162	506	925	376	1301
Kenya Cumhuriyeti	9	6	15	108	57	165	17	13	30	4	1	5	13	8	21	342	208	550	44	26	70	16	5	21	138	77	215	415	247	662

Komorlar Birliği	5	7	12	21	19	40	5	2	7	1		1	6	8	14	94	62	156	12	5	17	6	2	8	32	28	60	118	77	195
Kongo Cumhuriyeti	25	20	45	102	61	163	6	1	7				38	27	65	226	108	334	19	5	24	6	3	9	133	82	215	289	143	432
Kongo Dem.Cum.	11	2	13	75	39	114	6	1	7	2		2	24	5	29	201	103	304	16	7	23	7	1	8	94	42	136	248	116	364
Lesotho Krallığı				3	1	4										5	3	8							3	1	4	5	3	8
Liberya Cumhuriyeti	3		3	9	8	17	13	2	15	3		3	5		5	57	21	78	26	3	29	5		5	28	10	38	93	24	117
Libya Devleti	46	18	64	636	201	837	504	121	625	145	42	187	67	31	98	1292	524	1816	649	195	844	461	125	586	1331	382	1713	2469	875	3344
Malavi Cumhuriyeti				2	1	3	3	1	4	1		1	1		1	34	14	48	9	5	14	4		4	6	2	8	48	19	67
Mali Cumhuriyeti	11	10	21	289	128	417	35	23	58	6		6	26	15	41	646	263	909	82	41	123	33		33	341	161	502	787	319	1106
Mısır Arap Cumhuriyeti	225	106	331	2034	1066	3100	141	101	242	29	16	45	403	188	591	5442	2781	8223	355	257	612	104	67	171	2429	1289	3718	6304	3293	9597
Moritanya İslam Cum.	24	10	34	146	42	188	29	9	38	2	1	3	39	19	58	486	138	624	73	26	99	21	1	22	201	62	263	619	184	803
Mozambik Cumhuriyeti	1		1	10	5	15	3	1	4	1		1	1	1	2	29	12	41	9	2	11	2		2	15	6	21	41	15	56
Nijer Cumhuriyeti	9	2	11	78	30	108	18	6	24	2		2	15	3	18	236	83	319	35	15	50	25	4	29	107	38	145	311	105	416
Nijerya Cumhuriyeti	88	23	111	591	286	877	205	80	285	27	4	31	268	61	329	1928	689	2617	429	155	584	116	23	139	911	393	1304	2741	928	3669
Nikaragua Cumhuriyeti				2	2	1		1								1	3	4	2	1	3				1	2	3	3	4	7
Orta Afrika Cumhuriyeti	7		7	9	1	10	5	1	6				8		8	55	10	65	10	4	14	6		6	21	2	23	79	14	93
Papua Yeni Gine Bğmsz																4	2	6	1		1							5	2	7
Paraguay Cumhuriyeti				1		1		1	1							3	2	5		1	1				1	1	2	3	3	6
Ruanda Cumhuriyeti	5		5	28	14	42	30	5	35	1		1	6	2	8	165	75	240	43	9	52	7	1	8	64	19	83	221	87	308
Sao Tome ve Principe	2		2										2		2	3	1	4							2		2	5	1	6
Senegal Cumhuriyeti	44	14	58	234	74	308	10	4	14				88	19	107	511	165	676	42	12	54	14		14	288	92	380	655	196	851
Sierra Leone Cumhuriyeti	2	3	5	50	24	74	13	4	17	1		1	5	7	12	125	39	164	23	8	31	7		7	66	31	97	160	54	214
Sudan Cumhuriyeti	117	46	163	1991	464	2455	66	65	131	17	12	29	170	60	230	3544	924	4468	182	121	303	117	53	170	2191	587	2778	4013	1158	5171
Somali Fedral Cum.	412	274	686	1051	633	1684	285	129	414	17		17	1018	658	1676	4827	2542	7369	598	295	893	97	8	105	1765	1036	2801	6540	3503	10043
Tanzanya Birleşik Cum.	15	20	35	119	95	214	10	10	20	3	2	5	17	30	47	329	220	549	36	19	55	28	6	34	147	127	274	410	275	685
Togo Cumhuriyeti	5	3	8	13	7	20	7	3	10	1		1	13	3	16	60	14	74	20	6	26	4		4	26	13	39	97	23	120
Tunus Cumhuriyeti	27	43	70	160	168	328	59	93	152	3	13	16	43	54	97	387	415	802	115	180	295	16	53	69	249	317	566	561	702	1263
Uganda Cumhuriyeti	4	6	10	36	16	52	14	6	20	3	1	4	5	9	14	151	51	202	45	16	61	31	11	42	57	29	86	232	89	319
Zaire Cumhuriyeti		1	1	3	1	4								2	2	6	1	7							3	2	5	6	3	9
Zambiya Cumhuriyeti		3	3	26	20	46	6	8	14		1	1	1	5	6	79	58	137	21	16	37	5	2	7	32	32	64	106	81	187

Güncel olarak YÖK yükseköğretim bilgi yönetim sisteminden aldığımız verilere göre Yabancı Uyraklu Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları şu şekildedir.³⁵⁶

	PROFESÖR			DOÇENT			DOKTOR ÖĞRETİM ÜYESİ			ÖĞRETİM GÖREVLİSİ			ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ			TOPLAM		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Cezayir	1		1				8		8	5	7	12	1		1	15	7	22
Cibuti				1		1										1		1
Çad							1		1							1		1
Ekvator											1	1					1	1
Etiyopya							3	1	4	2		2				5	1	6
Fas							1	1	2	2	7	9		1	1	3	9	12
Gana										3		3	1		1	4		4
GineBissau Cumhuriyeti														1	1		1	1
Güney Afrika Cumhuriyeti							1		1		2	2				1	2	3
Kamerun								1	1		1	1					2	2
Kenya										1		1	1	1	2	2	1	3
Libya		1	1	1		1	4	1	5	2	4	6				7	6	13
Mali							1		1							1		1
Mısır	5	1	6	6		6	31	6	37	45	19	64	2		2	89	26	115
Moritanya							1		1							1		1
Nijer							2		2							2		2
Nijerya				2		2	15	3	18	7	1	8				24	4	28
Nikaragua										1		1				1		1
Senegal							1		1							1		1
Sudan	1		1				6	2	8	3		3				10	2	12
Tanzanya													1		1	1		1
Tunus								2	2	1	3	4				1	5	6
Uganda							1		1	1	1	2				2	1	3
Uruguay										1		1				1		1
Zambiya										1		1				1		1
Zimbabve														1	1		1	1

³⁵⁶YÖK Yabancı Uyraklu Öğretim Elemanlarının Akademik Görevlerine Göre Sayıları, 2022 – 2023 Yök Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi <https://istatistik.yok.gov.tr> adresinden 09/06/2023 tarihinde alınmıştır.

4.3.1.2. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Uluslararası Öğrenciler

Eğitim aldığım Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ofisi uluslararasılaştırma misyonu kapsamında 2019 kurularak dünya ölçeğinde üniversiteler arası anlaşmalara imza atılmıştır. Ofis kapsamında Mevlana, Erasmus, Farabi gibi değişim programlarıyla hizmet sunulmaktadır. Uluslararası ofis Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin uluslararası arenada tanınırlığını artırmayı hedeflemektedir. Ofis üniversitenin uluslararasılaşma strateji kapsamında hem GOP Üniversitesi'ne başvurma isteğindeki öğrencilere hemde yurtdışı eğitim fırsatlarıyla ilgilenen öğrencilere ve üniversite ile işbirliği ile çalışacak kurumlara hitap ederek görevini ifa etmektedir. GOP Üniversitesinde bulunan uluslararası öğrenci sayısı tabloda yer almaktadır.³⁵⁷

Tablo 11: Sayılarla Koordinatörlük

Uluslararası Öğrenci Sayısı (Toplam)	3311
Uluslararası Önlisans-Lisans Öğrenci Sayısı	3124
Uluslararası Lisansüstü Öğrenci Sayısı	Yüksek Lisans 168 Doktora 19
Erasmus Anlaşma Sayısı	K131:21 Ülke /73 Anlaşma K171:20 Ülke /48 Anlaşma
Mevlana Anlaşma Sayısı	17 Ülke /49 Anlaşma
Farabi Anlaşma Sayısı	99 Anlaşma
Mou Anlaşma Sayısı	25 Ülke /72 Anlaşma

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü verilerine göre uluslararası öğrenci sayısı ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, uluslararası öğrencilerin tercih ettikleri branşlar arasında, Mühendislik Fak. -590, İİBF bölümleri 559, Sağlık Bilimleri-413, Fen-Edebiyat-280, Eğitim Fakültesi bölümleri-226, Ziraat Fakültesi-183 ve Mühendislik ve Doğa bilimleri-17 kişi bulunmaktadır. Ayrıca lisansüstü eğitim-161 ve ön lisans bölümlerinde sağlık 125, MYO 116, Turhal-108, Tıp Fak. 46 olmak üzere

³⁵⁷Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi <https://uik.gop.edu.tr> adresinden 23/05/2023 tarihinde alınmıştır.

branşlar tercih edilmiştir. Toplam olarak 3223 uluslararası öğrencisi bulunan üniversitede; lisans 2736, önlisans 318,YL 150, doktora 19 öğrenci eğitim almaktadır. Toplamda 3223 olurken,1408Afrikalı öğrenci bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda uyruğuna göre sayılar yer almaktadır.³⁵⁸

Benin	9
Cezayir	3
Çad	304
Eritre	2
Etiyopya	5
Fas	19
Fildişi Cumhuriyeti	21
Gabon Cumhuriyeti	15
Gambia Cumhuriyeti	18
Gana	2
Gine	2
Kamerun Cumhuriyeti	44
Kenya Cumhuriyeti	7
Kongo	10
Liberya	1
Mali Cumhuriyeti	13
Mısır Arap Cumhuriyeti	73
Moritanya İslam Cumhuriyeti	11
Nijer Cumhuriyeti	10
Nijerya Cumhuriyeti	88
Ruanda	1
Senegal Cumhuriyeti	58

³⁵⁸Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi <https://uik.gop.edu.tr/https://iso.gop.edu.tradresinden> 23/05/2023 tarihinde alınmıştır .

Sierra Leone Cumhuriyeti	2
Sudan Cumhuriyeti	57
Somali Federal Cumhuriyeti	609
Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti	2
Togo Cumhuriyeti	16
Tunus Cumhuriyeti	2
Uganda Cumhuriyeti	2
Yemen	2

Lisansüstü eğitimde maliye, biyoloji, Türk dili ve edebiyatı, elektrik-elektronik mühendisliği, tıbbi biyoloji, matematik, harita mühendisliği, zootekni, bilgisayar mühendisliği, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, coğrafya, yabancı diller eğitimi, felsefe ve din bilimleri, kimya ve tarih anabilim dallarında uluslararası öğrenci eğitim almaktadır.

Uluslararası öğrencilerin Türkiye ekonomisine katkıları ise ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önem taşımaktadır. Türkiye eğitimin uluslararasılaşması yönünde uyguladığı politikalarla ülkenin küresel eğitim merkezi olması yönünde çalışmalar yürütmektedir Türkiye'ye gelen 170.000 uluslararası öğrencinin Türkiye ekonomisine yıllık bazda 1 milyar dolar seviyesinde katkı sağladığı; Türkiye'de eğitim alan uluslararası öğrenci başına eğitim ve ihtiyaçlar için ortalama 7000 dolarlık harcama yaparak ülke ekonomisine katkı sağladığı belirtilmektedir. 2023 yılı itibarıyla 300.000 aşan uluslararası öğrencinin varlığı aynı zamanda ekonomik katkıda da artış gösterecektir. Öğrenci tercihleri, okul ücretleri, vakıf üniversitelerini ön plana çıkarırken; Türkiye'deki Vakıf üniversitelerinin 10-150.000 TL arasında yıllık eğitim ücreti aldığını, sağlık bölümlerinde ise 80-150.000 TL arasında değişen ücretler bulunmaktadır. Küresel ölçekte uluslararası öğrenci alan ülkeler sıralamasında Türkiye 12 sırada yer almaktadır. Yükseköğretim kurulu başkanı Prof. Dr. Erol Özvar Türkiye'nin 198 ülkeden toplam 300.000 öğrenciye ev sahipliği yaptığını ve bu durumun ülke ekonomisine gelecek yıl önemli katkı sağlayacağını belirtmektedir. Öğrenci başına yıllık 7.000 dolar harcama yaptığı düşünüldüğünde Türkiye'ye 2.1 milyar dolar üzerinde yıllık katkı

sağlanmaktadır.³⁵⁹2022’de öğrenci sayısı 260.289 olurken 2023’te 301.694’e ulaşmıştır. Eğitimin doğrudan ülke ekonomisine katkısı ise 1.5 milyar doları bulunmaktadır. Dolayısıyla uluslararası öğrencilerin barınma, yeme-içme gibi ihtiyaçlarının maliyeti olan 1.5 milyar dolar eklendiğinde Türkiye’ye getirisi 3 milyar dolara ulaşmaktadır. Bu konuda Study in Turkey.com direktörü Caner Otrakçı uluslararası öğrencilerin ülke ekonomisine ve topluma katkılarını şu şekilde değerlendirmektedir.³⁶⁰

4.3.1.3. Türkiye Mezunlarının Faaliyetleri

Genç MÜSİAD Genel Başkanı Yunus Furkan Akbal, Anadolu Ajansına verdiği röportajda ülkemizin üretim gücünün olduğunu ve uluslararası pazarlara ulaşmada uluslararası öğrencilerin doğal Türkiye Ticaret Elçisi olarak katkı sağlamalarından geçeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda “Genç Ticaret Elçileri” adında yürütülen proje kapsamında ticaret alanında staj programı düzenlediklerini ve staj içerğinin dış ticaret, ihracat, girişimcilik, ticari istihbarat gibi eğitimlerden oluştuğunu belirtmiştir. Uluslararası öğrencilerin üçten fazla dile hakim olması, bölgesel dış ticaret lideri olma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye’nin nitelikli personel açığını giderme fırsatı olarak değerlendirilebileceklerini dile getiren Akbal; yabancı öğrenciden ziyade

³⁵⁹Uluslararası öğrencilerin ev sahibi ülkenin ekonomisine katkıları ise kısa veya doğrudan katkıları harcadığı para, barınma, beslenme, giysi, eğitim gereçleri, sağlık harcamaları, ulaşım, haberleşme, boş vakitte geçirme tercihlerinde yapılan harcamalar, turlar ve hediyelik eşyalar olurken; uzun dönemde veya dolaylı katkıları ise nitelikli iş gücü, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin hız kazanması, ulusal gelir düzeyinin hızla yükselmesi, yaratılan gelirin daha adil paylaşır hale gelmesi, yönetimin daha demokratik bir nitelik kazanması, ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamanın kolaylaşması, suç işleme oranlarının düşmesi, eğitim aldıkları ülkelerle bağlarına devam ettirmeleri gibi uluslararası öğrencilerin bulundukları ülkelerdeki yaptıkları tüketim harcamaları doğrudan ekonomik katkıları milyarları bulmaktadır. Kastamonu Üniversitesi özelinde Uluslararası öğrencilerin tüketim harcamalarının şehir ekonomisine katkısı önem kazanmaktadır. 2018-19 yılında Kastamonu’da uluslararası öğrencilerin şehir ekonomisine katkısı toplamda 35.646.287 TL olmuştur. Aigül Kabirola, Uluslararası Öğrencilerin Türkiye’ye Ekonomik Katkısı, s.3 UDEF <https://udef.org.tr/dosyalar/arge/2023-3-29-uluslararasi-ogrenciler-ekonomik-katkilari.pdf> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁰ “Uluslararası öğrenciler, Türk ekonomisine önemli bir canlılık getiriyorlar. Öncelikle, yarattıkları gelirle üniversitelerimizin mali sağlamlığını artırıyorlar. Bu öğrenciler ayrıca yerel ekonomiye doğrudan katkıda bulunuyorlar. Konaklama, gıda, ulaşım ve daha birçok sektörde harcama yaparak yerel işletmelere ekonomik destek sağlıyorlar. Ayrıca, mezun olduktan sonra Türkiye’de ülkemizin iş gücüne önemli katkılar sunuyor. Hatta birçok uluslararası öğrenci daha okurken şirket kurup kendi ülkesi ile Türkiye arasında ticari faaliyetlere başlıyor, ülkemize ihracat geliri oluşturuyorlar. Uluslararası öğrenciler aynı zamanda kültürel ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunuyorlar. Bu, zaman zaman Türkiye ile diğer ülkeler arasında daha sıkı bağlar kurulmasına ve ticaret anlaşmalarının kolaylaştırılmasına yardımcı olabiliyor. Study in Turkey.com Direktörü Caner Otrakçı’nın da ifade ettiği gibi Türkiye’den mezun olan uluslararası öğrenciler, Türk ürünlerini ve hizmetlerini kendi ülkelerinde tanıtarak Türk ihracatına katkı sağlamanın yanında toplumun daha açık fikirli ve küresel bir bakış açısına sahip olmasına da katkıda bulunurlar.” Ebru Doğdu, “Türkiye’deki Uluslararası Öğrencilerin Ekonomiye ve Topluma Katkısı” haberi (27/11/2023) Hürriyet Gazetesi <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ebru-dogdu/turkiyedeki-uluslararasi-ogrencilerin-ekonomiye-ve-topluma-katkilari-42367090> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

uluslararası öğrenci kavramını tercih ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca projenin İstanbul, Sakarya, Ankara, Bursa, Konya, Kocaeli, Denizli ve Antalya gibi illerde bulunan öğrencilere yönelik olduğunu; UDEF³⁶¹ ve üniversitelerle işbirliği çerçevesinde yürütüldüğünü ifade etmektedir. 6 yıldır yürütülen proje kapsamında, 500 mezunun 22 Ekim Genç MÜSİAD merkezince düzenlenen zirvede, “Genç Ticaret Elçileri” beratı aldığını bir kısım mezunun, Türk ürünleri ihracatına başladığını belirtmiştir. “Uluslararası Öğrencilerin Dış Ticaretine Katkısı” konulu anket çalışmasına, 500 öğrencinin katılım sağladığını, anket rapora göre, 25 yaş grubunda olan öğrencilerin Türkiye’den, son iki yıl zarfında 245 milyon dolar ihracat yapılmasına katkı sağladıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin %38’i Türk firmalarının sıfırdan ihracata başlamalarına vesile olurken; tekstil, makina, mobilya ve gıda sektöründe artışlara katkı sağlamışlardır. Bu proje ile mezunlar ülkelerine dönüşlerinde, uzun vadede Türk ekonomisine katkı sunmaya devam edeceklerini; ticaret yapacakları ilk ülkenin Türkiye olacağını dile getiren Akbal, uluslararası öğrencilerin Türk fahri elçileri olarak çalışmalarını devam ettireceğini belirtmektedir. Akbal ithalat ülkesi Türkiye’nin hammadde alımında da uluslararası öğrencilerden; pazar bilgilerinden, yerel dinamiklere ulaşmada yararlanılacağını ve alternatif bağlantılar kurarak, ithalat maliyetlerini düşürmede etkili olacağını ifade etmektedir. Akbal uluslararası öğrencilerin Türkiye içindeki harcamalardan oluşan ekonomik getirisi yanında, dış ticarete katkılarının da son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. 300 bine yaklaşan uluslararası öğrencilerin gelişmiş ülkelerde eğitimleri yanında haftada 30-40 saat çalışma izinleri olduğunu belirten Akbal, ülkemizde çalışma izinlerinin olmadığını dış ticaret sektöründe çalışma izninin kritik önemde olduğunu öğrencilerin böylece Türk ihracatına daha fazla katkı sunacaklarını vurgulamaktadır.³⁶²

Bu bağlamda Türkiye mezunlarından ve Türkiye’ye katkılarını konu alan YTB, TDV, Maarif Vakfı burslarından yararlanan Somali, Senegal, Nijerya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Gine Bissau’dan oluşan birkaç örneğe yer veriyoruz.

Türkiye, 2010 yılında kurulan YTB koordinasyonu ile yürütülen çalışmalarla, uluslararası öğrenci hareketliliğinde Türkiye Bursları’yla etki alanının genişletmektedir. 1992 yılından günümüze kadar 150 bin mezun veren Türkiye, YTB aracılığıyla derneklerin çalışmalarını ve projelerini desteklemektedir. Ülkelerine dönen mezunların iş dünyasında istihdam edilmelerinde yardımcı olarak ülke kalkınmalarına katkı sağlamaktadır. Böylece mezunlar ülkelerinde ki iş dünyasına, Türk iş piyasası ve sektör tanıtımında aktif rol alabilmektedir. Dünya genelinde 12’si Afrika olmak üzere 30 Türkiye Mezunları derneği bulunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla uluslararası öğrenci sayısı

³⁶¹UDEF (Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu): Türkiye’de bundan tam 18 yıl önce başlayan misafir öğrenci çalışmamız bu zaman zarfında UDEF çatı kuruluşu olarak kendisine bağlı 61 uluslararası öğrenci derneği ve temsilcilikleri ile ülkemizin 76 şehrinde 75 bin misafir öğrenciye, yurtdışında da onlarca partner kuruluşla binlerce insana temas eden büyük bir organizasyon haline gelmiştir. UDEF <https://udef.org.tr/dresinden> 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶²Yunus Türk “Genç MÜSİAD’ın yetiştirdiği uluslararası öğrenciler Türk ekonomisine katkı sağlıyor” haberi (29/11/2022) Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

20 bin iken, 2019 yılı sonunda 180 bine ulaşarak ivme kazanmıştır.³⁶³Türkiye Mezunları, Türk fahri elçileri olarak, lobi çalışmaları yürütürken, ticari ilişkilerde dış ticarete, mezun köprüsü oluşturarak ülkelerinin kalkınmasında aktif rol almaktadırlar. Türkiye Mezunları ülkelere döndükten sonra, eğitimleri çerçevesinde deneyimlerini ülkelerinde çalışmalarla hayata geçirmektedirler. Mezunlar Türk firmalarla ortak çalışmalarla, ikili ilişkilerde aracı olurken, hem ülkelerinin kalkınmalarına hemde Türk ticaret hacminin artmasına katkı sağlamaktadırlar.³⁶⁴YTB Bursları ile Türkiye’de eğitim alan öğrenciler, mezuniyet sonrası ülkelere döndüklerinde Afrikalı iş insanı olarak, ikili ilişkilerde aktör olarak yer almaktadırlar. Cumhur başkanı Erdoğan’ın Nijerya ziyareti kapsamında düzenlenen Türkiye-Nijerya İş Forumu’na Türkiye Mezunları,YTB katkılarıyla forumda yer almıştır. Forum kapsamında yapılan oturum ve toplantılarda ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine dair konular görüşülmüştür.İki ülke cumhurbaşkanları ortak toplantıda 3.Türkiye-Afrika İş Forumu’nun İstanbul’da gerçekleşeceğini belirtmişlerdir.Bu bağlamda YTB 3’sü İstanbul’da düzenlenen (21 ekim 2021) Türkiye-Afrika İş Forumu’na Türkiye’de bulunan uluslararası öğrenciler yanında, Türkiye Mezunları’nın katılmasını sağlamıştır.Türkiye’de eğitim alan Afrikalı öğrencilerin mezuniyet sonrası yanında olan YTB, iş dünyası ile temas kurmalarına da aracı olarak çalışmalar yürütmektedir.3. Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu’na, aralarında diplomat, bürokrat, iş insanı ve akademisyenlerin bulunduğu Türk Afrikalı bin 500 kişinin katılması öngörülmektedir. 2 gün sürecek etkinlikte öğrenciler ve mezunları iş dünyasıyla tanışma fırsatı elde edeceklerdir.³⁶⁵

YTB Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 20-23/02/2022 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında Kongo Demokratik Cumhuriyeti Sengal ve Gine Bissau’ya proje ve faaliyetlerin yürütülmesinde görev alırken (diaspora, eğitim, akademi medya ve Türkçe alanlarında)diğer yandan ikili ilişkilerdede aktif rol oynamaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Afrika liderleri ile özel ve heyetler kapsamında toplantılar yaparak anlaşmalar imzalamaktadır.YTB anlaşmalar kapsamında kurumlararası işbirliği ve ortak çalışmalar yürüterek dış politika aracı olarak yer almaktadır. Kongo Senegal ve Gine Bissau ile ilişkilerin gelişmesi yönünde birçok projeye dahil olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de “Kamu Görevlisi ve Akademisyenlere Yönelik Türkçe İletişim Programı (KATİP)” çerçevesinde Türkçe eğitim hizmeti sunulmuştur. Ayrıca diaspora ve yükseköğretim alanında işbirliği amaçlı Kongo ve Senegal arasında protokoller imzalanmıştır. 2001’den günümüze kadar 326 Kongo Demokratik Cumhuriyeti mensubu öğrenci Türkiye Bursları’ndan yararlanmıştır. Günümüzde 56 öğrenci eğitime devam ederken 66 mezun ise ülkelerinde başarılı çalışmalar yürütmektedir. 2001-2021 döneminde 190 Senegalli öğrenci burslardan yararlanmıştır. Günümüzde 42 öğrenci Türkiye’de eğitim alırken, 44 öğrencide mezunlar arasına katılmıştır.2018’de kurulan Senegalli Mezunlar Derneği

³⁶³ Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/haberler/dis-ticarete-mezun-koprusu-gittikleri-ulkeye-yatirim-yapiyorlaradresinden> 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁴Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁵“Türkiye Mezunları Afrika ve Türkiye Arasındaki Ticari İlişkilerde Baş Aktör”, Ekim 21/10/2021 Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr>adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

çalışmalarına başlamıştır. 2021 yılında 470 başvuruda bulunan senegalli öğrencilerden 11 kişi farklı düzeyde burstan yararlanmıştır. Gine Bissau'lu öğrencilerden 190 kişi, 2001-2021 arasında burslardan yararlanmış, 32 öğrenci eğitim almaya devam ederken, toplamda 54 mezun bulunmaktadır. 2021 de 250 başvurudan 8 öğrenci farklı düzeyde burstan yararlanmıştır.³⁶⁶

Türkiye Bursları dış politika yumuşak güç araçlarından olurken, eğitim yoluyla sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik açıdan kişilere ve toplumlara ulaşmaktadır. Siyasi ve diplomasi alanlarında eğitim alan mezunlar Türkçe ve ana dilleri avantajı ile devlet kademelerinde ve büyükelçiliklerde görev alırken; ekonomi alanında da avantajı ikili ilişkilerde kullanır hale gelmektedirler. Sosyo-kültürel anlamda öğrenciler toplumların kaynaşmasında, yerel dinamiklere ulaşmada, Türkiye'den giden yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında Türkiye-Afrika arasında düzenlenen tıbbi tedavi ve turistik gezilerde aktif rol almaktadırlar. Afrikalı öğrencilerle Türk yatırımcı ve iş insanlarının Afrika pazarına girişi kolaylaşmaktadır. Afrika'dan gelen ve Afrika'ya giden iş insanları, fuar, ticaret ve yatırım ziyaretlerinde öğrenciler rehberliğiyle kendilerini güvende hissetmektedir. Bu bağlamda Türkçe bilen rehber olması, piyasa ülke dinamiklerine ulaşmada kültürel ve toplumsal kaynaşma açısından kritik önem taşımaktadır. Türkiye'de çalışmayı sürdüren öğrenci varlığı, Afrikalı iş insanlarının Türkiye'ye gelmelerinde rol oynarken, çalıştıkları firmalarında Afrika'ya açılmalarında rol oynamaktadır. Piyasa takibi, saha araştırması, müşteri arayışı ve Afrikalı yerel firmalarla işbirliğine anlaşmalar yapmak misyonlarında üstlenmektedirler. Günümüzde kıtada, yabancı firmalarla rekabet edecek konuma gelen Türk firmalarının cirosunun artmasında mezunlar son derece önemlidir. Aynı zamanda sağlık sektörü yatırımları, sağlık turizminin uygulanmasındaki katkıları, tedavi amaçlı rotanın Türkiye'ye çevrilmesi büyük oranda döviz getirisi sağlamaktadır. Aynı zamanda Türkiye'de iş kurarak Afrika'ya ticari ağ kuran öğrenciler de bulunmaktadır.³⁶⁷

Türkiye Bursları ile Türkiye'deki üniversitelerde çeşitli alanlarda eğitim alarak mezun olup ülkelerine dönen Afrikalı Türkiye Mezunları, arasında çarpıcı örnekler bulunmaktadır. Çalışmamızda hem Türkiye hemde Afrika için gurur kaynağı olan, sekreterlikten bakanlığa uzanan, gıpte edilecek kariyer hikayelerinden oluşan Türkiye Mezunları'ndan bir kaç örneğe yer verdik. Bunlar arasında meslek memuru, büyükelçi sekreteri, iş insanı, dernek başkanı, şirket müdürü, okul müdür yardımcısı, rektör yardımcısı vebakan olarak atanan ve daha nice örnekler bulunmaktadır.

Abdurrahim Ahmed Hasan: Türkiye Bursu ile Türkiye'de eğitim alan, 2015 Anadolu Üniversitesi işletme mezunu olarak ülkesine dönüş yapan Etiyopyalı

³⁶⁶YTB, "Türkiye, Afrika'nın Geleceğine Yatırım Yapıyor" (22/02/2022) YTB <https://ytb.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁷Gassim İbrahim "Türkiye-Afrika İlişkilerinde Eğitim, Diplomasi ve Ticarete Yeni Ufuklar (30 Aralık 2019)", ORDAF <https://ordaf.org/turkiye-afrika-iliskilerinde-egitim-diplomasi-ve-ticarete-yeni-ufuklar> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

Abdurrahim Ahmed Hasan, Somali Eyaleti Ticaret Sanayi ve Ulaştırma Bakanı olarak atandı. Federal yönetim sistemiyle yönetilen Etiyopya’da eyalet konseyleri bulunmaktadır. Eyalet bakanlarının büro başkanı” sıfatı bulunmaktadır. Hasan ülkenin en büyük ikinci eyalet ekonomi yöneticisi olmuştur. Türkçe eğitimini Ankara Üniversitesinde alan 2015’te Anadolu Üniversitesi işletme mezunu olarak, ülkesine dönüş yapan Etiyopya’lı Abdurrahim Ahmed Hasan ülkesine dönüşünde Afrikabüyümesine katkı sağlayan, YTB bursundan yararlanan sayısız gençler arasındadır. Türkiye’ye gelmeden önce ülkemizi tanımadığını, Türkiye’ye geldikten sonra, Türkiye’yi ve Türk halkını çok sevdiğini, dostlar edinerek aile ilişkisi kurulduğunu, birçok Avrupa ülkesini ziyaret ettiğini ancak Türkiye’nin çok farklı olduğunu belirtmektedir. Türkiye’den ayrılmasına rağmen Türkiye’yi takip edip, Türk gazeteleri okuduğunu, Türkiye’nin Afrika politikasının doğru ilerlediğini ekleyen Hasan; kıtada Çin’den sonra Türkiye’nin öne çıktığını, Türk mallarının kalitesinden dolayı tercih edildiğini yatırımların Somali bölgesinde artırılmasına ihtiyacı olduğunu ifade ederken, Hasan bakanlık döneminde ticari ilişkilerin geliştirileceğini belirtmektedir.³⁶⁸

Dini Remedan, Nureddin Muhammed, Fennan Muhammed: Türkiye’de eğitimine devam eden sayısız öğrenci bulunurken aynı zamanda ülke çapında iş insanı, öğretim üyesi, dekan gibi görevlerde bulunan Türkiye mezunları ikili ilişkilere köprü olmaktadır. Harar Eyalet Kültür Bakanı Dini Remedan ve Somali Eyalet Sağlık Bakan Yardımcısı Nureddin Muhammed’de Türkiye Mezunları örnekleri arasındadır. Türkiye Mezunları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı ve iş insanı olan Fennan Muhammed ise Türkiye’de okumanın başarabilmeye dair motivasyon kazandırdığını, gelişmekte olan Türkiye’nin örnek olarak aşamaları gözlemlene imkanı kazandırdığını ve “Biz de başarabiliriz, yapabiliriz” dedirttiğini ve aynı zamanda siyasi bilinç kazandırarak bakış açısı kazandırmada etkili olduğunu belirtmektedir.³⁶⁹

Sadiq Abdullahi Abdi: 2006 yılında Türkiye’de eğitim aldığı Ortadoğu Teknik Üniversitesi Elektrik ve Elektronik Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Ülkesine dönen Abdi 2017 yılında Somali Hükümeti Kamu İşleri ve Bayındırlık Bakanı olarak göreve başlamıştır.³⁷⁰

Dr. Mohammed Bawa Gummi: Ankara Üniversitesi’nde doktorasını yaptıktan sonra ülkesine dönüştü, iş dünyasına katılmıştır. İcra Kurulu Başkanlığı’nı yaptığı enerji firmasında Türkiye-Nijer ticari ilişkilerinde katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda uçak kiralama şirketinde müdür olan Gummi, eğitim alanında aktif faaliyette bulunurken, Nijerya Türkiye Mezunları Derneği başkanlığı görevini de ifa etmektedir. Nijeryalı Mohammed Bawa Gummi bu alanda en güzel örneklerden biridir. Elektrik sektöründe Türk firmada çalışmaya başlayan Gummi’nin istihdamı Türkiye’den malzeme ithalat oranının %10’dan %80’e yükselmesine katkı sağlamıştır. Gummi Türkiye ile ilişkiler

³⁶⁸Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁶⁹Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁷⁰Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 10/06/2023 tarihinde alınmıştır.

aracılığıyla enerji sektöründe senelik 100 milyon dolar ciro hedefine ulaştıklarını belirtmiştir.³⁷¹

Saleh Asahdlı: Libya’da lisans hukuk eğitimini bitirdikten sonra Mısır’da yüksek lisans eğitimini almış daha sonra 2013 yılında Türkiye Burslarından yararlanarak 2019’da AYBÜ’de hukuk alanında doktora eğitimini bitirmiştir. Libya Yeniden Entegrasyon ve Kalkınma Programı (LPRD) Genel Müdür Yardımcılığı görevini yürütmektedir. Libya Başkanlık Konseyi Kamu Politikası Danışmanı görevini yürüten Alsahdlı 15 yıllık idari çalışma ve hukuki danışmanlık alanında tecrübe sahibidir. 2002 yılında avukatlık yapmaya başlayan Alsahdlı, Sabha Üniversitesi hukuk bölümünde doçent olarak görev yapmıştır.

Abdulkadir Muhammed Nur:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümü mezunu olduktan sonra, 2012-2016 yılları arasında Somali Ankara Büyükelçiliğinde diplomatik görevlere gelen Nur, YTB bursuyla okuduktan sonra, 2016’da Somali’ye dönüşünün ardından 2020 Adalet Bakanı olarak ilk yurtdışı seyahatini Türkiye’ye yapmıştır. YTB bursuyla Türkiye’de eğitim alan Nur, üst düzeyde kariyer sahibi olmuştur bu açıdan son derece önemli bir örnek teşkil etmektedir.³⁷²Nur 2009-2016 yılları arasında Somali Ankara Büyükelçiliğinde ikinci ve birinci sekreter olarak meslek memurluğu yapmıştır.Bir dönemde Somali Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı (NISA) başkan yardımcılığı ve başkan vekilliği görevlerini üstlenen Nur;Ekim 2020-Aralık2021 döneminde Somali Adalet Bakanı olarak atanmış ve son olarak 26 Aralık 2021 itibaren Savunma Bakanı olarak göreve gelmiştir.³⁷³

Prof. Dr. İdris Ahmada Rai: 1994-1998 dönemi Boğaziçi Elektrik Elektronik Mühendisliği lisans eğitimini tamamladıktan sonra, 1998-2000 döneminde aynı alanda Bilkent Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlayan mezunlar arasındadır. Türkiye’de kaliteli eğitim aldığını kurduğu dostlukları unutmadığını belirtmektedir. Prof Rai 2011 yılından günümüze kadar,Zanzibar Devlet Üniversitesi’nde rektör yardımcılığı görevini yürütmektedir. Rai Bilkent Üniversite tanıtım ve yayınlarında mezunlar arasında yer almaktadır.Paris Teknoloji Üniversitesinde doktora eğitimi alan Rai,Eurocom Enstitüsü Lancaster Üniversitesi’nde araştırmacı görevini yürütmüştür. Ülkesine dönüş yapan Rai önce Makerere Üniversitesi Dekan Yardımcılığı ve sonrasında Zanzibar Devlet Üniversitesinde rektör yardımcılığı görevine atanmıştır.

Mmadou Sow:Yükseköğretim yanında ortaöğretim ve dini ilimlerde Türkiye’yi seçen Senegalli mezunlar, aradan geçen zamana rağmen, Türkiye ile bağlarını devam ettirmektedirler. Batı Afrika’da yumuşak güç aktörü haline gelen Senegalli mezunlar

³⁷¹ Türkiye Mezunları“Dış Ticarete Mezun Köprüsü: Gittikleri Ülkeye Yatırım Yapıyorlar”(02/11/2020) haberiTürkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 08/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁷²Murat Özgür Güvendik “Somali’nin Türkiye mezunu Adalet Bakanı Nur, Savunma Bakanı olarak atandı” haberi (26/12/2021) Anadolu Ajansı<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalinin-turkiye-mezunu-adalet-bakani-nur-savunma-bakani-olarak-atandi> adresinden 08/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁷³ Türkiye Mezunları <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr> adresinden 08/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Türk kurum ve vakıflarla beraber, kamu ve özel sektörde ülke kalkınmasında yer almaktadırlar. Atatürk Üniversitesi İşletme mezunu Mamadou Sow, Türkiye Dakar Büyükelçiliğinde ki görevi yanında, Türk-Senegal Derneği Genel Sektererliği görevini yürütmektedir.³⁷⁴ Her alanda Türkiye mezunlarının olduğunu ve Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar, kamu-özel sektörde istihdam edildiklerini, kendi işini kuran öğrencilerin olduğunu ve sadece Türkiye’den tıp mezunu doktor olmadığını dile getirmektedir.

Momar Diouf:2001YTB Bursuyeri olan, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği mezunu Momar Diouf, kurduğu şirketle 85 kişiye iş imkanı sunmuştur. Mezuniyet sonrası Türkiye’de iki firmada satış ve enerji alanında çalışarak deneyim kazandıktan sonra, 2015’te ülkesine dönen Diouf ilk etapta distribütörlükle iş hayatına atıldığını, 2 yıl sonunda şirket kurduğunu ifade etmiştir. Şirket cirosunun yıllık 10 milyon dolara ulaştığını ifade eden Diouf, Senegal elektrik dağıtım şirketi yanında, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ülkelerinin hepsiyle çalışarak kalkınmaya katkı sunduklarını belirtmektedir. Ayrıca 2001’den 2015’e kadar Türkiye’nin hızlı gelişimine şahit olduğunu, yaz dönemlerinde Avrupa ve Amerika seyahatleri yaptığını yaşanacak yerin Türkiye olduğunu ve Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesinin mezunlar açısından avantajlar getirdiğini ifade etmiştir.

Hüseyin Sankanou:Dakar Maarif Okulu Müdür Yardımcısı olarak görev yapan Hüseyin Sankanou TDV bursuyeri olarak lise ve üniversiteyi Kayseri’de tamamlamıştır. Ortaöğretimde dini ilimlere merakı artan ve Osmanlı Tarihi okumaları sonrası, Türkiye’de eğitim almaya karar verdiğini dile getiren Sankanou, eğitimini yurtdışında yapmak isteyen gençlere YTB ve TDV burslarından yararlanabileceklerini ifade etmiştir.

Malik Toure:TDV bursuyla İstanbul’da lise YTB bursuyla Osmangazi Üniversitesinde tıp eğitimi 3. Sınıf öğrencisi Malik Toure, hastane staj tecrübe anılarından keyifle bahsetmiştir. Hastaların ağrılarını ve kendilerini unutarak kendisiyle konuşmaya çalıştıklarını, meraklı olduklarını, uzmanlığını kazandıktan sonra ülkesine döneceğini, Türkiye modeli klinik açarak ülkesine hizmet etmek istediğini dile getirmiştir.

Hasan Ndiaye:Türkiye’ye kendi imkanlarıyla gelen Hasan Ndiaye 3 yıl din eğitimi aldığını, Dakar Şefkat Yolu Derneği’nde tercümanve asistan olarak görev yaptığını, insani yardım faaliyetlerine katılması yanında, dini eğitim alan öğrencilerin takibini yaptığını ifade etmiştir. Ndiaye Somalili öğrencilerin lise ve üniversite eğitimi yanında dini ilimler alanında da eğitim için Türkiye’yi tercih ettiklerini belirtmiştir.³⁷⁵

Bu örnekler göstermektedir ki Türkiye, YTB ve Türkiye Bursları ile, uzun yıllar sömürge altında kalan, zengin yeraltı ve yer üstü kaynakların sahip olduğu halde;

³⁷⁴Anadolu Ajansıhttps://www.aa.com.tr/adresinden 08/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁷⁵Türkiye Mezunları“Türkiye’nin Senegal’deki Eğitim Elçileri: Türkiye Mezunları”(02 Kasım 2020)Türkiye Mezunları https://www.turkiyemezunlari.gov.tr adresinde 10/06/2023 tarihinde alınmıştır. Ayrıca AA https://www.aa.com.tr/adresinde de yer almıştır.

yolsulluk, açlık, fakirlik, iç çatışma ve terörle mücadele eden Afrika ülkelerinin eğitim, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal alanda yeniden inşası ve kalkınmasında aktif rol almaktadır. Afrika dış politikasını başarıyla uygulamakta, karşılıklı siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik kazanım elde ederken insani değerleri ön planda tutmaktadır.

4.4. TEORİDEN UYGULAMAYA

Çalışmamızda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yumuşak güç uygulama örneklerinden enerji, savunma, eğitim, su kuyuları, medya, altyapı, restorasyon, okul, hastane, sağlık taraması, otobüs hibesi, THYkabin görevlisi ve Afrika'dan Türkiye'ye deprem yardımlarından oluşan konu başlıklarına yer verdik. Bu konuda pek çok kurum ve STK'ların yaptığı uygulamalar mevcuttur. Türkiye, yumuşak güç politika anlayışında gönüllülük esasına göre hareket etmektedir. Bu noktada Amerikan yumuşak güç politikasından ayrılmaktadır. Örneklerimizde yer alan kurumlar ve STK'lar arasında THY, TDV, TİKA, DSİ, Yeryüzü Doktorları, Afrika Gönüllüsü yer almaktadır. 06/02/2023 tarihinde yaşadığımız Kahramanmaraş Depremi sonrası Afrika'dan Türkiye'ye deprem yardımları da örneklerimiz arasında bulunmaktadır. Çalışmamızda yer alan yumuşak güç aktörleri, ülkemizde yaşanan deprem sürecinde arama kurtarma, acil yardım konusunda sahada yer almışlardır. Yeryüzü Doktorları, TDV, Umuda Koşanlar, Kızılay, AFAD ve daha niceleri gönüllü olarak vatandaşlarımızın yardımına koşarak yanlarında yer almışlardır. Öncelikle kıtada en büyük ticari ortağımız Güney Afrika ile ilişkilerimizden başlayarak ikili ilişkiler bağlamında örneklerle geçmek yerinde olacaktır.

4.4.1. Türkiye-Güney Afrika İlişkiler

İki ülke arasında tarihsel süreçte gelişen ilişkiler çerçevesinde³⁷⁶ 27/02/1993 Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) Büyükelçiliği, 22/03/1994 yılında da Pretorya

³⁷⁶ Uzun dönem İngiliz kolonisi olan Cape koloni (G. Afrika) toplumu farklı toplumsal kültür ve yetenek kökenlerden oluşurken, önemli bir parçasının müslüman topluluklar oluşturmaktadır. 17.yüzyılda bu farklılıklar topluluk kimliğinin inşasında inanç eksenli toplumsal sorunlara yol açmıştır. İngiltere bu sorunu çözmek için Osmanlı'dan yardım istemiştir. Bu bağlamda Sultan Abdülaziz'in onayıyla entelektüel Ebubekir Efendi görevlendirilir. Böylelikle ilişkiler başlarken Ebubekir Efendi hem İngilizlerin hem de müslümanların ümidi olur. İngilizce ve Afrikaçayı öğrenerek eğitim ve kültürel alanda katkılar sağlar. 17 yüzyılda tek taraflı başlayan ilişki, 19 yüzyıldan itibaren karşılıklı dayanışma ilişkisine dönüşmüştür. Güney Afrika Türkiye ilişkileri, kapitalizmin oluşturduğu insan ve hammadet ticareti gibi ekonomik, misyonerlik,

Büyükkelçiliği açılmıştır. Cape Town Başkonsolosluğu ise 2020 yılında faaliyete başlamıştır. 15/11/2015 G20 Antalya Zirvesinde iki ülke devlet başkanı görüşmesinin ardından 25-27/07/2018 Johannesburg'da düzenlenen BRICS Zirvesinde tekrar bir araya gelerek görüşmeleri ikili ilişkileri üst düzeye taşımıştır. Güney Afrika cumhuriyeti Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki ticari ortaklığı bulunan ülkelerden biridir. GAC bölgenin ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. GAC-Türkiye ticareti, Sahra Altı Afrika ülkeleri toplam ticaretinde %15'lik paya sahiptir. 2019 verilerine göre 1,3 milyar dolar ticaret hacmi bulunmaktadır. 2020 yılında ise ticaret hacmi 1,5 milyar dolara ulaşmıştır. (Türkiye ihracatı 573 milyon dolar, ithalat ise 888 milyon dolardır). GAC'da yer alan Türk yatırımları, madencilik ve tekstil sektöründe yoğunlaşırken, yatırımların değeri 600 milyon doları aşmaktadır. Aynı zamanda Cape Town ve Johannesburg şehirleri olmak üzere tekstil, halı, gıda olmak üzere satış yapan Türk firmaları bulunmaktadır. Bununla beraber Arçelik ve DHT Holding tarafından gerçekleştirilen yatırımlarda bulunmaktadır. 4-5/10/2017 tarihinde gerçekleşen Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısı GAC'da düzenlenmiştir. Bu ülkede 5000'e yakın Türk vatandaşının yaşadığı bilinirken, iki ülke arasında karşılıklı turist akını THY Cape Town -Johannesburg-İstanbul seferleriyle artmaya başlarken 2015 yılı itibarıyla THY uçuş noktasını 3'e çıkarmıştır.³⁷⁷

4.4.1.2 Türkiye- Güney Afrika ile Ekonomik İlişkiler

Türkiye- Güney Afrika ikili ticari ilişkiler çerçevesinde 2022 yılında 3 milyar doları aşarak rekor kırmıştır. BRICS Grubunda bulunan ve G-20 üyesi Güney Afrika, finans ve madencilik alanında kıtada önde yer alan ekonomi olarak göze çarpmaktadır.

dini vasıtalar aracılığıyla emperyalizme karşı başlatılan mücadele sürecinde siyasi ve sosyal boyut kazanarak kurumlaşmanın altyapısı açılmıştır. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'na Güney Afrikalı Müslümanlar 1919-23 yıllarında sürdüren Kurtuluş Savaşı'na 17.634 lira ve 875 sterlin maddi yardımda bulunarak maddi manevi destek olmuşlardır. Güney Afrika'da Türkiye tarihi mirası ile potansiyel işbirliği imkanlarına sahiptir. Ancak I. ve II. Dünya Savaşı araya mesafe koyarken her iki ülkede kendi problemlerine yönelmiştir. 1990 yıllarda itibaren Afrika Açılım Eylem Planı ile kıtaya yeni ilişkiler sürecine girilmiştir. 2000 yılında yatırımların karşılıklı korunması anlaşması ardından, 2005 yılında Afrika Yılı'nın ilan edilmesi iki ülke arasında ilişkileri üst düzey ilişkiler başlatmıştır. 2007'de yürürlüğe giren Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, ikili ilişkilere hız kazanmıştır. Türkiye-Güney Afrika İş Konseyi 24 Haziran 1998'de kurulmuştur. İş Konseyi'nin Türkiye kanadında Arçelik, Beko, Kombassan, Zorlu, Marshall Boya, Profilo ve Tat Konserve firmalarının aralarında bulunduğu 24 firma bulunmaktadır. Mustafa Bıyıklı, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi* 1. Cilt Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008, s. 350-363

³⁷⁷ T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden alınmıştır.

Güney Afrika hem ekonomik hem de siyasal olarak, kıtada öne çıkan bölgesel aktör olmaktadır. 60 milyon nüfusu ile Zimbabve, Zambiya, Bostwana, Namibya, Mozambik, Lesotho, Esvatini gibi çok sayıda ülke pazarlarına açılan kapı konumu dolayısıyla önem kazanmaktadır.

Türkiye Pretorya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirleri İlker Eralp ve Bengü OkurErdoğan'ın rekor seviyeye ulaşan ticari ilişkiler ve ticaret-yatırım konularını değerlendirdiği röportajında Eralp, 2021 verilerine göre 123,8 milyar dolar ihracatı yanında, 93,5 milyar dolar ithalatı bulunan 426 milyar dolar milli geliri olan G.Afrika'nın düşük büyümesine rağmen daimi dış ticaret fazlası verdiğini belirtmiştir. Türkiye-GAfrika ikili ticaret hacminin 10 yıla 1,3- 2,4 milyar dolar arasında gerçekleştiğini 2021 sonunda 2,05 milyar dolar olan ticaret hacminin 3,29 milyara yükselmesiyle %60'ı aştığını, 2022 sonunda ise ikili ilişkinin 3 milyar doları aşarak rekor seviyeye ulaştığını ifade etmiştir. Eralp 2022 Türkiye ihracat kalemleri arasında petrol ürünleri ve mineral yağlar, otomotiv parça ve aksesuarları beyaz eşya, halı, ev tekstili, kuru gıda, lastik ve plastik ürünleri ithalat kalemlerimiz ise altın, platin madenleri yanında santrifüjler binek otomobil, demirçelik ürünlerinde krom, taş kömürü, alüminyum gibi madenlerden oluştuğunu vurgulamıştır. 2022 yılına kadar ticaret açığının G.Afrika lehine olduğunu; 2022 yılında ise Türkiye lehine döndüğünü vurgulayan Eralp G. Afrika'nın Türkiye'nin en çok ihracat yaptığını ülkeler listesinde 1 yılda 35 sıraya yükseldiğini, ancak ihracat ve ithalat kalemlerinde sapma olmadığı ifade etmiştir. Mısır, Fas, Libya, Cezayir'den sonra 5 sırada yer alan G Afrika'nın Sahra Altı Afrika'da en büyük ortak olduğunu ve bankacılık sektöründe ileride olduğunu; bölgenin en büyük bankasında 5'inin G Afrika'da bulunduğunu Standard Bank'ın hem kıtada hemde G Afrika'nın önde gelen bankası olduğunu vurgulamıştır.³⁷⁸

Bengü Okur Erdoğan ise "Ticaret Bakanlığının Uzak Ülkeler Stratejisi" kapsamında yer alan 18 ülke içinde bulunan G. Afrika'nın, destek puanının %25 artırıldığını, bakanlığın fuardan tanıtıma sunduğu teşviklerle, pazara giriş noktasında önem kazanması yanında, ülkenin fuar merkezi olarak pazara girişini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Bengü Okur Erdoğan Güney Afrika'nın Ticaret Bakanlığının 24 "hedef ülke"

³⁷⁸TRT Haber "Türkiye-Güney Afrika ticaret hacminde rekor" adlı haberi(AA.17.03.2023)
TRT Haber <https://www.trthaber.comadresinden> 20/05/2023 tarihinde alınmıştır .

ve 18 “uzak ülke” listelerinde yer aldığına dikkati çekerek, “Bakanlığımızın Uzak Ülkeler Stratejisi” kapsamındaki 18 ülke arasında yer aldığından, G. Afrika için mevcut destek puanının diğer ülkelere nazaran yüzde 25’e kadar artırıldığını belirtelim.” ifadelerini kullandı. Bakanlığın fuar desteğinden tanıtım desteğine, birçok alanda sunduğu teşviklerin özellikle pazara giriş aşamasında büyük önem taşıdığını dile getiren Erdoğan, G. Afrika’nın Afrika kıtasında fuar merkezi olmasının da pazara girişi kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Afrika pazarında yer edinmek için ihracat sektörünün madencilik, otomotiv, enerji, sağlık, medikal, paketleme-ambalaj, gıda, helal gıda, inşaat-yapı malzemeleri, turizm ve filme-dizi sektör fuarlarını takip etmek gerektiğini vurgulayan Erdoğan, G. Afrika’da Türk ürünlerine karşı olumlu algının avantaj getirdiğini ve tekstil markalarımızın imajının iyi olduğunu söylemektedir.³⁷⁹

G. Afrika ile ilişkilerde yaşana birtakım zorluklara değinen Erdoğan, coğrafi uzaklık, güvenlik meselesi yanında özel sorunların bulunduğunu belirtmektedir. Geçen yıl 27 bini aşkın kişinin cinayet sonucu kaybedildiğini vurgularken; dolandırıcılık konusunda şüphe uyandıran durumlarda Pretorya’daki müşavirlikle temasa geçilmesini tavsiye etmektedir. Hükümetin otomotiv, tekstil, demir-çelik, mobilya, tavukçuluk, şeker gibi sektörlerde ulusallaşma politikaları ve ithalat kısıtlamaları ihracat firmaları için dezavantaj oluşturmaktadır. Bunlar yanında yaşanan elektrik kesintileri, grevler, şiddet veyağma olayları, nitelikli iş gücü yetersizliği, çalışma vizesi zorlukları gibi olumsuz durumlarında varlığına dikkat çeken Erdoğan, ihracatın büyük oranda(%92) deniz yoluyla yapılıyor olması konteynıra ulaşmada 35-40gün süreye tekabül ettiğini belirtmektedir. Yukarıda değinilen hususlar yanında sektörel fırsatlar bulunduğunu dile getiren Erdoğan, G. Afrika’da Mercedes-Benz, Wolswagen, BMW, Ford, Nissan, Toyota ve Isuzu motorlu taşıtların G. Afrika’da üretildiğini bu bağlamda, otomotiv ve otomotiv yedek parça, aksesuar sektöründe avantajlar getirmesi yanında, ağır vasıta araç pazarının geliştiğini ve elektrik krizini yenilenebilir enerji alanında firmalar için yatırım fırsatı oluşturacağını ifade eden Erdoğan, Türk film ve dizilerinin popülerliğini tarihi ve modern dönem yapımların ilgiyle takip edildiğini ve yerel dillere çevrildiğini vurgulamaktadır.³⁸⁰

³⁷⁹ TRT Haber Türkiye-Güney Afrika ticaret hacminde rekor adlı haberi (AA.17.03.2023)

TRT Haber <https://www.trthaber.com> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁰ Murat Özgür Güvendik AA. “Türkiye-Güney Afrika Ticaret Hacmi 3 Milyar Doları Aşarak Rekor Kırdı” adlı haberi (17.03.2023) AA <https://www.aa.com.tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır

2016 yılı itibariyle iki yılda bir T.C. Ticaret Bakanlığı ev sahipliğinde DEİK organizasyonu olan Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu'nun üçüncüsü İstanbul'da 21-22 Ekim 2021 tarihinde düzenlenmiştir. Forum,Afrika ile 75 milyar dolar ticaret hedefinde işbirliği geliştirme ve ekonomik fırsatlara ulaşma amacı taşımaktadır. Foruma 45 ülkeden 3 bin katılımcıyı ağırlarken; bakanlar,Cumhurbaşkanı Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti First Lady'sinin katılımıyla Türkiye-Afrika “Kadın Liderlik Diyaloğu” paneli yanında, ticaret yatırım işbirliğifırsatlarıhedef sektörlerin değerlendirildiği 8 panel, 4 bin 900 ikili iş görüşmesinden oluşurken; kıta ile kalıcı ortaklığıgüçlendirilmesi aracıyla ortak bildiri yayınlanmıştır.Cumhurbaşkanı Erdoğan konuşmasında, ticaret hedefini öncelikle 50 milyar dolara, ilerleyen dönemde de 75 milyar dolara ulaştırmak olduğu ifadeetmiştir.³⁸¹ Foruma katılan Ticaret Bakanı Muş ise, 2003 yılında kıta ile5,4 milyar dolar olan ticaret hacminin, 2020 yılı itibariyle 25 milyar dolara yükseldiğini, 2003 yılındaki 2,1 milyar dolar tutarında olan ihracatın, 2020 yılı itibariyle 15,2 milyar dolara ulaştığını, 2003 yılı 3,3 milyar dolar olan ithalatın ise 2020 yılı itibariyle 10 milyar doları geçtiğini ifade etmiştir.³⁸²

4.4.2 Enerji Alanında Somali Politikası

Türk Dış Politikası insani diplomasi politikaları kapsamında en başarılı örnek olan Somali'de Türkiye, iç savaş çözümünde arabuluculuk öncülüğü, toparlanma sürecinde inisiyatifince yapılan, kalkınma yardımları başta olmak üzere pek çok uygulamaya imza atmıştır. İç savaş nedeniyle BM ve diğer kuruluşların yaptığı insani ve kalkınma yardımları, ülkede huzur ve istikrar tesisinde yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye, iç savaş etkileri ve kuraklık sonucu oluşan insani krizin giderilmesi amacıyla, 17 Ağustos 2011'de İİT bünyesinde zirve düzenlenmesine liderlik etmiştir.Zirveye 40 ülke katılımı gerçekleşirken, 350 milyon dolar kalkınma yardımı kararı alınmış, zirve sonrası Başbakan Erdoğan'ın Somali ziyareti BM Afrika Birliği kuruluşları ve İran, S.Arabistan gibi ülke heyet ziyaretlerini getirmiştir.Erdoğan'ın ziyareti sonrası kıtada, kamu diplomasi kurumlarından TİKA,Kızılay,Diyanet Vakfı ve sivillerin yardım projeleri gerçekleşmiştir.Bu kapsamda okullar, hastaneler, camiler ve yollar inşa eden Türkiye

³⁸¹DEİK <https://www.deik.org.tr/adresinden> 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁸²T.C. Ticaret Bakanlığı <https://ticaret.gov.tr/adresinden> 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

sürdürülebilir kalkınma projelerine hayat vermiştir.Bu çerçevede 2011 yılından günümüze kadar, 1 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Somali’de iç barışın tesisi yönünde katkı sağlayan girişimlerde bulunurken; Somali’de tarafların talebi ve onayı çerçevesinde ülkenin yapılandırılması maksadıyla, 2010, 2012 Somali konferanslarına ev sahipliği yanında 2013’te barış bildirisi yayınlanmasına aracı olmuştur. Bu süreçte kolaylaştırıcı Türkiye’den arabulucu Türkiye’ye dönüşmüştür. Bu yaşanan gelişmeler Somali yönetimi ve kamuoyunda Türkiye’nin itibarını artıran faktör olmuştur. Somali’de Türkiye’nin değer kazanmasında etkili olan hususlar şöyle sıralanabilir. Başbakan Erdoğan’ın ailesiyle yaptığı Somali ziyareti ve AMİSOM korumasında olmaması, proje kapsamında Somali’de bulunan Türklerin, AMISOM üssünde kalmayarak şehirde halkla iç içe olması,Türk insani yardımlarının çöp temizliği,yol onarımı, hastane, yetimhane inşaatları gibi temel ihtiyaç alanlarına yönelmesi, THY seferlerinin başlamasıyla dünyaya bağlanmaları, Türkiye’nin sömürge geçmişi olmayışı, Türklerin aracısız doğrudan bölgede projeleri yürütmesidir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın daveti üzerine Türkiye’ye gelen (3-5 Temmuz 2022) Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmut Anadolu Ajansındaki röportajında Türkiye’nin Somali ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin iyi yönde geliştiğini ve Somali ile ilişkilerin geçmişe dayandığını dile getirmiştir.Mahmut Türkiye-Somali ilişkilerinin ortak tarihsel geçmişini vurgulayarak,Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın başbakan olarak yaptığı ziyaretlerle ilişkinin ivme kazandığını, bu ziyaretin Somali açısından dünyaya açılma fırsatı sunduğunu söyleyen Mahmut;Türkiye’nin, bu süreç içinde Somali’nin devlet inşası, güvenlik, savunma, terörle mücadele ve insani yönden desteklediğini, bundan dolayı ülke ve halk nazarında özel olduğunu dile getirmiştir. Somali olarak terör sorununun ciddi boyutta olduğu ve 15 yıldır terörle mücadele edildiğini ve bu süreçte Türkiye’den destek aldıklarını dile getiren Mahmut; terörle mücadelenin ekonomik kırılganlığı artırdığını, toparlanma sürecinde zorlukla karşılaştıklarını, dünyadan destek aldıklarını ancak Türkiye’nin diğer ülkelerden farklı, benzersiz olduğunu ifade etmektedir.Türkiye’nin İslam ülkesi olarak terörle mücadele de askeri ve ideolojik olarak Somali’yi destekleyeceğine ifade eden Mahmut,Türkiye’nin terörle mücadele politikasına askeri eğitim, ekipman, istihbaratve gözetim ekipmanı konularında destek verdiğini dile getirdi.

Somali'nin hidrokarbon zenginliğine değinen Mahmut, 2012 yılında cumhurbaşkanı seçildikten sonra uluslararası ortaklarla çalışma yürüttüklerini, ancak veriye ulaşamadıklarını 2015'te yapılan sismik çalışmalar neticesinde hidrokarbon potansiyel verilerine ulaştıklarını ancak Afrika'da en büyük kıyıya sahip Somali'de, bölge genelinde araştırmaların yapılmadığı ve verilerin yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kaynakların işletilmesi için yasal düzenlemeler ve araçların geliştirildiğini kurum, bakanlık ve şirketlerin kurulduğunu dile getiren Mahmut bu konuda Türkiye ile işbirliğine vurgu yaparak Türkiye'nin teknoloji, bilgi, teknik uzmanlıkta gelişmiş olduğunu ve hidrokarbon konusunda görüşmeye başladıklarını, Türkiye'ye inanıp güvendiklerini hükümetlerarası ortaklık görüşme süreci başlattıklarını ifade etmektedir. Somali'de 1991'den öncede uluslararası petrol ve gaz kuruluşlarıyla arama anlaşmaları yapıldığını, ancak iç savaş nedeniyle süreci durduğunu söyleyen Mahmut, 2012 yılından itibaren yatırımcıları çekmek için yasal düzenlemelerin yapılmaya başlandığını, Petrol Yasası'nın 2020'de çıkarıldığını, Somali Petrol Kurumu (SPA) kurulduğunu, yapılan sismik çalışmalar neticesinde Somali'de 30 milyar varil petrol ve gaz rezervi olabileceğini, ayrıntılı keşiflerin 3-5 yıl arasında tamamlanabileceğini söylemektedir. Aynı zamanda Somali Petrol Bakanlığı'nın Şubat 2022 itibarıyla açık denizlerde hidrokarbon arama amaçlı ABD Houston kökenli Coastline Exploratinon şirketiyle 7 üretim paylaşım anlaşması imzalandığını belirten Mahmut, petrol ve gaz rezervi Somali'nin kalkınmasında halkının refaha ulaşmasında kritik önem taşıdığını ifade etmektedir.³⁸³

Cumhurbaşkanı Erdoğan 19 Ocak Berlin Libya Konferansı dönüşünde yaptığı açıklamada Somali'den petrol arama çalışmalarına katılma yönünde Türkiye'ye teklif geldiğini Libya ile yapılan anlaşmadan sonra Somali sahalarında da rezerv bulunduğunu, çalışmalar yapılabilceğini bu konuda adımlar atılabileceğini konusunda teklif geldiğini dile getirdi.³⁸⁴ Geçmişte petrol sahalarının yabancı şirketlere verildiği bilinirken, ne kadar rezerv bulunmakta ve bu durum Türkiye için ne ifade etmektedir. Erdoğan'ın ifadeleri üzerine konu hakkında görüşü sorulan Somali Petrol Bakanı Abdüreşit Muhammet

³⁸³Muhammet Tarhan, "Somali Cumhurbaşkanı Mahmud: "Türkiye ile Hidrokarbon Ortaklığı Görüşmeye Başladık"haberi AA.<https://www.aa.com.tr> adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır

³⁸⁴Ece Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020)haberiBBC News Türkçe <https://www.bbc.com> adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

Ahmet, petrol yasasının onaylanması sonrası, şirketlere teklifler yapılacağını ve tüm tekliflere açık olduklarını ifade etmiştir. Şubat-Mart ayında denizlerde arama tekliflerini alma sürecini başlatacaklarını, Türkiye ile ikili ilişkilerin iyi olduğunu ancak her ülke ve şirket tekliflerine açık olduklarını ve sürecin şeffaflık içinde yürütüleceğini dile getirmektedir. Somali muhalefeti Türkiye ve diğer ülkelerle, uluslararası kurumlardan gelen yardımlar fonlar konusunda hükümete şeffaflık eleştirisinde bulunmaktadır. 2013'ten itibaren petrol gelirleri konusunda ülkede tartışmalar bulunmaktadır.³⁸⁵

2019 Şubat ayında arama çalışmalarına başlanacağını duyurulması üzerine milletvekilleri, önceliğin Petrol Yasası'nın çıkması çağrısında bulunmuşlardır. Somali 1991-2012 yılları arasında, 20 yıl süren iç savaştan sonra uluslararası alanda tanınırlığı olan hükümete kavuşmuştur. Bu nedenle 1991 öncesi Petrol Yasası ve kurumu geçerliliğini yitirmiştir. Şubat 2019 yılında Somali açıklarında 75 bin kilometrelik sahada, 30 milyar varil petrol rezervi keşfi sonrası, merkezi hükümete bağlı Somali kıyılarında bulunan, 15 parselin uluslararası enerji şirketlerine açılacağı belirtilmiştir. Duyuru ile belirlenen takvime göre 7 Kasım'a kadar tekliflerin alınacağı anlaşmalar imzalanacağı ve 1 Ocak 2020 itibarıyla yürürlüğe girdikten sonra, üretimin 2027 yılında başlaması hedeflenmiştir. Bu çerçevede Somali Ulusal Petrol Şirketi'nin (SONOC) kurulması gerekmektedir. Erdoğan'ın açıklaması üzerine Somali resmi kanalında Türkiye ile kardeşlik işbirliği olmasına rağmen, denizde petrol arama anlaşması yapılmadığı, anlaşmadan önce yapılacaklar olduğu yönünde açıklamada bulunulmuştur. 1988 de ExxonMobil, Royal Dutch Shell ile anlaşmaya varan Somali, petrol gelirini eşit paylaşacaklardı. 5 parselin ruhsatı alınmıştı ancak, iç savaş anlaşmanın uygulanmasını engellemiştir. Petrol varlığının kesinleşmesi üzerine bölgeye dönüş yapan şirketler, Somali'ye 1,7 milyon dolar ödeme yapmışlardır. 2013 yılında İngiltere Soma Petrol ve Gaz Şirketi Somali hükümetiyle anlaşarak, 12 parsel yada 60 bin kilometrelik alanda, sondaj yapma imkanı elde etmiştir. Daha önceden 5 parsel ruhsatı bulunurken, eski anlaşmaların geçerli sayılacağı belirtilmektedir.³⁸⁶

³⁸⁵ Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020).

³⁸⁶ Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020).

Bunun yanı sıra 2019'da Somalili bakan, Petroleum Economist adlı sitede kaleme aldığı yazısında parsel sayısını artırılacağını, birçok şirketin 20 bin kilometrelik 15 parsel için teklif verme hazırlığında olduğunu, sismik çalışma yapılan alanın 122 bin kilometre kare olduğu, her bloğun 5 bin kmkare olacağını, sahanın toplamda 24 parsel çıkabileceğini ifade etmiştir. Somali sahasında ilk petrol arama 1945'te başlamış, 1990'lara kadar 6 kuyu çalışması gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında Mozambik ve Tanzanya'da bulunan kaynaklar Somali'ye ilgiyi artıran faktör olmuştur. Somali'nin Yemen jeolojisine benzerliğinin ortaya çıkması neticesinde, uzmanların su altında 2.7 milyar varillik petrol yatağı olabileceği açıklamasıyla ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda Soma şirketinin üç yeni alanda petrol olabileceğini açıklaması sonrasında, İngiliz Spectrum Geo Somali arasında yapılan anlaşma ile petrol arama faaliyetleri ivme kazanmıştır.³⁸⁷

2015'te başlayan çalışmalar sonucunda, araştırma sonuçları 2019'da Londra toplantısında duyurulmuştur. Sonuçlara göre 122 bin kilometre karelik alanda çalışma yapılmıştır. Spectrum Geo risksiz 30 milyar varil petrol potansiyeli keşfettiklerini, hükümetle işbirliğine hazır olduğunu açıklamıştır. Dünya petrol sıralamasında³⁸⁸ Venezuelle 302 milyar varil ile ilk sırada gelirken, Nijerya 37 milyar varil ile 11. sırada, Kazakistan ise 30 milyar varille 12. sırada yer almaktadır. Küresel ölçekte

³⁸⁷ Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020) .

³⁸⁸ Dünya Petrol Sıralaması: Dünya'da Petrol Üretimi

Dünya Kanıtlanmış Petrol Rezervlerinin Dağılımı

Ülke	1991 Rezervleri	Yılı2000 Rezervleri	Yılı2010 Rezervleri	Yılı2019 Rezervleri	Yılı2020 Rezervleri	Yılı
Venezuela	62,6	76,8	296,5	303,8	303,8	
S.Arabistan	260,9	262,8	264,5	297,6	297,5	
Kanada	40,1	181,5	174,8	169,1	168,1	
İran	92,9	99,5	151,2	157,8	157,8	
Irak	100,0	112,5	115,0	145,0	145,0	
Kuveyt	96,5	96,5	101,5	101,5	101,5	
BAE	98,1	97,8	97,8	97,8	97,8	
Rusya	---	112,1	105,8	107,8	107,8	
Libya	22,8	36,0	47,1	48,4	48,4	
Nijerya	20,0	29,0	37,2	36,9	36,9	
ABD	32,1	30,4	35,0	68,8	68,8	
Kazakistan	---	5,4	30,0	30,0	30,0	
Katar	3,0	16,9	24,7	25,2	25,2	
Diğer	203,7	143,7	155,8	145,1	143,8	
Toplam	1.032,7	1300,9	1636,9	1734,8	1732,4	

(*) Rezerv değerleri milyar varildir. <https://www.petform.org.tr> adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

kanıtlanmış petrol rezervi 1.729.000.000.000 varildir.2019 Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre, günlük dünya petrol tüketimi 100 milyon varili aşmaktadır. Türkiye'nin çoğunluğu ithal karşılanan günlük petrol tüketimi ise 1 milyon varilden oluşmaktadır.³⁸⁹

İç savaş süresince çeşitli etnik gruptan arınan ve görece istikrar kazanan Somaliland 1991'de bağımsızlığını kazanırken, uluslararası toplum tarafında özerk bölge olarak kabul görmüş ama Somali hükümetinin kontrolü dışında kalmıştır.1998'de ise kuzeyden Puntland'ın bağımsızlık ilan etmesine karşı uluslararası toplum tarafından Somali parçası olarak görülmektedir. Somali hükümeti Somaliland ve Puntland'ın enerji şirketleriyle yaptığı anlaşmalara tepkisiz kalmadı.Somaliland 2012'de merkezi hükümet kurulma aşamasındayken Türkiye Çukurova Grubu şirketlerinde Genel Enerji³⁹⁰ ile anlaşma imzaladı.Böylece TürkiyeSomali'de petrol çalışmalarınakatılan ülkeler arasında yer almış oldu. 40 bin 300 kilometre kare alanda çalışmalar yürüten Genel Enerji web sayfasında (<https://genelenergy.com>) yüksek kapasitede petrol kaynağı olma ihtimalinden bahsetmektedir.

Bakan Abdüreşit Muhammed Ahmed, 6 Kasım'da kaleme aldığı yazısında Somali'nin enerji alanında yatırım yapılacak ülke konumuna yükseldiğini, enerji yanında eğitim, sağlık, güvenlik alanında da yatırımlara ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. İç savaşta güçlenen Eş-Şebab örgütüne verilen mücadelenin karada ve denizde sonuç verdiğini, korsan sorununun çözüldüğünü Spectrum'un çalışma sürecinde sorunla karşılaşmadığını belirtmektedir.³⁹¹

4.4.3. Afrika Savunmasında Türkiye'nin Rolü

Türkiye-Somali ilişkisi Afrika Açılımda önemli yer tutmaktadır. Kıta genelinde iş birliğine önem veren Türkiye, Somali ile ilişkisinde eğitim ve askeri alanda iş birliği ön plandadır. Türkiye Somali ilişkisinde öncelikle iç savaş sonrası güvenlik tesisi, devlet

³⁸⁹Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020).

³⁹⁰Genel Enerji: Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nden düşük maliyetli ve düşük karbonlu üretim yapan, portföyüne yeni dayanıklı ve nakit yaratan varlıklar ekleme fırsatlarını arayan bağımsız bir petrol ve gaz arama ve üretim şirkettir.Genel enerji <https://genelenergy.com>adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁹¹Göksedef "Somali'de petrol rezervi ne kadar? Erdoğan'ın 'Teklif geldi' açıklamasına Somali Petrol Bakanı ne diyor?" (22/01/2020).

kurumlarının yeniden inşası ve işler hale gelmesi yanında terör, kuraklık, bölünme sorunlarıyla mücadele eden ülkeye insani yardım ve kalkınma yatırımlarıyla katkı sağlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası darbe ile yönetime gelen sosyalizm yanlısı Siad Barre politikalarıyla ülkeyi 1991 yılına kadar kargaşa ve kaosa sürüklemiştir. Türkiye ilişkisine güvenlik boyutunu ekleyerek kaosun giderilmesi ve barış tesisi için oluşturulan uluslararası koalisyon içinde yer alarak Somali'yi istikrara kavuşturma ve iç savaşın sona ermesinde rol üstlenmiştir.³⁹²

1. Dünya Savaşı'dan 1960'ta bağımsızlığını kazanana kadar sömürge olan Somali, 1991'de iç savaşın uzun süre devam etmesi sonucunda tüm devlet kurumları çökmüş ve "başarısız devlet" örneğini teşkil etmiştir. Türkiye Somali ilişkileri bağlamında 1979'da açılan Türkiye Mogadişu Büyükelçiliği 1991'de iç savaş nedeniyle kapatılırken, 1993-1995 arasında BM tarafından yürütülen Umut Operasyonu'na 300 asker kaynağıyla katılan Türkiye, 2008'de Ankara Somali Büyükelçiliği açılarak diplomatik ilişkiler hız kazanmıştır. 01 Eylül-01 Aralık 2010'da Somali'de deniz alanlarında deniz haydutluğu ve korsanlıkla mücadele için kurulan Birleşik Görev Kuvveti Komutası'nı (CTF-151) Türkiye üstlenmiştir. 2011'de açlık, kuraklık, siyasi istikrarsızlığı duyurmak amaçlı Erdoğan'ın ziyaretiyle dönüm noktası yaşayan Somali'de kapatılan büyükelçiliğimiz yeniden açılmıştır. Türkiye Somali vizyonu devlet kurumlarının yeniden inşası üzerine kurulmuştur. Devlet kurumları ve STK'lar işbirliği ile projelere başlanmıştır. 2011 açlık krizinden itibaren yardımlar gönderen ve güvenliği sağlamak amacıyla sahada yer alan Türkiye, Batılı yatırım ülkelerinden şu yönüyle ayrılmaktadır: Yatırım için istikrarın tesisini beklemek yerine, istikrar tesisine yönelik yatırım çalışmaları başlatmıştır. Bu sürece katkı sağlayan kurumlar arasında Türk Silahlı Kuvvetleri, Sağlık Bakanlığı, TİKA, Kızılay Diyanet İşleri Başkanlığı, THY, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Mezunları Derneği ve STK'lar olmak üzere Somali'nin yeniden inşasında sahada yer almışlardır.³⁹³

³⁹²Muhammet Musa Budak, *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Doğu Afrika Ülkeleri İlişkileri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 122,2022 s.125-126
Necmettin Erbakan Üni. <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/items/73d9b824-ae9a-4743-abf6-686c2e0d44d0>adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

³⁹³Dr.Per.Alb. Güngör Şahin (Ed.) Hazırlayanlar Dr.Per.Alb. Güngör Şahin Em. Topçu Kur.Alb. Ö. Faruk Demircioğlu Ulaş.Bnb. Ali Buyruk *Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma* İstanbul, 2019, s. 27,29-30,94-95 *Milli Savunma Üniversitesi Yayınları*, Milli Savunma Üniversitesi <https://msu.edu.tr> adresinden 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

TSK, Somali Silahlı Kuvvetleri'nin personelinin geleceğe dair eğitimlerini üstlenmiş, Somali Silahlı Kuvvetleri üst düzey yönetim kadrosunu oluşturacak personelin gelecek inşası yolunda personel yetiştirme ve eğitme, ülke güvenlik inşası, ülke istikrarının sağlanması yanında; Türkiye'nin Afrika kıtasında ve çevresinde, rol model olarak tanınmasına katkı sağlamak, STGK³⁹⁴ Kışlasının Afrika'da uluslararası bir eğitim merkezi konumuna gelmesi kıtada gelişen durumların ulusal çıkar çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. STGK K'lığı Anadolu Kışlası kapsamında, Harp Okulu, Astsubay Okulu ve Birlik Eğitim tesisleri bulunmaktadır. Kurumların eğitimi kapsamında profesyonel disiplinli ordu inşası hedeflenmektedir. Askeri Okul Komutanlığı çerçevesinde, iki yıl subay eğitimi, bir yıl astsubay eğitimi verilmektedir. Somali Birlik Eğitimi ise dört dönem olarak verilmektedir. Aynı zamanda eğitimler kapsamında, Somali Deniz Kuvvetleri personeline, makina ihtisas ve güverte ihtisas kursu, Somali Hava Kuvvetleri personeline de Temel Havacılık Nosyonu kazandırma kursu da bulunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Somali tarihçesi ise, 1991'den sonra başlamaktadır. Süreç 1991'de askeri rejimin yıkılmasıyla başlayan iç savaşla gelişmiştir. Mogadişu'da kabileler arası yaşanan yoğun hakimiyet çatışmaları üzerine, BMGK'nin İnsancıl Yardımların, Somali halkına götürülmesi için güvenlik tesisinin oluşturulmasını öngören, 03/12/1992 tarihli 794 sayılı karar kapsamında UNITAF (Unitified Task Force) Harekatı içinde yer alması için TBMM 08/12/1992 tarih 204 sayılı karar çerçevesinde, 297 TSK personeli TCG Derya ve TCG Ertuğrul ile Mersin'den hareket ederek Somali Mogadişu'ya göndermiştir. İlk aşamada Mogadişu Havaalanı Korunması ve Savunması görevi verilen TSK, sonraki süreçte şehir merkezi asayişiyile görevlendirilmiştir. Mart 1993-Şubat 1994'te BM Kh. nın savunma sorumluluğu ile görevlendirilmiştir. Türkiye-Somali Askeri Eğitim İşbirliği faaliyetleri 22/05/2010 tarihli Çerçeve Anlaşması ve 13/04/2012 tarihli Askeri Eğitim İş Birliği Anlaşması kapsamında devam etmektedir. Bu bağlamda TSK'nın konuşlanması amacıyla, arazi tahsisisi ve görev koşulları protokolü

³⁹⁴Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyet Hükümeti arasında, 22 Mayıs 2010 tarihinde imzalanan Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması ve 13 Nisan 2012 tarihinde imzalanan Askeri Eğitim İş Birliği (ASEİŞ) Anlaşması'na dayanarak iki ülke arasındaki mevcut dostluk ve ilişkileri geliştirmek, eğitim ve lojistik konularında karşılıklı yardım ve iş birliği tesis etmek arzusu ile; Somali'de Türk Görev Kuvveti personelinin görevlendirilmesi, iskanı, statüsü, çalışması ve işbirliği konularında 2014 yılında bir protokol imzalanmıştır. Türkiye ile Somali arasında imzalanan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması esasları çerçevesinde, Somali Silahlı Kuvvetlerinin teşkilat; eğitim, öğretim, askeri alt yapı ve lojistik sistemlerinin iyileştirilmesi ile eğitime destek ve yardım sağlamak vazifesi ile 22 Ağustos 2017 tarihinde yola çıkan Somali Türk Görev Kuvvet (STGK) Komutanlığı 30 Eylül 2017 tarihinde açılarak faaliyetlerine başlamıştır.

27/02/2014 imzalanırken; TSK'nın Somali'ye gönderilmesine dair bakanlar kurulu kararı 26/01/2015 yılında yayınlanmıştır. STGK İrtibat Ofisi personeli 03/05/2016 Somali'ye gönderilmiş, 6 personel ile görevini ifa etmeye başlamıştır. Ayrıca 22/08/2017 ve 27/08/2017 iki katile daha gönderilmiş ve görevini yürütmeye başlamıştır. STGK Komutanlığı 30/09/2017'de açılmıştır.³⁹⁵

Askeri ve güvenlik iş birliği bağlamında güvenlik meselesi toplumsal huzur ve refah ve yatırımlar açısından son derece önem taşıyan unsurdur. İç karışıklık ve terörle mücadele açısından destek alan Somali'de istikrar, ülkenin güvenli hale gelmesi kritik önemdedir. Bu bağlamda Türkiye eğitimleri ülke istikrarı ve güvenliğe katkı sağlamıştır. Polis ve askeri eğitimlerle beraber, askeri teçhizat desteği ordunun güçlenmesini hedeflemektedir. Somali Savunma Bakanı Muhammed Alı Haga Türkiye'nin Somali ordusuna silah teminin yanında Mogadişu Türk Askeri Eğitim Kampı mezunu ordu personeline teçhizat desteği verdiğini, eğitim öncesi silahı olmayan askerlerin, BM ambargosu dahilinde hafif silah ve makineli tüfekler verilerek donanımlı hale geldiğini belirtmiştir. Bununla beraber Türkiye'nin *en büyük deniz aşırı askeri tesisi* olarak adlandırılan ve yurtdışında 50 milyon dolarlık en büyük yatırımı olan TURKSOM askeri eğitim üssü Mogadişu'da 2017 yılında açılarak 10 bini aşkın Somali askerinin eğitileceği hedeflenmektedir. Bu yatırım ikili ilişkiyi üst düzeye çıkartırken Somali'yi diğer Afrika ülkeleri arasında en fazla yardım alan ülke konuma getirmiş, Türk üretim ürünlerinin Doğu Afrika'ya ulaşmasında Somali'yi merkez konuma getirmiştir.³⁹⁶

Türkiye Afrika'da yumuşak gücü yanında sert güç ve savunma sanayi ticaret hacmi ile yer alarak etki alanını genişletmektedir. 2022 yılı itibariyle 35 milyar dolar ticaret hacmi ile ticaret ve yatırım ortağı güvenlik alanında yer almaya başlamıştır. 2020 yılında 83 milyon dolarlık savunma sanayi ihracatını 2022 yılı itibariyle 288 milyon dolara çıkarmıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri kapsamında, savunma sanayi işbirliği anlaşmalarına imza atan Türkiye, minimum 14 Afrika ülkesi Burkina Faso, Cezayir, Çad, Fas, Gana, Kenya, Mali, Moritanya, Nijer, Senegal, Somali, Ruanda ve Uganda olmak üzere Türkiye'den savunma silahları ve askeri araç ithal etmiştir. Bu bağlamda 2021 İstanbul 15. Savunma Sanayi Fuarına çok sayıda Afrikalı bakan katılımı gerçekleşmiştir. Son 20

³⁹⁵Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma, Dr.Per.Alb. Güngör Şahin (Ed.) vd.,s.115-116.

³⁹⁶Budak, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Doğu Afrika Ülkeleri İlişkileri, s.133-134.

yılda ivme kazanan savunma sanayi ilişkilerinde, kıtada yaşanan çatışmalar ve güvenlik riski önemli unsurdur. Kıta genelinde yaşanan iç-dış tehditler, güvenlik sorununa sebep olurken ülke bütçelerine yük getirmektedir. Kıta olarak savunma harcaması 2000 yılında 19 milyar dolar iken, 2014'te 45 milyar dolar, 2021'de ise 60 milyar dolara ulaşan giderek yükselen grafik çizmektedir. Giderek ivme kazanan savunma ihtiyacı Türk savunma sanayisine ilgiyi artırmıştır. Türkiye'nin silahlı, silahsız hava araçları üreticisi olması, cazibeyi artıran faktör olurken Türkiye'yi kıtada yer alan aktörler dışında, alternatif sunan tedarikçi konumuna getirmiştir.³⁹⁷

Türkiye Afrika ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüğü noktasında askeri eğitim desteği ve savunma sanayi ürünleri ile hükümetlerin elini güçlendirmektedir. Libya ve Etiyopya tecrübeleri işbirliğinde cazibe oluşturmaktadır. En önemli örnek Somali'dir. İki ülke arasında oluşturulan askeri anlaşmalar çerçevesinde, 2017 itibariyle başlayan Mogadişu TÜRKSOM üssünde ve Türkiye'de ki askeri eğitim, günümüze kadar devam etmekte ve 15 bin asker hedefiyle yol alınmaktadır. Eğitimlerle Eş-Şebab mücadelesinde Somali'nin güvenlik ve savunmasına katkı sunmak amaçlanmaktadır. Terörle mücadele tecrübesi, savunma sistemleri üretici olması ve askeri kapasite inşa adımları tercih edilen askeri ortak olarak Afrika'da yeni aktör olmasını kolaylaştıran faktör olacaktır. Bu bağlamda ki adımları önem kazanmaktadır. 2011 Güney Afrika'da ASELSAN South Africa (ASA)'nın kurulması, ASA ve ASELSAN ürünlerinin kıtada tanıtılması, pazarlanması amacıyla Paramount Advanced Technologies ile iş birliği ve ortaklıkların artırılma çalışmaları, yatırımlara uzun vadede katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin kıta ile ilişkilerinde savunma sanayi yatırımları yanında, kıtanın barış ve güvenliğine katkıları da son derece önemlidir. 1993-1994 dönemi Somali BM Güvenlik Konseyi Barış Koruma Operasyonu'na katılarak Barış Gücü Komutanlığı'nı üslenen Türkiye devam eden süreçte kıta, BM misyonlarında yüzlerce polis, askeri personel, karargah subayı ile katılım sağlamıştır. Günümüzde G. Sudan, Kongo Demokratik Cum., Mali ve Sudan'da BM barış misyonlarında, 40 polis ve uzmanımız görev yapmaktadır. Barış misyonlarının bütçe ve imar faaliyetlerine katkı sunan Türkiye, çatışma sonrası sivil kapasite güçlendirme çalışmalarında da yer almaktadır. Böylece küresel ve bölgesel

³⁹⁷Mürsel Bayram, *Afrika'nın Savunmasında Türkiye*, YTB <https://ytb.gov.tr> adresinden 21/05/2023 tarihinde alınmıştır.

inisiyatifleri ile barış ve güvenliğe katkı sağlayarak istikrarlaştırıcı yönünde ortaya koymaktadır.³⁹⁸

Son zamanlarda Afrika ülkelerinin savunma sanayine yatırım atılımı, uluslararası medya kuruluşlarında yankı bulmaktadır. Genel olarak Afrika savunma yatırımı ithalata dayanırken; pazara genel olarak Fransa hakimdir. Savunma sanayi üretimine geçen Türkiye, alternatif ülke olarak insansız hava araçlarıyla cazibesini artırmaktadır.²⁰ Yy'da başlayan Asya, ABD,Afrika kıtalarında bağımsızlık kazanma, beraberinde sınır anlaşmazlıklarını getirmiştir. Arka planda ideolojik rekabet ile sömürge vekalet yönetimlerinin bulunması taraflar arası çatışmaları kaçınılmaz kılmakta idi. Kıtada oluşan²¹. Yy.'da günyüzüne çıkan terör örgütleri İslam diniyle ilişkilendirilerek, mücadele küresel alana taşınmıştır. Somali'deEş-Şebab, Nijer, Nijerya, Kamerun ve Çad'daBoko Haram, K Afrika'daki Mağrip El-Kaide ve Deaş gibi yapılar ençok zararı İslam'a vermektedir.İslam adına yaptıkları terör, küresel ölçekte İslam'ın teröralgısını pekiştirirken, geçmişte Marksist ve Leninist tahribattan yeni kurtulan Afrika ülkelerinin yeni tehdite karşı güvenliklerini sağlamalarının yolu, silahlanmadan geçmektedir. Afrika genelinde 1993'te Etiyopya'nın bölünmesiyle Eritre, 2011'deSudan'ın bölünmesi ileG.Sudan devletinin oluşması birbirleriyle savaşmaları görülen bir durum değildir. Ancak Somali'de,Somaliland Komorlar Birliğinde ada ayrılması Büyük Sahra'da Tuareg meselesi,1980 Senegal-Moritanya gerginliği, Cezayir-Fas arasında Batı Sahra meselesi gibi sorunlar sömürge düzeninin etkileridir ve iç güvenlik meselesi noktasında silahlanmayı elzem kılmaktadır. Artan asker sayısı da donanımında artırmaktadır.Askerî malzeme satışı silah yanında, mekan, bina inşası, hastane, ulaşım araçları, askeri kıyafet, ayakkabı gibi geniş bir pazarı oluşturmakla beraber, kıtada pazarlama şirketleri alan kazanmaktadır.³⁹⁹

Stockholm merkezli Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre Çin harici savunma sanayi sektöründe100 şirket, Afrika'da 2018 yılında 420milyar dolarlıksavunma sanayi ürün satışı gerçekleştirmiştir. Raporlara göre şirketler 2002'den itibaren %47 oranında satış miktarını artırmıştır. Bu miktara Çin eklendiğinde dünya silah

³⁹⁸ Bayram, *Afrika'nın Savunmasında Türkiye*.

³⁹⁹ Ahmet Kavas "Afrika Savunmasında Türkiye de Var". AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 23/05/2023 tarihinde alınmıştır.

sanayisinde trilyon dolarlık bir pazar ortaya çıkmaktadır. Silahlanma temin eden ülkeler sıralamasında 2020 verilerine göre ABD, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya liderdir. Afrika'nın silahlanmada egemenlik haklarını korumak ve iç-dış dinamiklere karşı güvenliğin sağlanması etkili unsurdur. Ülkelerin silahlanma oranı her yıl değişkenlik gösterirken kıtanın silahlanmasında lider Fransa'dır ve en çok satış Kuzey Afrika bölgesine yöneliktir.⁴⁰⁰Sömürgeci devletler yanında kıtada Rusya,Çin Hindistan gibi hegomanik güçlerin yanında Türkiye, BAE, Pakistan, G. Kore, Endonezya, Singapur, Brezilya ve İsrail gibi devletlerin yer edinmesiyle alternatifler oluşmaktadır. Türkiye son yıllarda kıtada etkinliğini artıran aktör olarak insansız hava araçları (İHA) siparişleri alırken, zırhlı araçlarımız kıtadaki yerini almaktadır. Aynı zamanda askeri üretim firmalarımız da tedarikçi konumuna gelmiştir. Kıta silahlanma ithalatçısı olsada üretim yapan ülkelerde mevcuttur. Güney Afrika apartheid döneminde kalan Avrupa menşeli silah fabrikasına sahiptir.Dolayısıyla günümüzde askeri malzeme üreticisi olarak Hindistan ve Brezilya ile ortaklığı ile Afrika'da konumunu güçlendirmektedir. Helikopterler, zırhlı araçlar, askeri kamyonlar, tüfekler gibi malzemeler üretimleri arasındadır. Aynı zamanda Etiyopya, Mısır, Gana, Kenya, Sudan, Tanzanya, Namibya Uganda ve Zimbabve üretici ülkeler konumundadır.⁴⁰¹

Doğu Afrika'da yer alan Somali, Eritre, Cibuti ve Etiyopya'nın yer aldığı ve Afrika Boynuzu olarak tanımlanan bölge, Avrupa, Afrika, Ortadoğu ve Asya'yı bağlayan küresel ticaret yolu Kızıldeniz'in kontrol edilmesinde jeostratejik konumdadır. Dolayısıyla bölge küresel siyaset açısından dinamik bölge olarak ön planda yer almaktadır. Ancak yaşanan terörizm, korsanlık, göç, insan kaçakçılığı, sınır anlaşmazlıkları bölgeyi kargaşa ve kaosa sürüklemektedir. Stratejik önemi dolayısıyla günümüzde cazibesini artıran bölge, yeni ittifaklar alanına dönüşmüştür. Stratejik su yolları üzerinde olması yanında limanlarıyla da cazibe merkezi haline gelmiştir. Doğal kaynaklar, zengin minareller ve su kaynaklarına insan kaynağıda eklenince dünyanın

⁴⁰⁰ Verilere göre 2019'da Fas'ın 81.6 milyon euro, Cezayir'in 11.7 milyon euro tutarında askeri malzeme alımı; 2020'de Fas'ın 425.9 milyon euro, Cezayir'in 41.1 milyon euro, Mısır'ın 2 milyar euroluk alım yapması dikkat çekicidir. Senegal, Kamerun, Bostvana, Güney Afrika, Mali, Gabon, Togo, Tunus olmak üzere Fransa'dan en çok silah alımı yapan ülkelerdir. Ayrıca 623 milyon euroluk siparişle Mısır önde giderken 304.2 milyon Euro ile Bostvana ikinci ülke olmaktadır. Fas, Cezayir, Nijerya, Güney Afrika, Tunus, Kamerun, Uganda, Somali ve Etiyopya sipariş veren diğer ülkeler arasında yer almaktadır. Son iki sene içinde Fransa silah sanayi satışını büyük oranda artırmıştır.

⁴⁰¹ Ahmet Kavas "Afrika Savunmasında Türkiye de Var".

ilgisini çekmektedir. Küresel deniz ticaret yolu olan Kızıldeniz'in kontrol edilmesi, jeostratejik konumu bağlamında “iki dünya arasındaki bağlantı noktası” “bölgenin kalbi”olarakda tanımlanmaktadır. Bölgede yaşanan korsanlık ve terörizmle beraber Yemen’de ki iç savaş bölgeyi tehdit etmektedir. Afrika Boynuzu’nun 21.Yy.da önemi hergeçen gün artarken, bölgede ortaya çıkan tehdit ve riskler enerji piyasasının olumsuz yönde etkileyerek küresel ekonomi ve istikarıda etkilemektedir. Yemende yaşanan rekabette bölgesel istikrarı tehdit eden unsurdur. Son dönemde uluslararası toplumun Somali karasularında korsanlıkla mücadele ve önlemleri Somali’de El Şebab Terör Örgütü ile mücadele,Cibuti’de yer alan ABD, Çin,Fransa ve Almanya’nın askeri üsleri, bölgenin bölgesellikten ziyade küresel önemine vurgu yapmaktadır.⁴⁰²

Türkiye’nin Somali açılımı kapsamında, devlet, özel sektör ve STK’lar desteğiyle yürütülen insani yardım, ülke imarı-inşası ve güvenlik tesisi yönünde ki yatırımları ve projeleri küresel ölçekte bir başarı hikayesidir. Türkiye’nin çabaları dünya kamuoyunda yankı bulurken; hayata geçirdiği projeleriyle, balık vermektense balık tutmayı öğreten bakış açısı ve tutumuyla kendi kendine yetebilen bir Somali dizaynına katkılar sunmaktadır.

4.4.5. Afrika Zirvelerive Yeni Aktörler

2002 yılında AKP’nin iktidar olmasının ardından Türk Dış Politikasında değişim yaşanmaya başlanmıştır. Önce danışman sonraki süreçte bakan olan Ahmet Davutluoğlu’nun dış politikada ağırlığı hissedilmekle beraber İsmail Cem’in Türk dış politika anlayışına benzer öğeler Afrika politikasında da paralellik gösterdiği düşünülmektedir. 2003 yılından itibaren hükümetin Afrika dış politikası İsmail Cem döneminin uygulamaya fırsat bulunamayan “1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planı” ile devamı yönünde ilerlemiş ve ivme kazanmıştır. Dış Ticaret Müsteşarlığınca 2003 yılında “Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi stratejisi” hazırlanarak adımlar atılmış ve bu bağlamda 2005 yılında Afrika yılı ilan edilmiştir. 12 Nisan 2005 tarihinin

⁴⁰²Somali doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Zengin bakir altın, uranium, demir, kalay, bakır, boksit ve doğalgaz yatakları yanında; Arap Yarımadası’na yakınlığı nedeniyle petrol zengini olduğu düşünülmektedir. Araştırmalar neticesinde Puntland bölgesinde 5-10 milyar varillik rezerv keşfi sonucunda Somali Petrol Şirketi kurulmuştur. Bitkisel çeşitlilik yanında hayvan çeşitliliği yönünden de zengindirDr.Per.Alb. Güngör Şahin(Ed.) vd., Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma, s.3-4,22.

tarifinde Afrika Birliği örgütünde gözlemci statü alan Türkiye, 2007 Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne katılım sağlayarak kıtaya yöneleceğini göstermiştir. 30 Ocak-2 Subat 2008 tarihinde gerçekleşen Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde alınan kararla, Türkiye stratejik ortak ilan edilmiştir. 18-21 Ağustos 2008'de İstanbul'da düzenlenen Türkiye Afrika Birliği İş Birliği Zirvesi Afrika politikası adına çok önemlidir. Bu zirveye 49 Afrika ülkesi ve Afrika birliği ile beraber 11 bölgesel ve uluslararası örgüt katılımcılar arasında yer almıştır. “*Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma*” ile “*Türkiye-Afrika Ortaklığı ile İşbirliği Çerçevesi*” adlı belgeler kabul edilmiştir. Zirveden sonra 17 Ekim 2008 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyelik seçimlerinde aday olan Türkiye 192 ülkeden 151 ülkenin oyunu alarak, Afrika kıta ülkelerinden 51 devletin desteğini almıştır. Türkiye Afrika kıtasında 2009'da 12 elçiliğini 39'a çıkarmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2008 ve 2010 yılları arasında gerçekleşen Senegal, Nijerya toplantılara katılmış, daha sonra 2009'da Kenya, Tanzanya 2010'da Kongo, Kamerun, Mısır, Nijerya, Mısır, 2011'de Gabon, Ganave 2012'de de Tunus'u ziyaretleri gerçekleşirken kıta ile temasın devamlılığı sağlanmıştır. 2011'den itibaren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Somali, Mısır, Tunus, Libya, Güney Afrika 2013'te Gabon, Nijer, Senegal ziyaretlerinde bulunmuştur. 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde “İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi” Ekvator Malabo'da düzenlenerek “Ortak uygulama planı” kabul edilirken; 2019 Zirve'sinin İstanbul'da düzenlenmesine karar verilmiştir. Türkiye gerçekleştirdiği temaslar boyunca kıtaya ilgisini eşitlikçi düzlemde, kazan-kazan anlayışına vurgu yaparak diğer aktörlerden farkını ortaya koymuştur. Böylece kıta ile ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmeye ve ilerletmeye önem vermiştir. Bu bağlamda Türkiye bavul ticaretinde Afrika ilk sırada yer almıştır.⁴⁰³

Türkiye-Afrika Medya Zirvesi 25 Mayıs 2022; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından düzenlenen 25 Mayıs Afrika Günü'ne ithafen Türkiye-Afrika Medya Zirvesi oturumları gerçekleştirildi. Türkiye Aşı Enstitü Başkanı Prof. Dr. Ateş Kara düzenlenen zirve kapanış oturumunda Turkovac aşısı hakkında misafirleri bilgilendirdi. Turkovac'ın Covid-19 virüsü korumasında olumlu yanıt alındığını ve yan etkisinin olmadığını vurgulayan Kara, yerli ve milli Turkovac aşısını geliştirme

⁴⁰³Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, s.749-752.

çalışmalarının sürdürüldüğünü belirtmiştir. Türkiye Biyoteknoloji Başkanı Doç. Dr. Rabia Çakır Koç ise Turkovac'ın inaktif aşı⁴⁰⁴ özelliğini vurgularken Türkiye'nin yerli aşı ile önemlileşmeye adım attığını belirtmiştir.

Ayrıca zirve özel oturumunda Aselsan, Havelsan, Roketsan ve Tusaş yetkilileri Türk savunma sanayiinde gelişme gösteren projeler hakkında sunum yapmışlardır. Aselsan Teknoloji ve Yenilikçi Direktörü Ali Ekiz, Aselsan ve projeleri hakkında bilgi verirken, 2021 Covid-19 pandemi sürecinde ihracatın durmadan devam ettiğini ifade etti. Havelsan K. Afrika Müdürü Vural Erol çalışma yürüttükleri alanlara vurgu yaparken, Afrika genelinde ilişkilerini geliştirmek istediklerini belirtmektedir. Roketsan Pazarlama Departman Görevlisi Hakan Aktulga, 1988'de kurulduktan günümüze kadar 3900 kişilik personele ulaşan şirketin üretim çalışmalarına dair açıklanmalarda bulunmuştur. Tusaş Teknik Yöneticisi Caner Şentürk de Türkiye'nin savunma sanayinde ivme kazandığını yerli ve milli proje üreten şirket olarak Tusaş'ın güzel örnekler arasında yer aldığını belirtmiştir.⁴⁰⁵

Türkiye-Afrika Medya Zirvesi; Afrika'da medya diğer kıta ülkelerinden farklı gelişmiştir. Sömürge öncesi medya alanında etkileşim sağlanmazken, bağımsızlıkla beraber basın yayın alanı gelişmeden yoksun kalmıştır. Küreselleşme ve teknolojik ilerlemenin etkisiyle basın yayın gelişme imkanı bulamadan yerini radyo televizyon ve internete bırakmıştır. Afrika'da medyanın gelişiminin önündeki engel sömürge yönetimidir. Halkın bilinçlenmesini, bilgilенmesini engelleyerek kıta toplumları arasında birleşmeyi önlerken dünya ile bağlantılarını ve etkileşimini engelleyen çift taraflı politika uygulamışlardır. Afrika haber kaynakları arasında Avrupa, ABD, Fransız Basın Ajansı (AFB), İngiliz Haber Ajansı (BBC), Reuters ve AP gibi ajanslar yerini korurken; Afrika konuları dar bakış açısıyla sunulmakta savaşlar, çatışmalar, istikrarsızlıklar, yoksulluk, açlık, hastalık gibi olumsuz yönleri ön plana çıkarılırken, ülke isimlerinden ziyade Afrikalı, Afrika yada kıta olarak genel ifadeler kullanılmaktadır. Bu durumda

⁴⁰⁴İnaktif Aşı: Hastalığa neden olmayan ancak bağışıklık yanıtı oluşturan etkisizleştirilmiş, cansız virüs veya bakteri aşılardır. T.C.Sağlık Bakanlığı Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu <https://covid19asi.saglik.gov.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁵Kaan Bozdoğan, "Türkiye-Afrika Medya Zirvesi Sona Erdi" haberi. AA.<https://www.aa.com.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

kurtulmaları için Afrikalı muhabirlerin ve içerik üreticilerin ön plana çıkararak, Afrika hikayesini Afrikalıların oluşturması gerekmektedir.⁴⁰⁶

1950’den itibaren sayılı da olsa gazeteci yetişmeye başlayan kıtada, iş insanlarında medyaya el atmaya başlarken, devletler günlük gazete, ulusal radyo ve resmi TV kanallarının yayın hayatın başlattılar. 2000’li yıllar internet ve cep telefonlarının yaygınlaşması ile kıta genelinde haber sitelerinde artış sağlamıştır. 21.Yy.’a kadar sömürü haber ağları etkisinde kalan kıtanın güçlü medya organı yetersizliği devam etmektedir. Afrika medya dünyası ve mensuplarının matbuat, teknolojik altyapı ve insan kaynağı eksiklikleri gidermeleri ve iyileştirmeleri gerekmektedir. Dünya medyasında ki Afrika haberleri Batı kaynaklı olup, aynı bakış açısıyla hedef kitleye sunulmaktadır. Afrika algısının Batı güdümünden kurtulması gerekmektedir. Aynı zamanda kıta kendi dilinden kendi insanından ve kaynağından dünyaya tanıtılmalıdır. Bu bağlamda Türkiye Afrika politikası çerçevesinde medya alanına el atarak ilki Mayıs 2012’de Türkiye - Afrika Medya Forumu düzenlemiştir.²⁷⁰ Afrikalı medya sahibi, basın yayın mensubunun katılımıyla gerçekleşen forum Ankara ve İstanbul etkinlikleri ile kıta dışında bir ülkede, Afrika adına biraraya gelmiştir. Forumdaki konuşmalar basılarak kitap haline gelerek kaynak oluşturmuştur. Aynı yıl içinde Dakar’da düzenlenen 4. Afrika Medya Forumu’na 4000 medya mensubu katılırken Türkiye güçlü heyeti ile şeref konuğu olarak bulunmuştur. Mayıs 2020 2. Türkiye -Afrika Medya Forumu İstanbul’da gerçekleşirken, algı belirlemekten ziyade karşılıklı etkileşim sağlama konusuna ağırlık verilmiştir.⁴⁰⁷

31.03.2023 tarihinde İstanbul’da açılan Türkiye Afrika Televizyonu Türkiye ve Afrika açısından Afrika’nın nabzını tutmak ve gerçek Afrika algısını, dünyaya tanıtmaya açısından önemli bir adımdır. Açılışa Afrika Yayın Birliği üyeleri ve yabancı misyon

⁴⁰⁶Ahmet Kavas “Afrika Medya Yapılanması ve Türkiye’nin Sahaya Girişi”, AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁷Kıtanın yatırım yönünden eksiklikleri bulunmaktadır. Medya salt iletişimden oluşmazken ciddi yatırım işidir. Basın yayın binaları, kırtasiye malzemeleri, kamera, fotoğraf makinası gibi aletlere ve donanıma ihtiyacı bulunmaktadır. Kıta Türkiye’den 2012 1. Türkiye -Afrika Medya Forumu yanında, medya fuarını da talep etmiştir. Ancak gerçekleşmemiştir. Afrika medya insan kaynağı noktasında ülkemizde eğitimi alan öğrencilerin sayısının artırılmasıyla destek olabilir. Ayrıca TRT ve AA Afrika medya kuruluşlarıyla toplantılar eğitimler düzenleyerek gelişimine katkı sunabilir. Böylece Afrika algısı oluşturma ve bilinçlenme oluşturmada etkili unsur olacaktır. Türkiye’de eğitim alan öğrencilerin hem Türk medyasında hem de Afrika medyasında görevlendirilmelerine desteklemek gerekmektedir. Bu durum kıtada kalıcı ve yaygınlığını artırmada etkili olacaktır. Diğer ülkeler kendi kuruluşlarıyla kıtada varlık gösterirken, ülkemiz bu konuda yetersiz kalmış ve Türkiye haberleri batı kaynaklı olmaktan öteye geçememektedir.Kavas “Afrika Medya Yapılanması ve Türkiye’nin Sahaya Girişi”.

temsilcileri yanında, 25 civarında Afrika ülkesinden 50’den fazla medya yöneticisi katılım sağlamıştır. TRT Afrika güvenilir kaynak olarak Afrika’nın küresel hikayesini anlatmak, Afrikalı ve küresel hedef kitleye yerel içerik oluşturma maksadıyla, 72 milyonluk Afrika toplumuna İngilizce, Fransızca, Swahili ve Hausa dillerinde yayın hayatına atılmıştır.⁴⁰⁸

Afrika Zirve Diplomasisi; Sömürge geçmişi ile kıtada etki alanı geniş olan Fransızca’nın resmi dil olduğu 1973 yılında, Fransa-Afrika Zirvesi olarak ilk olarak Fransa öncülüğünde başlamıştır.2. sırada yer alan İngiltere ise Birleşik Krallık-Afrika Yatırım Zirvelerini “Afrika Gelecektir” sloganı ile düzenlemektedir. Sonraki süreçte AB, Japonya, Hindistan, Çin, Brezilya, Türkiye, Körfez Ülkeleri ve İran dahil olarak belirledikleri takvim kapsamında düzenlemişlerdir. Afrika kıtasına toplam 235 milyar dolarlık ihracat hacmi bulunan AB’nin doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında, 222 milyar dolarlık bütçe ayırdığı bilinen bir gerçektir. Ancak Çin, Rusya, Hindistan ve Türkiye’nin sahadaki varlığı, AB adına dengeleri değiştirmektedir. Japonya 1993-2022 arasında düzenlediği Afrika Zirveleri konusunda Fransa’dan sonra önem veren ülke konumundadır. Brezilya 2005’ten itibaren zirveler düzenlerken, Çin’in 2006 başlattığı zirveler, pandemi döneminde ara vermeden sanal ortamda gerçekleştirmiş; yabancı yatırımlar kapsamında 300 milyar dolarlık bütçesiyle, AB ülkelerini endişeye sevk etmiştir. ABD açısından kıtaya Obama dönemi verilen önemin aksine, Trump döneminde azalmıştır. Hindistan ise 2008’de zirveler düzenlemeye başlamıştır.⁴⁰⁹

19. Yüzyılda sömürge devletlerinin etkisi altında kalan Afrika kıtası bağımsızlık sonrası süreçte tekrar ilgi odağı haline gelmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren hegemonik aktörlerden Çin, Hindistan, Rusya, ABD, Japonya, Brezilya ve AB üye ülkeleri kıtada yerini almaya başladı.Türkiyede bu sürece katılarak “karşılıklı ortaklık” perspektifiyle farkını ortaya koymaktadır. Türkiye 20. Yy da yaşadığı iç siyasal çalkantılar ve istikrarsızlıkla mücadele ederken Afrika ile ilişkilerde gerileme yaşanırken birkaç ülke ile temas kurmuştur. Kıta ile ilk temas Kuzey Afrika ülkeleriyle Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın girişimleriyle başlamış ancak istenen seviyeye ulaşmamıştır. Kıta ile ilişkiler

⁴⁰⁸TRT Haber<https://www.trthaber.com> adresinden 23/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰⁹Ahmet Kavas “Gelecek Afrika’da En Güçlü Aktör de Türkiye”.AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın hamleleri, Afrika Zirve Diplomasisi yürüten Türkiye'yi, dünya ölçeğinde öne çıkarmıştır.⁴¹⁰

Türkiye 1. Türkiye-Afrika İş birliği Zirvesi (2008-İstanbul) ile alanda yer almaya başlamıştır. Devam süreçte 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi (2014-Malabo), 2020 Zirvesi pandemi engeline takılırken 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi (2021-İstanbul) gerçekleştirilmiştir.⁴¹¹ Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımı diğer ülkelerden farklı olmakla beraber Afrika Birliği üyeleri arasında ayırım yapılmadan kazan-kazan anlayışına dayandırması şaşkınlık yaratmaktadır. Son 15 yılda 5,4 milyar dolarlık ekonomik ilişkisini 25,3 milyara çıkaran Türkiye; Cezayir, Senegal, Etiyopya ve Tanzanya gibi ülkelerde gerçekleşen kamu-özel ortaklıklarla başarılarla imza atmaktadır. Afrika'da 12 elçiliği 44 çıkarması, Çin ABD ve Fransa ile beraber 4. Sıraya yükseltmiştir. Diğer ülkelerde görülmeyen, 40 ülkede 60 uçuş destinasyonu ile THY marka firma olmuştur. TİKA, Kızılay, YTB, Maarif Vakfı Okulları, YEE, DV ve STK'larla dünya ölçeğinde en fazla etkinlik kazandığı bölge Afrika'dır. 2016, 2018, 2021 DEİK Forumları ekonomik ilişkileri hızlandıran faaliyetler arasındadır. Tüm bu ilişkiler ağını oluştururken, elde ettiği başarının altında gönüllü teşebbüs yatmaktadır. Bu bağlamda enerji, altyapı, sağlık, eğitim, güvenlik, savunma ve madencilik alanlarında ki iş birliği ve ortaklığı Türkiye'yi kıtada güçlü aktör olma yolunda ilerlemesini sağlamaktadır.⁴¹²

Türkiye kıtanın kalkınma sürecine destek olacaklarını dile getirirken “açılım” aşamasından “ortaklık” sürecine geçildiğini söylemlerinde de vurgulamıştır. Türkiye-

⁴¹⁰Ahmet Kavas “Açılım Tamamlandı Ortaklığa Geçildi”, AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴¹¹2008 Zirvesi'nde zirve kapsamından ziyade, liderlerin konuk edildiği mekanlar, haber edilirken; 2021 yılında gerçekleşen organizasyon dünya medyasının gündeminde yer alarak zirve ön plana çıkmıştır. 2008 Zirvesi, alınan önemli kararlar ve uygulama takibi süreci ile son derece önemlidir. Senegal Dakar Büyükelçiliği'nin 1990-2010 arasında 8 ülke ile akreditesi mevcut idi. Başkent dışında temsil ismen bulunurken, büyükelçilerimiz devlet başkanlarına güven mektubu sunma görevini ifa etmektedirler. Afrika ülkeleri Türkiye'ye Avrupa üzerinde akredite idiler. 2010 yılı kıta ile ilişkilerde dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda T.C. Başbakanlık Afrika Strateji Belgesi ile 10 yıllık süreçte, 30 ülke temsilcilikleri açılarak kıta ile ilişkilerde gelişim yaşanırken, başarıya imza atılmıştır. Böylece Türkiye Çin, ABD ve Fransa'dan sonra 43 temsilciliğiyle dördüncü konuma yükselmiştir. Aynı zamanda kıtanın Ankara'da bulunan 37 misyonuyla Asya ve Avrupa ülkelerini geride bırakmıştır. 1. ve 2. Zirve arasındaki süreçte İstanbul ve Addis Ababa önemli toplantıların merkezi olmuştur. Bu süreçte Türkiye kıta oyları ile BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilirken; THY'nin kıtaya olan sefer noktaları, düzenli olarak artmaya başlamış, TİKA merkezleri ise aynı paralelede kıtada yer almaya devam etti. 2014 Malabo 2. Türkiye-Afrika Zirvesi'nde, her 5 yılda bir düzenlenme kararı alınırken sosyo-ekonomik ve kültürel konular ağırlık kazanmıştır. Kavas “Açılım Tamamlandı Ortaklığa Geçildi”.

⁴¹² Kavas “Gelecek Afrika'da en güçlü aktör de Türkiye”.

Afrika ortaklık politikası uyarınca barış ve istikrar tesisinde yer alırken; aynı zamanda *siyasi, ekonomik, ticari, insani yardım, güvenlik, kamu diplomasisi, yeniden yapılanma ve arabuluculuk* dallarında aktif rol oynamaya başlamıştır. Afrika kaynaklarının ülke insanı yararına katkı sağlama ve ülkelerle eşit ortaklık ve karşılıklı faydayı ön plana çıkarmaktadır. Türkiye-Afrika ortaklığıyla düzenlenen zirveler geniş katılımcılardan oluşurken, çok sayıda devlet başkanı, başbakan, dışişleri bakanı ve diğer bakanlıklar iştirak etmişlerdir. 2021 Zirvesi ise ayrı önem taşımaktadır. Covid-19 pandemi sürecinde düzenlenen zirve 40’a yakın ülkeden gelen misafire ev sahipliği yapması nedeni ile başarı öyküsü olmuştur. Cumhurbaşkanımızın salgın süresince Angola, Togo ve Nijerya ziyaretleri Afrika liderlerinin Ankara ve İstanbul’da ağırlanması büyük fedakarlık olarak adlandırılırken; kıtaya gönderilen sağlık yardımları kamuoyunca takdir edilmiştir.⁴¹³

Kıta ile ilişkilerin temelini oluşturan birinci adım, 18-21 Ağustos 2008 tarihli “Türkiye-Afrika İşbirliği Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma” ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi” başlıklı belgeler ikinci adım ise 19-21 Kasım 2014 Malabo Zirvesi sonuç bildirgesinde yer alan 2015-2018 dönemi “ortaklık politikamız”dır. Taraf ülkeler “uluslararası hukuka saygı, demokrasi, insan hakları, silahsızlanma, terörizmin önlenmesi ve mücadele, illegal silah ticaretiyle mücadele, nükleer ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, sosyal adalet, açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması” gibi konu başlıkları ve ilkelerinde anlaşmaya varılmıştır. 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nde “Afrika Birliği ve Filistin Devleti’nin kurulmasına destek verilmesi” iki konu olarak ön plana çıkarken; “kıtada barış ve güvenlik, sürdürülebilir büyüme ve adalet ile insan odaklı gelişme, küresel ısınmaya karşı iklim değişikliği önleyici ortak çalışmalar” yapılması diğer konu başlıkları olmuştur. Ayrıca bir sonraki zirveye kadar 2022-2026 dönemine dair eylem planı belirlenmiş, barış, güvenlik ve yönetim, eğitim, altyapı geliştirme ve tarım, ticaret, yatırım ve sanayi dayanıklı sağlık sistemlerinin teşvik edilmesi başlıklarında çalışmalar yürütülmesi kararına varılmıştır.⁴¹⁴

2023 ve Ötesinde Akil ve Müşfik Türk Diplomasisi; 2022 yılında 13. Büyükelçiler Konferansını düzenleyen Türkiye, diplomaside Afrika ile ilişkilerinde en verimli dönemi

⁴¹³ Kavas “Açılım Tamamlandı Ortaklığa Geçildi”.

⁴¹⁴ Kavas “Açılım Tamamlandı Ortaklığa Geçildi”.

yaşamaktadır. İlişkideki olumlu gelişmeler ticarete de yansiyarak zamanla artan ticaret hedefinin 2023 yılında 50 milyar doları aşması beklenmektedir. Dünya ölçeğinde 1914 yılında 53 bağımsız ülke bulunurken, 1945 BM'nin kurulmasıyla 72 bağımsız devletten 51'i üyeliğe kabul edilmiştir. Avrupa sömürgeciliğin sona ermesi ve SSCB'nin dağılma sürecinden sonra, 2011 tarihinde bağımsız devletler sayısı 192 olurken Güney Sudan devletinin kuruluşu ile 193'e çıkmıştır. Türkiye'nin 44 temsilcilikle ilk sırada Afrika kıtası yer alırken; Asya, Avrupa'da 41, ABD'de 21, Okyanusya'da 2 temsilciliği bulunmaktadır. Türk diplomasi tarihi, Osmanlı Devleti'nde Reisülküttaplığın 1523 yılında kurulmasıyla başlamış ve 500. Yılı geride bırakmıştır. Bu nedenle uluslararası ilişkilerdeki yerinin köklü geçmişi bulunmaktadır. Dolayısıyla diplomaside Türk ekolü oluşmuştur. Avrupanın 16. Yy dan itibaren farklı coğrafyalara açılım sömürgeciliği getirirken, Osmanlı Devleti zirvede olduğu dönemlerde Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz ve Basra Körfezi gibi bölgelere settler oluşturmuştur. Ancak adının anılmadığı varlığının bilinmediği dönemlerde Amerika'nın Afrikada bölgeleri, okyanuslarda adaları bulunmakta idi. Geçen 500 yıllık süreçte coğrafyalarda aktörlerde şekillenmiştir.⁴¹⁵

20. Yy. da yaşanan iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş sonrası, yeni yeni bağımsızlıklarla devletler ortaya çıkmıştır. Bu durum küresel aktörlerin etki alanını genişletme noktasında fırsatlar sunmuştur. Portekiz, İspanyol, Fransa, İngiltere, Belçika, Alman ve İtalyan yanında yedi avrupa sömürge bölgesine dönüşen kıta da; Türkiye 1926 Etiyopya ve Mısır'la temasının ardından Libya, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas olmak üzere sefaretlerini açarak etki alanı genişletmeye başlamıştır. Devam eden süreçte Senegal, Nijerya, G. Afrika, Gana, Somali, Tanzanya, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler başlamıştır. 2000 yılına kadar dönem dönem kapanan temsilcilikler sayısı 12'yi aşmazken, 2000'den sonra açılımla 80 yıllık ilişkide durgunluk aktiviteye dönüşmüştür.⁴¹⁶

25 Mayıs 1963'te kurulan Afrika Birliği Teşkilatı'nın Afrika Birliği olarak şekillenmesinin, kıtaile ilişkilerde katkısı görmezden gelinemez. Afrika Birliği komisyon başkanı Mali eski Devlet Başkanı Alpha Oumar Konare'nin çalışmaları hem kıta

⁴¹⁵ Ahmet Kavas "Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef", AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 22/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴¹⁶ Kavas "Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef".

yönünden hemde devletler açısından Afrikayı görünür kılarken; 2007 8. Afrikalı Devlet Adamları Zirvesi’nde konuşması için Başbakan Erdoğan’ı davet etmesi, söylemlerinde Türkiye’nin Afrika ülkelerinin Asya ve Avrupa arasında köprü olacağını dile getirmesi ve 2021 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirve’lerinin birincisinin hazırlıklarını yürütmesi Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişiminde olumlu seyrine katkı sunmuştur.⁴¹⁷

Dünya genelinde ki büyükelçiler davet edilerek Türkiye’nin evsahipliğinde “2023 ve Ötesinde Akil ve Müşfik Türk Diplomasisi” adındaki 13. Büyükelçiler Konferansı düzenlenmiştir. 44 temsilciliği bulunan Türkiye’nin Afrika kıtası bakanlık tarafından 3 genel müdürlüğe ayrılmıştır. Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Ortadoğu ve K. Afrika Müdürlüğüne bağlanırken; Sahra Altı Afrika ise Batı ve Orta Afrika Genel Müdürlüğü ile Doğu ve Güney Afrika Müdürlüğü olarak bağlanmıştır. Kıta ilişkileri bu sınıflandırma kapsamında yürütülmektedir. Ankara’da bulunan Afrika temsilcilikleri son 20 yılda artış gösterirken 38’e ulaşmıştır. Türk diplomasisi Afrika tarihinde en verimli olumlu dönemini yaşamaktadır. Vatandaşlar doğrudan işlemlerini temsilciliklerimiz aracılığıyla yürütmektedir. Ülkelerle karşılıklı anlaşmalar imzalanmakta, ticaret ilişkisi de paralel oranda artış göstermektedir. Afrika’da ne işimiz var denilen dönem arkada bırakılarak, devlet kurumları yanında STK’lar sahada yer almaktadırlar.⁴¹⁸

Ankara’da bulunan Afrika Evi 13. Büyükelçiler Konferansı kapsamında büyükelçilerimiz tarafından ziyaret edilmiştir. Kıta ile anılan fakirlik, yoksulluk, geri kalmışlık algısı değişirken; Türk ürünlerinin Avrupa firmaları aracılığıyla pazarlanmasından, yeni döneme geçilirken; Türk ürünleri için pazar olma yanında hem yerinde üretim hemde bulunulan ülkede ve komşu ülkelerde müşteriye hitap eden Türk firmalarının sayısında giderek artmaktadır. Önemli pazar potansiyeli bulunan kıta, tüketici konumdan üretici konuma yükselmiş, hatta ürettiklerini ihraç eder hale gelmiştir. İhracatçı ülkelerin kalkınmasında Türkiye’nin katkıları görülmektedir. Örnek olarak Senegal Havaalanına gelen bir kişi Türkiye imzasını binalarda, sahada, işletenlerde net şekilde görebilmektedir. 2017’de inşaatları bitiren Türk firmaları işletmeyi

⁴¹⁷ Kavas “Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef”.

⁴¹⁸ Kavas “Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef” .

yürütmektedir. Yıllık yolcu kapasitesi 3 milyon olark öngörülen sayıya 2 yılda ulaşılması azımsanmayacak bir başarı hikayesidir.⁴¹⁹

13. Büyükelçiler Konferansı yeni TDP hedeflerinin ötesine geçmiştir. Diplomasi, ikili ilişkiler, ekonomi, taşımacılık, sağlık turizm eğiti insani yardım gibi çok boyutlu geniş kapsamlı olması merak uyandırırken diğer aktörler farkını açıkça ortaya koymaktadır. Kazandır-kazan mottosuyla uygulanan politikalar meyve vermeye başlamış “Akil ve Müşfik Türk Diplomasinin” merkez üssünü Afrika’ya kaydırmıştır. DEİK yurtdışı faaliyetlerimizin önemli bileşenlerinden olmakla beraber, 2 yılda bir düzenlenen Afrikalı devlet başkanı ve iş insanından oluşan geniş katılım sağlanan Türkiye-Afrika Ekonomi Forumu, Türkiye’nin cazibesini artırmaktadır. Diğer bir kurum ise THY’dır. 41 ülkede 61 destinasyon seferleriyle, en fazla uçuş düzenleyen havayolu olarak başarıya imza atmaktadır. TİKA, ikili ilişkiler de rol oynayan mimarlardandır. Maarif Vakfı okulları ise öğrenci ve okul sayısındaki artışla öne çıkmaktadır. Türkiye üniversitelerin de eğitim alan 265 bin uluslararası öğrenci arasında 50 bin kişinin Afrikalı olması, kıtada elde ettiğimiz etki alanının getirisidir.⁴²⁰

4.4.6. Türk Diyanet Vakfı Çalışmaları

Bornova Koleji Öğrencilerinden Afrika’ya Su Kuyusu Bağışı (13 Temmuz 2019); İzmir Bornova Koleji öğrencileri düzenledikleri kampanya geliri ve kumbara harçlıklarını, su kuyusu açılması amacıyla Türk Diyanet Vakfı’na bağışlamışlardır. İzmir Bornova Koleji Müdür Vekili Hasan Tay öğrencilere sosyal sorumluluk ve farkındalık oluşturma kapsamında, iki yıl önce “yaşama sende destek ol” sloganıyla düzenledikleri kampanyanın ilgi gördüğünü, aileler öğrenciler ve okul personelinin katkılarıyla, 66 bin 600 lira gelir elde ettiklerini ve bağışladıklarını ifade etti. Tay, böylece hem Afrika’ya dost eli uzatıldığını hemde öğrencilerin kaynakları verimli kullanılmasını ve tasarrufun öneminin anlatıldığını belirtmiştir.

TDV 23 ülkede 239 kuyu ve çeşme inşası yanında, Türkiye ve 145 ülkede hayri hizmetler yanında eğitim, kültür, sosyal projeler, cami-eğitim kurumları inşası ve

⁴¹⁹ Kavas “Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef.

⁴²⁰ Kavas “Müşfik Diplomasi ile Yaklaşık 50 Milyar Dolarlık Hedef”.

uluslararası yardım projeleriyle ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatmaktadır. 800milyon insanın temiz suya erişim sıkıntısı yaşanan dünyada, kuraklığın en çok etkilendiği Afrika'ya su kuyu inşasına ağırlık veren TDV, yaklaşık 2.6 milyon insana umut ışığı olmaktadır. Proje kapsamında yapılan kuyular, elektrik ve güneş enerjisiyle çalışmakta ve bölgenin 30 yıllık su ihtiyacını karşılayacak potansiyeli bulunmaktadır.⁴²¹

TDV aracılığıyla Afyonkarahisar'dan ulaşan yardımlarla “*Bir Damla Hayat*” su kuyusu ve vakıf çeşmesi proje kapsamında Nijer, Zimbabwe ve Togo'da 5 su kuyusu hayata geçirilerek insanların hizmete sunulmuştur. Afyonkarahisar İl Müftülüğü ve TDV işbirliğiyle düzenlenen kampanyada Nijer, Zimbabwe ve Togo'da 850 bin TL'ye malolan 5 kuyu projesi hayata geçirilmiştir. Kuyuların açılışına katılan Afyonkarahisar İl Müftüsü Şükrü Kabukçu geleneksel yolla açılan kuyulardan sağlıklı suyu ihtiyacı giderildiği, yıl boyunca sadece 3 ay yağmur yağdığını, kadın ve çocukların suya ulaşmak için 5kilometre yürüdüklerini açılan kuyulara zor koşullardan kurtulacaklarını, anneler aile bireyleriyle ilgilenmek için vakit kazanırken çocukların eğitiminin devamlılığını sağlayacağını belirtmiştir. TDV Uzmanı Selman Aktaş'ın belirttiğine göre Nijerde 40 kuyu açılırken 8 güneş enerjisi paneli ve 10 tonluk su depose projesiyle 5 bin kişiye hizmet sunulmaktadır. BM verilerine göre Nijer kuraklık kıtlık nedeniyle açlık kriziyle de karşı karşıya kalmaktadır.⁴²²

4.4.7. Dsi'den Afrika'ya Can Suyu

Türkiye DSİ aracılığıyla kıta kapsamında Nijer, Mali, Burkina Faso, Moritanya, Somali ve Somaliland'da 505 su kuyusu projesiyle 1.8 milyon insan temiz suya kavuşturulmuştur. Anadolu Ajansı Deniz Çiçek Palabıyık 27/07/2019 tarihli haberinde Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre DSİ Türkiye deneyim ve bilgi birikimini Afrika'ya taşıyarak ülke dışında projelere imza atmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yönlendirmesi ve Afrika açılım çerçevesinde DSİ, TİKA TDV ve STK'ları çalışmalarıyla Afrika'da temiz suya ulaşım çalışmaları hız kazanmıştır. Kuraklık nedeniyle yaşanan su sıkıntısı insani krize neden olurken, DSİ çalışmalarıyla kıtayı temiz içme ve kullanma suyuna kavuşmasında aracı olmaktadır. Bu kapsamda DSİ sondaj çalışmalarıyla Nijer'de

⁴²¹TDV <https://tdv.org/tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴²²Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

258 kuyu,Somali’de 20 kuyu,Somaliland’da 5 kuyu,Burkina Faso’da 84 kuyu,Mali’de 36 kuyu,Moritanya’da 102 kuyu projelerini hayata geçirerek yalkaşıık 1 milyon insana temiz içme ve kullanma suyuna kavuşturmuştur.

Aynı zamanda Afrikalı mühendislerede eğitimler düzenlemiştir. Eğitimler kapsamında Somali’de3 Sudan’da 3 Cibuti’de1 kuyu eğitim amaçlı inşa edilerek pratik uygulama yapılırken Sudan ve Etyopya’lı mühendisler Türkiye’de etüt konularında uygulamalı ve teknik eğitim desteği sağlanmıştır. Etiyopya Kesem Barajı’ndaki çalışmalara uzman mühendisgörevlendirilerek katkı sağlanmıştır. Tunus’lu10 uzman Türkiye’de sondaj yeraltı, yerüstü su kaynakları hakkında yerinde eğitim alırken; 17 sondör, 12 şantiye şefi, 7 makinist Tunus’a giderek Tunus’lu uzman ve mühendisler eğitim vermiştir.

Etiyopya’da yapılan etüt ve jeoteknik çalışmal neticesinde 50 yaşam alanında DSİ ve TİKA işbirliği ile açılan 30 kuyu, 100 bin kişinin kullanımına açılmıştır. DSİ projeleri kapsamında Sudan Cibuti Nijer ve Moritanya ülkeerine sondaj makina ve ekipmanları su analiz cihazları hibe edilmesiyle beraber Moritanya’da su analiz laboratuvarı kurularak altyapı oluşturulmuştur. Cibuti’de ikili ilişkilerin güçlendirilmesi, su alanında işbirliği çerçevesindebaşkentin su taşkınlarından koruması amacıyla Ambouli Dostluk Barajı inşa edilmiştir. Böylece DSİ Afrika’da Burkina Faso, Sudan, Etiyopya, Nijer, Somali, Mali, Moritanya, Tunus ve Cibuti olmak üzere toplamda 512 su sondaj kuyu inşası ile 1 milyon 850 bin 700 kişiye yetecek su projesine imza atarken birçok ülkeyi suya kavuşturmuştur.⁴²³

4.4.8. TİKA’nin Afrika’da ki Faaliyetleri

TİKA, SSCB’nin yıkılması sonrası Orta Asya açılım politikası çerçevesinde oluşturulmuş, daha sonra dünyaya açılan projelerini Afrika kıtasında yoğunlaştırarak hayata geçirmektedir. Genel olarak Afrika kıtasında 2005’te ilk ofis açılışından günümüze kadar son beş yıl ağırlıklı olmak üzere 1884 projeyi hayata geçirmiştir. TİKA 22 ofisi aracılığıyla kıtada eğitim, sağlık, tarım, hayvancılık gibi birçok konuda projeyi

⁴²³ TRT Haber <https://www.trthaber.comadresinden> 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

hayata geçirirken; 2017-2022 yılları arasında 1884 projeye imza atmıştır.2005'ten günümüze kadar 54 ülkede faaliyetleri yürüten aktif bir kurum olurken;Afrika Birliği Komisyonu ile kalkınma yatırımları konusunda işbirliği anlaşmaları imzalayarak kalkınma projelerini gerçekleştirmiştir. Kalkınma yatırımlarında sağlık projelerine ağırlık verirken,bu bağlamda son 5 yılda anne-çocuk sağlığını önceleyen 228 sağlık projesini yürütmüştür. TİKA genellikle Doğu Afrika ve Sahra Altı Afrika bölgesinde ağırlıklı olarak çalışmalarını yürütmektedir. Türkiye açısından Doğu Afrika jeopolitik olarak önem taşımaktadır.⁴²⁴Bu kapsamda altyapı desteği olarak tıbbi cihaz yardımı yanında personel eğitimi desteği de vermektedir. TİKA sağlık projeleri arasında Libya Fizyoterapi Hastanesi, Somali Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi, Nijer Dostluk Hastanesi öne çıkan yatırımlar arasındadır. Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık alanlarında 210 proje hayata geçirilmiştir. Eğitim proje kapsamında 267 proje yürülmesi yanında kurum standartlarını yükseltme ve mesleki teknik eğitim hizmetleride yürütülmektedir. Ayrıca 204 ülke idari ve sivil altyapı çalışmaları desteklenirken Türkiye uzman tecrübe birikimi, bilgi aktarımınıda sağlamaktadır. Kıta için elzem olan tarım ve hayvancılık alanında

⁴²⁴ Doğu Afrika Jeopolitiği: Afrika jeo-stratejik konumu itibariyle tarihsel süreçte önemini koruyan bölge olarak günümüzde de ticari-ekonomik, sosyal kültürel bağlamda bölgesel ve küresel ölçekte dünya ticareti açısından da önemini korumaktadır. Arap yarımadası ile kıta arasında yer alan Kızıldeniz girişinde bulunan Babul-Mendep Boğazı ve Aden Körfezi dünya ticareti bakımından son derece önemli iken; jeo-stratejik açıdan da dünya ölçeğinden en önemli konuma getirmektedir. Kıta orta bölgesinde bulunan kara ve hava ulaşımında kritik önem taşımaktadır. Kıtada ağırlığı olan ülkelere Etiyopya, Kenya, Tanzanya, Somali, Sudan, Cibuti dünya ve kıta ticari ve önemli lokasyonlar açısından önemli konumu dolayısıyla değerini artıran faktör olmaktadır. Küresel aktörler bölgede ticaret güvenliğini temin etmek ve lojistik destek noktasında siyasi ve askeri gücünü kullanmaktan çekinmemektedirler. Cibuti'de yer alan büyük asker ve diğer ülkelerde kurulan üsler askeri ilişkilerin göstergesidir. Doğu Afrika hem jeo-stratejik önemi yanında tarım, hayvancılık, yeraltı kaynaklar, turizm destinasyonlarıyla da öne çıkarken; rekabetin arttığı alan olmaktadır. Bu nedenle bölgesel ve küresel aktörlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Kıtada ticari ve siyasi rekabet aktörleri olan ABD, Fransa, Japonya, İtalya'ya son dönemde Çin eklenmiştir. 2012 yılında Etiyopya Afrika Birliği Merkez Binası hibesi ile prestij kazanan Çin Kuşak-Yol Projesiyle de doğu-batı deniz ulaşım ağında yer alan Doğu Afrikada yatırımlara hız vermiştir. Hegemonik aktörler yanısıra Rusya, Türkiye, Mısır, BAE, S. Arabistan da bölgeye yönelen ülkeler arasındadır. Kıta enerji kaynakları, tarım, hayvancılık potansiyeli, pazar yatırım olanakları ile her geçen gün cazibesini artırmaktadır. Aktörler avantaj elde etmek için siyasal ekonomik ve askeri potansiyelini kullandıkları için bölgeyi rekabet alanına dönüştürmektedir. Kıta ülkeleri hegomonik devletlerin rekabet etkileri yanında iç ve dış problemlerle de mücadele etmektedirler. Somali, Etiyopya, Sudan ve Kenya iç güvenlik problem yanında, komşularla sınır problemleri de yaşamaktadırlar. Ayrıca etnik ve kabile çatışmaları ülkeleri bölünmeye sürüklemektedir. Dolayısıyla güvenlik sorunu beraberinde siyasi ve ekonomik istikrarsızlık getirmektedir. Bu bağlamda Türkiye son dönemde kıtada ivme kazanan aktör olarak geçmiş tarihsel bağlar yanında 2000 li yıllarda anti sömürgeci söylemi, insani dış politika anlayışı, kalkınmaya yönelik uygulamaları ile birlikte kazanma işbirliği modeliyle eşitlikçi ve adil bakış açısıyla kıta ülkeleri nazarında olumlu imaj kazanmıştır. Bu durumu oluşturan etken ise kıta ülke ve kuruluşlarının "Afrikanın Sorunlarına Afikalı Çözümler "bulma arayışını destekleyen yaklaşımda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Böylece insani ekonomik ve siyasi ilişki ağı geliştirilerek etki alanını genişletmektedir. Budak Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Doğu Afrika Ülkeleri İlişkileri, s.3-5.

destek vererek yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliği ve çiftçilere yönelik destek faaliyetlerini de yürütmektedir. Bu bağlamda 5 yılda tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektöründe 210 gıda konusunda ise 144 proje uygulamaya konulmuştur.³² su projesi yanında, iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında 6 çevre koruma projesi, Afrika kültürel miras koruma alanında, restorasyon ve turizm projeleri hayata geçirilmiştir. Restorasyon uygulamaları arasında Cezayir Keçova Camii, Sudan Ali Dinar Evi ve Sevakın Adası, Etiyopya Necaşi Türbesi ve Harar Osmanlı Konsoloslugu örnekleri arasındadır.⁴²⁵

4.4.8.1. Türkiye-Sudan İlişkileri ve Sevakın Adası

Türkiye 1956'da bağımsızlığını kazanmasıyla diplomatik ilişki başlatılan Sudan'da 1957'de Hartum temsilciliğini faaliyete geçirmiştir. Sudan temsilciliği ise Ankara'da 2009'da açılarak karşılıklı ilişki geliştirme yolunda adımlar atılmıştır. Afrika kıtasında en kapsamlı ilişki ve işbirliği ortaklığı bulunan Türkiye-Sudan ilişkilerinde siyasi ilişki seyrinin olumlu etkileri her alanda kendini göstermektedir. Son on yılda ilişkinin ivme kazanması, karşılıklı üst düzey ziyaretler ve işbirliği anlaşmaları aracılığıyla enerji, güvenlik, sağlık, tarım, eğitim gibi alanda ilerleme sağlamıştır. 24-26 Aralık 2017 Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ziyareti kapsamında Sudan'la ikili ilişki boyutları küresel be bölgesel konular değerlendirilerek Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi tesisininin bildirisi imza edilirken birçok alanda anlaşma mutabakat zaptı ve protokoller de gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay başkanlığında, gerçekleşen 19-21 Kasım 2018 Sudan ziyareti kapsamında 15. Dönem Karma Ekonomik Komisyon toplantısı da gerçekleşmiştir. 16-17 Ağustos 2019 tarihinde Sudan daveti üzerine bakanımız Askeri Geçiş Konseyi ile Özgürlük ve Değişim Güçleri İttifakı arasında Geçici Sivil Yönetime ilişkin düzenlemeler kapsamında Anayasal Bildiri imza törenine katılım sağlamıştır.⁴²⁶

Türkiye- Sudan ekonomik ilişkiler kapsamında Sudan ihracatı 375 milyon dolar olurken ithalatı 105 milyon dolar olmaktadır. İkili ilişki çerçevesinde toplam ticaret hacmi

⁴²⁵ TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 25/05/2023 tarihinde alınmıştır.

ise 480 milyon doları bulmaktadır.⁴²⁷ Sudan Türkiye ortak noktalarından biriside İslam İşbirliği Teşkilatı üyeliğidir. Bu noktada İslam dünyası hak ve çıkarları bağlamında işbirliği ve dayanışma ilişkisi bulunmaktadır. 28/04/2014 yılında Tarımsal İşbirliği ve Ortaklığı Anlaşmasını gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye Sudan'da siyasal ilişkiler yanında TİKA ve STK'lar karşılıklı işbirliği çerçevesinde kalkınma yatırımları ve acil ihtiyaç giderme projelerini yürüten aktör olarak yer edinmiştir. Bu bağlamda TİKA en büyük dış yardım projesi olarak Darfur-Nyala 'da 150 yataklı eğitim-araştırma hastanesini inşa ederek subat 2014 yılında faaliyete geçirmiştir. TİKA projeleri arasında yer alan Sevakin Adası restarasyonu kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan tarihi binalar restore edilmiştir. Türkiye Bursları'ndan 1992 den günümüze kadar yararlanan 654 Sudanlı öğrenci bulunmaktadır.⁴²⁸ Sudan'ın Türkiye için önemi: Sudan yüzölçümü bakımından Türkiye ile kıyaslandığında iki katı olmakla beraber Afrika'da birçok açıdan stratejik önemdedir. Nil Nehrinin Sudan'ın genelinde dolaşması, yanında Beyaz Nil ve Mavi Nil Sudan'dan geçerek Hartum'da birleşmesi, sulama avantajı oluştururken bölgesel yatırımlar için cazibeyi artırmaktadır.⁴²⁹

⁴²⁷İhracatımız *elektrikli makine, demir-çelik, otomotiv yan sanayi ürünleri, kazanlar, makineler, demir-çelik eşya, plastik, ürün, giyim, kağıt/karton gibi kalemler*den oluşurken; ithalatımız ise *yağlı tohum, meyve, şeker ve şeker ürünleri ham postlar, lak, sakı, reçine, uçucu yağlar ve pamuk* kalemlerinden oluşmaktadır. Başlıca ihracat kalemlerimiz arasında, elektrikli makineler, demir-çelik, otomotiv yan sanayi ürünleri, kazanlar, makineler, demir-çelik eşya, plastik ürünleri, örülmemiş giyim eşyası ve kağıt/karton bulunurken; ithalat kalemlerimizi ise, yağlı tohum ve meyveler, şeker ve şeker ürünleri, ham postlar, lak, sakız, reçine, uçucu yağlar ve pamuk oluşturmaktadır. Sudanda bulunan Türk firmaları ise demir-çelik, çimento, mermercilik, tahıl ithalatı-ihracatı, fırıncılık, perdecilik, mobilyacılık, şehirlerarası otobüs taşımacılığı, tarım ürünler ve beyaz eşya ticareti yer almaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 25/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁸T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 25/05/2023 tarihinde alınmıştır

⁴²⁹Süveyş Kanalı Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ne giden yol güzergahında olması, kritik konum kazandırırken, denize kıyısı olmayan Etiyopya, Çad, Uganda, G. Sudan, Kongo, Orta Afrika ülkelerinin dışa açılımında Sudan limanları çıkış kapısı özelliği açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda Kızıldeniz kıyısında en büyük ticaret limanı olan Port Sudan bulunmaktadır. Bu özellikleri jeostratejik önemini artırmaktadır. Ayrıca Kasım 2017 Cumhurbaşkanının ziyaretinde ön plana çıkan Sevakin Adası, Port Sudan'ın 65 km güneyinde bulunmaktadır. Sevakin Adası Türkiye için tarihi önem taşıırken Sudanlılar tarafından Afrikaya açılan kapı olarak adlandırılmaktadır. Sevakin Adası geçmişte Nubya bölgesinde yer alan en önemli liman olurken Osmanlı döneminde Kızıldeniz ve Hicaz denizden gelecek tehdite karşı güvenliğin sağlandığı nokta olmuştur. Kaleler, idari binalar, camiler, hanlar, hamamlar Osmanlı imzasıdır. Yapılan anlaşma çerçevesinde TİKA adanın restorasyonu üstlenerek ihmal edilen adayı, ihya çalışmaları başlatmıştır. Sevakin Adası tarihi geçmiş önemi yanında önemini korumaktadır. Çünkü Sudan Sevakin ve Port Sudan yakınındaki Bashyer Terminali'nden petrol ticaretini yürütmektedir. Bu çerçevede Etiyopya, Afrika Boynuzu ülkesi taşımacılıkta Port Sudanı kullanmaktadır ve böylece Sudan ekonomik avantajlar kazanmaktadır. Türkiye açısından Sudan limanları Afrika ülkelerine giriş limanı olarak rol oynayabilecek potansiyel barındırmaktadır. Sudan jeopolitiğini artıran bir başka faktör ise doğal kaynaklardır. Sudan küresel ölçekte Avustralya ve Kanada ile beraber sulanabilir arazi ve öz kaynaklarıyla ihtiyaç giderek

Sudan Türkiye ilişkileri 1956'da bağımsızlığının ilk tanınmasıyla başlamıştır. Karşılıklı büyükelçiliklerin açılması sonrası ilişki asgari düzeyde seyir izlemiştir. Bu duruma neden olan faktörler ise Sudan'ın 400'den fazla etnik ve dini unsurdan oluşmaktadır 56 yıllık İngiliz yönetimin sona ermesinin ardında iç savaşla mücadele etmesi. Türkiye'nin 1980'lere kadar yaşadığı iç problemlerdir. 1980'lerde başlayan hareketlenme 2000'lerde ivme kazanmıştır. Ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin ivme kazanması hem tarihsel ortaklık hem de 1998 Afrika Eylem Planı çerçevesinde TİKA, YTB, YEE gibi kurumların üstlendiği rol ve STK'lar ve Türk firmalarının kalkınma yatırımları etkili olmuştur. Böylece siyasi kültürel ilişki yanında ticaret hacmi de artmıştır.⁴³⁰

kapasite barındıran üç ülkeden biri olma özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. 2011'de bölünmeden önce 84 milyon hektar ekilebilir arazisi bulunmakta idi. Sudan genellikle 36-40 milyon feddan araziye tarım için kullanırken 2018 yılında 52 milyon feddan araziye tarımda da kullanarak tarihinde bir ilke imza atmıştır. Sudan tarım çeşitliliği darı, susam, yerfıstığı gibi önemli ürünlerden oluşurken; Türkiye'nin tarıma yönelik yatırımları giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda 2014'te devlet ve özel sektör işbirliğiyle 7 milyon 805 bin dönüm arazi, 99 yıllığına kiralanarak; ananas, mango, avokado, pepino, jambu, kanola, pamuk ve yağlı tohum gibi tropikal tarım ürünlerini ucuza üretme amaçlanmıştır. Tarım ve su zenginliği yanında madenler ve petrol rezervi bakımında da zengin bir ülkedir. Petrol üretimine 1960'da Kızıldeniz'de başlatılan Sudan'da, Çin, Kanada, Malezya firmaları yüksek miktarda rezerv belirlemiştir. 1999 Bentui-Sevakın Boru Hattı ile ihracata başlanırken, 2012 yılında kanıtlanmış 5 milyar varil rezerve ulaşılmıştır. 2004 yılında günlük 345 bin varil olurken, 2010 514 bin varile çıkan Sudan 2011'de yaşanan bölünme sonucunda petrol rezervinin %75'ni kaybeden taraf olmuştur. Ancak buna rağmen rafineri boru hattı ve limanı ile transit konuma geçmiştir. Türkiye ile benzerliği yeni iş birliği kapılarını aralamaktadır. İkili ilişkiler bağlamında inşaat sektörü açısından enerji, yol, baraj, demiryolu ve telekomünikasyon, konut ve idari yapılar olmak üzerine Türk firmalarının değerlendirebileceği projeler için yatırım alanları açılmaktadır. Altın madeni rezervi yönünden zenginliğe sahip Sudan'da altın ocağı 76 bine ulaşırken, 1 milyon insan için kazanç kapısı olmaktadır. Yeni yatırımlarla üretimi artıran Sudan 2015 yılında 85 tona ulaşırken, Afrika'nın 3. Dünyanın 17. Büyük üreticisi sıralamasında yer almaktadır. 2017 yılına gelindiğinde 105 ton üretime ulaşan Sudan, 2018'in ilk 9 ayında 78 tonu geçerek Afrika 2.si dünya 9.su olmuştur. Artan ihracatla beraber döviz sektörü de kazanmaya başlamış; bu bağlamda 2012'de yıllık 300 ton kapasiteli altın rafinerisi kurulmuş; böylece petrolün yerine madencilik ve tarım sektörü stratejik önem kazanmıştır. Bunlar yanında hayvancılık bakımından da potansiyel bulunduran Sudan kutsal toprakların kurbanlık hayvan ihtiyacını gidermektedir. Mayada Kamal Eldeen "Sudan Neden Önemli?" (24 Şubat 2019), AFAM <https://afam.org.tr/adresinden> 25/05/2023 tarihinde alınmıştır tarihinde alınmıştır.

⁴³⁰ Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ve Sudan ile Gerçekleştirdiği İhracat, İthalat ve Toplam Ticaret Hacmi Oranları.

YILLAR	S.A. İHRACAT	S.A. İTHALAT	TOPLAM TİCARET HACMİ	SUDAN İHRACAT	SUDAN İTHALAT	TOPLAM TİCARET HACMİ
1980	5,227,307	34,294,851	39,522,158	1,652,641	19,367	1,672,008
1990	105,693,406	545,465,588	651,158,994	21,355,886	5,966,402	27,322,288
1998	316,194,559	265,160,274	581,354,833	34,147,012	11,801,630	45,948,642
2002	1,266,596,404	857,969,752	2,124,566,156	59,302,199	12,404,758	71,706,957
2005	1,086,848,645	1,632,270,013	2,719,118,658	145,232,000	7,954,637	153,186,637

Türkiye kuruluşundan günümüze ekonomik kalkınmaya öncelik vererek teknolojik ve askeri kapasitesini artıracak politikalara yönelmiştir. Bu bağlamda genç ve dinamik nüfusu yanında kalkınma politikaları çerçevesinde ve donör ülke olarak Sudan’la siyasi, sosyal ve kültürel ekonomik iş birliği geliştirmiştir. Bu bağlamda hem kamusal hem de STK’lar aracılığıyla ve küresel ve bölgesel ölçekte kazanımlar elde edecek proje ve faaliyetler önem kazanmaktadır. Türk diplomasisi Afrika kıtasıyla ilişkilerine öncelik vermektedir. 3000 yıllık devlet geleneğine sahip olması yanında Selçuklu ve Osmanlı’dan aldığı miras çerçevesinde, gönül coğrafyası olarak adlandırılan kıtaya, Sudan özelinde ilgisini artırmıştır. Bu bağlamda karar alıcılar Afrika sorunlarına eğilerek çözüm üretme yolunda sahada yer almaya başlamasının önünü açmışlardır. Ak Parti iktidarıyla ivme kazanan Afrika Diplomasisi çok boyutlu, dostunu dostuna kırdırmama ilkesinde ve idari, sivil, altyapı inşası geliştirecek yatırımlarla deneyim ve tecrübe aktarımı yanında kamu diplomasinin aktif kullanımı ile şekillenmektedir. Bu kapsamda Türkiye Sudan’ın ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel kalkınmasını desteklemektedir. Sudan’ında içinde bulunduğu Doğu Afrika Sahra Altı ülkere giriş kapısı olması hasebiyle hem bölgesel hem de küresel rekabet alanına dönüşmüştür. Etiyopya ve Eritre Devlet başkanlarının G. Sudan ziyareti, Somali, Kenya, Etiyopya devlet başkanlarının barış amaçlı bir araya gelmesi İsrail, Etiyopya arasındaki olumlu yaklaşım örnekler arasındadır. Türkiye son dönemde yaşanan gelişmeleri takip etmektedir. Girişimci ve insani dış politika anlayışı ile Sudan’la diplomatik ilişki çerçevesinde bölge kalkınmasında rol alırken yatırım

2010	2,257,897,518	1,725,915,525	3,983,813,043	227,743,328	5,214,731	238,172,790
2015	3,934,259,165	2,093,249,286	6,027,508,451	424,554,525	24,607,113	449,161,638
2016	3,650,929,675	2,154,733,121	5,805,662,796	460,474,471	49,635,822	510,110,293
2017	4,148,822,118	3,033,852,726	7,182,674,844	395,156,473	86,166,589	481,323,062
2018	4,973,253,411	2,454,101,892	7,427,355,303	360,900,833	73,173,074	434,073,907

Kaynak: TÜİKTablo 1980-2018 arası Türkiye-Sudan ve Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ticaret ilişkisini göstermektedir. Verilere göre Afrika Açılım Eylem Planı ve kazan-kazan politikasının etkili olduğu görülmektedir. Sahra Altı Afrika bölge ihracat getirisi 1998’de 581 milyon doları bulurken, 2002 yılında 2 milyar dolara çıkmış; 2010 yılında ise 3 milyar dolara, 2018 yılında ise 7 milyar dolara ulaşarak artan seyir izlemiştir. Verilerin 2016 yılına kadar artan seyrine rağmen 2017 ve 2018 yılları kapsamında düşüş gözlenmesinin nedeni ise ithalatın artış göstermesi ihracatın ise 2015 öncesine gerilemesidir. Bu durum iki şekilde açıklamak mümkündür. Türkiye Afrika ilişkilerinde kazandır-kazan politika kapsamında yol alınırken ithalat seviyesi yükselmektedir. İhracat ve ticaret hacmindeki gerileme ise küresel ekonomik gerginlik ve 15 Temmuz FETÖ Darbe girişiminin olumsuz yansımaları, döviz kuru hareketliliği, borsada yaşanan hareketlenme ve marka değeri ve imajının uluslararası konjektürde algı değişimine uğraması olarak sıralanabilmektedir. Türkiye’nin Afrika’da yer edinmesinin kaynağında halka inerek kardeşlik bağı kurulması yatmaktadır. Kaan Devecioğlu “Türkiye, Sudan İçin Neden Önemlidir?”, AFAM <https://afam.org.tr/dresinden> 25/05/2023 tarihinde alınmıştır tarihinde alınmıştır.

projeleri yanında bölge halkı ile gönül bağı kurmuştur bu çerçevede Türkiye Doğu Afrika bölge ülkelerinin sorunlarını kendilerinin çözebilecek potansiyelde olduğu kanısındadır ve küresel, bölgesel istikrarsızlığa karşı duruş sergilemektedir.⁴³¹

4.4.8.1.1. Sevakın Adası

1517 Mısır fethi ile Osmanlı himayesine giren ada, 1882 İngiltere'nin Mısır işgali ile elden çıkmıştır. Sevakın Adası 2011'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Sudan ziyaretinde ön plana çıkmıştır. Ömer el Beşir'le görüşmesin de Sevakın Adası'nı bir süreliğine Türkiye tahsis edilerek aslına uygun yeniden inşa edilmesini istemesine karşılık olumlu karşılanmıştır. Bu kapsamda 2011'den buyana turizme kazandırma amacıyla Sudan devletine TİKA aracılığıyla destek vermektedir.

Erdoğan'ın sözleriyle dikkatleri üzerine çeken ada Kızıldeniz kıyısında bir liman kentidir. Türkiye için tarihi önemi dolayısıyla değer kazanmaktadır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı idaresinde kalan ada Sudanlılar için ticari ve ekonomik açıdan “Afrikaya Açılan Kapı” olarak görülmektedir. Ada geçmişte Nubye bölgesinin gözde limanı olurken Osmanlı döneminde Kızıldeniz ve Hicaz'ın deniz güvenliğini sağlama konumlandırılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu kaleler, binalar, camiler, hanlar ve hamamlar inşa ederek kültürel birikimine katkı sağlamıştır. Böylece Kızıldeniz ticaretin merkezi olarak Osmanlı'nın iç denizine dönüşmüştür. 1882 yılında İngiltere'nin Mısır işgali ile elden çıkan Ada lozan antlaşmasıyla el değiştirerek Mısır hakimiyetine geçmiş ve son olarak 1956 yılında bağımsızlığını kazanan Sudan'ın toprağı olmuştur. Ada Osmanlı Limanı, Gümrük Binası Hanefi ve Şafi Camileri ile tarihi dokusunu korumaktadır. Süleyman Peygamber'den, Saba Melikesi Melikesi Belkıs, Batlamyus, Yunan, Eski Mısır ve Osmanlı'ya kadar tarihi ve kültürel geçmişe sahip Ada, sömürge dönemi yıkıma uğrayarak harabeye dönmüştür. Mercan Adası Sevakın turizm bölgesine dönüştürülme amacıyla TİKA restorasyonu ile imar edilerek hayat kazanmıştır.⁴³²

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Sudan'la yaptığı Sevakın Adası İmar Anlaşması Mısır ve Suudi Arabistan cephesinde yankı uyandırmıştır. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi yapılan anlaşmanın Mısır ulusal güvenliğini tehdit ettiğini, Mısır'a tuzak kurulduğunu,

⁴³¹ Devecioğlu “Türkiye, Sudan İçin Neden Önemlidir?”.

⁴³² Abdullah Uluysurt-Ahmed Yunus Abakar, Anadolu Ajansı “Afrika'nın Kapısı Sevakın Adası (27/12/2017)” haberi, AA <https://www.aa.com.tr/dresinden> 25/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye'nin Osmanlı'ya özlemi dolayısıyla Sevakın hamlesi gerçekleştirdiğini ve Erdoğan'ın ateşle oynadığını sert dille ifade etmiştir. S. Arabistan basını ise “*Hartum Sevakini Ankara'ya veriyor, Sudan Türkiye'ye sarılıyor*” diye manşetler attığı Reuters ve AFB'ya dayandırdığı haberinde, Türkiye'nin Afrika'ya tamah ettiğini ve deniz yoluyla genişleme politikası uyguladığını yayınlamıştır. Bu iddialara Sudan yetkilileri “Sevakın Sudan hakimiyetindedir” diye açıklama yaparken, Erdoğan ise turizme kazandırma amaçlı inşa ve ihya süreci başlattıklarını hac ve umre ziyaretleriyle beraber adanın ziyaret edilerek ekonomik canlılık kazanacağını ifade etmiştir.⁴³³

Sudan Nyala Türk Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Sudan G. Darfur başkenti Nyala'da açılan Türk Hastanesi çevresinde ki sağlık birimleri hizmet vermediği halde, halka sağlık hizmeti sunmaktadır. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sudan Nyala Meslek Yüksekokulu Müdür Vekili Yunus Ahmed Adem Yahya AA'ya verdiği röportajında, artan çatışmalar nedeniyle sağlık kurumlarının faaliyetlerin durduğunu, ancak Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesinin, halka hizmete devam ettiğini belirtmiştir. Çatışmaların ortasında kalan, yaralanan halkın tedavi edildiğini bildiren Yahya, acil kan çağrısında bulunmuştur. Hastanenin günlerdir yoğun şekilde hizmette bulunduğunu belirten Yahya, halkın gönüllü kan bağışında bulunduğunu, son günlerde hastane çevresinde çatışmaların azaldığını belirtmektedir. 2014'te açılan hastane; 11 bin metrekare alandan oluşmakta olup, 150 yataklı ve 50 Türk personeli ile Nyala'da hizmet vermektedir. Sudan Merkezi Doktorlar Komitesi Sudan'da yaşanan çatışmalar nedeniyle 59 hastaneden 39'nun faaliyetini durdurduğunu açıklanmıştır. Bu şartlar altında hizmete devam eden Türk hastanesinin kritik önemi ortaya çıkmaktadır.⁴³⁴

Başbakan Erdoğan'ın talimatı kapsamında TİKA tarafından yaptırılan hastane törenle açıldı. Açılış törenine. Başbakan Yardımcısı Prof.Dr. Emrullah İşler, Sağlık Bakanı Dr. Mehmet Müezzinoğlu, Sudan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hasan Bekri, TİKA Başkanı Dr. Serdar Çam TİKA yetkilileri ve kuruluş temsilcilerinden oluşan üst düzeyde

⁴³³CNNTÜRK “Ada Hamlesi Rahatsız Etti: ‘Türkiye Ateşle Oynuyor!’(28.12.2017)” haberi,CNNTÜRK <https://www.cnnturk.comadresinden> 26/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴³⁴Tufan Aktaş,“Güney Darfur'daki Türk Hastanesi Sudan Halkının Yaralarını Sarmayı Sürdürüyor” (25/04/2023) haberiAA<https://www.aa.com.tradresinden> 26/05/2023 tarihinde alınmıştır.

katılım sağlandı. Başbakan Yardımcısı İşler, yaptığı açıklamada TİKA eseri modern hastaneyi görmekten memnun olduklarını, TİKA vasıtasıyla Türkiye'nin mazlum coğrafyalara ulaştığını projelerle kalkınmalarına katkı sağladığını, bu hastanenin Türkiye-Sudan ilişkilerine katkıda bulunacağını, Türkiye'nin mazlu coğrafyalara sömürgecilerden farklı yaklaşarak yardım elini uzattığını belirtmiştir. 110000metre kapalı, 50000 metre kare alan üzerine inşa edilen Nyala Türk Hastanesi 150 normal, 46 yoğunbakım yatağı, 3 ameliyethane, 2 doğumhane, donanımlı radyoloji ünitesi ve laboratuvar birimlerinden oluşmaktadır. Sudan halkının sağlık alanında hizmet almasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.⁴³⁵

Somali Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Somali'de 2014 yılında yapımı biten ve hizmet vermeye başlayan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, ülkede yıkılan sağlık sistemini yeniden ayağa kaldırdı. Türkiye Somali'de hayata geçirdiği hastane projesiyle, 8 yılda 12 milyon insana sağlık hizmeti vermiştir. TİKA tarafında 2014'te inşa edilen Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi ülke altyapı inşasına katkı sağlamaktadır.

Ekonomik olarak kendi geliriyle hizmete devam eden hastanede, 163 doktor uzmanlık eğitimi almaktadır ve 31 uzman doktor kazandırması açısından Somali'de önemli yer edinmiştir. İç savaş sonrası terör ve ekonomik problemlerle mücadele eden ve sağlık hizmetinden mahrum kalan Somalihaklı,Türk Hastanesi ile başka ülkeye gitmeden sağlık hizmeti almaktadır. Hastanede eğitim alandoktorlar,hem sağlık hizmeti sunarken hemde uluslararası dergilerde ülke sağlık verilerini dünyaya duyurmaktadırlar. Halkın herkesimine hizmet veren hastanenin personel sayısı 1000'e ulaşırken Hemşirelik Okulu da bulunmaktadır

Hastane İdari ve Mali İşler Müdürü Mutlu Üstün ise, hastanenin açılışından günümüze kadar 12 milyon insana sağlık hizmeti verdiğini, 124 bin yataklı tedavi, 35 bin ameliyat gerçekleştiğini ve yakın zamanda anjiyo hizmeti sunulacağını belirtmiştir. Ekonomik olarak kazanç elde eden hastanenin hizmet alanını genişlettiğini ifade eden Üstün, onkoloji servisi çalışmalarına hız verildiğini, Etiyopya ve Kenya gibi ülkelere

⁴³⁵TİKA “Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi Açıldı (28/02/2014)”TİKA <https://www.tika.gov.tr/dresinden> 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

gelen hastalarında hizmet aldığını, 250 yatak kapasitesi ve 47 yoğun bakım ünitesi yanında, aylık 36 bin başvuru alan hastanenin yüzde 100 doluluk oranı sağlayarak hizmete devam ettiğini eklemiştir. Somalili Başhekim Yardımcısı Ahmed İbrahim ise hastanenin Somali'ye en büyük kazancının, bilgi transferi sağladığını ve hastaların yurtdışına gitmeden ülkede tedavi imkanı bulduklarını, özel hastanelere göre daha ucuz sağlık hizmetinden yararlandığını, diyaliz gibi hizmetlerin ülkede az olduğunu ve ekonomik olarak halkı zorladığını belirtmiştir.

Doç. Dr. Sertaç Çimen, tıbbi verilerin kayıt altına alınmadığının farkedilmesiyle 2 ay önce hastanede göreve başladığını, yayın tecrübesi dolayısıyla geldiğini, Somalili asistan ve uzmanların, ilginç vakaları bilimsel yayına çevirme çalışmalarına katkı sağladığını belirtmiştir. Somalili doktorların çabalarından bahseden Çimen, teşhis ve tedavilerle hastalık verilerinin dünyaya aktararak hastanenin küresel ölçekte adını duyurarak tanıtımının yapıldığını dile getirmiştir.⁴³⁶

30/09/2015 Somali'nin başkenti Mogadişu'da bulunan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından tıbbi ekipman ve ilaç desteğinde bulunan Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, terör ve yoksullukla mücadele eden ülkede şifa dağıtıyor. Hastanede tedavi gören hastalar Mogadişu'da kurulan Türk Hastanesi'nin Doğu Afrika'nın en büyük hastanesi olduğunu belirtirken, hizmet kalitesi ve personelden memnun kaldıklarını Somali'de 20-30 yıldır böyle bir hastaneden mahrum kaldıklarını, Somali'nin bu hastaneyle öne çıktığını, bölge ülkelerinde benzer hastane olmadığını belirtmişlerdir. Çatışmalar nedeniyle yaralanmalar, yoğun bebek ölümleri, enfeksiyonlar, kanser ve tüberküloz vakalarının sıklıkla yaşandığı ülkede, Türk Hastanesi hem Somali'ye hem de bölge ülkelere sağlık hizmeti sunmaktadır. TİKA tarafından tıbbi ekipman ve ilaç yönünden desteklenen hastane 5 yıl süreyle Türkiye- Somali tarafından işletilecek ve sonra Somali'ye devredilecektir.⁴³⁷

⁴³⁶Tufan Aktaş "Somali'de 12 Milyon Kişi Türk Hastanesinde Şifa Buldu (25.05.2022)", haberi. <https://www.aa.com.tr/tr/27/05/2023/tarihinde-alinmistir>

⁴³⁷TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

4.4.8.2. Türkiye-Kenya Siyasi İlişkileri

Kenya'nın 1963'te bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar ilişkilerimiz gelişmiştir. Nairobi Temsilçiliğimiz 1963'te açılırken, 2012'de Kenya Ankara Büyükelçiliği açılmıştır. 2000 yıllarla beraber Cumhurbaşkanı düzeyinde karşılıklı ziyaretlerin yapıldığı enerji, güvenlik, basın-yayın, ekonomi alanlarında anlaşmalar ve mutabakatlara imzalar atılmıştır. 2009 yılında THY'nin Nairobi ile başlayan uçuşlar düzenlenmiştir. Dış politika açılımları kapsamında kıta ile ilişkilerde Kenya özel önem taşırken, başat aktör olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Ocak 2016 Dışişleri 8. Büyükelçiler Konferansına Kenya Dışişleri Bakanı konuşmacı olurken, Cumhurbaşkanı Erdoğan geniş katılımlı heyet eşliğinde Haziran 2016'da Kenya ziyaretini gerçekleştirmiştir. Kenya'yı diğer Afrika ülkelerinden ayıran özelliği ise istikrarlı siyasi hayatının bulunmasından kaynaklanmaktadır. 1991'de çok partili sisteme geçişle, demokratik yapısı kesintisiz devam etmektedir. Başkanlık sistemiyle yönetilen üniter bir devlettir. Kenya dış politika anlayışı bölgesel olurken, kendisiyle bağlantısı ve etkisi olmayan uluslararası meselelerle ilgilenmemektedir. Daha çok kalkınma işbirliği ve bölge entegrasyonla ilgilenen faydacı bakış açısına sahiptir. Kenya bulunduğu konum itibarıyla, ticaret ve yatırım için cazibesi yüksektir. Doğu Afrika'ya açılan kapı olarak bölgenin ulaşım, finans ve iletişim merkezi konumundadır. Bu durum uluslararası şirketleri Kenya'ya çekmiştir. 2000 yılında Kenya, Tanzanya, Uganda, Ruanda ve Burundi'nin oluşturduğu 110 milyonluk tüketici kapasitesine sahip Doğu Afrika Birliği pazarı ve 400 milyonluk Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı yatırımcılara büyük fırsatlar sunmaktadır.⁴³⁸

Türkiye-Kenya ikili ticaret hacmi 2020'de 251.5 milyon dolar olurken, ihracatımız benzin, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar, makarna, buğday unu, traktör, jeneratör gibi kalemlerden oluşurken, ithalatımız büyük-küçük hayvancılığı, çay, sebze tohumu ve kesme çiçek ürün kalemlerinden oluşmaktadır. Türkiye Kenya'da daha çok tekstil ve yapı malzemesi ürünleri ile ön plana çıkmaktadır. Son dönem politika önceliği Türkiye'yi Afrika'ya yönlendirirken, Kenya kalkınma ortağımız haline gelmektedir. Türkiye Afrika genelinde güvenlik, tarım, eğitim ve sağlık projelerinde, Kenya katılımlarıyla kapasite

⁴³⁸Kenya Ülke Notu TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 28/05/2023 tarihinde alınmıştır.

artırımına girmektedir. TİKA ve STK'lar sağlık ve acil yardımda yardımlarında Kenya'da yer almaktadır. Türkiye Bursları'ndan 2019-2020 döneminde 26 Kenyalı öğrenci burs alarak eğitimden yararlanmışır.⁴³⁹

TİKA Nairobi Ofisi 2012 yılından itibaren çalışmalarını yürütmektedir. Çalışmalar kapsamında eğitim, sağlık, su, tarım, hayvancılık olmak üzere farklı alanlarda 200 proje ve faaliyete imza atmıştır. TİKA Ofisi Doğu Afrika bölgesinde konumlanırken; Ruanda, Burundi, Seyşeller ve Komor Adaları faaliyetleri sorumluluğunu üstlenmiştir.⁴⁴⁰

4.4.8.2.1. Kenya Kilifi Eyaleti Chakama Bölge Göleti

2021 yılında ulusal felaket olarak ilan edilen kuraklık nedeniyle, Kenya Kilifi Eyaleti Chakama bölgesinde TİKA ve CHEPs ortaklığıyla 3 adet gölet ve depolama sistemi tesis edilmiştir. 150,000 litre kapasiteli göletler, kuraklıkla mücadelede rol üstlenirken, bölge halkının su ihtiyacını karşılanması hedeflenmektedir. Proje kapsamında birikmiş suların korunması ve buharlaşmaması noktasında düzenekler kurulmuştur. Her gölet yanında su tankı ve güneş sistemi kurulmuştur. Güneş enerjisine bağlı pompalama sistemi, suyun depolama tanklara taşınmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda çatılardan akan yağmur sularının depolanması hedeflenmektedir. Su göletleri ve depolama sistemi ile Chakama bölge halkının kuraklığın etkilerini azaltarak, temiz suya erişimi kolaylaştırmak ve yağmur suyunun depolanmasını sağlayarak model olması amaçlanmıştır.⁴⁴¹

4.4.8.2.2. Kenya Embu Eyaleti Su Havuzu

Ulusal felaket olarak ilan edilen kuraklık, Kenya'da en çok tarım sektörünü etkilemektedir. Ekim alanlarını sulamada yetersiz olan yerli halkın ve çiftçilerin yardımına el uzatan TİKA Embu Eyaletinde 20 su havuzu tesisi ile kuraklıkla mücadele yalnız bırakmayarak destek olmaktadır. 8/6 m boyutlarında ve 2m derinlikte olan havuzların tarımda su sorununa çözüm olması hedeflenmektedir. Sustainable Agriculture Community Development Programme (SACDEP) adlı STK ortak yapımı olan

⁴³⁹T.C. Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 28/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁰Kenya Ülke Notu.

⁴⁴¹TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 05/06/2023 tarihinde alınmıştır.

Geomembranlı ve Gölgelekli Yağmur Suyu Depolama Çözümleri Kurulması Projesi tamamlanarak hizmete açılmıştır.⁴⁴²

4.4.8.2.3. Pediatri Bölümüne Tıbbi Ekipman Desteği

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2016 Haziran'da Kenya ziyareti kapsamında TİKAİsiolo Eyaletine tam donanımlı ambulans hibe etmiştir. Aynı zamanda Kiambu Eyaleti Bölge Devlet Hastanesi Pediatri bölümüne de tıbbi ekipman desteği yaparak sağlık hizmetlerine katkı sağlamaktadır. Çevre bölgelerden insanlara sağlık hizmeti sunan, 360 yataklı Kiambu Bölge Devlet Hastanesi'nde yer alan pediatri bölümü, 0-14 yaş grubuna hizmet vermektedir. TİKA aracılığıyla tıbbi ekipman ihtiyaçları giderilmiştir. Yetkililer çocuk ve kadın sağlığı desteğinin erken doğum ve bebek ölümleri vakalarının azaltacağını, ülke sosyo-ekonomik kalkınmasına ve geleceğine katkı sunacağını, TİKA hibesi bebek sedyeleri sayesinde bebekler arasında bulaşıcı hastalık riskinin azaltacağını ve bebeklerinin iyi koşullarda tedavi olacağını belirtmişlerdir.⁴⁴³

4.4.9. Yeryüzü Doktorları Çad Örneği

Yeryüzü Doktorları Çad⁴⁴⁴ çalışmaları kapsamında 2021 yılında binlerce mülteciye sağlık hizmeti sunmuştur. Çad Sido Mülteci Sağlığı Merkezinde yetersiz

⁴⁴² TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 06/06/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴³ TİKA <https://www.tika.gov.tr> adresinden 06/06/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁴ Türkiye -Çad İlişkileri: Ülkemiz ve Çad arasındaki siyasi ilişkiler 16. yüzyıla kadar geriye gitmektedir. Ülkemiz Çad'ın bağımsızlığını aynı gün 11 Ağustos 1960 tarihinde tanımış ve Bakanlar Kurulu tarafından 29 Kasım 1969 tarihinde Çad'la diplomatik ilişkilerimizin kurulması kararı alınmıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin tesisi 27 Ocak 1970 tarihinde uluslararası kamuoyuna duyurulmuştur. 2013 yılında Türkiye Encemine Büyükelçiliği açılırken 2014'te Çad Ankara Büyükelçiliği açılarak ilişki geliştirilmiştir. 2000'de Çad Cumhurbaşkanı ilk Türkiye ziyareti gerçekleştirmiştir. 2016 Kasım ayında İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu vesilesiyle Sayın Cumhurbaşkanımız ile Çad Cumhurbaşkanı arasında ikili bir görüşme gerçekleştirilmiştir. 26 Aralık 2017 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız beraberinde geniş bir heyetle Çad'ı ziyaret etmiş ve bu ziyaret vesilesiyle 7 anlaşma imzalanmıştır. Ziyaret sırasında ayrıca Sayın Cumhurbaşkanımızın beraberindeki yaklaşık 100 iş insanının katılımıyla Türkiye-Çad İş Forumu Encemine'de düzenlenmiştir. Çad Cumhurbaşkanı Sayın Cumhurbaşkanımızın 9 Temmuz 2018 tarihindeki göreve başlama törenine iştirak etmiştir. 26-28 Şubat 2019 tarihlerinde Çad Cumhurbaşkanı'nın ülkemizi ziyareti sırasında 4 anlaşma imzalanmıştır. Çad'la toplam ticaret hacmimiz 2021 yılında 160 milyon ABD Doları'dır. 2022 yılında ise ticaret hacmimiz 174 milyon ABD Doları'na ulaşmıştır. 12 Aralık 2013 tarihinde THY, İstanbul-Encemine doğrudan seferlerine başlamıştır. 1 Ocak 2015 tarihinde ise TİKA'nın Encemine Ofisi açılmıştır. Türkiye Maarif Vakfı Çad Ülke Direktörlüğü 13 Mayıs 2017 tarihinde faaliyete başlamıştır; iki ayrı yerleşkede altı okul olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Çadlı öğrencilere her yıl lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde devlet bursu tahsis edilmektedir. T.C.Dışişleri Bakanlığı <https://www.mfa.gov.tr> adresinden 08/06/2023 tarihinde alınmıştır.

beslenen çocuklara yönelik beslenme sağlığı ve hamile ve emziren annelere, sağlık hizmeti sunarak görev yaptılar. Merkezden uzak kırsal bölgede yaşayan mülteciler de unutulmayarak mobil sağlık ekiplerince sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmıştır. Gönüllüler yıl boyunca çalışmaları kapsamında 11 bin 648 beslenme muayenesi, 1187 beslenme tedavisi, 9 bin 431 birinci basamak sağlık hizmeti, hamile ve emziren kadınlara yönelik 2 bin 233 jinekoloji muayenesi yanında 222 doğum gerçekleştirmişlerdir. Muayene ve tedavi yanın sıra, 4 bin 18 aşı, 7 bin 136 hijyen ve koruyucu malzeme dağıtımı yanında, 12 bin 927 kişiye ilaç tedariki, 4 bin 470 kişinin laboratuvar hizmetinden yararlanmasını sağlamışlardır. Yeryüzü doktorları sağlık hizmeti yanında kurban dağıtımı, Ramazan yardımı ve kuraklıkla mücadele kapsamında su kuyuları projeleride hayata geçirmişlerdir. Bu kapsamda nafie ve vacip kurban kesimi yardımlarıyla 80 bin 7 kişiye ulaşırken, 2 bin 401 kişiye Ramazan gıda yardımlarıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşmıştır. Kuraklığın olumsuz sonuçlarıyla mücadele eden bölgelerde 11 suyu kuyu projesiyle, 10 bin 873 kişiyi temiz suya ulaştırmışlardır.

Yeryüzü Doktorları Program Koordinatörü Yahya Tanrıkulu'nun aktardığı bilgiye göre 2013 yılında yaşanan Orta Afrika krizi nedeniyle Çad'da 100bin mültecinin kamplarda yaşamaya çalışmaktadır. BM verilerine göre ise Çad ve çevre ülkelerde, 623 bin Orta Afrikalı insan mülteci konumundadır. 2014 itibariyle Sido kamplarında nüfusun giderek arttığını, hyen koşullarını yetersizsizliği nedeniyle, sağlık koşullarının kötüleşerek olumsuzlukların arttığı bölgede, kuraklık ve iklim krizinin insani krizini tetiklemektedir. Pandemiden fazlasıyla etkilenen bölgede günlük 1 dolardan düşük gelir kaynağına sahip insanların sağlık hizmetinden yoksun kaldığını belirten Tanrıkulu Orta Afrika krizi nedeniyle bölgeye destek verdiklerini Çad Maro bölgesi, Sido mülteci kampında 50 bin mültecinin verilen sağlık hizmetinden yararlandığını yeni doğan ve anne ölümlerini azaltma amacıyla anne-çocuk sağlığı ve doğum merkezleri projesini hayata geçireceklerini, dernek olarak Afrika genelinde sağlık ve temel ihtiyaç desteklerini devam ettireceklerini dile getirmiştir.⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr> adresinden 20/05/2023 tarihinde alınmıştır.

4.4.10. Afrika Gönüllüsü: Dr. H.Ahmet Sümbül

Tokat Devlet Hastanesi Pratisyen Hekimlerinden ve Tokat eski İl Sağlık Müdürü olan Op. Dr. Hacı Ahmet Sümbül Afrika gönüllüsü olarak dönem dönem Nijer çalışmalara katılmaktadır.Çalışmamızda yer vermek için iznine ve bilgisine başvurduğumuz Sümbül “*Dünya Değişir Yeterki Sen Gönüllü Ol*” bakış açısıyla 2023/28. Afrika sağlık seyahati kapsamında Nijer’de gönüllü çalışma faaliyetine katılmakta ve sosyal medya hesabından yaptığı yayınlarda faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir.Başkente kilometrelerce uzaklıkta yer alan Nijer/Ague Tessoua’da görev alan Sümbül’ün belirttiğine göre sefaletin dibini yaşayan, özellikle kırsal kesimden binlerce insan, sağlık ekibini gelmesini beklemektedir. Türkiye gönüllü sağlık ekibinin geldiği haberini alır almaz, hastane çevresinde, bahçe içi ve bahçe dışında olmak üzere, kamp kurarak gece gündüz demeden günlerce aç susuz toprak üzerinde bir umutla muayene sırasının gelmesini beklemektedirler.Afrika kaderini yaşayan bu insanlar 1-1.5 yılda bir gönüllülerden oluşan sağlık hizmeti fırsatı bulmaktadırlar. Hergün bir umutla sıranın kendilerine gelmesini bekleyen insanlar bir şans elde etmek için çaba göstermektedirler. Muayene ve ameliyat fırsatı bulamayan insanlar 1-1.5 yıl sonra tekrar gelecekleri haberiyle hayatlarına umutla bekleyerek devam etmektedirler

Sağlık hizmeti kapsamında göz servisinde günlük 80 ameliyat yapıldığı, özellikle katarakt ameliyatlarının olduğu, 80 kişiden 50’sini doğuştan görme engelli olduğu yapılan ameliyatlara, gözleri açılan insanlar gün ışığına kavuşmaktadırSümbül,gönüllü çalışmaları arasında, fitik ameliyatlarından tifoya bağlı bağırsak delinmesi yaşayan insanların tedavi edilelerek dışarı çıkan bağırsaklarının yerine yerleştirme operasyonlarına, devasa büyüklükte kitle ameliyatlarından devasa guatr ameliyatlarına, böcek ısırılmaları ve yaralanmalar bağlı enfeksiyondan dolayı ilerlemiş hastalıkların tedavisi bazen de geç kalındığı için bacak ve parmakların kesildiği operasyonlardan, muayene, ilaç, ameliyat gibi sağlık hizmetlerinde yer aldığını ifade etmektedir.Ameliyat masraflarına Umuda Koşanlar Derneği⁴⁴⁶ gibi STK’ların sponsor olarak desteklediğini

⁴⁴⁶Umuda Koşanlar Derneği: Oyuncu ve yardım organizasyonlarıyla tanınan Gamze Özçelik ve gönüllü arkadaşları tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı, ulaşabildikleri kadar mazlum coğrafyalara, mazlum ailelere, çocuklara ve hayvanlara ihtiyaçları doğrultusunda ulaşmaktır. Dernek aynı ve nakdi her türlü yardımı gerçek ihtiyaç sahiplerine en kısa ve en iyi bir şekilde ulaştırma anlayışıyla hareket ederek, zulme uğramış ya da başka sebeple muhtaç duruma düşmüş insanlara ihtiyaç duydukları iyilik ve insani yardımı

ifade eden Sümbül, insanların ne kadar zor şartlar altında, ekonomik sağlık ve altyapı yetersizliklerle mücadele ettiğini, Türkiye gibi her imkana sahip olduğumuz cennet bir ülkemizde yaşadığımız için ne kadar şükretmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda sağlık hizmetleri yanında dul ve yetim ailelerine üçer adet ikiz ve yılda iki kez yavrulayan süt keçisi dağıtım çalışmaları da katıldığını dile getirmiştir. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde 14-16 Mayıs tarihinde düzenlenen 3. Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi'ne (Tıpta Disiplinler Arası Yaklaşım) katılan Sümbül, sunumunda Afrika deneyimlerini anlatmıştır. Nijer dışında başka ülkelerde de çalışmalara katılarak farkındalık yaratmaya devam etmektedir.

4.4.11. Gine'de Ulaşım Kolaylığı-Otobüs Hibesi

Cumhurbaşkanı Erdoğan Mart 2016'da gerçekleştirdiği Gine Cumhuriyeti ziyareti kapsamında ortak basın toplantısında Gine Cumhurbaşkanı Alpha Conde'nin doğum günü vesilesiyle 50 otobüs hibe edeceğini ifade etmiştir. Bu haber heyet ve Gine devlet başkanı tarafından sevinçle karşılanırken, Cumhurbaşkanı Conde duygulanıp Cumhurbaşkanı Erdoğan'a sarılmıştır. Akabinde Temmuz 2016'de İBB ve TİKA aracılığıyla yedek parçalarla birlikte 50 otobüsten bir kısmı Gine makamlarına teslim edilmiştir.

Türkiye Konakri Büyükelçisi Nur Sağman AA röportajında, otobüslerin halkın katıldığı açılış programı sonrası trafiğe çıktığını, resmi TV yayınlarında ilk haber olarak yayınlandığını, otobüs işletim ve yönetim konusunda Konakri Belediyesi ile Türk firması arasında anlaşma yapıldığını belirtmiştir. Günlük 6 bin kişinin yaralanacağı öngörülen otobüslerin, halkın yoğun ilgisiyle 10 bin yolcu taşındığını ifade eden Büyükelçi Sağman, bu hediyein ikili ilişkiyi güçlendireceğini ve birçok projeye kapı açacağını dile getirmiştir. Gine TİKA Koordinatörü İsmail Gürlek, İETT otobüslerinin motor şanzıman iç-dış kaporta gibi aksamaları yenilenerek TİKA aracılığıyla Gineye teslim edildiğini belirtmiştir. Gürlek teknik ekiplerce bakım onarım ve eğitimleri tamamladıktan sonra, pilot uygulama kapsamında 20 otobüsün, Konakri Autonome Limanı- Dabompa

arasındaki 28 km'lik güzeregahta yola çıktığını, TİKA'nın başka projeleri de hayata geçireceğini dile getirmiştir Günlük ulaşımında motosiklet ve taksilerin kullanıldığı Gine'de Türkiye hediyesi otobüsler, toplu taşımaya kolaylık getirmesi yanında yenilik olduğu ve soluk getireceği ifade edilmektedir.⁴⁴⁷

4.4.12. Afrika'yı Dünyaya Bağlayan Lider Marka THY

Türkiye -Afrika ilişkilerinde yumuşak gücün aktif araçlarından THY, ilişkilerin güçlenmesinde ön plana çıkmaktadır. Türkiye kıta ile ulaşımı geliştirmekle beraber iş insanların temaslarını kolaylaştırma ve Afrika halkını dünyaya bağlama misyonunu yerine getirmektedir.Dünya ulusları ile Afrika uluslarının etkileşimine katkı sağlama amaçlı uçuşlarını artırmaktadır. Kıtada 52 noktada uçuş düzenleyen Air Franceden sonra 31 ülke kapsamında 50 nokta uçuşuyla en çok sefer düzenleyen ikinci hava yolu şirketi olarak adından söz ettirmektedir. Bu bağlamda Türkiye'yi doğrudan ziyaret eden Afrikalı ziyaretçi sayısı2006'da 210 bin iken, 2015'te 885bine yükselmiştir.⁴⁴⁸

Afrika pazarına uzun dönem geniş ağı ile Air France hakim olmuştur. Son dönemde Afrika uçuşlarıyla pazara giren THY kıtada yer edinmiştir. Havayolları açısından zor bir coğrafya olan kıtada öncelik kuzey Afrika uçuşlarıyla başarı yakalayan THY'yi, diğer havayolları şirketlerinden ayıran nokta ise rakiplerine karşı bilet ücretlerinde fiyatkırmadan doluluk oranını korumasıdır. DSÖ ve Sağlık Bakanlığı görüşleri çerçevesinde uçuş noktalarını sistem içine almaktadır. Türkiye kıtaya yaptığı yardımlar konusunda da lider konumdadır. Acil yardımlar askeri uçaklarla nakledilirkengeri kalanlar,THY kargo uçaklarıyla ulaşmaktadır. İlerleyen zamanda turizm amaçlı uçuşlarda cazibe kazanacaktır.Bu bağlamda kıyı kesimlerdeki yatırımlar, safari turlarının daha güvenli ve yaygın olması, cazibeyi artıracak unsurlar arasındadır, böylece THY uçuş seferleri artacaktır.

THY insan kaynağı noktasında kalitesini ortaya koymaktadır. Afrika ülkelerinden kabin memurları barındıran THY İngilizce ve Fransızca'ya hakim olan Afrikalı kabin

⁴⁴⁷ Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr> adresinden 01/06/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁴⁸ AFAM <https://afam.org.tr> adresinden 21/05/2023 tarihinden alınmıştır.

memurları aracılığıyla Afrika halkına yerel dillerinde de ulaşarak yolcuların rahat ve güvenli yolculuklarını gerçekleştirerek farkını ortaya koymaktadır. Kabin memuru örneklerinden birisi de Senegal/ Dakar’lı Ngotty Lick’tir. 29 yaşındadır. Bir süre Senegal Maarif Vakfı’nda görev yaptıktan sonra THY bünyesine katılmıştır. En fazla Dakar uçuşlarında görev alan Lick kabin ve kokpit çalışanları ile beraber kurdukları “İyilik Dostları” faaliyetleriyle sosyal sorumluluk üstlenerek Senegal/Dakar kırsalında yaşayan albino hastası çocuklara yardım eli uzatmışlardır. İyilik Dostları ekibi ve Senegal Ulusal Albinizm Derneği işbirliğiyle yürütülen kampanyadan elde edilen gelirle doğal güneş kremi ve hediyelerle 50’ye yakın albinolu çocuklara ilaç olmuşlardır.⁴⁴⁹

4.4.13. Somali’ye Askeri Araç Yardımı

Türkiye Somali’ye terörle mücadelesini desteklemek amacıyla askeri araç hibe etmiştir. Türkiye, Türkiye’de eğitim alan Somali Gorgor (Kartal) Kuvvetleri dahil Somali Ordusu’nun güçlenmesi kapsamında araç desteğinde bulunmaktadır. Somali Savunma Bakanı Abdulkadir Muhammed Nur, beraberindeki yetkililerle Mogadişu Limanı’nda gerçekleşen törende Büyükelçimiz Mete Yağlı’nın da katıldığı heyetten, araçları teslim almıştır. El-Şebab’la mücadelelerine destek veren Türkiye’ye teşekkür eden Nur; Silahlı Kuvvetleri ve Gorgor’u güçlendirecek araçların Somali Hükümeti ve halkının El-Şebab ile sıcak mücadele zamanında geldiğini belirtmiştir. Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, kısa süre önce Aadan Yabaal bölgesi ziyaretinde El-Şebab grubuna dair operasyon düzenleneceğini ve böylece ülkenin militan gruptan temizleneceğini hedeflediklerini duyurmuştur. Cumhurbaşkanı Somali Ulusal Ordusunun (SNA) El-Şebab’a karşı yürüttüğü operasyonun ilk aşamasında başarılı olduğunu belirtmektedir. Türkiye 2021 yılında Mogadişu’da düzenlenen devir teslim töreninde Somali Savunma Bakanlığı heyeti ve Somali Ulusal Silahlı Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Odowaa Yusuf Rage’ye teslim edilen sekizi Mayına Dayanıklı Pusu Korumalı araç olmak üzere toplam 22 askeri araç yardımı yapmıştır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁹Uğur Cebeci “THY Afrika pazarında lider oldu (03/11/2021)” haberi, Hürriyet Gazetesi <https://www.hurriyet.com.tr> adresinden 21/05/2023 tarihinden alınmıştır.

⁴⁵⁰“Türkiye’den Somali’ye askeri araç desteği” haberi Merhaba Afrika <https://merhabaafrika.com> adresinden 19/06/2023 tarihinde alınmıştır.

4.4.14. Afrika'dan Türkiye'ye Deprem Yardımları

Ülkemizde 06/02/2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan ilçelerindemeydana gelen 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde arka arkaya yaşanan iki deprem felaketinde, 10 ilimizde büyük yıkım gerçekleşmiştir. Resmi rakamlara göre 50 bini aşkın vatandaşımızı kaybettik. Deprem felaketinin ilk gününden itibaren dünyada geniş yankı bulurken, ilk günden itibaren dünyanın her yerinden ülkemize aynı-nakdi yardımlar ve arama kurtarma ekipleri gelmeye başlamıştır.⁴⁵¹Dışişleri Bakanlığı verilerine göre deprem yardımı gönderen Afrika ülkeleri arasında Libya, Cezayir, Sudan, Kenya, Senegal, Somali, Tunus'dan yardımlar gelmiştir. Ayrıca Togo, Etiyopya ve Burundi'den yardımlarda ülkemize ulaşmıştır.

Afrika'dan gelen yardımları şöyle sıralayabiliriz. Libya'dan Sağlık-tıbbi malzemeleri, hasta yatakları, çadır, jeneratör, uyku tulumu, battaniye, ısıtıcı, portatif tuvalet ve gıda maddelerinden oluşan 250 tonu aşkın yardım malzemesi.Cezayir'den89 kişilik asistan doktor ve sinoteknik ekip, sivil savunma timi, 95 tonluk yardım malzemesi, toplamda 30 milyon dolarlık yardım desteği kararı almıştır. Sudan'dan8ton hurma, 2000 çadır, 20.000 battaniye. Kenya'dan 280 tonluk çadır, bataniye, uyku, matı brandadan oluşan yardım malzemesi.Senegal'den 30 kişilik arama kurtarma ekibi, 3ton aynı yardım,1.5 milyon bağış. Somali'dendevlet kurumları özel şirketler STK'lar ve halkın katkılarıyla 5 milyon dolar bağış, gelirken, ayrıca Tunus'tan14 tonluk acil yardım malzemesi, 41 arama kurtarma ekibi ve özel eğitilmiş 4 köpekten oluşan ekip yardımı gelmiştir.⁴⁵²Etiyopya, iç savaş ve kuraklığa bağlı sorunlarla mücadele ederken ve çok sayıda insanını kaybeden ülke, Türkiye'de ki depreme kayıtsız kalmayarak seferber

⁴⁵¹ Türkiye'ye Deprem Yardımı Gönderen Ülkeler: ABD, Almanya, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, BAE, Bangladeş, Belarus, Birleşik Krallık, Bosna Hersek, Brezilya, Bulgaristan, Cezayir, Çekya, Çin, El Salvador, Ermenistan, Estonya, Filistin, Finlandiya, Fransa, Güney Amerika, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Hindistan, Hollanda, Hong Kong, Irak, İran, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Karadağ, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, KKTC, Kosova, Kuveyt, Libya, Litvanya, Lübnan, Macaristan, Malezya, Malta, Meksika, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Suudi Arabistan, Tacikistan, Tayvan, Tunus, Türkmenistan, Ukrayna, Ürdün, Venezuela ve Yunanistan tarafından gönderilen ekipler deprem bölgesinde arama kurtarma çalışmalarına katılıyor. Habertürk Gazetesi <https://www.haberturk.comadresinden> 20/06/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵² Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr>. veT.C.Dışişleri Bakanlığı Twitter Resmi Hesabı <https://twitter.com> adreslerinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

olmuştur. Türkiye Mezunları Derneği'nin başlattığı yardım kampanyasında 10 milyon Etiyopya Birri (3.5 milyon lira) toplayarak TİKA aracılığıyla Türkiye'ye göndermiştir.

Büyükelçi Yaprak Alp, Etiyopya Hükümeti'nin depremin ilk gününden başlayandestek çerçevesinde battaniye çadır ve asker-kurtarma görevlisinden oluşan yardımlarla destek olduğunu belirtmiştir. Harar Milletvekili ve Etiyopya Türkiye Dostluk Grubu Başkanı Faith Wazir'in dile getirdiği duyguları, ikili ilişkilerin sadece siyasi ilişkiden ibaret olmadığını ve türkiyenin uyguladığı politikanın doğruluğunu teyit etmektedir. Wazir konuşmasında Türkiye'nin yıllardır uyguladığı politika kapsamında Afrika kıtasında Etiyopya özelinde işlediği sevgi merhamet ve dayanışma tohumlarının meyvesini aldığını, dünyada böylesine anlamlı bir başka dayanışma örneği olduğunu görmediğini ve dünyanın Türkiye'ye vefa borcu olduğunu dile getirmiştir.⁴⁵³

AyrıcaTogove Burundi'den de Türkiye'ye yardımlar ulaşmıştır. Togo Cumhurbaşkanlığı beyanına göre, 1,5 milyon dolar yardım gelirken⁴⁵⁴Türkiye Bujumbura Büyükelçiliği açıklamasına göre Burundi Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 10 subaylık arama kurtarma ekibi yardıma gelmiştir.⁴⁵⁵Aynı zamanda aynı-nakdi yardım gönderemeyen Afrika halklarının, sosyal medya videoları aracılığıyla genç-yaşlı, çoluk - çocuk, kadın -erkek farketmeksizin herkesin acımızı yürekten hissederek bize dualarıyla destek olduklarına şahit olduk.

YTB resmi sayfasında ki bilgilere göre Afrika kıtasından Kuzey Afrika ülkelerinden Libya'dan röntgen, ultrason cihazları,hasta yatakları, tekerlekli sandalyeler ve diğer sağlık malzemeleri beraberinde; ısıtıcılar, jeneratörlerden oluşan yardım malzemeleri ile 50 milyon dolar nakdi yardım gelmiştir. Mısır'dan ise iki askeri uçakla 26ton ilaç ve tıbbi malzeme yardımı yanında Tunus,Güney Afrika, Senegal ve Sudan'dan arama kurtarma ekipleri ve insani yardımlar ulaşmıştır.⁴⁵⁶Afrika kıtası 06 Şubat Depremi yardımları kapsamında ülkemize Cezayir 89, Tunus 41, G. Afrika Cum.86,Sudan 40, Libya 55, Senegal30, Burundi10olmak üzere, toplamda 351 arama kurtarma ve sağlık ekibinden oluşan yardımlar göndermiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁴Star Gazetesi <https://www.star.com.tr> adresinden tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁵Yeni Akit Gazetesi <https://www.yeniakit.com.tr> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁶ YTB <https://ytb.gov.tr> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵⁷Merhaba Afrika@merhabafrika <https://twitter.com> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

Bu süreçte YEE, bulundukları ülkelerde temsilcilikleri aracılığı ve büyükelçililer-konsolosluklar koordinasyonu, aynı yardım toplayarak, ülkemize ulaşmasında rol oynayan kurum olmuştur. Bu bağlamda Güney Afrika Cumhuriyeti, kıta kapsamında en fazla yardım gönderen ülke olarak öne çıkmıştır. Coğrafi uzaklığa rağmen, dostluk elini uzatan ülke, STK'ları aracılığıyla 1.2 milyon dolar aynı yardım yanında;100 ton yardım malzemesi ve 53 kişiden oluşan sağlık, arama kurtarma ekibini, THY kargosuyla göndermiştir. Aynı yardımlar kapsamında 860 çadır,239 jeneratör,116 seyyar tuvalet,69 yatak, 3 bin 304 uyku tulumu,6 bin 255 battaniye, 641 ısıtıcı, 46 seyyar ocakve 4 ton giysi göndermişlerdir. Ayrıca Güney Afrika Polis Teşkilatı'ndan 5 K-9 köpeği ve 6 kişiden oluşan arama kurtarma ekibinide göndermişlerdir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁸YEE <https://www.yee.org.tr> adresinden 27/05/2023 tarihinde alınmıştır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışmamız Türk dış politikası açısından yumuşak güç potansiyeli ve kullanımını örneklerle değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dış politika argümanı olarak kullanılan ve 2000'lerden itibaren ivme kazanan yumuşak güç politikasının potansiyeli, unsurları etkileri, ikili ilişkilere yansımaları; 2002 itibarıyla kurumlar aracılığıyla dış politikada yumuşak gücün öne çıkışını, kurumların faaliyetlerini, işleyişini, Türkiye'nin kazanımlarının görünür olması örneklerle değerlendirilmiştir bu bağlamda Türk dış politikasına katkılar sağlamasının önemine vurgu yapılarak, Türkiye'nin uyguladığı yumuşak güç politika ve sonuçlarının yansımalarını anlatmak amaçlanmıştır.

Çalışmamızda; öncelikle diplomasi ve diplomasi türlerine yer verdikten sonra, Ua. İlişkiler kapsamında güç kavramı tanımlanması, evrelerine uluslararası sistemdeki yerine değinilerek kavramsal çerçevede incelenmiş; gücün unsurları, gücün sınıflandırılmasının ardından Soğuk Savaşın sona ermesiyle güç kullanımının dönüşümüne, küreselleşmenin etkisi, yumuşak güç kavramı kaynakları ve önemine değinilmiştir. İkinci bölümde ise; Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasında değişim ve dönüşüm, Türk dış politikası, Türk dış politikasını etkileyen temel öğeler, Türk dış politikasının özellikleri, Türk dış politikası dönemleri, dış politikada kurumsallaşma, 2002 sonrası Türk dış politikasında değişim ve dönüşümüne yer verilmiş, Türkiye'nin yumuşak gücünün kavramsal çerçevesi oluşturulmuş bu çerçevede J.S. Nye yumuşak güç hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Devamında ise yumuşak güç, kaynaklarına, önemine vurgu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise yumuşak güç inşa eden kurumlardan kamu kurumları, STK lar ve medya kuruluşları, faaliyetleri ve dış politikaya katkılarına vurgu yapılmıştır. Çalışmamızın son bölümünde ise Afrika jeopolitiği, Türkiye Afrika ilişkilerinin tarihsel süreci bağlamında ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal kazanımlar, avantajlar, riskler, uluslararası öğrenciler ve Türkiye Mezunlarının aktif rolüne değinilerek teoriden uygulamaya örnekler bölümünde kurumların ve STK'ların hayata geçirdiği proje ve örneklerle yer verilmiştir.

Dış politika, bir devletin uluslararası ilişkilerde siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen, yöneten davranış ve tutumlar olarak adlandırılmaktadır. Dış politika argümanı olan güç kavramının uluslararası ilişkiler içinde yer alması eski tarihe kadar dayanmaktadır. Güç, dünyada var oluşun simgesi olarak adlandırılmış; devletlerin başat güç olarak sistemde yer almalarının her zaman kaynağı olmuştur. İki

dünya savaşı dönemleri ve akabinde Soğuk Savaş döneminde sert güç tam anlamıyla zirve yapmış ve büyük yıkımlara sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ABD liderliğinde oluşan yeni dünya düzeninde SSCB' nin bıraktığı boşluğu doldurma ihtiyacı doğmuştur. Sert gücün etki alanı yaratmada maliyetli oluşu ve hedef ülke kamuoylarının kabul görmemesi devletleri farklı arayışa yönlendirmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle toplumlar arası iletişim ve etkileşimin artması, bilgi ve teknolojik gelişmelerle beraber sosyal medya platformlarının hızla yaygınlık kazanması, toplumlar nazarındaki kabul görmesini kolaylaştırırken; yumuşak güç küresel aktörler yanında bölgesel aktörler tarafından da nüfuz alanlarını genişletme amacıyla uygulanmaya başlanmıştır.

Devletler uluslararası ilişkilerde ve dış politika uygulamalarında şiddet tekeli kullanmak yerine diplomasi ile beraber birçok kez basit ve pratik çözüm aracı olarak yumuşak gücü kullanmaktadırlar. Türkiye'nin yumuşak güç kullanım örneklerinin bulunması ve en sık başvurduğu yöntemler olması nedeniyle, Türkiye'nin dış politikasında kapsamında diğer ülkelerle girişilen kültürel etkileşim faaliyetleri ve ekonomik- insani yardımlar, kalkınma ve altyapı çalışmaları yanında Somali askeri eğitim üssü ve savunmaya yönelik ihracat, sert güç yanında Türkiye'nin yumuşak güç politikalarının göstergesidir.

ABD, 1947 Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile başlayan süreç itibarıyla çevreleme politikası ve aynı zamanda yumuşak güç uygulamalarını başlanmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle yumuşak güç dış politikanın vazgeçilmez argümanı haline gelen Yumuşak Güç kavramını literatüre ABD Savunma eski Bakan Yardımcısı Josep S. Nye, ilk defa 1990 yılında, Amerika'nın düşüşte olduğu iddiasını tartışan 'Bound To Lead' adlı kitabında geliştirmiştir ve uluslararası literatürüne kazandırmıştır. Nye'a göre uluslararası ilişkilerde aktörlerin kandırmaca veya tehdit kullanmadan, işbirliği ile yada cazibe unsurlarıyla istediklerini yaptırabilmesi yumuşak güçtür. Kültür, siyasi değerler ve dış politika yumuşak gücün ana kaynakları arasında yer almaktadır. Bu çerçevede Türkiye köklü, tarihsel geçmiş, kültürel birikim ve zenginliği ile Balkanlardan Orta Asya'ya Ortadoğu'dan Afrika'ya uzanan geniş coğrafyalara kadar yumuşak güç potansiyel ve etki alanına sahip olmaktadır.

Türk dış politikası Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözü ile şekillenmiştir. Cumhuriyetin ilanından itibaren ulus devlet inşa sürecinde iç ve dış

sorunlarla mücadele ederken; Atatürk dönemi bağımsız ve çok taraflı dış politika anlayışına yönelmiştir. 2. Dünya Savaşı döneminde Sovyetler Birliği'nin yarattığı travma sonucu, ulusal güvenlik bağlamında tek taraflı dış politika anlayışına geçiş yapılmıştır. Bu durum dış politikanın dönem şartlarına ve olaylara göre şekillenmesini getirmiştir. Konjektürden yararlanan Türkiye kısa, orta, uzun vadede politikalar uygulamaktadır. Türkiye denge siyaseti ve diplomasiyi kullanmasına rağmen, iç politikadaki istikrarsız ortam, ekonomik sosyal sıkıntılar, terör sorunu ve dış baskılar nedeniyle etkili dış politika uygulama fırsatı bulamamıştır. Dolayısıyla 2000'li yıllara kadar yumuşak güç politikası uygulama fırsatı da yakalayamamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda AB üyelik sürecinde yaşadığı hayalkırıklığı diğer yandan Batı ile ilişkilerinde sözde Ermeni Soykırım iddialarının uluslararası ilişkilere yansıyan olumsuzluklar nedeniyle uluslararası arenada konumunu güçlendirme amacıyla çok yönlü politikaya yönelen Türkiye 1998'de Dışişleri Bakanı İsmail Cem önderliğinde Afrika Açılım Politikası'yla kıta ile tarihsel derinlikten yararlanarak ilişkiler geliştirip güçlendirmeye başlamıştır.

Yumuşak güç kullanımı bir ülkenin uluslararası arenada aktör olarak yer almasının ve dünya kamuoyunda kültürünü tanıtmaya açısından son derece önemlidir. Diğer devletlerin kamuoyuna etki edebilmek bu anlamda önem kazanmaktadır. Kültürel, tarihsel, sosyal, siyasal, iktisadi etkileşim yumuşak gücü kolallaştırıcı unsur olurken; bölgesel avantajdanda yararlanan Türkiye Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkasya ve Orta Asya ile ortak tarih ve kültürel değerlerde buluşmaktadır. Orta büyüklükte bir devlet olan Türkiye'nin laik, müslüman ve demokratik bir ülke olarak Ortadoğu, Balkanlar, Asya ve Afrika ülkeleri arasında çekici olma özelliğiyle popülerliğini artırdığını görülmektedir. Avantajlı konumu bölgeler arasında etkileşim ve iletişim artırırken, başarılı aktif yumuşak güç politika uygulamaları olanağı elde etmektedir. 21. Yüzyılın yeni pazarı olan kıta, doğal zenginliği, genç ve dinamik nüfus gibi özellikleriyle öne çıkarken arasında tarihsel derinliği bulunan Türkiye'nin de ilgisini çekmektedir. 2005 yılı milat olurken devam eden süreçte siyasi, diplomatik, kültürel ekonomik ilişkilerin pekiştirilmesinde önemli adımlar atılarak insani yardımlar, kalkınma projeleri, ticaret anlaşmaları, resmi ve akademik toplantılar, zirveler, ziyaretler, temsilciliklerin kurulması gibi aktif faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye kıtada bulunan diğer aktörlerden farkını ortaya koyarak kıtayı sömürmekten ziyade ayağa

kaldıran kalkınmasına katkılar sağlayarak kazan-kazan anlayışıyla hareket ederek bölgede yumuşak güç olarak bulunmaktadır.

Türkiye yumuşak güç kaynakları ve potansiyeli açısından zengin ve avantajlıdır. Kıta ile ilişkilerde 2005 yılı milat olmaktadır. Türkiye 2005'te Afrika Birliği gözlemci statüsü alırken, 2008'de stratejik ortak ilan edilmiştir. Afrika'ya açılım projesi bölgesel olarak ivme kazandırırken, projenin başarısı yerini 2013'te Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır. Kıta Afrikası ile ilişkileri bağlamında 2002'de 12 büyükelçiliği bulunan Türkiye'nin 2022 yılı itibariyle büyükelçilik sayısı 44'e ulaşmıştır. Ayrıca 2008'de sayısı 10 olan Ankara'daki büyükelçilik sayısı 38'e yükselmiştir. Ekonomik ilişki kapsamında toplam ticaretimiz 2003'te 5,4 milyar dolar iken, 2021 yılı sonunda 34,5 milyar dolara yükselmiştir. Türk müteahhit firmalarının proje hacmi ise süreç boyunca ilerleme kaydederek 77,8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu çerçevede 45 ülke ile iş konseyleri oluşturulmuştur. Politika kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan toplamda 31 Afrika ülkesine ziyaretlerde bulunmuştur. DEİK'le sekiz iş konseyi kurulması ve diplomatik sayı artırımı ilişkilerde yükselen seyri göstermektedir.

Türkiye'nin Afrika açılımı olarak Türk devleti kurumları ve STK'lar aracılığıyla yürüttüğü politika, salt çıkara dayanmayan, karşılıklı işbirliği ve kazanımın amaçlandığı projeler ve insani duygularla karşılıksız yaptığı yardımlar, kıta Afrika'sına değer ve önem verdiğinin göstergesidir. TİKA başta olmak üzere diğer kurumların su göletleri projeleri, su kuyuları örnekleri, tarıma üretime desteği insani değer olarak karşımıza çıkarken; Somali ve Sudan'daki hastaneler, Somali askeri üs ve kıta genelinde eğitime yaptığı yatırımlar, kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Politika uygulanırken özel-kamu kurumları (TİKA, YEE, YTB, AFAD, KIZILAY, TDV, TMV TRT AA) Türk Film ve Dizileri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) ağırlığı ve katkıları görülürken, kıta genelinde insani ve kalkınma faaliyetleri iş birliği ile yürütülmektedir. Politika kapsamında kıta ile ulaşım imkanlarını geliştirme iş insanlarının temaslarını kolaylaştırma, Afrika'yı dünyaya bağlamak, kıta halkı ile bağları kuvvetlendirmek için THY kıtanın pek çok noktasına uçuşlar düzenlemiştir. Pandemi öncesi 39 ülke 60 nokta uçuşu ile kıtayı dünya ile buluşturmaktadır.

Türkiye-Afrika ilişkileri 1960-1996 yılları arasında sekteye uğrasa da 2000'li yıllarla beraber ivme kazanmıştır. Türkiye'nin Libya ve Somali politikası uzun vadeli iş

birliği getirirken bölgede etkinliğini artıran aktör olmasında beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Libya, Suriye, Somali, Katar ve Sahra Altı ülkeleriyle ilişkide derinleşme yaşanırken yapıcı rol üstlenmektedir. Bununla beraber aktif arabuluculuk faaliyetleri yürütmektedir. Ancak Türkiye'nin jeopolitik önem taşıyan anlaşma ve eylem planları diğer aktörlerin baskı ve tepkisine neden olmuştur. Afrika sorunlarını uluslararası örgütlerin toplantılarında gündeme alması, bölgeye dair anlayış ve düzenin yenilenmesi gerektiği söyleminde bulunmaktadır. Libya somut örneğinde uluslararası kamuoyunda problemlere çözüm arayışı ve uluslararası hukuk çerçevesinde atılacak adımlar yönünde katkıları görölmektedir. Türkiye'nin Libya adımı dünya basınında yankı bulurken, tarihinde eleştirilmeyen uluslararası hukuk mekanizmasının eleştirilmesinin yolu açılmıştır.

2000'li yıllarla beraber petrol ve hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi küresel ölçekte kıtayı daha da değerli kılmıştır. Kıtanın dünya üzerinde kapladığı alanı, konumu, önemli deniz ticaret yollarının güzergahı rotasında olması jeopolitik önemini artırmaktadır. Ayrıca Doğu ile Batının merkezinde bulunması, Doğu ile Batı arasında ki rekabet ve üstünlük mücadelesinin artmasında jeopolitik konumunun rolü büyüktür. Enerji alanında yeni jeopolitik bölge olarak Afrika kıtası ve Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerinin keşfi doğal kaynaklar, ticari pazar potansiyeli ile küresel siyasetin gündeminde yer almaktadır. Bu durum Afrika kıtasına hegemonik güçlerin yanısıra bölgesel aktör olma yolunda ve etki alanını geliştirmek isteyen Türkiye'yi bölgeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda siyasi, askeri, ekonomik, enerji, eğitim, turizm ve sosyo-kültürel alanlara yönelik stratejiler belirleyerek projelere imza atmaktadır

Kıtada etki alanı kazanan hegemonik güçler arasında ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, Portekiz, Belçika bulunmaktadır. Son dönemde Çin ve Hindistan'ın Afrika kıtasına yönelmeleri, sömürge anlayışından yumuşak güç çerçevesinde etki alanı elde etme yarışına dönmüştür. Afrika kıtasında bulunan küresel aktörlerden Türkiye'yi ayıran özellik ise sömürge geçmişi olmayışı dolayısıyla bölge halkı tarafından sempatiyle karşılanıyor olması ve sömürmekten ziyade kıtayı kalkındıran aktör olarak fark yaratmaktadır. Türkiye-Afrika ilişkilerinin değişim rüzgarı ise ticari ve kurumsal işbirliğinin ivme kazanmasından kaynaklanmaktadır. Yükselen güç olma yolunda ilerleyen Türkiye'de kıta ile ilişki geliştirme ve iş birliği adımları atmaktadır. Büyükelçilik sayısını artırması, kıtada yaşanan iç karışıklık ve istikrarsızlıklara yönelik

çözüm arayışında, görev alarak bölge sorunlarına uluslararası kamuoyunun dikkatini çekme faaliyetinde bulunmaktadır. Kıtada diğer aktörlerden uzun zaman sonra etkinlik kazanan Türkiye aradaki farkı kapatacak potansiyele de sahiptir.

Bu bağlamda Türkiye, Afrika talanına katılmayan sömürge geçmişi bulunmayan ve kurtuluş mücadelesiyle kıta ülkelerine bağımsızlıkmücadelesinde örnek olan ülkedir. 2000’li yıllarla beraber kıtada aktif olarak yer almakta; yardım işbirliği ve kazan-kazan politikasıyla diğer ülkelerden ayrılırken Afrika ülkelerinin gönlünü kazanarak etki alanı genişletme politikası uygulamaktadır. Küresel aktörlerin kıtada ki varlığı kıta problemlerini çözümsüz bırakırken, Afrika’nın kalkınması dış yardımlardan ziyade dinamik ve genç nüfusun eğitilerek kalkınma hamlesinden geçmektedir. Bu noktada Türkiye Afrika dostu yaklaşım sergilemektedir. Afrika kıtası geçmişte yeraltı ve yer üstü kaynaklarıyla nedeniyle etki alanı kazanmada önemli olduğu gibi günümüzde de nüfus potansiyeli ve hidrokarbon rezervleri ile pazar ve hammadde açısından potansiyel olarak önemini korumaktadır. Enerji, sağlık, güvenlik, altyapı çalışmaları olmak üzere yatırım fırsatları sunan ülkelerdir. Çalışmamızın teoriden uygulamaya bölümünde ağırlıklı olarak bu ülkelere yer verdik. 2005’ten itibaren Türkiye-Afrika ilişkileri ivme kazanırken, kalkınmaya yönelik yatırımlara ağırlık verilmektedir.

Kıta ile tarihsel kültürel bağı bulunan, büyüyen ekonomik özelliğe sahip ve enerjide dışa bağımlı Türkiye için SahraAltı Afrika çeşitli potansiyel barındırmaktadır. Enerji güvenliği sağlama ve kendi yatırımcıları ve üreticileri için yeni pazar elde etme amacıyla Afrika’da özellikle Sahra-Altı Afrika yer almalıdır. Sahra-Altı Afrika ya odaklanarakfırsat ve potansiyelleritakip etmesi yerinde olacaktır.Sahra-Altı Afrika ülkelerive Türkiye arasındaenerji işbirliğinin tesis edilebilmesi için hedefler belirlenerekçalışma ve faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.Bu bağlamda Türkiye’nin başarılı olduğu vedünya genelinde çok sayıda projeyeimza attığı inşaat sektöründeki tecrübe ve birikimini enerji sektörüyle birleştirmesi ve Sahra-Altı Afrikanın yetersiz kaldığı enejî altyapısına yönelik yatırımlara yönelmesi hem Türkiye açısından hemde Afrika açısından büyük önem taşımaktadır.Öncelikle enerji yatırımları için herbir ülke bazında potansiyel ve fırsatlar yanında risk ve tehditlerin belirlenmesi, hangi ülkelerin Türk yatırımları açısından uygunluğuna karar verilerek avantaj dezavantajlarının hesaplanması gerekmektedir. Son olarak ise gerek siyasi, ekonomik gerek sosyo-kültürel ilişkinintesis edilerek pekiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamdadiplomatik

misyonların güçlendirilmesi, TİKA, YTB gibi kuruluşların yumuşak güç uygulaması önem taşımaktadır. Ayrıca yatırımların devlet destekli projelendirme ve uygun finansman modelince desteklenmeside önem taşımaktadır.

Bir ülkenin merkez odağı ve küresel güç olması, enerji kaynaklarına sahip olmak ve yönetme becerisine, bilgi teknolojilerine, nükleer enerjiye, küresel enerji şirketlerine sahip olmaktan geçmektedir. Türkiye enerji kaynaklarına yakınlığı ve boru hatları ve transit geçit güzergahında olması nedeniyle merkezi güç olma yolunda ilerlemektedir. Jeopolitik konumu bunu desteklemektedir, ancak Türkiye enerji ithalatçısı olarak Akdeniz hidrokarbon rezervi keşfine rağmen AB, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin siyasi engellemeleri sonucu Akdeniz'de sondaj çalışmaları başlatamazken; devlet destekli Türkiye Petrolleri Şirketini küreselleştirip büyütememe eksikliğini yaşamaktadır. Tüm bunların yanısıra Karadeniz gazı keşfi ile ithalatçı ülke olmaktan çıkarak üreten ülke konumuna geçebilme noktasına geleceği öngörülmektedir. Gemileri, altyapı çalışmaları geç de olsa ivme kazanmıştır. Libya ile 27 Kasım 2019 yılında "Akdenizde Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması ile "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtıraları" imzalanması Doğu Akdeniz açısından önem kazanmaktadır. Bu anlaşma ile Doğu Akdeniz'de alınan siyasi kararı boşa çıkararak hem Türkiye'nin hemde Libya'nın haklarını korumaktadır. Somali askeri üs ile kıtada yumuşak güç yanında sert güçle var olması uzun vadede kalıcı olmasını sağlayan unsur olmaktadır. Tüm uygulanan politikalar Türkiye'nin Afrika'da ne işi var sorusunada cevap vermektedir.

Afrika kıtasını yeraltı ve yerüstü potansiyeli yanında uluslararası sistemde yer aldığı demografik üstünlük açısından, BM Genel Kurulundaki oy dağılımı bağlamında güç ve potansiyel sahibi olduğu görülmektedir. Türkiye kıta ile iyi ilişkiler geliştirmesiyanında uyguladığı politikalar neticesinde 2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine, 53 Afrika ülkesinden 51 oy alarak büyük başarıya imza atmıştır. BM gibi bir uluslararası bir örgütte karar verme organlarında aktif rol oynaması kıtayı her geçen gün cazibesini artırmasına rağmen 54 Afrika ülkesinden hiçbirisi BMGK daimi üye değildir

Afrika-Türkiye ilişkilerinde diplomatlarımız ve ticaret müsteşarlarımız yanında, kıta kapsamında yapılan Serbest Ticaret Anlaşmalarında (STA) ilişki gelişiminde önem kazanmaktadır. Günümüzde Mısır, Tunus, Fas ve Mauritius'la Serbest Ticaret Anlaşması

bulunmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki ticaret hedefi, serbest ticaret anlaşmalarından geçmektedir. DEİK, Afrika ikili ticaret ve ekonomik ilişki mimarlarının önemli organdır. DEİK, 31 ülke ile iş konseyleri kurarak, 2015 yılı itibariyle 39 ticaret ve ekonomik iş birliği anlaşmasına imza atmıştır. Bu bağlamda Afrika kıtası ile kurulan ekonomik ilişki çerçevesinde toplam ticaret 2003 yılında 5,4 milyar dolar olurken 2020 son döneminde 25,3 milyar dolara yükselmiştir. Sahra-Altı Afrika ülkeleriyle gerçekleşen ticaret hacmi ise 2003-2020 arasında 1,35 milyar dolardan 10 milyar dolara yükselen seyir izlemiştir. Pandeminin oluşturduğu olumsuzluğa rağmen ticaret hacminde istikrarlı seviye devam etmiştir. Aynı zamanda Türk müteahhitlik firmalarının proje hacimlerinde büyümesini sürdürerek Afrika'da 71,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu oranın 19,5 milyar doları Sahra-Altı Afrika ülkelerini kapsamaktadır. Kıtadaki Türk yatırımları 2003'te 100 milyon dolarken 2019'da rakam 6,5 milyar dolar seviyesini geçmiştir.

Dışişleri Bakanlığı kapsamında Diplomasi Akademisinde düzenlenen Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı'na 1992'den günümüze kadar, 249 diplomat katılımı sağlamıştır. Ek olarak diplomasi, arşiv ve haberleşme konuları kapsamında eğitimler düzenlenerek kıta ile ilişkiler çok boyutlu olarak yürütülmektedir. Afrika kıtası genelinde K. Afrika bölgesinden Libya ve Sahra-Altı Afrika ülkelerinden Sudan, Kenya, Somali, Nijerya, Senegal, G. Afrika ülkeleri Türkiye ilişkileri bakımından önem taşımaktadır.

Dış politika aracı olan Afrikalı öğrencilere Türkiye Bursları kapsamında uzun vadeli politikalar uygulanmaktadır. 1992-2022 yılları arasında 15,000 öğrenciye lisans, yüksek lisans ve doktora bursları ile eğitim imkanı sunmaktadır. Türkiye, Afrikalı genç nesillerin eğitimiyle uzun vadede yatırımın kıta ülkelerinin kalkınmasında rol üstlenmektedir. Böylece kıta kaynaklarına ulaşmaktan ziyade kıtaya kazandırmadan kazanmayacağı bilinciyle hareket ederek diğer aktörlerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim yatırımları, gelen öğrencilerin uzun vadede sosyal, siyasal, ekonomik ve akademik katkıları yanında; ikili ilişkiler ve hedef ülke bağlamında yatırım sürecinde fahri elçiler olarak görev yapmaları, ülkeyi tanıtmaya, anlatmaya, yatırımların kolaylaştırıcısı olarak yerel dinamiklere ulaşma gibi katkıları gözardı edilemez. Türkiye Mezunları, Türk fahri elçileri olarak, lobi çalışmaları yürütürken, ticari ilişkilerde dış ticarete, mezun köprüsü oluşturarak ülkelerinin kalkınmasında aktif rol almaktadırlar. YTB Bursları ile Türkiye'de eğitim alan öğrenciler, mezuniyet sonrası ülkelerine döndüklerinde Afrikalı iş insanı olarak, ikili ilişkilerde aktif aktör olarak yer

alırkeneğitimleri çerçevesinde deneyimlerini ülkelerinde çalışmalarla hayata geçirmektedirler. Mezunlar Türk firmalarla ortak çalışmalarla, ikili ilişkilerde aracı olurken, hem ülkelerinin kalkınmalarına hem de Türk ticaret hacminin artmasına katkı sağlamaktadırlar. Hem Türkiye hem de Afrika için gurur kaynağı olan, sekreterlikten bakanlığa uzanan gıpte edilecek kariyer hikayelerinden oluşan Türkiye Mezunları'ndan örnekler çalışmamızda yer almaktadır.

Uluslararası öğrencilerin Türkiye ekonomisine katkıları ise ekonomik sosyal ve kültürel açıdan önem taşımaktadır. Türkiye'ye gelen 170.000 uluslararası öğrencinin Türkiye ekonomisine yıllık bazda 1 milyar dolar seviyesinde katkı sağladığı; Türkiye'de eğitim alan uluslararası öğrenci başına eğitim ve ihtiyaçlar için ortalama 7000 dolarlık harcama yaparak ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Öğrenci başına yıllık 7.000 dolar harcama yaptığı düşünüldüğünde Türkiye'ye 2.1 milyar dolar üzerinde yıllık katkı sağlanmaktadır.2022'de öğrenci sayısı 260.289 olurken 2023'te 301.694'e ulaşmıştır. Eğitimin doğrudan ülke ekonomisine katkısı ise 1.5 milyar doları bulunmaktadır. Dolayısıyla uluslararası öğrencilerinbarınma, yeme içme gibi ihtiyaçlarının maliyeti olan 1.5 milyar dolar eklendiğinde Türkiye'ye getirisi 3 milyar dolara ulaşmaktadır. Bu bağlamda özellikle Afrika kıtasından gelen öğrenciler önem kazanmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde ulusal çıkar bağlamında alışveriş kavramı önem taşımaktadır.İkili ilişkilerde ne verilip ne alındığı sorusu Türkiye-Afrika ilişkileri bağlamında sorgulanmaktadır.Türkiye'nin kıtaya neler götürdüğü neler verdiği açıkça görülmektedir.Buna karşın Türkiye'nin ne kazandığı konusu net değildir. Türkiye politikalarının sonucu kısa vadede getiri elde etmesinden ziyade uzun vadede kazanım sağlayacağı tarihsel derinlik, gönül kazanma, insani değer, dini ve milli duygularla beslenerek oluşturulacak manevi yatırımlar olduğu değerlendirilmektedir.Kıta ile ilişkilerin 2000'lerle beraber geliştiği özellikle ticari ilişkilerin yükselen seyir izlediği gelecekte de dahada artarak ilerleyeceği öngörülmektedir. İkili ilişkiler kapsamında yapılan ticaret anlaşmaları ve ticari ortaklıklarla Türkiye'nin 2003 yılında kıta ile toplam ticaret hacmi 3,68 milyar dolar iken 2021 itibarıyla 29,4 milyar dolara yükselmiştir. 2022 yılı Ocak-Ağustos dönemi ihracat %28,7 artarak 16,7 milyar dolar olurken ithalat ise %22,8 artarak 6,3 milyar dolar gerçekleşmiştir. Toplam dış ticaret hacmi 23 milyar dolar seviyesine ulaşmıştırTicaret Bakanlığı verilerine göre kıta Afrikasıyla 2022 yılı Türkiye ihracatı 23,6 milyar dolar olurken 2023 yılı Ocak-Eylül

dönemi 15,3 milyar dolara ulaşmıştır. Afrika ile ticaret hacmi 41 milyar dolara yükselirken farklı sektörden (inşaat, tarım, enerji, eğitim, sağlık, beyaz eşya, altyapı, gıda) oluşan firmalar Afrika pazarında yer almaktadır.

İkili ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliği ortaklıklar yatırımlar olumlu gelişmeler yanısıra akademide Afrika uzmanlarının yetersizliği de açıkça ortadadır. Bu yönde çalışmaların artması ve İngilizce ve özellikle Fransızcaya hakim uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca İngilizce ve Fransızcaya hakim uzmanlarca yürütülecek saha çalışmaları yerel dinamiklere ulaşmada ikili ilişkiler açısından olumlu gelişmelere kapı aralayacaktır. Afrika'yı Afrikanın gözünden görmek, dilinden dinlemek Afrika'yı anlamak adına ilişkiyi başka boyuta taşıyacaktır. Ülkemizde açılan Afrika Araştırma Merkezlerinin sayısının artması, Afrikalı öğrencilerin yanında Afrikalı akademisyenlerin sayısının artışı giderek önem ve değer kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- (Islam and Nationalism Series) E. Fuat Keyman, Sebnem Gumuscu, *Democracy Identity and Foreign Policy in Turkey* (pdf) I&N,2014
- Acer Yücel-Kaya İbrahim, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 2017
- Aksar Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 1*, Seçkin Yayıncılık, 4.Baskı Ankara,2017
- Arı Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İş birliği*, MKM Yayıncılık, 7. Baskı, Bursa, 2012
- Armaoğlu Fahir, *20 Yy Siyasi Tarihi (1914-1980), Cilt 1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 19. Baskı, Ankara, 1991
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999
- Bağcı. Hüseyin (ed.), Yakut Kemal, *Türk Dış Politikası-I*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir, 2015
- Baharçipek Abdülkadir, “Soğuk Savaş’ın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Bal İdris(ed), Ankara Global Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 2006
- Bal İdris (ed.) *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara
- Bal İdris (ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası* 3. Basım AGAM Yayınları Ankara, 2006
- Bıyıklı Mustafa (ed.), *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, 1. Cilt, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008
- Cenger Özcan, “Türk Dış Politikasında Sosyo-Politik Yapı ve Aktörler”, *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoğlu(der.)- Nurcan Özgür Baklacioğlu- Özlem Terzi, Der Yayınları, İstanbul, 2012
- Çeçen Anıl, *Türkiye’nin B Planı*, Fark Yayınları Ankara, 2007
- Dağ Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 2. Basım, Anka Yayınları, İstanbul, 2005

- Davutoğlu Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2011
- Demir Ali Faik, *Türk Dış Politikasında Liderler*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007
- E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti*, Berikan Yayınları, Ankara, 2007
- Kekevi Serkan(ed), *Türk Dış Politikası (1990'lı Yıllar)*, Berikan Yayınevi, Ankara. 2020
- Kekevi Serkan(ed), *Türk Dış Politikası (1830-1989)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017
- Kavas Ahmet(ed),Tandoğan Muhammed, *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2018
- Kekevi Serkan(ed), *Türk Dış Politikası (2000'li Yıllar)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2020
- Özdal Habibe(ed), *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*,Cilt 1. Usak Yayınları Ankara, 2009
- Gönlübol Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Siyasal Kitabevi, Yayın Dağıtım, 10. Baskı, Ankara, 2014
- Heywood Andrew, *Küresel Siyaset*, 6 baskı, Felix Kitap, Ankara, 2019
- Heywood Andrew, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, BB101 Yayınları,3. Baskı, Ankara, 2016
- İskit Temel, *Diplomasi Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları 4. Baskı Eskişehir, 2016
- İskit Temel, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs İstanbul, 2018
- Karpat. Kemal. H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012
- Kavas Ahmet (2019), *Geçmişten Günümüze Afrika*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2019
- Kavas Ahmet(ed.), Yazar Aydın Hasan,*Amerikan Dış Politikasında Afrika -Soğuk Savaş'tan Trump Dönemine Kadar*, Alelmas Yayıncılık/AFAM, İstanbul, 2018
- Kılıçoğlu Gökmen-Yılmaz Ayhan Nuri, *İpliğe Sarılmış Çelik Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi*, Birkan Yayınevi, Ankara, 2019
- Kilercioğlu Orhan, *Basında Dış Politika 1984-1987*, Nurol Matbacılık, Ankara (yıl belirtilmemiştir.)
- Koç Nurgün (ed.)*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*, İdeal Kültür Yayıncılık, Cilt 2, 2021

- N. Bilge Criss, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Politikaları*”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 21, Kasım- Aralık- Ocak 2002-03
- Nye Joseph, *Yumuşak Güç*, BB101, Ankara, 2017
- Oran Baskın (ed.)*Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* İletişim Yayıncılık, 1. Cilt:1919-1980, 22. Baskı. İstanbul, 2018
- Özdal Barış-Karaca R. Kutay, *Diplomasi Tarihi-1*, Dora Yayınları Bursa, 2018
- Özey Ramazan, *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Pegem Akademi, Ankara, 2017
- Ramazan Gözen, “Dış Politika Nedir?”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Edi. İdris Bal, Ankara Global Araştırmaları Merkezi Yay., Ankara 2006
- Sancar Gaye Aslı, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012
- Sandıklı Atilla, *Türkiyenin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, Bilgesam Yayınları Ankara, 2015
- Serkan Kekevi, *Batının Çöküşü ve Türk Dış Politikası*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2004
- Seydioğlu Halil, *Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2017
- Sönmezoğlu Faruk(der), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*,Der Yayınları, İstanbul,2012
- Sönmezoğlu Faruk,*Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2014
- Sönmezoğlu, Faruk, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul, 2016
- Sönmezoğlu, Faruk. Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülден. ve Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, 2010
- Şenel Bülent, *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010) Teorik Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz*, Barış Kitap, Ankara, 2013
- Tandoğan Muhammed(ed.), Yazar: Erata Murat, *Sahraaltı Afrika’da Enerji Türkiye-Afrika Ortaklığı*, Alelmas/AFAM, İstanbul, 2019
- Tezkan Yılmaz, *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2005

Tzu Sun, *Savaş Sanatı*, Maviçatı Yayınları, İstanbul, 2017

Yılmaz Ayhan Nuri, Kılıçoğlu Gökmen, *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2018

Yoldaş Yunus (ed.) *Türkiye’de İç ve Dış Politikanın Geleceği Doç Dr. Özlem Becerik Yoldaş’a Armağan*, Der Yayınları, İstanbul, 2021

Zencirkıran Memet, *Sosyoloji*, Dora Yayınları, 5. Baskı, Eskişehir, 2017

ÇEVİRİ KİTAP

Best Antony, Hanhımaki Jussı M., Maiolo Josep A., Schulze Kirsten E., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, Çev. Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012

Gray. Colin-Sloan Geoffrey, *Jeopolitik Strateji ve Coğrafya*, Çev. Tuğrul Karabacak, ASAM (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları), Ankara, 2003,

Hale William, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Mozaik, İstanbul, 2003

TEZLER /MAKALELER (İnternet Sitesi Kaynaklar)

Akpınar Teoman-Küçükgöksel Nazlı Çağıl Dünya’da ve Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Ükelere Katkıları, s.146, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi (BNEJSS Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences) <https://www.ibaness.org>

Aldırmaz Yaşar, Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç İnşası: Aktörler ve Uygulamalar, Aydın Menderes Ün. Sosyal Bilimler Entitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.1-54

Aliyev Pelin, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika’da Gıda Güvenliği, İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi, s 38-45 Dergipark <https://dergipark.org.tr>

Ay Zafer, Afrika Kıtasının Dünya Politikalarındaki Yeri, 2020, Çağ Üniversitesi <https://www.gencdiplomatlar.com>

Bayar Fırat, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, s.2-34 <https://www.mfa.gov.tr>

- Budak Muhammet Musa (ed.) Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 122 Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Doğu Afrika Ülkeleri İlişkileri, 2022, s.125-126, Necmettin Erbakan Üni.<https://acikerisim.erbakan.edu.tr>
- Çavuş. Tuba, Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı, s. 26-30<http://kutuphane.dogus.edu.tr>
- Dinç. Sait, Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler, 2008, s.6-22, TurkolojiTürkoloji-Makale Bilgi Sistemi<https://turkoloji.cu.edu.tr>
- Dr.Per.Alb. Şahin Güngör (ed.) Hazırlayanlar Dr.Per.Alb. Şahin Güngör-Em. Topçu Kur.Alb. Ö. Demircioğlu Faruk-Ulş.Bnb. Buyruk Ali, Somali Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma İstanbul, 2019, s.3-116, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları Milli Savunma Üniversitesi <https://msu.edu.tr>
- Goudja Oumar Yahya, “Afrika’nın Değişen Jeopolitiğinde Türkiye’nin Rolü” Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,2021, Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi, 2021-Cilt: 3-Sayı: 2,s.116-121
- Gürdal Elif, “Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar”, Akademik İzdüşüm Dergisi Journal of Academic Projection 2021, s.116, Dergipark <https://dergipark.org.tr>
- İşbilir Alptekin Cihangir, Afrika’da Faaliyet Gösteren Türk STK’ların Barış İnşa Edici Kapasitesi, 2021, Cilt: 1 Sayı: 1, 5 - 25, s.21-22 Dergipark <https://dergipark.org.tr>
- Keyik Mehmet-Erol Mehmet Seyfettin, Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi, 2019, s.27DergiPark<https://dergipark.org.tr>
- Kıvılcım Fulya, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, 2013, s.221 İstanbul Kültür Üniversitesi <https://dergipark.org.tr>
- Ökmen Yunus Emre- Göksu Oğuz, Kültürel Diplomasisi Bağlamında Türk Dizilerinin İhracatı ve Kültür Aktarımına Katkısı: Diriliş Ertuğrul Örneği,2019, s.249-292,Ankara Hacı Bayram VeliÜniversitesi, Akademik Veri Yönetim Sistemi<https://avesis.hacibayram.edu.tr>
- Örmec Ozan, Türk Dizileri ve Türkiye’ye Katkıları Politika Akademisi <http://politikaakademisi.org>

Sancak Kadir, Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü, s.19-20, Academia <https://www.academia.edu>

Şekerci Yaşar İnsani Diplomasi Aracı Olarak Sosyal Medyanın Kullanımı: Türk Kızılayı Örneği, 2020, s.51-115YÖK Tez <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

Şimşek Furkan, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler, Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi(TURKSOSBİLDER), Cilt 07, Sayı 01, 2022, s. 12-36 Dergipark <https://dergipark.org.tr>

Tokatlı Seda Gözde,Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri,VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2022, s.378-399 Dergipark <https://dergipark.org.tr>

Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu,s.3-29
UDEFT <https://udef.org.tr/dosyalar/arge/2023-3-29-ekonomik-katkilari.pdf>

Uluslararası Yüksek Öğretim ve Türkiye'nin Konumu Eğitim Ekonomisi (İŞ Konseyi Raporu İstanbul Mart 2013), s.13-58, DEİK <https://www.deik.org.tr>

Yüksel Mehmet Ali, Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika PolitikasıMehmet Ali Yüksel, “Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası” Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/2 Winter 2016, s. 1389-1408, Academia <https://www.academia.edu>

Ansiklopediler

Britannica “Lebensraum”<https://www.britannica.com/topic/Lebensraum>

TDV İslam Ansiklopedisi“Dar’ülHarp” İstanbul, 1993, 8/536
<https://islamansiklopedisi.org.tr>

TUBİTAK“Yumuşak Güç”, TUBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı, 4. Cilt, s.419,TUBİTAK<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr>

Elektronik Kaynaklar

21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Erişim09/01/2023 <https://21yyte.org/tr>

Anadolu Ajansı Haber Akademisi, Erişim10/04/2023
<https://www.aa.com.tr/tr/habera Akademisi>

Academia, Erişim 24/05/2023 <https://www.academia.edu>

Afrika Araştırmalar Derneği (AFAM), Erişim23/05/2023<https://afam.org.tr>

Anadolu Ajansı, Erişim09/02/2023<https://www.aa.com.tr>

BBC News Türkçe, Erişim20/06/2023 <https://www.bbc.com>

Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ), Erişim03/06/2022
<https://www.botas.gov.tr>

CNNTÜRK, Erişim26/05/2023 <https://www.cnnturk.com>

Coğrafya Harita,Erişim13/04/2023 <http://cografyaharita.com>

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Erişim02/06/2023<https://www.deik.org.tr>

Genel Enerji, Erişim20/06/2023<https://genelenergy.com>

Habertürk Gazetesi, Erişim20/06/2023 <https://www.haberturk.com>

Hürriyet Gazetesi, Erişim10/06/2023 <https://www.hurriyet.com.tr>

Merhaba AFRİKA,Erişim 19/06/2023 <https://merhabaafrika.com>

Merhaba Afrika@merhabafrika, Erişim 19/06/2023 <https://twitter.com>

Ortadoğu ve Afrika Araştırmalar Derneği (ORDAF), Erişim10/06/2023 <https://ordaf.org>

Sosyal Bilgiler, Erişim02/01/2023 <https://www.sosyalbilgiler.org>

Star Gazetesi, Erişim27/05/2023 <https://www.star.com.tr>

Study in Turkey, Erişim12/06/2023 <https://www.studyinturkiye.gov.tr>

T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Erişim03/06/2022
<https://iklim.csb.gov.tr>

T. C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim10/05/2022 <https://www.mfa.gov.tr>

T.C. Dışişleri Bakanlığı Facebook, Erişim03/03/2023
<https://www.facebook.com/TCDisisleri>

- T.C. Dışışleri Bakanlığı İnstagram, Erişim03/03/2023
<https://www.instagram.com/tcdisisleri>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Twitter Erişim,03/03/2023 <https://twitter.com>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Erişim13/12/2022 <https://enerji.gov.tr>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Erişim24/03/2023 <https://www.afad.gov.tr>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Erişim03/06/2022 <https://disiliskiler.ktb.gov.tr>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sinema Genel Müdürlüğü, Erişim12/04/2023
<https://sinema.ktb.gov.tr>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Aşıısı Bilgilendirme Platformu, Erişim22/05/2023
<https://covid19asi.saglik.gov.tr>
- T.C. Ticaret Bakanlığı, Erişim12/05/2023 <https://ticaret.gov.tr>
- T.C. Ticaret Bakanlığı Turkey-Africa Economic and Business Forum, Erişim12/05/2023
<http://tabef.org/tr>
- Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TOGÜ), Erişim 23/05/2023 <https://iso.gop.edu.tr>
- Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (TOGÜ),Erişim23/05/2023 <https://uik.gop.edu.tr>
- TRT Afrika, Erişim06/04/2023 <https://www.trtafrika.com/about-us>
- TRT Haber, Erişim20/05/2023 <https://www.trthaber.com>
- TRT Kurumsal, Erişim06/04/2023 <https://www.trt.net.tr/kurumsal>
- TUİC Akademia, Erişim05/12/2022 <http://www.tuicakademi.org>
- TUİÇ Sözlük Özgür Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,Erişim14/12/2022 <https://uliwiki.org>
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Erişim04.11.2022<https://sozluk.gov.tr>
- Türk Hava Yolları (THY), Erişim29/03/2023 <https://www.turkishairlines.com>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA),Erişim06/02/2023
<https://www.tika.gov.tr>
- Türk Kızılayı, Erişim24/03/2023 <https://www.kizilay.org.tr>
- Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Erişim02/04/2023 <https://tdv.org>

Türkiye Gençlik STK'ları Platformu (TGSP), Erişim04/06/2023 <https://tgsp.org.tr>

Türkiye Maarif Vakfı (TMV), Erişim01/04/2023 <https://turkiyemaarif.org>

Türkiye Mezunları, Erişim04/06/2023 <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr>

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Erişim25/01/2023 <https://www.tpao.gov.tr>

Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu UDEF, Erişim10/06/2023 <https://udef.org.tr>

Umuda Koşanlar Derneği, Erişim30/05/2023 <https://umudakosanlar.org.tr>

Yeni Akit Gazetesi, Erişim27/05/2023 <https://www.yeniakit.com.tr>

Yeryüzü Doktorları (YYD), Erişim27/05/2023 <https://www.yyd.org.tr>

YÖK Ulusal Tez Merkezi, 05/12/2022 <https://tez.yok.gov.tr>

YÖK Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı, Erişim05/12/2022
<https://uluslararasi.yok.gov.tr>

YÖK Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Erişim10/06/2023
<https://istatistik.yok.gov.tr>

Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Erişim27/03/2023 <https://www.yee.org.tr>

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Erişim20/03/2023
<https://www.ytb.gov.tr>

ÖZGEÇMİŞ

